

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

ARŞİV BELGELERİ İŞİĞİNDA KUVA-YI MİLLİYE

Hazırlayan
Cemile YAĞMUR

Danışman
Doç. Dr. Hikmet Zeki KAPCI

Yüksek Lisans Tezi

Ağustos 2018
KAYSERİ

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

ARŞİV BELGELERİ IŞIĞINDA KUVA-YI MİLLİYE
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Cemile YAĞMUR

Danışman
Doç. Dr. Hikmet Zeki KAPCI

Bu çalışma; Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından SYL 2016-7029 kodlu proje ile desteklenmiştir.

Ağustos 2018
KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı referans gösterdiğimi belirtirim.

.....

YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI

“.....” adlı Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

HazırlayanDanışman

.....

.....

Tarih Anabilim Dalı Başkanı

Prof.Dr.....

KABUL ONAY SAYFASI

Doç.Dr. Hikmet Zeki KAPCI danışmanlığında Cemile YAĞMUR tarafından hazırlanan “Arşiv Belgeleri Işığında Kuva-yı Milliye” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü .Tarih Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

28.08/2018
(Tez Savunma Sınav Tarihi Yazılacak)

JÜRİ:

Danışman :Doç. Dr. Hikmet Zeki Kapıcı

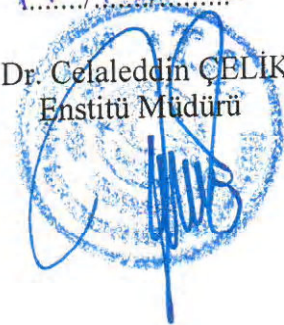
Üye :Doç. Dr. Cengiz Kartın

Üye :Dr. Öğr. Üyesi. Ziya Abbas

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 17/10/2018 tarih ve 36 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

17/10/2018
Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Kuva-yı Milliye Kuvvetleri Osmanlı Devleti ordu yapısı içerisinde uzun yıllar boyunca yer almıştır. Balkan Savaşlarında, Birinci Dünya Savaşı sırasında Kafkasya ve İran cephelerinde Kuva-yı Milliye adı altında birlikler görev yapmışlardır. Osmanlı ordu yapısı altındaki teşkilatlanmalar kısmında açıklanmıştır.

Nitekim Balkan Savaşlarında, Kafkas ve İran cephelerinde görev alan Kuva-yı Milliyeciler Anadolu'da başlayan Milli Mücadele hareketinde de görev almış isimlerden oluşmuştur. Bu subaylar, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasını müteakiben Osmanlı ordunun dağıtılmasına karşılık orduyu aktif olarak tutmaya çalışmışlardır. İzmir'in işgalinden önce teşkilatlanma çabası içine girilmiştir. Bu çalışmalar sürecinde anlatılmaya çalışılmıştır. Yurdun işgal tehlikesi altındaki her bölgesinde Kuva-yı Milliye yapılanmaları oluşmuş ve kendine has bir teşkilat haline dönüşmüştür.

Bölgesel Kuva-yı Milliye yapılarının ilk teşkilatlanmaları ve kuruluş aşamaları İkinci bölümde ele alınmıştır. Düzenli ordu kurulana kadar geçen süredeki faaliyetler ve sonuçlarına değinilmiştir. Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin idari ve hiyerarşik yapısı anlatılmıştır. Düzenli ordu kurulana kadar geçen sürede işgal kuvvetlerine ve ayaklanmalara karşı yaptığı mücadelelerde anlatılmaya çalışılmıştır. Tüm bunlar yaşanırken İstanbul Hükümeti'nin Kuva-yı Milliye'ye karşı sergilediği tutum ve sonuçları arşiv belgeleri ekseninde açıklanmıştır. Kuva-yı Milliye'nin maddi kaynaklarını nasıl temin ettikleri anlatılmıştır. Yakın tarihimizin önemli bir kısmını teşkil eden Kuva-yı Milliye konusu yapılan çalışmalardan farklı olarak ayrıntılarda boğulmadan ana hatları Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti Arşivlerinden ve dönemin gazetelerinden toplanan bilgilerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Arşiv çalışmasında ATASE Arşivinde bulunan bazı belgelere, ulaşamamıştır. Ayrıca Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde de katalogda bulunan bazı belgelere ulaşamamıştır. Ulaşabilen belgeler ışığında çalışma tamamlanmıştır.

Tez çalışmam süresince yardım ve desteklerini esirgemeyen aileme ve tez danışmanım Doç. Dr. Hikmet Zeki Kapıcı'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Cemile YAĞMUR

ÖZET

İttihat Terakki Cemiyeti üyeleri, Osmanlı Devleti'ni ayakta tutabilmek için pek çok girişimde bulunmuştur. Ordunun gençleştirilmesi, askere alım usulleri, havacılık, donanma her alanda yapılandırma içine girmişlerdir. Ancak önce Trablusgarp ardından Balkan Savaşları yetersiz olan imkânların hızla tükenmesine yol açmıştır. Avrupalı Devletlerin her fırsatta müdahale bahanesi olan azınlıklar devletin başına bela olmuştur.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Balkanlardaki komitacılık faaliyetleri ve azınlık ayaklanmalarında istihbaratın önemini görmüştür. İngilizler'in gizli servisine benzeyen bir teşkilat kurma kararı almışlardır. Teşkilat Balkanlarda komitacılık deneyimleri olan İttihat ve Terakki Cemiyetinin önde gelen isimlerinden oluşmuştur. Teşkilat-ı Mahsusa elemanları artık açıkça müdahale edecek gücü olmayan devletin hakkını aramıştır.

Çevresinde ve Müslüman ahalinin olduğu bütün coğrafyalarda, istihbarat çalışmaları yapılmıştır. Yemen ve Trablusgarp'ta, İran ve Afganistan'da aktif olarak çalışmışlardır. Trablusgarp'ta İtalya'ya karşı açıkça savaş ilan edemeyen Osmanlı Devleti gayri nizami harp yapmıştır. Yerli halkı örgütleyen gönüllü subayların başarıları, Balkan Savaşları'nın çıkması, İtalya'nın ilhakıyla başarısız olmuştur.

Osmanlı Devleti, son yüzyılı savaşıarak geçirdiği Rusya'ya karşı Türk dünyası ile birleşerek Rusya'yı kuşatma altına almak için Afganistan ve İran eylem bölgesi olarak seçilmiştir. II. Meşrutiyet tarzı bir yenilik hareketini İran 'da yapılması için Alman yetkililer ile teşkilatlanma yapılmıştır. İran Kuva-yı Milliye Kumandanlığı teşkil edilmiş ve Ruslar'a karşı önemli başarılar kazanılmıştır. Ancak Almanların iki taraflı anlaşma yapmaları, İran Jandarmasının cepheden kaçması çabaları sonuçsuz bırakmıştır. Burada görevli subaylar Batı Trakya'ya geçmiş, Garbi Trakya Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Buradaki subayların İran Kuva-yı Milliyesi'nde, Anadolu Kuva-yı Milliyesinde görev yapanlar olması dikkate şayandır. Kuva-yı Milliye Kumandanı, Kuva-yı Milliye Müfettişi gibi unvanlar kullanmışlardır.

Anadolu Kuva-yı Milliye teşkilatı daha Mondros Mütarekesi yapılmadan oluşturulmuştur. Yurdun işgalden uzak görülen yerlerine gizli silah depoları yapmışlardır. Harbiye Nezareti Mütareke'nin ilgili maddesinden dolayı açıkça Kuva-yı Milliye'ye destek verememiş, gizli ödenek olarak yardımlarını yapmıştır. Kuva-yı Milliye gruplarına halkın her kesiminden vatanını seven her insan katılmıştır. Kuva-yı Milliye kuvvetleri kaldırılana kadar önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Bir taraftan işgal kuvvetlerine diğer taraftan iç isyanlar ile mücadele etmiştir. Kuva-yı Milliye Kumandanı Çerkes Ethem Bey dışında, tüm Kuva-yı Milliye birlikleri düzenli orduda savaşmaya devam etmişlerdir.

Anahtar kelimeler: Kuva-yı Milliye, Milli Mücadele, Düzenli Ordu'ya Geçiş

SUMMARY

The Committee of Union and Progress, which was in power to keep the Ottoman Empire alive, had made many attempts. The reunification of the army, military recruitment procedures, aviation, navy were all in-built. First, however, the Balkan wars followed by Trablusgarp led to the rapid depletion of the inadequate facilities. Minorities, which are the intervention of the European states at every opportunity, had been a trouble to the State. How important intelligence was in the committee activities in the Balkans and in minority uprisings. They had decided to set up an organization that looks like British secret service. This organization was formed from prominent names of the Union and Progress Society, which had experience of committing in the Balkans. The agents of the Organization will now seek the right of the state, which has no power to openly intervene. Intelligence worked has been done around all the geographies where there is a Muslim ahalin. In Yemen and Tripoli, Iran and Afghanistan also actively worked. The Ottoman State, which could not declare war against Italy openly in Trablusgarp, made the informal war. By organizing the indigenous people, it has been quite successful with the volunteer officers. However, the emergence of the Balkan Wars failed against Italy's annexation decision.

The Ottoman Empire was elected as an Afghanistan and Iran action region to join Russia and Russia to the siege of the last century. II. Organization organization with the German authorities was carried out in order to make a constitutional movement of innovation in Iran. Iran Kuva-yi Milliye Commandership has been formed and significant achievements have been achieved against the Russians. However, the Germans 'bilateral agreements have left the Iranian Gendarmes' attempts to escape from the frontline unfulfilled. The officers assigned here have settled in Western Thrace, the Garbi Trakya Republic. I think the officers here are the ones who are working in the Anatolian Kuva-yi Milliye at the Iranian Kuva-yı Milliye. They used titles such as Kuva-yi Milliye Commander, Kuva-yi Milliye Inspector.

The Anatolian Kuva-yı Milliye Assembly was formed before the Mondros Armistice was established. They made hidden weapons warehouses at places where they were seen away from the occupation. Because of the related article of the Armistice Ministry, the Ministry of War clearly did not give support to the Kuva-y Milliye, and it made its aid as a hidden appropriation. Kuva-yi Milliye groups have participated in every part of the people who love their country. Kuva-yi Milliye Forces were in important services

until they were removed. He struggled against the occupation forces from one side and internal rebellions from the other side. Kuva-yı National Commander, besides Çerkes Ethem Bey, all Kuva-yı Milliye troops continued to fight in the regular army.

Key Words: Kuva-yı Milliye, National Force, Regular Army.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI.....	ii
ONAY.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
SUMMARY.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR ve SİMGELER.....	xii
GİRİŞ	1
1.Problem	1
2. Amaç	4
3. Önem.....	4
4. Yöntem.....	5
4. Verilerin Toplanması	5
5. Sınırlılıklar.....	6
6. Konu İle İlgili Araştırmalar	6

I.BÖLÜM

OSMANLI ORDU YAPISI

1.1.Kara Kuvvetleri.....	26
1.2.Deniz Kuvvetleri.....	29
1.3.Hava Kuvvetleri.....	32
1.4.Mondros Mütarekesi Sırasında Osmanlı Ordusu.....	35
1.5.Osmanlı Ordusu İçerisindeki Yapılanmalar	40
1.5.1.İttihat Terakki Kuva-yı Milliye İlişkisi	40
1.5.2.Teşkilatı Mahsusa ve Kuva-yı Milliye İlişkisi.....	48

1.5.3.Gönüllüler	54
1.5.4.Diğer Oluşumlar.....	61

II. BÖLÜM

KUVA-YI MİLLİYE’NİN ORTAYA ÇIKIŞI

2.1.Milli Mücadele Öncesi Kuva-yı Milliye	66
2.2. Milli Mücadele’de Kuva-yı Milliye	80
2.3. Batı Anadolu’da Kuva-yı Milliye’nin Ortaya Çıkışı	82
2.4. Kongreler Süreci	98
2.5.Güney Cephesi’nde Kuva-yı Milliye’nin Ortaya Çıkışı	102
2.5.1.Mersin’in İşgali	105
2.5.2.Adana’nın İşgali.....	107
2.5.3.Maraş’ın İşgali	114
2.5.4.Urfa’nın İşgali	118
2.5.5.Antep’in İşgali	121
2.6. İstanbul Hükümetleri ve Kuva-yı Milliye	125

III. BÖLÜM

KUVA-YI MİLLİYE’NİN İDARİ YAPISI

3.1.Kuva –yı Milliyenin İdari Yapısı	135
3.2.Kuva-yı Milliye’nin Maddi Kaynakları	138
3.3. Başlıca Kuva-yı Milliye Grupları	149
3.3.1.Asker Kökenli Kuva-yı Milliyeciler	150
3.3.2.Efelerden Kuva-yı Milliye’ye Katılanlar.....	151
3.3.3.Askere Alma Yöntemiyle Kuva-yı Milliye’ye Katılanlar	152
3.3.4.İşgaller ile Kuva-yı Milliye’ye Katılanlar	153

3.3.6.Hapishanelerden Çıkarılarak Kuva-yı Milliye'ye Katılanlar	156
3.3.7.Devlet Tarafından Aranılardan Kuva-yı Milliye'ye Katılanlar.....	156
3.3.8.İşsizlik ya da Yoksulluk Nedeniyle Kuva-yı Milliye'ye Katılanlar	157

IV. BÖLÜM

KUVA-YI MİLLİYE'NİN KALDIRILMASI

4.1.İsyanlar	159
4.1.1.Anzavur İsyanları.....	160
4.1.2.Düzce-Hendek İsyanları	166
4.1.3.Bozkır İsyanı.....	169
4.1.4.Yozgat İsyanları.....	174
4.1.5.Kürt İsyanları	177
4.1.6.Azınlık İsyanları.....	180
4.2.Kuva-yı Milliye'nin Tasfiyesinde Yaşanan Olaylar	189
4.2.1.Demirci Mehmet Efe'nin Tasfiyesi.....	194
4.2.2. Çerkes Ethem'in Tasfiyesi.....	196
SONUÇ.....	202
KAYNAKLAR.....	208
ARŞİV BELGELERİ.....	208
ÖZGEÇMİŞ.....	240

KISALTMALAR ve SİMGELER

ATASE: Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi.

TİTEA: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi

BCA. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi.

BEO: Bab-1 Ali Evrak Odası.

DHEUM,7.Şb.: Dâhiliye Emniyet-i Umumiye 7. Şube.

DH. ŞFR: Dâhiliye Şifre Kalemi.

DH. EUM. AYŞ: Dâhiliye Emniyet-i Umum Müdüriyeti Asayiş Kalemi.

İ..HB.. :İrade-i Harbiye.

İ..DUİT :İrade-i Dosya Usulü.

MV: Meclis –i Vükela Mazbataları.

DH. SN.THR: Dâhiliye Sicil-i Nüfus Tahrirat Kalemi.

DH. KMS: Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti.

DH. İ.UM. EK: Dâhiliye İdare-i Umumiye Ekleri

DH. EUM. SSM: Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Seyrüsefer Kalemi

HR. SYS: Hariciye Nezareti Siyasi Kısmı Belgeleri.

C. :Cilt,

S. : Sayfa.

S. : Sayı.

TTK: Türk Tarih Kurumu.

GİRİŞ

1.Problem

XIX. yüzyılda yaşanan isyanlar, savaşlar ve toprak kayıpları Osmanlı Devleti için felaket olmuş, devletin yıkılma sürecinde olduğunu açıkça göstermiştir. Bu halin değiştirilmesi için ortaya konulan ıslahatlar ise istenen sonucu vermemiştir. Osmanlı aydın ve subayları devleti kötü gidişattan kurtarmak için direnmişlerdir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidara gelmesiyle uzun soluklu istikrar dönemi yaşanmıştır. Ancakaskeri ve siyasi reformlar, peş peşe yaşanan savaşlar ile sekteye uğramıştır. Önce Trablusgarp'ın işgali ardından Balkan Savaşları zaten zor olan durumu iyice kötüye götürmüştür. Ülkeden uzak ve ihmal edilen Trablusgarp'ın İtalyanlarca işgaline Osmanlı Devleti protesto etmekten başka bir şey yapamamıştır. Ardından Balkan Savaşları'nda tam anlamıyla askeri ve siyasi facia yaşanmıştır. Balkan Devletlerinden üstün olmalarına karşın, strateji hataları, yenilgiler sonrası toprak kayıpları ile Midye–Enez hattına kadar gelinmiştir¹.

Oldukça geniş yüzölçümüne sahip Osmanlı ordusunda yıllardır süren savaşlarda asker eksikliği devlete sıkıntılar yaşatmıştır. Devlet asker ihtiyacını sadece Müslüman erkeklerden karşılamıştır. AskerMuafiyeti geniş sınırlara sahip olan ülkede, problem olmuştur. Geniş sınırlara ve homojen olmayan nüfus yapısına sahip ülkede savaş yapılmayan dönemlerde dahi idare etmek kolay değildir. Kaldı ki birden fazla cephede savaşmak durumunda kalındığında özellikle seferberlik halinde asker eksikliğini kapatmak büyük sıkıntı yaşatmıştır. Çünkü ülkede birçok sınıfın askerlik muafiyeti vardır. Âlim ve talebeler, İstanbul, Haremeyn (Mekke–Medine) sakinleri gibi bazı Müslüman gruplar ve gayrimüslimlerde askerlikten muaf olmuşlardır. Avrupa devletlerinin ve Rusya'nın Hıristiyan tebaa üzerinde hak sahibi olmamaları ve bu halkların daha fazla hak iddiası ile herhangi bir müdahaleye meydan vermemek için,1856 yılında Sultan Abdülmecit

¹ Fahri **Belen**, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973,s.3.

tarafından, Islahat Fermanı ilan edilmiştir. Müslüman ve gayri müslimler medeni haklar, vergi, askerlik ile ilgili tüm konularda kanun önünde eşit olmuşlardır². Ancak azınlık halkların derdi, ayrı devlettir o yüzden hiçbir hak onları tatmin etmeyecektir. Bu yüzden askere de sadece Müslümanlar alınmaya devam etmiştir. 1909 yılına kadar “Bedel” vergisi alınmıştır. 1878 yılında nüfusun%40’nı, 1914 yılında dahi nüfusun %20’sini oluşturan Yahudi ve Hıristiyanlar 1909 yılına kadar Bedel vergisini ödemeye devam etmişlerdir³. Bedel vergisi son kanunla beraber 50 Osmanlı altını olarak belirlenmiştir. Kıtalarında hizmet görenler, piyade, nakliye, jandarma istihkâm sınıfına mensup olanlar Bedel vermek istemedikleri durumda altı aylık zorunlu hizmeti yapmak zorunda idiler⁴. Bu durumda askere gitme zorunluluğu olan Türkler sıkıntı yaşamışlardır. Kur’a, ihtiyar, redif sonu gelmeyen askerlik hizmeti ve bu hizmetleri yaparken açlık, sefalet ve sonunda ölüm vardır⁵.

Birinci Dünya Savaşının ilan edilmesiyle beraber ordu müfettişliklerine gönderilen emirle, Mükellefiyet-i Askeriye Kanun-ı Muvakkati’ne göre her ne sebeple askerlik görevinden muaf müslim, gayri-müslim 1876’dan önce doğmuş 45 yaşına kadar herkesi askere çağırıştır. Ancak Balkan Savaşında olduğu gibi burada askerlikten kaçmanın yollarını aramışlardır. Osmanlı vatandaşı iken, sahte belgelerle Yunan ve Bulgar vatandaşlığına geçmiş gibi göstermişlerdir⁶.

Gittikçe asker ihtiyacının artması sonrasında Osmanlı Devleti gayri müslim tebaasından asker almaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşında oluşturulan amele taburları ile geri hizmetteki asker ihtiyacını gidermek istemiştir. Amele taburları ilk oluşturulduğu dönemde Ermeniler, Rum, Süryaniler çoğunluğunu oluşturmuştur⁷. 9.10.11.kolordular emrinde oluşturulmuş birer amele taburları bulunmaktadır. Amele taburları kendi kolorduları bölgesinde ki askeri yolların tamir ve inşası ile meşgul olmuşlardır⁸.

²Fahir **Armaoğlu**, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010, s.381.

³Erik Jan **Zürcher**, *Savaş, Devrim ve Ulusallaşma*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, s.70.

⁴Cengiz **Mutlu**, *Birinci Dünya Savaşında Amele Taburları*, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.40.

⁵Sakallı, s.269.

⁶Mutlu, , s.35.

⁷Mutlu, s.49.

⁸Mutlu, s.73.

Kuva-yı Milliye terimi Milli Mücadele dönemi öncesinde Osmanlı Devleti'nin savaş yaptığı birçok bölgede kullandığı bir terim olmuştur. Milli Kuvvetler anlamına gelen bu kavram 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşları sırasında ve sonrasında Balkan Savaşlarında bu terim kullanılmıştır⁹.

Çalışmamızda şu ana kadar yapılan Kuva-yı Milliye ile ilgili çalışmalarda Kuva-yı Milliye'nin kuruluş tarihi ve de nerede kurulduğu ile ilgili olarak mevcut bilgilerde boşluklar olduğu görülmüştür. Araştırmamızın esas noktasını oluşturan arşiv belgelerinde yaptığımız taramalar sonucunda resmi yazışmalarda da Kuva-yı Milliye kavramının kullanıldığı tespit ettik. Daha Mondros Mütarekesi imzalanmadan, Kuva-yı Milliyeyi yenileyip canlandırmak amacıyla Berlin'de kongre toplanmıştır. Kongreye Osmanlı Devletini temsilen Osmanlı Murahhası katılmıştır. Bulgar Hükümetini temsilen de Bulgar murahhası katılmıştır. Avusturya-Macaristan ve Berlin Hükümetlerini temsilen Kircher Hocheneng Gros tarafından temsil edilmiştir. Kongrede Osmanlı padişahına teşekkürler sunulmuştur¹⁰. Burada kullanılan Kuva-yı Milliye teriminin burada Milis Kuvvetler olarak kullanıldığını tahmin ediyoruz. Nitekim Mütareke imzalanması ile ordu terhis edilecektir ve ordunun yeniden toplanılmasından endişe edilmektedir.

Bizzat Kuva-yı Milliye Kumandanı olarak görev yapan Eşref Kuşçubaşı anılarında cephelerde yaşadıklarını anlatmıştır. İktidarda bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından sıkıntılı bölgelere gönderilmiştir. Eşref Bey Teşkilat-ı Mahsusa'nın birçok adamı ile beraber gönüllü olarak Trablusgarp'a gitmiştir. Eşref Bey başından itibaren içerisinde bulunduğu Trablusgarp'tan Balkanlar'a oradan Anadolu'ya her yerde vardır¹¹.

Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda tam olarak tespit edilemeyen Kuva-yı Milliye'nin kuruluşu ve ilk olarak faaliyet gösterdikleri bölgeler belgeler ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Kuva-yı Milliye Kumandanı olarak Milli Mücadele'de önemli hizmetlerde bulunan Çerkes Ethem Bey Irak cephesinde İran Kuva-yı Milliyesinde görevler almıştır.

⁹90.Yılında Milli Mücadele, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara,2011,s.25.

¹⁰BOA. HR. SYS. Dosya No:2447, Gömlek No:

¹¹Cemal **Kutay**, *1913'te Trakya'da İlk Türk Cumhuriyeti*, Tarih Yayınları, İstanbul 1962, s. 108

Elde ettiğimiz tüm bu bilgi ve belgeler birbiri ile uyumu kronolojik sıra takip edilerek sunulmaya çalışılmıştır.

2. Amaç

Bu araştırma ile Kuva-yı Milliye ile ilgili İstanbul'da bulunan Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ankara Başbakanlık Osmanlı Cumhuriyet Arşivi, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşiv'indeki belgeler, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerin birçoğunun ilim hayatına kazandırılması, hedefimize katkıda bulunacaktır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap bulunmaya çalışılmıştır.

- 1- Osmanlı ordu sistemi içerisinde Kuva-yı Milliye'nin yeri nedir?
- 2- Kuva-yı Milliye niçin kurulmuştur?
- 3- Kuva-yı Milliye'nin idarî yapısı nasıldır?
- 4- Kuva-yı Milliye'nin gelir kaynakları nelerdir?
- 5- Kuva-yı Milliye'ye katılmanın şartları nelerdir?
- 6- Kuva-yı Milliye hangi disiplin problemleriyle karşılaşmıştır?
- 7- Kuva-yı Milliye hangi bölgelerde faaliyet göstermiştir?
- 8- Kuva-yı Milliye'nin askeri tarihimiz açısından taşıdığı önem nedir?
- 9- Kuva-yı Milliye'nin sosyal tarihimiz açısından taşıdığı önem nedir?
- 10- Kuva-yı Milliye niçin kaldırılmıştır?

3. Önem

Kuva-yı Milliye teşkilatı Osmanlı Devleti ordu yapısı içerisinde birçok bölgede savunma, asayiş ve gayri nizami harp faaliyetleri içerisinde yer almıştır. Bu sebeple, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti Devletleri'nin askeri tarih çalışmalarının olduğu kadar sosyal tarih ve ekonomi tarihi çalışmaları açısından da değerli bilgilere haiz bir yapılanmadır. Ancak, bugüne kadar yapılan çalışmalarda Kuva-yı Milliye'ye ait arşiv vesikalarından yeterince yararlanılmamıştır. Bu durum araştırmayı önemli kılmaktadır.

Kuva-yı Milliye yapılanması Avrupa tarzı gizli teşkilatlanmanın devlet eliyle yapılması önemlidir. Tam olarak ne zaman kurulduğu ve kim tarafından kurulduğu tespit edilmemekle beraber İttihat ve Terakki Cemiyeti ile derin bağlarının olması, görev alan

birçok görevde *Gönüllülük* esas olması, yapının anlaşılmasını sağlaması açısından araştırma önem taşımaktadır.

4. Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, geçmişte ya da günümüzde var olan bir durumu olduğu şekliyle tanımlamayı amaçlayan, araştırma yaklaşımı olan *tarama modeli* kullanılmıştır. Bu modele göre, konu ile ilgili olaylar kendi şartları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılmıştır.

Tarama modelinin araştırma yaklaşımına uygun olarak konu hakkındaki bilgiler, önceden tutulmuş çeşitli yazılı belgelere (İstanbul'da bulunan Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ankara Başbakanlık Osmanlı Cumhuriyet Arşivi, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşiv'indeki belgeler, dönemin gazeteleri) başvurularak elde edilmiştir. Elde edilen dağınık bilgiler incelenen zaman ve mekân göz önüne alınarak bir sistem içinde bütünleştirilerek yorumlanmıştır.

Elde edilen verilerin tarafsız bir şekilde araştırmada kullanılması konusunda da büyük bir titizlik gösterilmiştir. Toplanan bütün veri kaynaklarından geçerli ve güvenilir bilgiler elde edebilmek ve doğru sonuçlara ulaşabilmek amacıyla, toplanan her veri geçerlilik ve güvenilirlik açısından değerlendirilmiş, eleştirel bir bakış açısı ile analiz edilmeye çalışılmıştır.

4. Verilerin Toplanması

Araştırma hakkındaki veriler, var olan kayıt ve belgeler incelenerek belgesel tarama veya doküman metodu diye anılan yöntem ile toplanmıştır. Mevcut kayıt ve belgeler tespit edilmiş, ulaşılan kaynaklar okunup konu ile ilgili olan kısımları not alınıp fişlenmiş ve ardından değerlendirilip analiz edilmiştir.

Çalışmanın özelliğine uygun olarak önce konuyla ilgili olarak arşiv belgelerine ulaşmaya çalışılmıştır. Bunun için, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Genel Kurmay Askeri Tarih

ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşiv’indeki konu ile ilgili belgeler tespit edilmiştir. Bu belgeler arşivden alınarak incelenmiştir. Bununla birlikte Milli Kütüphane, Erciyes Üniversitesi Kütüphanesi, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi ve İl Halk kütüphanelerinin veri tabanları taranmış, konu ile ilgili eserler toplanmıştır. Bu eserler incelenmiş, konu ile ilgili kısımları not fişlerine aktarılmıştır. Arşiv ve kütüphanelerde yapılan araştırmaların yanı sıra, söz konusu döneme ait gazeteler de taranmış, böylelikle dönemin mevcut Türk basını da gözden geçirilmiştir.

5. Sınırlılıklar

Araştırma boyunca elde edilen bulgular konu, mekân ve zaman açısından sınırlandırılmıştır. Kuva-yı Milliye teşkilatının tam olarak ne zaman kurulduğu bilinmemekle birlikte ilk arşiv belgesinde geçtiği tarihten kaldırıldığı döneme kadar ki zaman aralığındaki faaliyetleri ile belirlenmiştir. Balkan Savaşları sırasında ve Garbi Trakya Hükümeti’nin kuruluşunda , Kuva-yı Milliye teşkilatlanması yapılmıştır. 1912-1913 tarihli belgeler çalışmamızın başlangıcını teşkil etmektedir. Yine bu teşkilatlanmada görev alan şahısları İran ve Irak bölgelerinde 1916 tarihli belgelerinde ve daha sonraki dönemlerde Milli Mücadele döneminin de düzenli ordu kurulan dek Kuva-yı Milliye faaliyetlerine devam etmiştir. Bu sebeple araştırmamızın zaman sınırları faaliyettebulduğu 1912-1922 yıllarını kapsamaktadır.

İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tevfik Bıyıklıoğlu Koleksiyonu’nda Bıyıklıoğlu’nun yayınladığı kitapta bulunan eserlere Koleksiyonda ulaşılammıştır. Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi’nde adı geçen dönemlere ait bazı belgelere tasnifinin yapılmadığı ve güvenlik gerekçesi ile ulaşılammıştır. Yine Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nde katalog taramasında olmasına rağmen birçok önemli belgenin sadece başlıklarına ulaşılabilmiştir.

6. Konu İle İlgili Araştırmalar

Ömer Faruk Tanrıverdi tarafından hazırlanan “ Kuva-yı Milliye”,tespit edebildiğimiz Kuva-yı Milliye hakkında yazılan ilk tez çalışmasıdır. Kuva-yı Milliye’nin ortaya

çıkışıyla ilgili olarak önceki oluşumlara daha fazla yer verildiği görülmektedir. Arşiv belgesi kullanılmamıştır¹².

Hayriye Uygun tarafından hazırlanan “Milli Mücadele’de Kuva-yı Milliye” isimli yüksek lisans tezinde genel bilgiler kullanılmıştır. Çalışmada arşiv belgesinden yararlanılmamıştır¹³. Oğuz Gülcan tarafından yazılan “Batı Anadolu’da Kuva-yı Milliye’nin Oluşumu” adlı yüksek lisans tezinde tetkik eserlerden faydalanılmıştır. ancak arşiv belgesi kullanılmamıştır¹⁴.

Zeynep Kalyoncu tarafından yazılan “Anadolu’da Kuva-yı Milliye’nin Oluşumu” adlı doktora tezi Kuva-yı Milliye ile ilgili en kapsamlı çalışmalardan birisi olmuştur. Ancak sadece Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşiv belgeleri kullanılmıştır¹⁵. Alev Coşkun “Kuva-yı Milliye’nin Kuruluşu” adlı kitabı tetkik eserlerdeki bilgilerden derlenilmesine rağmen, ekler kısmında telgraflar konulmuştur¹⁶.

Kuva-yı Milliye’nin Milli Mücadele dönemi ile ilgili olarak en geniş eserlerden birisi “90.Yılında Milli Mücadele” adıyla Atatürk Araştırma Merkezi tarafından yayınlanmıştır. Belgelerin Işığında Kuva-yı Milliye’nin Tanımı” adlı makalede bazı gazetelerden diğer eserlerdeki bilgilerden faydalanmıştır¹⁷.

Yukarıda bahsi geçen çalışmaların tamamında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşiv’indeki belgelerden yeterince yararlanılmamıştır. Yaptığımız çalışmada okulun belgelerinden hareketle okul hakkında bilgi verilmiş, bugüne kadar ele alınmamış belgelerden yararlanılmıştır.

¹²Ömer Faruk **Tanrıverdi**, “Kuva-yı Milliye”, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1996, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

¹³Hayriye **Uygun**, “Milli Mücadele’de Kuva-yı Milliye”, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2002, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

¹⁴Oğuz **Gülcan**, “Batı Anadolu’da Kuva-yı Milliye’nin Oluşumu”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2007, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

¹⁵Zeynep **Kalyoncu**, “Anadolu’da Kuva-yı Milliye’nin Oluşumu”, Ankara Üniversitesi, SBE, Ankara 2011, (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

¹⁶Alev **Coşkun**, Kuva-yı Milliye’nin Kuruluşu, Çağdaş Yayınları, Çağ Pazarlama, İstanbul, 1996.

¹⁷90.Yılında Milli Mücadele, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011.

Birinci Dünya Savaşının ilan edilmesiyle beraber ordu müfettişliklerine gönderilen emirle, Mükellefiyet-i Askeriye Kanun-ı Muvakkati'ne göre her ne sebeple askerlik görevinden muaf müslim, gayri-müslim 1876'dan önce doğmuş 45 yaşına kadar herkesi askere çağırmıştır. Ancak Balkan Savaşında olduğu gibi burada askerlikten kaçmanın yollarını aramışlardır. Osmanlı vatandaşı iken, sahte belgelerle Yunan ve Bulgar vatandaşlığına geçmiş gibi göstermişlerdir¹⁸.

İtilaf Devletleri Osmanlı Devletinin tekliflerini kabul etmeyince bütün yabancı devletlere nota vererek kapitülasyon ayrıcalıklarını kaldırdıklarını bildirmiştir. Gümrük vergilerini yüzde 11'den yüzde 15'e çıkarmışlardır. Yabancılara ait postaneleri kapatmıştır¹⁹.

Birinci Balkan Savaşında kısa zamandaki yenilgi ile yeniden teşkilatlanma yoluna gidilmiştir. Sadrazam Mahmut Şevket Paşa Alman Büyükelçisi Wangenheim'e Almanya ve İngiltere'ye dayanarak canlanacaklarını söylemiştir²⁰. Yalnızlık politikasından kurtulmak için güçlü bir devlete dayanmak istemişlerdir. Bu Osmanlı yöneticilerinin yıllardır dayandığı siyasettir. Osmanlı Devleti de ittifak arayışları içerisine girmişler, büyük devletlerin kapısını çalmışlardır. İlk olarak yıllardır Osmanlı Devleti'nde ayrıcalıklar verilen Fransa'ya yaklaşmıştır. Fransa kamuoyunun sempatisini ve desteğini kazanmak adına, jandarmanın ıslahı Fransızlar'ın eline bırakılmıştır. Hatta Fransızlar'ı memnun etmek için Lübnan'daki düzenlenmeler dahi Fransızlar'a bırakılmıştır. Ülkenin yolları Fransız mühendislerin kontrolüne verilmiştir. Maliye müfettişliğine Joly isiminde bir Fransız yöneticinin getirilmiştir. Fransız ve İngiliz dostluğunu kazanmak için her türlü fedakârlık yapılmış, antlaşmalarda Fransızlar'ın birçok menfi maddesini kabul etmişlerdir. Fransız şirketlerine denizaltı ve destroyer siparişi verilmiştir. Bundan başka Fransız dağ topu siparişi verilmiştir. Fransa-Türkiye Dostluk Cemiyeti adında merkezi Paris ve İstanbul'da olmak üzere bir cemiyet dahi kurulmuştur²¹. Fransa'ya giden Bahriye Nazırı, Cemal Paşa Paris'te günlerce üst

¹⁸Mutlu, , s.35.

¹⁹Haluk Ülman, *Birinci Dünya Savaşına Giden Yol ve Savaş*, İmge Yayınevi, İstanbul, 2002,s.319.

²⁰Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2012,s.133.

²¹Cemal Paşa, *Hatıralar*, Yayına Hazırlayan: Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul,2001,s.131.

düzyer bir yetkiliden randevu almak için beklemiş ancak Hariciye Nezareti Siyasi İşler Müdürü Mösyö de Margerie'den²² başka kimseyi bulamamıştır.

Talat Paşa Ruslar ile ittifak arayışına girmiştir. Yıllardır, Rus Çarları tatil merkezi olarak Yalta'ya gelmişlerdir. Osmanlı Devleti zayıflığı hissedildiği dönemlerden itibaren Osmanlı devlet adamlarının Yalta'ya gelerek Rus Çarları'nı selamlamaları adet haline gelmiştir. Çar II. Nikola geldiği zaman Ahmet İzzet Paşa ve Talat Paşa gitmiştir. Çar görüşme teklifini kabul etmemiş, Hariciye Nazırı Sazanof ile görüşmüş, ancak müspet bir sonuç alınamamıştır. Bunlardan başka Ruslar'a Enver Paşa'da ittifak teklifinde bulunmuştur. Rus elçileri ve dışişleri yetkilileri ile yapılan görüşmeler birer toplantıdan ibaret kalmıştır²³. Yalta'ya Osmanlı heyetinin gideceğinden haberdar olan İngiliz Dışişleri Bakanlığı Çar Hükümetine Osmanlı Devleti ile ilgili bazı raporlar göndermiştir. Osmanlı ile ilgili, İngiltere'ye danışmadan karar alınmamasını söylemişlerdir²⁴.

İngiltere ile ittifak çalışmaları 1911 yılında olsada, girişimler Londra büyükelçisi Tevfik Paşa'nın 1 Haziran 1913 yılındaki başvurusu ile başlamıştır. Cevaben iyi niyet temennileri verilmiştir²⁵. Bundan başka Cavit Bey o dönemin Bahriye Nazırı olan W. Churchill'e müttefiklik için yaptığı başvurusunda ittifakın mümkün olamayacağını ve taahhüt altına giremeyeceklerini söylemiştir²⁶. İngiltere ile çalınan kapıdan da boş dönülmüştür.

Balkan felaketi sonrasında, Osmanlı Devleti'nin ıslahı çabaları neticesinde, Almanya ile sıcak ilişkiler başlamıştır. Mahmut Şevket Paşa'nın suikastı ile Üç Paşalar Dönemi başlamıştır²⁷. Enver Paşa ile Alman etkisi daha fazla kendini göstermeye başlamıştır. Almanya ve Avusturya'ya öğrenciler gönderilmiştir. Ancak gönderilen öğrencilerden beklenen verim alınamamıştır. Alman yetkililer bu durumda sorumluluk almak

²²Cemal Paşa, s.134.

²³Celal **Bayar**, *Bende Yazdım*, Milli Mücadeleye Gidiş, Sabah Yayınları, C.I.İstanbul, 1997, C.4,s.182.

²⁴Tevfik **Çavdar**, *Talat Paşa Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1984,s.342.

²⁵Şevket Süreyya **Aydemir**, *Enver Paşa*, C.II. Remzi Kitabevi, İstanbul, 2013,s.505.

²⁶Çavdar, s.344.

²⁷Mesut **Uyar**-Edward J. **Erickson**, *Osmanlı Askeri Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014,s.472.

istememişlerdir. Alman Ateşemiliterliğine eğitim için gönderilen öğrenci ve görev alan subayların gereksiz bürokrasiden dolayı yeterli verimi alamadıklarını öne sürmüşlerdir. Alman Ataşemiliteri gelen Alman subayları öğretmen olarak kullanmanın bürokratik işlemleri uzattığını, Genelkurmayda kurmay subaylık ya da kolordularda görev alınırfa fayda sağlanacağı iddia edilmiştir²⁸. Alman Genelkurmay'ının Osmanlı Harbiyesinde üst komuta kademelerine gelmeleri sonrasında Türk subayların rahatsızlığı daha da artmıştır. Kolordu Komutanlıkları ve cephelerden, Alman subaylarla ilgili, Alman Heyetlerinin olduğu vilayetlerde şikâyetler olmuştur. Örneğin: Irak Cephesi Kumandanı olan, Binbaşı Süleyman Askeri Bey'de Alman Heyetlerinin Kerbela, Necef ve Bağdat'taki uygunsuz hareketlerinden dolayı uyarılmasını istemiştir. Bunun için Bağdat Alman Konsolosluğuna talimat verilmesini ordu, kolordu ve kumandanlıklardan gelen şikâyetlerin değerlendirilmesini Nezaretten istemiştir²⁹.

Alman subaylar ile Türk subaylar arasındaki ilişkiler gün geçtikçe gerilmiştir. Alman subaylar tarafından emir almak Türk subaylarının gücüne gitmiştir. Savaştan bir yıl önce ülkemize gelen ve beş yıl kalan Liman Von Sanders, başarısızlıklarda Türk subaylarını suçlamıştır. Ancak Genelkurmayın yaptığı tespitlerde Alman subaylarının ve Islah Heyetlerinin iyi niyetle çalışma yapmadıklarını ortaya çıkarmıştır³⁰. Yine başka önemli Alman komutanlardan birisi de, 2 Aralık 1917'den 1918 yılına kadar Türk Orduları Kurmay Başkanlığı yapan General Hans Von Seeckt'tir. Yine Enver Paşa'nın en yakın müşavirlerinden General Bronsart Von Schelendorf Osmanlı ordusunun hakkında önemli bilgiler vermektedir³¹. Enver Paşa Osmanlı Genelkurmayını doğrudan Almanların emri altında çalışan bir karargâha dönüştürmüştür. Çünkü İttihat ve Terakki ve Enver Paşa Almanlar'ın askeri zekâlarına ve savaşı kesin olarak kazanacaklarına inanmışlardır³².

Enver Paşa her ne kadar Alman subaylara güvense de, Türk Komutanları Alman Komuta Heyetinden memnun değildir. Ancak silah ve diğer askeri malzemelerin temin

²⁸Liman Von **Sanders**, *Türkiye'de Beş Sene*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2013, s. 390.

²⁹*Başbakanlık Osmanlı Arşivleri* (BOA),DH, ŞFR, Dosya:460,Belge No:85.

³⁰Sanders, s.391.

³¹Akdes Nimet **Kurat**, *Birinci Dünya Savaşı Strasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerinin Raporları*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1966,s.10.

³²Uyar- Erickson, s.476.

edilebilmesi ve maddi yardım sağlanabilmesi için Almanlara ihtiyaç olmasından dolayı görmezden gelinmiştir. Liman Von Sanders ile anlaşamayan Yakup Şevki Paşa'da XV. Kolorduya Galiçya cephesine atanmıştır. Yakup Şevki Paşa atanmasında Liman Von Sanders'in yerini almak istediği için yaptırdığını söylemiştir. Liman Von Sanders anlaşamamalarının nedenini Yakup Şevki Paşa'nın Almanca bilmemesinden kaynaklandığını söylemiştir. Ancak Yakup Şevki Paşa çok iyi Almanca bilmesine rağmen, Sanders'e olan tepkisinden dolayı tek kelime Almanca konuşmamıştır³³.

Alman Türk ittifakında Kayzer II. Wilhelm oldukça etkilidir. İttihatçı subayları Alman subaylara benzetmiştir³⁴. Savaş çıkmadan 1914 Ekiminde Almanların propagandaları sonucu Ruslara karşı hilafetin savunucusu olduğuna inanmışlardır. Öyleki Kayzer II. Wilhelm'den İslam dostu, Hacı Wilhelm olarak bahsedilmiştir³⁵.

Tüm dünya artık bir dünya savaşını beklemektedir. Herkes hazırlıklarını bir an önce tamamlama çabasıdadır. Bu kadar kısa dönemde hazırlanmanın mümkün olmayacağını farkındadır. Tüm ülkelerde savaş beklenmektedir. O dönem Avrupa basınında savaşla ilgili haberler yayınlanmaktadır³⁶. Türk basınında da Osmanlı Devleti'nin ittifak teklifleri, yaptığı görüşmelerden bahis edilmiştir. Diğer devletler ile görüşmelerden sonra en samimi dostluğun Almanya devleti ile olan olduğu söylenilmiştir³⁷.

1914 Haziranında Avusturya- Macaristan veliahdı Arşidük Ferdinand ve karısının Sırp milliyetçisi Prensip tarafından öldürülmesi savaşın fitilini ateşlemiştir. Almanya, Sırbistan'a haddini bildirmek için uygun zamanın şimdi olduğunu düşünmüştür. Karşısına çıkacak güç olmadığını düşünmüştür. Rusya yeni bir teşkilatlanma ile ordusunu yeniden tanzim etmiştir. İngiltere'nin kendi içinde İrlanda sorunu ile meşgul olmasından dolayı Avrupa ile ilgilenmeyeceği düşünülmüştür. Ayrıca Fransa'nın kara

³³Selma **Yel**, *Yakup Şevki Paşa ve Askeri Faaliyetleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002, s.14.

³⁴Ramazan **Çalık**, *Colmar Freiherr Von Der Goltz Paşa ve Bazı Görüşleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. 12, Sayı 36, Kasım 1996, s. 774.

³⁵Philip H. **Stoddard**: Çeviren: Tansel Demirel, *Teşkilat-ı Mahsusa*, Arba Yayınları, İstanbul, 1994, s.59.

³⁶Ülman, s. 259.

³⁷Ali Kemal, *Dâhiliye Haberleri*, (1914, 22 Temmuz) Peyam-ı Sabah.

ordusu Almanya ile boy ölçüşemeyeceği zannedilmiştir³⁸. Esasında Balkanlar'da Avusturya- Rusya mücadelesi, Avrupa'da Alman yayılmacılığı zaten savaş için bahane beklenmektedir³⁹.

Avrupa'da durum bu halde iken Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi kaçınılmaz olmuştur. Ancak hazırlıklarını tamamlayana kadar zaman kazanma çabasına girmiştir. Goben ve Breslau gemileri daha Boğazlardan gelmeden önce 8 Ağustos 1914'te Alman Deniz Ataşesi, Osmanlı Bahriye Nazırına başvuruda bulunmuştur. İngiliz donanması tarafından takip edilirken, Çanakkale'ye doğru çekilmiştir. Goben zırhlısının kömürü kalmamıştır. Bahriye depolarından 5-6 ton kömür istenmiştir. Bahriye Nazırı, Enver ve Talat Paşa izinleriyle kömür ikmalini yapmıştır⁴⁰.

Alman ittifakını yapan Sadrazam Sait Halim Paşa ile Alman elçisi ile eşit şartlarda bir İttifak antlaşması Von Wangheim arasında yapılmıştır. Yine Avusturya ile de ittifak antlaşması yapılmıştır⁴¹.

Ancak Enver Paşa, antlaşma henüz kesinleşmediği için duyurulmasını istemiştir. Enver, Cemal ve Talat Paşaları bilgilendirmiştir. Almanya, Avusturya- Macaristan ile ittifak antlaşmasını yapmıştır. Birkaç gün sonra Enver Paşa kabine toplantısına gelmiş ve "bir oğlumuz oldu" diyerek anlatmaya başlamıştır. Goben (Yavuz) zırhlısı ile Breslau (Midilli) kruvazörünün Çanakkale Boğazından içeri girdiklerini söylemiştir⁴². Goben ve Breslau gemileri ülke sınırlarına girdikten sonra kamuoyu beklenti içerisine girmiştir. Özellikle Donanma Cemiyeti tarafından yapılan çalışmalar sonrası halkın gemilerin devlet tarafından satın alınması heyecanla beklenilmiştir⁴³. Olaydan habersiz bazı nazırlar ve sadrazam tarafsızlık maddesine göre kırk sekiz saat içinde ayrılmasını ya da silahlarını çıkarması gerektiğini söylemişlerdir. Alman elçisi sadrazamın bu teklifine mütteliklik antlaşması gereği karşı çıkmış, ancak Türk tarafının satın alınmış gibi

³⁸Ülman, s.294.

³⁹Nejdet **Karaköse**, *Nuri Paşa*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2012,s.61.

⁴⁰Alpay **Kabacalı**, *Bir İhtilalcinin Serüvenleri Doğmayan Hürriyet ve Yarıda Kalan İhtilal*, Engin Yayıncılık, İstanbul, 1995,s.183.

⁴¹Çavdar, s.356.

⁴²Celal **Bayar**, *Bende Yazdım*, Milli Mücadeleye Gidiş, Sabah Yayınları, C.I.İstanbul, 1997,s.81.

⁴³*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTEA) A-9.Sıra No:604,Kutu No:279,Belge No:35.*

gösterilmesi fikrini onaylamıştır. 29 Ekim 1914 günü arife sabahı Amiral Souchon'un Karadeniz'de Rus donanmasını bombaladığı haberi gelmiştir⁴⁴. 29 Ekim günü Rusya, İngiltere, Fransa Hükümetleri Osmanlı Devletine savaş ilan etmiştir. Savaş ilanı ile Meclisi Vükela toplanmıştır. Osmanlı Hükümeti, saldırıdan sadece komutanın sorumlu tutulması teklifini Rusya reddetmiş ve Osmanlı Devleti İngiltere, Rusya, Fransa ile savaş halini kabul etmek zorunda kalmıştır⁴⁵.

Bunlar da olmasa aslında savaş kaçınılmazdır. Savaştan önce Osmanlı Devleti'nin Romanya'dan İstanbul için sipariş verilen 30.000 çuval una Rusya Varna'da el koymuştur. Yine doğu illerimizin sınırında Ermeni kışkırtmaları ve işgaller kıyımlar yapmıştır. İngiltere ise Hicaz postasına el koymuşlardır. Bundan başka paralarını ödediğimiz gemilere el koymuşlardır. Şattülarap'da savaş gemileri getirmişlerdir. Basra'da ki İngiliz vatandaşlarını buradan taşımıştır. Kapitülasyonların devamının açıklanması, Boğazlar meselesi gibi daha birçok konu vardır. Çanakkale ve Akabe'yi bombalamaları ise savaşı kaçınılmaz kılmıştır⁴⁶.

Almanya ile müttefik antlaşmasının imzalanması, Almanya'nın Rusya ile resmen savaş ilanının olmasından sonradır. Daha önce müttefik olmanın yük getireceğinin iddiasıyla kabul etmemişken şimdi daha antlaşma yaparken Osmanlı Devleti'ni savaşa mecbur etmiştir. Antlaşmanın maddelerine göre, Rusya bir müdahalede bulunursa, Avusturya-Macaristan ve Almanya gibi Osmanlı Devleti de sorumlu olacaktır. Eğer Rusya Osmanlı Devleti'ne herhangi bir müdahalede bulunursa Almanya silahla koruyacaktır⁴⁷.

Almanya ile ittifak imzalandığı gün Maliye Bakanı Cavit Bey devletin kasasında ancak 92.000 lira olduğunu söylemiştir. İttifak ve savaş arasındaki zaman zarfında vilayetlere ancak 150.000 lira gönderilebilmiştir. Cavit Bey'in nezaretten çekilip, savaşa girene kadar Almanlar hiç para vermemişlerdir. Savaşa girildikten sonra ise 35.000.000 liralık silah, mühimmat, uçak vs. levazımın ücretini ödetmişlerdir. Teminat olarak altın stoğu

⁴⁴Bayar, *Bende Yazdım*, s.81.

⁴⁵Cemal Paşa, s.168.

⁴⁶Bülent **Özdemir**-Abdülmecit **Mutaf**, *Çanakkale Muhaberatı Cihan Harbinde Osmanlı Harekât-ı Tarihçesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2012,s.8.

⁴⁷Vahdet **Keleşyılmaz**, *Teşkilat-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999,s.25.

Berlin'e gönderilmiştir⁴⁸. Sadrazamın yalısında yapılan toplantıda Cavit Bey Enver Paşa'nın 500.000 liraya razı olmasına kızmıştır. *Hayatımda bu kadar basit insan görmedim* dediği Enver Paşa'nın dua ile bir ordunun yaşayacağını düşünecek kadar hayalperest bir şahıs olduğunu, 800.000 kişilik orduyu beslememize imkân yok demiştir⁴⁹. İttifak antlaşmasına göre, Almanya 1915 yılından itibaren başlayarak her sene 31 Ekimden başlamak üzere %6 faizli 5.000.000 altın avans verecektir. 250.000 lirası antlaşmadan on gün sonra, 750.000 lirası Rusya'ya da İngiltere ile savaşa girdiğimizden 10 gün sonra, gerisi de harbin ilanından 30 gün sonra her ay 400.000 lira ödenecek, savaş bitince ödemelerde bitmesi kararlaştırılmıştır⁵⁰.

Almanya'nın da teşvikleriyle Birinci Dünya Savaşında ilan edilen Cihad-ı Ekber fetvası beş hükümden oluşmaktadır. İlkinde cihadın tüm Müslümanlara farz olduğu söylenmiştir. İkicisinde İtilaf Devletleri tebaası tüm Müslümanlarında katılması gerektiği vurgulanmıştır. Üçüncüsünde cihada katılmayacak Müslümanların dinen cezalandırılacak oldukları ve İtilaf tebaası Müslümanların ise cehennem azabı çecekleri dile getirilmiştir. Son fetvada tüm dünya Müslümanlarının Almanya'ya yardım etmelerinin hilafetin yararına olacağı söylenilmiştir⁵¹.

Birinci Dünya Savaşı topyekûn seferberlik gerektiren dört kıtada birden savaştan ve sürekli asker takviyesi yapılan bir savaştır. Gerçekte harap olmuş bir devlet için üstün bir başarı sergilenmiştir. Özellikle Çanakkale ve Irak cephesindeki başarılar kayda değerdir. Kazanılan başarıların kalıcı olmaması kesin bir zafere mani olmuştur. Tüm Müslümanların savaşa daveti istenilen sonucu vermemiştir, hatta Irak'ta, Arap yarımadasında, Yemen'de Müslüman Arap kurşunu ile Türk askeri şehit olmuştur. İngiltere adına savaştan Hint Müslümanları Türklere karşı Çanakkale'de karşı savaşmışlardır.

Almanya'nın savaş ilanı ile Osmanlı Devletinde Merkez Karargâhı kurulmuştur. Enver Paşa Harbiye Nazırı ve Başkumandan vekili olmuştur. İkinci başkan Alman Bronsart Paşa olmuştur. Dört şubeden oluşan genelkurmaydan üçüncü şube kaldırılarak; 1.

⁴⁸Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, C.I, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s.217.

⁴⁹Kabacalı, s.204.

⁵⁰Aydemir, *Enver Paşa*, C.II, s.560.

⁵¹Keleşyılmaz, s.37.

Harekât, 2.İstihbarat, 3.Ulaştırma (şimendifer) olmak üzere üç bölüm halinde yeniden oluşturulmuştur⁵². Merkez Karargâhın kurulması ile Kurmay Başkanlığına getirilen Bronsart Paşa'nın tüm kilit noktalara Alman subayları getirmesinden Türk subaylar rahatsız olmuştur. Sefarethanelerdeki Karabekir Paşa ile beraber üç kurmay subay dışında tüm mevkilere Alman görevliler atanmıştır⁵³. Seferberlik ilan edilirken, genel seferberlik ilan edilmesi ve tüm sınıfların aynı dönemde silâh altına alınması karışıklık çıkmasına neden olmuştur. Öyleki umuma açık yerlerde aç, perişan asker kitlelerin toplanması hem halkın hem askerın moralini düşürmüştür. Her şeyin acele ve bir anda yapılmak istenmesi piyasada bulunan bulunmayan malların ederinden daha da pahalalanmasına yol açmıştır. Bu durumda kötü niyetli satıcıların ortaya çıkmasına neden olacaktır⁵⁴.

Almanya'nın çabaları ile Osmanlı Devleti seferberliğini tamamlayamadan savaşa sürüklenmiştir⁵⁵. Osmanlı Genelkurmayının Almanlar'ın yönetiminde olmasından dolayı seferberlik işlerini Alman subaylar yapmıştır. Irak ve Kafkasya'daki orduların hazırlanmaları aylar sürecektir zaman gerektirmektedir. Irak ve Kafkasya'da demiryolu bulunmuyordu⁵⁶. Kazım Karabekir'e göre devletin elindeki topraklarda geniş çaplı bir ıslah hareketi gereklidir. Trablus ve Balkan Savaşlarındaki yenilgiler ve toprak kayıpları sonrasında devlet iç ve dış çekişmelerden uzak tutularak ekonomik olarak kalkındırıp ordunun ıslah edilmesi gerekli demiştir. “Gayrimüslim ve Türk olmayan unsurların ayrılık hareketlerini görerek, Arabistan ve Rumeli'nin bizde kalmayacağını görüyorum. İslamlar bile ayrılık fikrindedir, sade Türk halkıyla planlar yapılmasının gereğini söylemiştir. Bunun için: demiryolu ve diğer ihtiyaçları sadece Türk halkın olduğu bölgeye yapılmasını ve depo ve askeri binaların kerpiçten yapılması gerekli demiştir. Ordunun savaş kabiliyeti artırılmalıdır⁵⁷” diyerek belirtmiştir.

⁵²Kazım **Karabekir**, *Birinci Cihan Harbine Niçin Girdik*, Emre Yayınları, İstanbul, 1994,s.155.

⁵³Karabekir, *Birinci Cihan Harbine...* s.155.

⁵⁴Karabekir, *Birinci Cihan Harbine...* s.163.

⁵⁵Armaoğlu, 20. Yüzyıl... s.143.

⁵⁶Joseph **Pomiankowski**, *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküşü*, Kayihan Yayınları, İstanbul, 1990,s.84-85.

⁵⁷Cemalettin **Taşkıran**, *MilliMücadeledeKazımKarabekirPaşa*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2008,s.14.

Osmanlı ordusundaki en büyük sorunlardan birisi bulaşıcı hastalıklar olmuştur. Suriye Cephesinden kolera mikrobi taşınmıştır. Alman subayı Von Hotchwater bir saat boyunca yaptığı kontrollerde 65 ölü ve can çekişen hasta gördüğünü söylemiştir. Bir başka Alman subayı ise obüslerin sebep olduğu tehlikeli yaralarını pis paçavra ve çamaşırlarla askerlerin kendilerinin sardıklarını, yaralarının kaplumbağa kabuğuna benzediğini söylemiştir. Yaraların üzerlerindeki bez parçalarını yapışan yaradan çıkarmak için su bulamayıp çekip kopardıklarını, demiştir⁵⁸.

Seferberlik ilanı ile elbise, uniforma, araba vs. ihtiyaçlar müsadere usulü ile halledilmeye çalışılmıştır. Bayan elbisesi satan yerler dâhil tüm dükkânlar askeriye için kullanılmıştır. Özel otomobillere el konulmuştur. Binek hayvanlarına el konulmuştur. Büyük şehirlerde hazırlıklar tamamlanmışken⁵⁹ çöl ve dağlık alanlarda bu kadar kısa zamanda mümkün değildir. Eğitimden uzak acemi erler ordunun çoğunluğunu oluşturmuştur. Mevcut tüfekler eski ve menzilleri kısadır. Yedek cephan bulunmuyor, olanlarda eksik olarak dağıtılmıştır. Yiyecek maddesi yetersiz, olanlarda besin değeri düşüktür. Giyecekler ağır kış şartlarına uygun değildir⁶⁰.

Suriye ve Hicaz gibi milyonlarca devenin olduğu bölgede yedekleriyle beraber 14.000 deve tedarik edilebilmiştir. Mevsim yağmur mevsimi değildir. 25.000 kuvvetle değil 1000 kişilik kuvvet ile geçmek bile mümkün değildir⁶¹. Askerin günlük 600 gram peksimet 150 gram hurma, 160 gram zeytin, 9 gram çay, 23 gram şeker, 4 kilogram su, atlar için 5 kilogram arpa, 18 kilogram su, develer için 3 kilogram arpa 5 kilogram su planlanmıştır. Ancak bu uygulanamaz günlük bir matara su verilmiş yıkama vesaire diğer işler yasaklanmıştır⁶².Çölde kum fırtınaları nefes almayı imkânsızlaştırmıştır. Gündüz aşırı sıcaklardan asker ölmesinden yürüyüşler gece yapılabilmiştir. 208 kilometrelik Sina çölünden geçmeye çalışmışlardır⁶³.

⁵⁸Bayar, *Bende Yazdım*, C.3.s.122.

⁵⁹Pomiankowski, s.84.

⁶⁰Tevfik **Yener**, *Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı İmparatorluğu*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 2015, age, s.249.

⁶¹Cemal Paşa, s.189.

⁶²Editörler: Ali Arslan, Mustafa Selçuk, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti*, Kitabevi, İstanbul, 2015, s.162.

⁶³Bilgin, s.10

Yine Mekke- Medine müdafaasında askerın yiyecek miktarını önce üçte bire, daha sonra dörtte bire düşürmüşlerdir. Nakliye develerini, top katırlarını kesip yemişlerdir. Bahçelerde değil dağlarda bile yiyecek ot kalmamıştır⁶⁴.

Birinci Dünya Savaşı devletın kaynaklarını neredeyse yarı yarıya tüketmiştir. Savaştan önceki büyükbaş hayvan mevcudu 6.938.306 iken savaşın sonunda bu rakam 4.118.000'e düşmüştür. 1.050.580 olan at sayısı 630.000 'e düşmüştür. 1.373.700 olan eşek sayısı 825.000'e, 18.721.550 olan koyun sayısı 11.200.000'e düşmüştür. 6.463.180 olan keçi sayısı 2.065.000'e, 314.000 olan deve sayısı 95.000'e düşmüştür. Diğer hayvan sayıları ise 30.000'den 18.000'e düşmüştür⁶⁵.

Savaş başında ordu ve kolorduların durumu şöyle idi. 1. Ordu (İstanbul, Mareşal Liman),1. Kolordu (İstanbul),3.kolordu (Edirne),4.Kolordu (İzmir),5. Kolordu (Ankara) bu kolordu 19. Ve 20. Kolordu olarak yeniden tertiplenecektir. 6. Kolordu (Halep) iki tümenden 24. ve 26. tümenden oluşmaktadır. II. Ordu (İstanbul, Bahriye Nazırı Cemal Paşa) her iki kolordu, Anadolu yakasına yerleştirilecektir. III. Ordu (Erzurum, Hasan İzzet Paşa, 9. Kolordu (Erzurum),10. Kolordu (Erzincan), 11. Kolordu (Van, bu ordu Rus sınırına sevk edilmiştir. IV. Ordu (daha sonra Suriye'de görevlendirilmiştir.8. Kolordu (Şam),16. Tümen (Adana) , 22. Tümen (Hicaz, 6. Kolorduya bağlıdır),12. Kolordu (Musul),13. Kolordu (Bağdat Irak'ta seferber edilmiş ve orada kalmıştır)⁶⁶.

Birinci Dünya Savaşı başında cephelerde genel durum şöyledir. İngilizler 17.000 kişilik genç asker grubunu Mısır'a getirmiştir. Süveyş Kanalı boyunca 14.000 asker ve 15 cmlık 12 top ve İsmailiye karşısında iki bataryaları vardır. El Ariş ve Akabe arasında tahkimat yapmışlardır. Kanal kıyılarında birer hafif filoları vardır. Sina çölünde bulunan kuyuları para ile Araplara kapattırıp kullanılamaz hale getirmişlerdir. Kafkasya'daki 2. Kolordunun Avusturya cephesine nakline ve yerine 2. Türkistan Kolordusunun nakline başlanmıştır. Romanya sınırından Akkerman'a kadar kıyılarda da sadece postalar bırakılmış, bütün kuvvetler Avusturya- Macaristan cephesine sevk edilmiştir. Ruslar yorgun olan Avusturya- Macaristan ordusuna yüklenmişlerdir. Batı cephesinde

⁶⁴Yener, s.307.

⁶⁵Zeki **Sarıhan**, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993,s.4.

⁶⁶Pomiankowski, s.85.

Almanların büyük kuvvetleri yoktur. Bulgaristan’ında diğer Balkan Devletleri gibi taraf değiştirme tehlikesi vardır⁶⁷.

Başkumandanlık vekâletine göre ordu, seferberlik başında eğitimli, yedek, muhafız hepsinin mevcudu 900 bin idi. Savaşın ikinci yılında 1.290.000 olmuştur. Daha sonra 2.850.000 ‘e kadar yükselecektir. Subay mevcudu ise 24 bin idi. Top sayısı ise 3765 idi. 1914-15 savaş yılları için 19 milyon liralık bütçe ayrılmıştır⁶⁸.

Kafkasya cephesinde de büyük eksiklikler ile savaşa girilmiştir. 3. Ordu Hasan İzzet Paşa komutasındadır. Ordunun asker gücü 83 bin asıl ve 13.177 yedek askerden oluşmaktadır. Erzurum kalesinde 13.383 asker, 11.168 nakliye kolları,5531 menzil kuvveti, depolarda 10.081 asker,28.583 jandarma sınır birliği ve 295 ordu karargâhındaki askerden ibarettir. Toplamda 165.218 insan ve 53.794 hayvan mevcuttur⁶⁹. Enver Paşa Sarıkamış harekâtına başlamadan önce Teşkilatı Mahsusa elemanlarını ihtilal çıkarmak amacıyla Kafkasya’ya göndermiştir⁷⁰. Enver Paşa Turan birliğini sağlayıp İran ve Kafkasya üzerinden Hindistan’a ulaşıp İngilizleri alt edeceğini düşünmüştür. Giden askerlerin çoğu kısmı, daha savaşmadan olumsuz hava şartlarından şehit olmuşlardır. Çağrılan askerler önce Ulukışla’da toplanmış, oradan gidecekleri birliklere yaya olarak 2 ya da 3 ayda gitmişlerdir. Trabzon Limanı Rus gözetiminde olmasından dolayı kullanılamıyor, küçük limanlara gizlice sevkiyat yapılabiliştir. Menziller arası malzemeleri taşıyacak hayvan yetersizliğinden dolayı bunu da asker taşımıştır. Kötü şartlara salgın hastalıklar, doktor ve ilaç eksikliği eklenmiştir⁷¹.Üçüncü orduya bağlı 11 kolordunun üçte birinin silahı yoktur. 3. Ordu Kurmay Başkanı Yarbay Felix Guse 25 Eylül 1914’te Liman Von Sanders’e gönderdiği raporda durumu açık bir şekilde göstermektedir. “*Süvari tümeninin hayvanları genel olarak harekâta kabiliyetli değildir. Bunlardan daha fazla bir şey gayet tabii beklenemez. Oradan önce tren istasyonunun büyük kısmı henüz yok, ulaştırma aracı az,*

⁶⁷Karabekir, *Birinci Cihan Harbine...* s.332.

⁶⁸Yener, s.275.

⁶⁹Yener, s.249.

⁷⁰Vahdet **Keleşyılmaz**,“Teşkilatı Mahsusa ve Hindistan Misyonu”,*Otam*, Sayı 1, 2000, s. 279.

⁷¹Hümmet **Kanal**,“Sarıkamış Harekâtı Esnasında Cephede Yaşananlar ve Anadolu’ya Etkileri”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Sayı.54, 2014, s. 89.

*özetle ordu çok şeye muhtaçtır*⁷². Sarıkamış kuşatması 3. Ordu için felaket olmuştur, birçok askerin ayak parmakları donmuştur. Hafız Hakkı Paşa geri dönüş emri verirken orduya “*şereften başka her şeye mahvolmuştur*” demiştir. Üçüncü ordu taarruz harekâtı için 75.660 tüfek, 73 makineli tüfek, w218 topu vardı. Ordunun kayıtları konusunda tartışmalı bilgiler vardır. Commandent Larcher’in 1926 tarihli “Büyük Harpte Türk Harbi” eserine göre 90.000 ölü 40 ile 50.000 esir vardır. 3. Ordu Kurmay Başkanı Yarbay Felix Guse muharebe raporlarında 30000 ölü 7000 esir vardır. Türk resmi kayıtlarında 23000 ölü 10000 hastanede ölen 7000 esir 10000 yaralı vardır. Atase arşivlerine göre çalışmalarda Osmanlı kayıpları 60000 şehit 7000 esir vardır⁷³. Osmanlı 28 Ağustos 1918’de Brest Litovsk Anlaşması ile Kars Ardahan Batum’u almıştır⁷⁴. Enver Paşa ile kişisel husumetleri bulunan komutanların karalama sahası olmuştur. Günümüze gelen 90.000 sayısı tüm belgelere rağmen değiştirilmemiştir.

Süveyş Kanalı İngiliz İmparatorluğu’nun şah damarı olarak tanımlanmıştır⁷⁵. İngiltere için ise Kanal ve Mısır’a yönelecek tehdidi önlemek için tampon bölge olmuştur⁷⁶. Kanal cephesinde en büyük sorun ulaşım demiryolu ve karayolu sıkıntısıdır. Toros Amanos Tünelleri tamamlanamamış Bağdat demiryolu yarımındır. Geçilmesi gereken 300 kilometrelik Sina çölü geçilecek ardından 161 kilometrelik 80 ila 100 metre genişliğinde 10 metre derinliğinde Süveyş Kanalı geçilmiştir. Buraya ordu kuvvetini sevk etmek bile o kadar zorken su ihtiyacı, lojistiğin sağlanması çoğu zamanlar mümkün olamamıştır⁷⁷.

Çölde kum fırtınaları nefes almayı imkânsızlaştırmıştır. Gündüz aşırı sıcaklıklardan asker ölmesinden dolayı yürüyüşler gece yapılabilmektedir. 300 kilometrelik Sina çölünden geçmeye çalışmışlardır⁷⁸.

⁷²Mustafa **Çolak**, “Sarıkamış Kuşatma Harekâtı Almanya Beyaz Hüznü”, *Sarıkamış Valiliği Şehitlere Özel Kars Valiliği*, Yıl 2, Sayı 2, Aralık, İtalik Dijital Baskı Yayın, Kars, 2009, s. 18- 26.

⁷³Kanal, s.111.

⁷⁴Karaköse, s.147.

⁷⁵İsmet **Üzen**, *Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti*, Editör: Ali Arslan, Mustafa Selçuk, Kitabevi, İstanbul 2015, s. 160.

⁷⁶Celil **Bozkurt**, “Birinci Dünya Savaşı’nda Filistin Suriye Cephesinde Nili Casusluk Örgütünün Faaliyetleri” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.30, Mart 2014 Sayı 88, s. 93.

⁷⁷Taner **Bilgin**, “1. Dünya Harbi’nde Arap Coğrafyasında Türk Askeri 1914-18”, *The Journal of Academic Social Science*, Yıl 4, Sayı 26, Mart 2016, s.108.

⁷⁸Bilgin, s.10

İngilizlerin burada en büyük destekçilerinden birisi de 1915 yılında Yahudiler tarafından kurulan Nili istihbarat örgütüdür. Nili Yahudi botanik uzmanı Apron Aroronsohn tarafından kurulmuştur⁷⁹. Apron Aroronsohn Osmanlı vatandaşıdır ve bu savaşta Cemal Paşa'nın danışmanı ve çekirgeler ile mücadele ofisinde görevlidir. Cemal Paşa'ya yakınlığından dolayı Osmanlı Devleti'nin Arap eyaletlerini savunma planlarını ele geçirmiştir⁸⁰. Kanal cephesinde Fahrettin Paşa Medine Müdafası cephede sözü edilecek şekilde kahramanca savaşmıştır⁸¹. Arap coğrafyasında en büyük sıkıntı beslenme sorunu olmuştur. Fahrettin Paşa çekirgenin yenebileceğini 7 Haziran 1918 tarihli emirname ile dini mahsuru olmadığını yayınlamıştır. 4-5 çeşit çekirge yemeği tarifi dahi vermiştir. “*Dün benim soframda çekirge tavası vardı, arkadaşlarla yedik çok lezizdi hele zeytinyağlı ve limonlu salatası pek hoş oluyor. Eğer fazla çekirge toplayabilirsiniz bana da gönderin*” demiştir⁸². Fahrettin Paşa Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Medine'yi boşaltması istenmiş, ancak o yine de boşaltmak istememiştir. Medine-i Münevvere surlarından Osmanlı sancağı indirilmiştir⁸³. Kanal cephesinde tüm savaşlar süresince 7000 Türk 2000 İngiliz kayıp verilmiştir. Eğer Kanal cephesinde Türk askeri yenilirse İngiliz askerlerini buradan Batı Cephesine kaydıramayabilirdi⁸⁴.

Enver Paşa Irak'ta bulunan Arap ve aşiret güçlerine güvenmesinden dolayı 8000 civarında Türk askeri bırakmıştır⁸⁵. Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya göre Irak'ın coğrafi konumu bakımından Hindistan'a karşı güçlü bir düşman elinde, gelecek için bir tehdit sebebi olabileceğinden dolayı İngiltere'nin koruma ve savunma düşüncesi ile buraya göz dikmesi olağandır. Dolayısıyla *kesin ihtiyaç meydana gelmesinden önce buralara başka asker gönderilmemesi büyük eksiklidir*” demiştir⁸⁶.

⁷⁹Bozkurt, s.95.

⁸⁰Bozkurt, s.96.

⁸¹İsmail Köse, *İngiliz Arşiv Belgelerinde Hicaz İsyanı*, Selis Kitaplar, İstanbul, 2014, s. 15.

⁸²Bilgin, s.112.

⁸³Hasan Parlak, “Fahrettin Paşa'nın Hicaz Cephesinde Bayrak Mücadelesi Haziran 1916- Ocak 1919”, *Studies of The Ottoman Domain*, Cilt 6, Sayı 11, Ağustos 2016, s. 37.

⁸⁴Üzen, s.177.

⁸⁵Yener, s.280.

⁸⁶Serdar Sakin, “Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesinde Osmanlı Devleti ile İngiltere Arasındaki Çarpışmalar” *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 4, Sayı 7, Kış 2010, s. 136.

Süleyman Askeri Bey Basra'ya geldiği sırada, Hariciye Nezaretinde Muhacirin Müdürü olarak da görev yapmaktadır⁸⁷. Süleyman Askeri Bey'in görevi oldukça önemlidir. Bedevi ve düzensiz birlikleri silahlandırıp tam teçhizatlı İngiliz ordusuna karşı yapması oldukça önemlidir⁸⁸. Teşkilat-ı Mahsusa'nın başında bulunan Süleyman Askeri Bey İngilizler'e karşı⁸⁹, Basra Valiliği ve Otuz Sekizinci Basra Fırkası Kumandanlığına atandığı Erkânı Harbiye Nezaretinden bildirilmiştir⁹⁰. Süleyman Askeri Bey iki gün sonra Bağdat'a ulaşacağını ve gönüllü taburunun Deyr-i Zor'dan geçtiğini bildirmiştir⁹¹. Süleyman Askeri Bey bölgeye gider gitmez büyük teşkilatlanma yapmıştır. Aynı zamanda aşiretlerden de gönüllü birlikler toplamıştır. Kumandasında iki müfreze ve Osmancık Gönüllü Birliği 20 Ocak'ta İngiliz saldırılarını durdurmuştur. 11 Nisan'da Şuayibe'de çatışmalarda 3800 askerini kaybetmiştir. Aşiret kuvvetleri savaşmadan geri çekilmiştir⁹². Süleyman Askeri Bey kuvvetlerinden 3000 kişi ölmüş, 800 kişi esir düşmüştür. İngilizlerin ölü yaralı kayıpları toplamda 60 subay, 1000 askerdir⁹³. Ordunun Şuayibe'de düşmanla yaptığı çatışmada geri çekilmesinden ve çok sayıda şehit vermesinden dolayı üzüntüsünden Süleyman Askeri Bey intihar etmiştir. Yerine Halil Bey'in geçmesinin uygun olacağını eski Mutasarrıf Hamza Bey bildirmiştir⁹⁴.

Ancak Halil (Kut) Beyden önce, Edirne İkinci Kolordunun Dördüncü Fırkası Kumandanı Abdullah Nurettin Bey atanmıştır⁹⁵. İngilizlerde de General Nexon yerine Tümgeneral Towshend atamıştır⁹⁶. Hintli Müslüman askerlerin sahabeye ait Selman-ı Pak isminden, savaşmak istememeleri nedeniyle eski çağdaki ismi ile Ctesiphon olarak Towshend tarafından ismini değiştirmiştir⁹⁷. 3 Aralık 1915'ten 29 Nisan 1916'ya kadar

⁸⁷ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*, DH. ŞFR. Dosya No:460, Gömlek No:85.

⁸⁸ Stoddard, s.103.

⁸⁹ Aydın **Beden**, "Kut-ul Amare Zaferi Türk Şehitliği ve Şehitlik Arazisinin Hediye Edilmesine İlişkin Değerlendirmeler", *Mediterranean Journal of Humanities*, 5 2 2015, 151-164, s. 152

⁹⁰ *BOA. Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)*, Dosya:4326, Belge No:324391.

⁹¹ *BOA. Dâhiliye Emniyet-i Umumiye 7. Şube (DH. EUM.7.Şb.)* Dosya:2, Belge No:49.

⁹² *Beden*, s.152.

⁹³ Stoddard, s.107.

⁹⁴ *BOA. Dâhiliye Şifre Kalemi (DH, ŞFR)*, Dosya:467, Belge No:117.

⁹⁵ *Sakin*, s.142.

⁹⁶ *Beden*, s.153.

⁹⁷ İsmet **Üzen**, "Türklerin Kut-ul Amare Kuşatması Sırasında İngiliz Ordusunda Bulunan Hintli Askerlerin Tutumu Aralık (1915 Nisan 1916'da)" *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 2, Sayı 3, Kış 2008, s. 85

yaklaşık 5 ay Kut-ul Amare kuşatması devam etmiştir. 6. Ordu komutanı Goltz Paşa 18 Nisan 1916'da Bağdat'ta tifüsten ölünce yerine vekâleten Halil Paşa atanmıştır⁹⁸.

Towshend komutasındaki İngilizler, 2000 kişilik Türk ordusuna teslim olmuştur. 5 general, 272 İngiliz subayı, 204 Hintli subay, 2592 İngiliz er, 6988 Hintliler 3248 gayri muharip er toplam 13.309 kişi teslim olmuştur. 1306 kişisi hastadır⁹⁹. Çanakkale ardından Kut'ül Amare zaferine İngilizler ve Batı ülkeleri hiç yaşanmamış gibi davranmışlardır. Hiç bu zaferden bahsedilmemiştir. Halil Bey ise 29 Nisan'ı Kut Bayramı ilan etmiştir¹⁰⁰.

Çanakkale ve Karadeniz Boğazları sayesinde Rusya'dan buğday tedarik edilecek Balkan Devletleri de İtilaf Devletleri safında yer alacaktır¹⁰¹. Bu düşünce ile 19 Şubat 1915 günü boğazın her iki tarafında bulunan Türk tabyalarının bombalanması ile Çanakkale Deniz Savaşları başlamıştır. 6 Ağustos 1915 gününe kadar çarpışmalar devam etmiştir. 8 Ocak 1916 Seddülbahir' in boşaltılması ile Çanakkale cephesi Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda tek zaferi olarak kalmıştır. Çanakkale'de savaş ve deniz muharebeleri aynı anda yapılan ender savaşlardan biridir¹⁰². Çanakkale cephesi Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın iâşe ve ikmal ihtiyaçlarını Harbiye Nezareti Levazım Dairesince temin etmişlerdir. Daha sonra 25 Mart 1915'te Çanakkale cephesi için 5. ordu kurulur. Tüm lojistik ihtiyaçlar bura tarafından karşılanmıştır. Harbiye Nezareti'ne bağlı Levazımat Umumiye Dairesi oluşturularak seferberlikle beraber ordunun ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır¹⁰³.

Çanakkale cephesinde temel ulaşım deniz yolu olmuştur. Ana depo fabrika diğer tesisler İstanbul Marmara çevresindedir. Karadan ise düşmandan uzak iç karayol kullanılmıştır.

⁹⁸Akın **Çelik**- Mustafa **Selçuk** ,”Tarafların Basınında Kut'ül Amare Zaferi”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 15, 2016 ,s.305.

⁹⁹Üzen, s.99.

¹⁰⁰Beden, s.156.

¹⁰¹Mehmet **Yetişkin**,“Çanakkale Savaşları Nedenleri Sorumlusu ve Önemine Dair Yaklaşımlar”,*Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı* Yıl 13, Bahar 2015, Sayı 18, 100. Yıl. s. 3.

¹⁰²Mehmet **Çevik**- Yavuz Selim **Çeloğlu**, “Çanakkale Cephesinde Türk Ordusunun İâşe ve İkmal Faaliyetleri”*Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Yıl 13, Bahar 2015, Sayı 18, 100. Yıl s.301.

¹⁰³Çevik-Çeloğlu, s.302.

Taşıma işi cephane yiyecek ikiye ayrılrsa da birbiri yerine kullanılmıştır¹⁰⁴.Çanakkale’de bulunan mayın hatları 1914’te 191 müsademeli 5 mayın hattı, 13 Mart 1915’te 344 mayın 11 mayın hattına yükseltilmiştir. Mayın az olduğu için 70-80 metre ara ile dökülmüştür. Düşman tarafından temizlenen mayınlar yerine yenisini döşemişlerdir. Eldeki son 26 tanesini Nusret Mayın gemisi ile düşman hattına döşenmiştir¹⁰⁵. Türklerin elindeki demirli mayınlardır. Bunların değeri de İtilaf mayınlarına göre düşük maliyetlidir. Müttefik devletler aramalarında bu mayınları bulamamışlardır. Çanakkale Boğaz’ından içeriye kadar tarandığı için temiz kabul edilmiştir. 18 Mart sabahı müttefik donanmaları tüm güçleriyle saldırdıklarında 26 mayın bunlara geçit vermeyecektir¹⁰⁶. 18 Mart gününe kadar bombalamalar sonuç vermemiştir. Zırhlılar çok sayıda kruvazör, muharip denizaltı bir uçak gemisi mayın gemileri ve yardımcı gemilerden oluşmuştur¹⁰⁷.

Harbin başında Çanakkale’deki birliklerin tüm lojistik malzemesi günlük ortalama 150 ton iken harbin ortalarına doğru 18 Mart 1915’te 50.000 Çanakkale’nin tüm cephelerinde 95.000 kişi olmuştur. Beş ordunun personel mevcudu önce 137.599 hayvan mevcudu 24.734 olmuştur. Savaşın sonunda ise 250.823 er, 69.078 hayvana ulaşmıştır¹⁰⁸.

25 Nisan 1915’te müttefikler Gelibolu’da altı yere Anadolu’da Kumkale’ye çıkarma yaparlar. Yarbay Mustafa Kemal Conk bayırında “*Size taarruzu emretmiyorum ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde yerimize başka kuvvetler ve komutanlar kaim olabilir*” diyerek 57 Alayla destan yazmıştır. Ardından Anafartalar Grup Komutanlığına Liman Von Sanders tarafından atanmıştır. 10 Ağustos sabahı Mustafa Kemal saldırı başlatmıştır. Akşam 12000 İngiliz 10000 Türk yaşamını kaybetmiştir. 12 Aralık 1915’te Gelibolu’dan çekilmeye başlamışlardır. Türk Genelkurmay bilgilerine göre Türkler 57263 şehit, 11178 kayıp, 97874 yaralı 7084 hava değişimi 20297 hastalık sonucu ölüm 14000 hastaneye yatırılan toplam 207696 kişi

¹⁰⁴Mustafa **Şahin**,“Çanakkale Cephesi’nde Türk Ordusunun Menzil Teşkilatı ve Askeri Ulaştırma Hizmetleri”,*Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Yıl 13 Bahar 2015 Sayı 18, 100. Yıl, s. 298.

¹⁰⁵Yaşar **Semiz**, “18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Savaşı Sebepleri Gelişimi ve Sonuçları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı,114, 2003, s. 233.

¹⁰⁶İsmail **Kayabalı**- Cemender **Arslanoğlu**, *Çanakkale Zaferi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1975,s.61.

¹⁰⁷Sait **Aşkın**,“Çanakkale Savaşlarının Arka Planı”, *Türk İdare Dergisi*, Sayı 47, Mart 2011.

¹⁰⁸Şahin, s.280.

savaş dışı kalmıştır. 10000 üzerinde İngiliz Fransız esir düşmüştür. Liman Von Sanders'e göre 66000 şehit 218 zayıat verilmiştir. Türk yaralılarından 40 bini görev başına dönmüştür¹⁰⁹.

Romanya'nın Ruslar'a destek vermesi Almanya'yı zor durumda sokmuştur. Tecrübeli askerlerden oluşan askeri birlik Romanya, Makedonya, Galiçya cephelerine gönderilmesi Alman komuta heyeti tarafından istenilmiştir. Kurmay Yarbay Yakup Şevki Paşa kolordu kumandanıdır¹¹⁰. Galiçya cephesine 15. Kolordu gönderilmiştir. İngiltere'nin Çanakkale'den çekilmesinden sonra ve 5.ordunun yeniden düzenlenmesi sırasında, 9 Ocak 1916 ordu emri üzerine, üçüncü defa olarak 19. ve 20. tümenler yeniden kurulmuştur¹¹¹. 15. Kolorduda seferi kadro noksanı 358 subay,9766 silahlı ve 328 silahsız er vardır. 19.tümen mevcudu 9200, 20 tümen 8852 tüm ordularda toplam personel 30.000'dir. Galiçya'da düşmana yapılan taarruzlar sebebiyle oldukça fazla zayıat verilmiştir. Nitekim 5/6 Eylül 1915 taarruzunda 15 subay ve 3000 er şehit olmuştur¹¹². Bulgar ordusunu desteklemek için Romanya'ya güney cephesine,6. ordunun gönderilmesi istenmiştir. Mustafa Hilmi Paşa komutasında 27 bin mevcudu vardır.36 hızlı ateşli topu vardır. Bükreş'e giren 6. Ordu savaşta başarılarına rağmen 12.800 üzerinde şehit verilmiştir. Kayıp askerler yerine ek kuvvetler gönderilmiştir. Seçme askerlerden toplamında 120 bin Türk tümeni Avrupa cephelerinde erimiştir¹¹³. Köstence'de 15.tümen emrine giren Türk Rumeli müfrezesi bir müddet orada kaldıktan sonra 28 Haziran 1917 yılında ülkeye dönmek için hareket etmişlerdir. İttifak Devletleri ile İtilaf Devletleri arasında yapılan 3 Mart 1918 Brestlitovsk, 20 Mart Romanya, 7 Mayıs Bükreş antlaşmaları ile Avrupa Doğu cephesi kapanmıştır¹¹⁴.

Birinci Dünya Savaşı sonunda 550 bin insanımız cephelerde şehit olmuştur. 2.167 847 kişi yaralanmıştır. 891 364 kişisi yaralanmıştır. 103 731 kişi kayıp olmuştur. 129 644

¹⁰⁹Bayram Akça, "Çanakkale Savaşlarında Mustafa Kemal'in Rolü", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 21, Sayı 2 Aralık, 2006, s.6-12.

¹¹⁰Yener, s.621.

¹¹¹*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1996,s.14.

¹¹²*Birinci Dünya Harbinde...* s.63.

¹¹³Yener, s.622.

¹¹⁴*Birinci Dünya Harbinde...*,s.246.

kişi esir düşmüştür. Esarete ölenlerle beraber 600 bine yakın insanımız şehit düřmüřtür¹¹⁵.

¹¹⁵Selahattin **Tansel**, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C.I*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991,s.2.

I.BÖLÜM

OSMANLI ORDU YAPISI

1.1.Kara Kuvvetleri

Osmanlı ordu teşkilatı kendinden önce ki Türk devlet yapılarından etkilenmiştir. Birinci Murat döneminde Avrupa'nın ilk daimi ordusu Yeniçeri Ocağı kurulmuştur¹¹⁶. Batılı anlamda ilk teşkilatlanma III. Selim'in Nizamı Cedid ordusu ile yapılmıştır. 2500 kişilik mevcudunu, 1806 yılında 22.685 er ve 1590 subaya yükseltmiştir. Bu ordunun yarısı başkentte diğer yarısı taşradadır. Ancak eski düzene daha fazla direnememiş ve 1807 yılında ordu lağv edilmiştir¹¹⁷. 1834 yılındagelindiğinde ordunun subay ihtiyacını temin için Harbiye Mektebi açılmış, Avusturya'ya öğrenci gönderilmiştir¹¹⁸. Yine aynı yıl Prusya'nın *Landwher* sistemi esas alınarak Redif birlikleri oluşturulmuştur. Her vilayetten 23 ile 32 yaş aralığında gençlerden mürekkep on ila on iki taburdan oluşan kuvvetler oluşturulmuştur. 1834 yılında 57.000 olan sayıları 1836 yılına gelindiğinde 100.000 mevcuda çıkmıştır¹¹⁹.

Osmanlı ordusunda düzenli birliklerin yanında ve savaş meydanlarında ve de asayişin sağlanmasında ücretli askerler Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar kullanılmıştır. Dönemin savaş şartlarının ağırlığı güncel nüfus ve vergileme sisteminin yapılmamasından dolayı İXX. yüzyıl sonuna kadar devlet bu sistemden faydalanmıştır¹²⁰. Zorunlu askerlik sistemi 1842 yılında Kura Nizamnamesi ile uygulanmıştır. 150.000 kişilik bir kuvvet olarak planlanmıştır. Beş yıllık hizmet süresi ve her yıl 30.000 gönüllü ya da kura askeri bulunacaktır¹²¹. 1869 yılında Osmanlı ordusu yeniden düzenlenmiştir. Osmanlı Kara Kuvvetleri Merkezi İstanbul'daki Hassa

¹¹⁶Yusuf **Halaoğlu**, *Osmanlı Ordu Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 44.

¹¹⁷Zürcher, *Savaş, Devrim ve Ulusallaşma...* s.155.

¹¹⁸*Osmanlı Ordu Teşkilatı*, Milli Savunma Bakanlığı Yayınları, 1999, s.23.

¹¹⁹Zürcher, *Savaş, Devrim ve Ulusallaşma...* s.158

¹²⁰Gültekin **Yıldız**, *Dünya Tarihi, Osmanlı Askeri Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 43.

¹²¹Zürcher, *Savaş Devrim ve Ulusallaşma...* s.159.

ordusu Merkezi Şumnu olan Tuna, Rumeli’de Manastır, Erzurum’da Anadolu, Şam’da Suriye Bağdat, Arabistan merkezi Yemen’de Yemen orduları adı altında yıkılana kadar devam edecek 7 orduya ayrılmıştır. Her orduda 26.700 asker vardır. Bab-ı Seraskiye’nin yanı sıra teknik konularla ilgilenmesi için Harbiye Nezareti kurulmuştur. Bulunduğu bölgenin adıyla anılması sisteminden vazgeçilerek günümüz Türk ordusunda da kullanılan numaralandırma sistemine geçilmiştir. Devletin sürekli savaş halinde olması nüfusun çoğunluğunun kırsal bölgede yaşaması dolayısıyla ordu komutanları aynı zamanda mülkî idareci olarak görev yapmışlardır. Bu sistem devletin son dönemlerinde askerin halkın karşısındaki itibarını zedelemiştir. Devlet ile kendini özdeşleştiren Mektepli Zabıtlar 20. yüzyılın başlarında kendilerini devletin gerçek sahibi olarak görmüşlerdir. Bu sahiplenme devletin siyasi olarak her kötüye gittiğini düşündükleri dönemlerinde müdahale hakkını kendilerinde bulmalarına yol açmıştır¹²².

Osmanlı kara ordusunun 1908 yılında subay mevcudu 13.777, iken er sayısı 280.926’dır. Yedi ordu ve ayrı iki tümeninde 35.677 hayvan vardır. Tüm ordularda ise 23.870 subay, 366.881 astsubay ve er, 66.467 hayvandan oluşmaktadır. Muharebeyi yapan kısım, Piyade (müsademe), Süvari(manevra), Topçu(ateş) sınıflarından oluşmaktadır. Gayri muharip sınıf ise İstihkâm, Telgraf (Muharebe), Sıhhiye, Baytar (Veteriner), Nakliye (ulaştırma) ve Jandarmadan ibarettir¹²³.

Bağdat (birincisi 1876, ikincisi 1886), Beyrut ve Şam (1877), Edirne (1879), Bursa, Manastır, Erzurum, Trabzon, Erzincan ve Diyarbakır (1881)’da II. Abdülhamid askeri okullar açmıştır. Halep (1882), Sivas (1883), Kastamonu ve Selanik (1884), Trablus (1886), Sana (1889), Van ve Bitlis (1890) ile ülkenin her tarafında açtığı bu okullarda subay yetiştirmekten ziyade kendi ideolojisini gerçekleştirecek araç olmuştur. Süleymaniye ve Bingazi (1892), Musul, Üsküp, Taiz–Yemen (1893) ve Abha–Asir (1896) bütün ülkeye tüm tebaaları kapsayacak şekilde yapılanmıştır. Bu ideoloji Osmanlılık akımının temelini teşkil etmiştir¹²⁴.

¹²²Yıldız, , s.55.

¹²³Metin **Erendor**, *Türk Ordusu Tarihi*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2015,s.307.

¹²⁴Uyar- Erickson, s.410.

II. Abdülhamid askeri makamlara güvenmediği için askeri komite ve komisyonlar kurarak onların yetkilerini azaltmaya çalışmıştır. Seraskerlik ve Erkânı Harbiye-i Umumiye yanında Teftiş-i Askeri ve Maiyet-i Seniyye-i Erkânı Harbiye dairelerini kurmuştur¹²⁵.

Mahmut Şevket Paşa'nın Sadarete gelmesiyle beraber ıslah planı hazırlanmıştır ancak Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi sonrası Ahmet İzzet Paşa görevi ele almıştır. Balkan felaketi sonrası 300 yüksek rütbeli subay tasfiye edilmiştir. Enver Paşa'nın Harbiye Nazırı olmasıyla bu sayı 1200-1500 arası farklı sınıflara mensup subay ordudan atılmıştır. Buna Tensikat-ı Askeriye yani orduyu gençleştirme denilmiştir¹²⁶.

1910 yılında Osmanlı Ordusunun yeniden yapılandırılması için kararname yayınlanmıştır. Bu kararname Alman askeri eğitiminden gelmiş olan Ahmet İzzet Paşa gibi subayların çabası ile yapılmıştır. 8 Ocak 1912'de Ahmet İzzet Paşa "*Ordu Müfettişliklerini*" tesis etmiştir¹²⁷.

Osmanlı Ordusunda bütün kumandanlar Harbiye Mektebi ve Pangaltı Erkan-ı Harbiye Mektebini bitirmek zorundadır. Mezun olduktan sonra, mümtaz yüzbaşı rütbesiyle ordularda görev almışlardır. 22 ya da 23 yaşında okuldan mezun olan yüzbaşılar pratik eğitim görmek için yurdun diğer tarafında bulunan ordulara gönderilmiştir. Merkezi Edirne'de olan ikinci orduya, merkezi Selanik olan üçüncü orduya, merkezi Erzurum olan, dördüncü orduya ya da, merkezi Şam olan beşinci orduya gönderilmiştir. Merkezi İstanbul olan birinci orduya bu tür eğitim subayı gönderilmemiştir. Yüzbaşılar buralarda iki buçuk ya da üç yıl kaldıktan sonra "Kolağası" rütbesini almışlardır. 4 yıl sonra ise "Binbaşı" olmuşlardır. Yüzbaşı- kolağası-binbaşı-kaymakam- miralay-mirliva-ferik- birinci ferik aşılması gereken hiyerarşik düzendir ve birkaç tanede müşir vardır. Sonraki dönemlerde kimse müşir ünvanını kazanamamıştır¹²⁸.

Yapılan iyileştirmeler sadece taktikte sanılmasına rağmen ordu üzerindeki manevi çöküntü unutulmuştur. Gıda giyim eksikliği yılda sadece 5 ila 6 maaş dağıtılması askeri

¹²⁵Uyar – Erickson, s.416.

¹²⁶Aydemir, *Tek Adam...* C.I,s.193

¹²⁷Uyar –Erickson, s.443.

¹²⁸Erik Jan **Zürcher**, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1987,s.120.

binaların harap boş olması subayları kötü etkilemiştir. Subayların moralinin bozulmasında bir diğer etken de rütbelerdeki adaletsizliktir. Aynı yılda teğmen olarak mezun olan subay imkân bulabilirse, kolağası (yüzbaşı) olarak atanmış, imkân bulamayan subaylar ise, senelerce aynı rütbede kalmışlardır. Bu durum haksızlığa uğradıklarını düşünen subaylar arasında ayrımcılığa yol açmıştır. Orduda olması gereken silah arkadaşlığının zedelenmesine yol açmıştır. Harp Okulunda yeteri kadar subay yetişmemesi mektepli subayların alaylı subayları beğenmemesi Balkansavaşının dahi kaybedilmesine yol açacaktır. Ordudaki bozulmanın diğer önemli sebebi çok uluslu devlet yapısının homojen bir yapı oluşmasına engel olmasıdır. Bu huzursuzluk askerler arasında silahlı kavgaların çıkmasına kadar varmıştır¹²⁹.

1.2.Deniz Kuvvetleri

Sultan Abdülaziz döneminde Osmanlı Donanmasına 21 zırhlı ve 36 savaş gemisi alınmıştır. 1867 yılında Kaptan Paşalık kaldırılarak yerine, Bahriye Nezareti kurulmuş, 1922 yılına kadar varlığını devam ettirmiştir. Abdülaziz Döneminde 5351 subay, 7419 denizci mevcudu vardır. II. Abdülhamid'in tahttan indirilme korkusu yaşaması sonrası donanmayı Haliç'e çekirmiş ve 15 yıl süre zarfında donanma çürümeye yüz tutmuştur. Donanmanın kuvvetlendirilmesi için Almanya, İngiltere, ABD, Fransa ve İtalya'ya üç kruvazör, 18 torpidobot ve iki torpido siparişi verilmiştir. İki muharebe gemisi de tamir edilmesi için gönderilmiştir. II. Meşrutiyet döneminde donanmaya 15 muharebe gemisi, 11kruvazör,7 gambot,40 torpidot ve 52 taşıt gemisi vardır¹³⁰.

Tersanede çalışan mühendisler başlangıçta İngiltere ve Belçika'da getirilirken sonraki dönemlerde Türk işçi ve mühendisler çalışmıştır. Gemilerin top tüfek bütün parçaları da Türkiye'de üretilmiştir. Abdülaziz döneminde donanmaya verilen önem Osmanlı Devleti'ni dünyanın en iyi ikinci donanması haline getirmiştir. 30 zırhlı gemi donanmaya dâhil edilmiştir¹³¹. II. Abdülhamid güçlü donanmanın bir gün kendisine baş kaldırarak onu indireceğini düşünmüştür. Milyonlarca liralık borç ile meydana getirilen donanma çürümeye bırakılmıştır. 15 yıl gibi çok kısa bir zamanda meydan getirilen

¹²⁹*Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, C.IIIV Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1996, s. 79.

¹³⁰Erendor, s.311.

¹³¹Erendor, s.322.

donanma güvertesinde tavuklar beslenen yonca yetiştirilen pas içinde hurda yığınları olmuştur¹³².

1908 yılında donanmamızı güçlendirmek için Donanma Cemiyeti kurulmuştur. Üyelerden aylık 40 lira aidat alınarak kalkındırılması düşünülmüştür¹³³. Merkeze bağlı olarak bütün resmi dairelerde belediyelerde, cemiyetlerde birer şube açılmıştır. Bu şubeler yardım paralarını toplayıp merkeze göndermiştir¹³⁴. Kuruluş amacına uygun olarak nakliye ve harp gemileri satın alınmıştır. Mithat Paşa, Reşit Paşa, Giresun, Kemal Reis, Piri Reis (Kızılırmak) isimli vapurlarını satın almıştır. Bunlar asker naklinde kullanılmak için alınmıştır ve Bahriye Nezareti on tane gemi almak istemiştir. Giresunlu vatandaşlar Fındık hasatından her yıl 4000 lira verdikleri yardımdan dolayı gemilerden birisine Giresun adı verilmiştir¹³⁵.

Donanma'ya İkinci Meşrutiyet'e kadar Fransız ve İsveç gemi uzmanları getirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti'nin başvurusu ile üç üst düzey heyet görev yapar. Amiral Gumball yönetiminde heyet tam yetki ile 1909 Şubatında göreve başlamıştır. 60 gemiyi hurdaya çıkarıp yeni savaş gemileri alınmıştır. Donanma için er yetiştiren Efradı Cedide Mektebini açtırmıştır. İngiliz Admiraly sistemini uygulamak isteyen Amiral Gamble Abdülhamit ile anlaşamaması sonrası görevinden istifa etmiştir. İkinci heyetle Sir Hugh Pigot 1910'da göreve başlamıştır. Gemi personeline çeşitli kurslar vermeye çalışmıştır. Ancak Sir Pigot'da görev süresi dolmadan istifa etmiştir. 3. heyet ile Arthur H. Limpus ile göreve başlamış, Amiral Gumball planları üzerinde bazı çalışmalar yapmıştır. 1916 yılına kadar yeni Bahriye Teşkilatı nihayet oluşturulmuştur. Üstün hizmetlerinden dolayı Limpus Ferikliğe terfi ettirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya yanında savaşa girmesinden dolayı Alman Souchon getirilmiştir¹³⁶.

¹³² Alptekin **Müderrişoğlu**, *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2013, s.29.

¹³³ Selahattin **Özçelik**, *Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2000, s.12.

¹³⁴ Selahattin Özçelik, s.57.

¹³⁵ Selahattin Özçelik, s.150.

¹³⁶ Mustafa **Gençoğlu**, "Batı Bilgi ve Teknolojisinin Osmanlı Bahriyesi'ne Aktarımı", *TAD*, C. 34, Sayı.58, s. 621.

Osmanlı Ordusunun tüm kısımlarında olduğu gibi donanmada da Alman etkisi bariz olarak görülmüştür. Amiral Souchon başlıca şube müdürlüklerine Alman subaylarını getirmiştir. Türk makamlarından hiç kimseyi rütbece üstü olarak tanımadığı gibi Osmanlı Donanması ile ilgili raporları, Enver Paşa'ya dahi bilgi vermemiş “ *Ben her şeyi bağlı bulunduğum Alman Karargâhına veriyorum*” diyerek Türk subaylarının onurunu kırmıştır¹³⁷. Alman Deniz Heyeti 31 Ekim 1918 gününe kadar ülkeden ayrılmamıştır. Osmanlı Donanması Baş Kumandanı Alman Amiral Rober Fon Paseviç ve heyeti Karadeniz’de ki Alman Donanmasına katılarak ülkeden ayrılmışlardır¹³⁸.

Osmanlı Devleti’nin yabancı devletlere tanıdığı kabotaj hakkı Osmanlı’nın deniz gücünü ve filolarını zayıflatmıştır. Savaştan önce yüz on bin tonluk kapasite savaştan sonra elli bin tona düşmüştür. Devletin elinde üç bin ton kapasiteli üç gemi kalmıştır¹³⁹.

Osmanlı Devletinin eski devirlere dönüleceği gerekçesi ile gazetelerde verilen ilanlar ile paralar toplanılmıştır. Dördüncü bir dretnot daha alınacağı bu takviye ile Osmanlı Donanmasının eski ihtişamlı günlerine kavuşacağı söylenilmiştir¹⁴⁰. Birinci Dünya Savaşına girerken İngiltere sipariş ettiğimiz Sultan Osman gemisinin son taksiti olan yedi yüz bin lira da ödenmiştir. Gemiye götürmek için, görev yapacak bin kişilik mürettebatta İngiltere’ye gitmiştir. Sancağı çekme töreninden yarım saat önce İngiltere Hükümeti gemiye el koyduğunu açıklamıştır. Şili adına yapılan ancak onlar vazgeçince bizim aldığımız Reşadiye dretnotumuz ve iki torpido destroyerine de el koymuşlardır¹⁴¹. Alman Goben ve Breslau gemileri Yavuz ve Midilli olarak Osmanlı Donanmasına dâhil edilmiştir. Osmanlı donanmasında; 1. Tümede: Yavuz, Turgut Reis, Mesudiye gemileri vardır. 2. Tümede; Midilli, Hamidiye, Mecidiye, Berki Sarvet kruvazörleri vardır. 3. Tümede ise; Filatılalardan oluşan iki takım vardır. Mütarekeden sonra Turgut Reis ve Hamidiye Haliç’e çekilmiştir. Yavuz Haliç’e sığmayınca İngiliz muhafızlar ile İzmid’e gönderilmiştir¹⁴².

¹³⁷Rauf **Orbay**, *Cehennem Değirmeni*, Emre Yayınları, C.I. İstanbul, 1993,s.24.

¹³⁸Orbay, s.161.

¹³⁹Rahmi **Doğanay**, *Milli Mücadele’de Karadeniz*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2001,s.278.

¹⁴⁰Osmanlı Donanması,(1914, 22 Temmuz),Peyam-ı Sabah, s.30.

¹⁴¹Orbay, s.16.

¹⁴²Erendor, s.326.

Mondros Mütarekesi ile Türk deniz gücü yok edilmek istenmiştir. Türk denizciliği tamamen çökme noktasına gelmiştir¹⁴³. Mondros Mütarekesinin 25. maddesinin 11 maddesi denizcilik ile ilgilidir. Karadeniz ve Çanakkale Boğazları uluslar arası deniz trafiğine açılmıştır. Burada bulunan askeri bölgeler ise işgal kuvvetlerine devrolacaktır. Mütarekenin 6. maddesi Türk Donanmasının fiilen yok edilmesi anlamına gelmiştir. Osmanlı Limanlarından İşgal Devletleri istedikleri gibi faydalanıp, telsiz ve diğer muhaberele işgal devletleri kontrolünde olmuştur. Türk Donanmasına ait bütün askeri malzemenin tahrip ya da yok edilmesi istenmiştir¹⁴⁴.

Deniz erlerinin tamamına yakını terhis edilmiştir. Rütbeli subaylar uzaklaştırılmıştır. Heybeliada Deniz Harp Okulu sınırlı sayıda eğitime devam etmiştir. Okuldaki subay ve öğrenciler Anadolu'ya kaçmış Milli Mücadele'ye katılmışlardır. Diğer kalanlar ise Bahriye Yardım Derneğini kurmuşlar ve Anadolu'ya malzeme desteği sağlamışlardır¹⁴⁵.

Karadeniz'de yüzen, Aydın Reis ve Preveze gambotları İstanbul İşgal Kuvvetleri Komutanı Amiral Calthorp tarafından çetecik faaliyetlerini önlemek için gönderilen iki gemidir. Milli Mücadele için çalışmış ve Türk filosunun ilk gemilerini oluşturmuşlardır. Topları sökülüp gönderilmiştir. İleriki dönemlerinde Karadeniz'e gelen Yunan, Rus motor ve gemilerine el konularak sayıları artırılmıştır¹⁴⁶.

1.3.Hava Kuvvetleri

İnsanlık tarihi ile beraber kuşlar gibi uçmak için çalışmalar yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nde Fatih döneminde önemli çalışmalar yapılmıştır. Fransız tarihçi Benoit Meşin Fatih'in bugün kullanılan 6 tipi roketlere benzeyen silahları İstanbul'un fethi sırasında kullandığını söylemiştir. Hazerfan Ahmet Çelebi, Lagari Hasan Çelebi ve Molla Uzun Hasan, Uslu Veli Draco ve arkadaşı Ahmet 1861 yılında yaptığı planör ile

¹⁴³Doğanay, s.278.

¹⁴⁴Figen **Atabey**, *Karadeniz'de Türk Donanması*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006,s.55.

¹⁴⁵Atabey, s.59.

¹⁴⁶Doğanay, s.279.

uçmuştur. 1897 yılında Almanya’da eğitim gören Mehmet Rüştü balon ile uçan ilk Türk subay olarak tarihe geçmiştir¹⁴⁷.

Dünyada ilk askeri uçak 1909 yılında Amerikan ordusunda kullanılmıştır. Mahmut Şevket Paşa havacılığın önemli isimlerini Barbour, Baron de Catters ve Bleriot’u İstanbul’a çağırmıştır ve İzmir’de gösteri yapmışlardır. Erkan-ı Harbiye Umumiye Başkanlığı Yüzbaşı Feyza ve Teğmen Yusuf Kenan Bey’i Fransa’ya Bileryo Tayyare Okuluna göndermiştir. Yurtdışında pilotaj eğitimi alan ilk pilotlardır. 1 Haziran 1911’de Genelkurmay’ın Fen Kıtaları ve Müstahkem Mevkiler Genel Müfettişliğinin ikinci şubesine bağlı Tayyare Komisyonu kurularak bugünkü Hava Kuvvetlerinin temeli atılmıştır¹⁴⁸.

Mahmut Şevket Paşa 1910’da Kurmay Yarbay Süreyya İlmen’i görevlendirmiştir. 1 Haziran 1911 yılında havacılık Osmanlı ordu sistemine dâhil edilmiştir. Nitekim Trablusgarp Savaşı’nda iki uçak temin edilmiş ancak Fransa tarafından el konulmuştur. 3 Temmuz 1912’de Yeşilköy hava okulu 1914 yılında deniz hava okulu kurulur yılda 3 dönem mezun vermesi planlanmıştır. Ancak 1917 yılına gelindiğinde 30-35 tane pilot yetiştirebilmiştir. Yurt dışında eğitime giden pilotlar ilk defa karşılaştıkları teknoloji ile zorlanmıştır. Eğitim aldıkları zaman uygulayacakları alan sıkıntısı çekilmiştir. Kapalı ya da uygun olmayan hava şartlarında uçmamalarına anlayış göstermeyen komutanları cabasıdır. Makinistlerin bu yeni teknolojiyi kavrayamamaları da güçlük çıkarmıştır. Balkan savaşlarında pilot Fethi Bey’in düşmana attığı 7,5 kilogramlık sahra topları başarılı olmuştur. 1913 yılında Pq işaretli Alman firmasından balon alınmıştır. Alman Binbaşı ve 5 kişilik subay ataması yapılmış 15 Ağustos 1913’de arızalanması ile son uçuş olmuştur. Savaşta İngiltere’nin zırhlılar ve torpidoya el koyduğu bilinmekle Fransa’nın sipariş verilen deniz ve kara uçaklarına el koyduğu fazlaca bilinmemektedir. Fransa Filistin cephesinde bu uçakları Osmanlı Devleti’ne karşı kullanmıştır. Birinci Dünya Savaşı’na girerken ikisi çalışır durumda üçü çalışmayan 5 Kara 2 deniz uçağı toplam 7 uçağı ve 5 eğitim uçağı toplam 12 adet uçak vardır. Bu uçaklardan ise 6 tanesi işe yarar durumdadır. 1915’te 40 olan uçak sayısı ilerleyen zamanda 450 ye ulaşmış,

¹⁴⁷Osman **Yalçın**,“Havacılık, Hava Gücünün Doğuşu ve 1. Dünya Savaşı’na Etkisi”*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 59, C. 2016, s.186.

¹⁴⁸Erendor, s.312.

150 tanesi Almanya'ya aittir. 290 pilot 1400 teknisyen, 95 pilot astsubay 1740 makinist diğer personelde görev almıştır. Personelin kendi uçağını tanıyamaması sonucu birçok uçağımızı kendi askerimiz düşürmüştür. Osmanlı kara havacılığı Harbiye Nezaretine, Deniz havacılığı Bahriye Nezareti'ne bağlanmıştır. 13 şube olarak görevlendirilen havacılık birimi 1916 yılında Umuru Havaiye Müfettişliği olarak değiştirilmiştir. 1917 yılında Türk havacılığının ilk resmi yayını Vekayi Terakkiyatı Havaiye Mecmuası çıkarılmıştır. 216 uçakla atılan propaganda metinleri savaşın diğer bir boyutu olmuştur. İmroz adasında üstlenen İngilizler 1918 yılında 14 defa hava saldırısında bulunmuştur¹⁴⁹.

İlk savaş uçağı ile bombalama acı bir deneyim olarak Türklerin üzerinde kullanılmıştır. 1911 yılında Trablusgarp'ta Türk birliklerini bombalamıştır. Yine 1912 yılında Türkler'e karşı Birinci Balkan savaşında kullanılmıştır. Bulgar uçakları Edirne'yi bombalamıştır. Ardından Yunan uçaklarıyla beraber Saroz Körfezi-Gelibolu civarını bombalamıştır. Havacılık tarihinin ilk ortak hava operasyonu yapılmıştır. Birinci Balkan Savaşında 7 Kasım 1912 de Türk mevzileri bombalanarak tarihin ilk gece operasyonu yapılmıştır¹⁵⁰.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Birinci Dünya Savaşı sırasında kurulmuş olan Yeşilköy deniz uçak istasyonunda bulunan uçaklar ve diğer araç gereçler sökülüştür. Sökülen malzemeler Haliç'teki donanma ambarlarına taşınmıştır¹⁵¹.

Maltepe'de bulunan Tayyare Endaht Mektebi İngilizler tarafından kuşatılmış ve subayları tutuklanmıştır. Nezaret tarafından yapılan tahkikat sonucunda tutuklamaların burada bulunan subayların Kuva-yı Milliye'ye katılmalarını önlemek için yapıldığı anlaşılmıştır¹⁵².

¹⁴⁹Yalçın, , s.213.

¹⁵⁰Yener, s.409.

¹⁵¹Atabey, s.59.

¹⁵²BOA, DH. EUM. AYŞ. Dosya No:42.Gömlek No:71.

1.4.Mondros Mütarekesi Sırasında Osmanlı Ordusu

19 Ekim 1918 tarihli Meclis-i Mebusan oturumunda Kurmay Yarbay Nuri Bey “üzülerek gördük ki, bir buçuk milyon askere karşılık bütün Osmanlı memleketlerinin savunması için yetmiş iki bin tüfek vardır. Memleketin hiçbir noktasını koruyacak kuvvet yoktur. Bir avuç eşkıyanın bile memleketi istila edeceği hale gelmiştir” demiştir. Osmanlı ordusunun esasında hiçbir gücü kalmamıştır. Wilson İlkelerine güvenen Osmanlı Devleti Mütareke için başvuru yapmıştır¹⁵³.

Birinci Dünya Savaşı sonunda yenilen devletlerle imzalanan anlaşmaların aksine Mondros Mütarekesi, aslında daimi barış ve statü düzenlememiştir. Osmanlı Devleti’ni parçalayıp yeni devletler çıkarma gayretine girmişlerdir. Orta Doğuda birçok devlet kurulmuştur. Anadolu’da da azınlıklar silahlandırılarak çete faaliyetleri başlatılmıştır¹⁵⁴.

II. Ordu Komutanı Nihat Paşa, Fransız subayını İngiltere’nin Filistin Orduları Başkomutanına şikâyet etmiştir. Bu subayın cezalandırılmasını istemiştir. Ancak cezalandırılmadığı gibi Kırıkhan’da bulunan Türk depolarına el koymuştur. Yine bu subay Türk komutanlarına karşı cüretkâr tavırlarına devam etmiştir. Nihat Paşa eğer bu subay hakkında gereken yapılmazsa istenmeyen olayların yaşanacağını belirtmiştir. Ancak Türk subayların gururu kırılmaya devam etmiş herhangi bir işlem yapılmamış işgal bölgeleri Seyhan nehrinin bu taraflarına kadar ilerlemiştir¹⁵⁵.

Birinci Dünya Savaşı sonunda Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı Liman Von Sanders’in komutasındadır. Bu orduya bağlı İkinci Ordu Kumandanı Nihat(Anılmış) Paşa, Yedinci Ordu Komutanı ise Mustafa Kemal Paşa’dır. Savaştan sonra Liman Von Sanders 1 Kasım 1919 tarihinde grup kumandanlığını Adana’da Mustafa Kemal Paşa’ya devretmiştir. Ancak kısa müddet sonra Yıldırım Orduları Grup Karargâhı ve İkinci Ordu Karargâhı lağvedilmiştir¹⁵⁶.

¹⁵³Hamza Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, Türk Devrim Kurumu Yayınları, Ankara, 1974,s.55.

¹⁵⁴Eroğlu, s.61.

¹⁵⁵Tansel, C.I, s.46.

¹⁵⁶Erdeha, s.266.

Mütareke şartlarında İstanbul'un işgali gibi beklenilmeyen 7.10 ve 16. maddelerde sorun çıkmıştır.6 Kasım 1918' de bu maddeye dayanarak İskenderun'un alınacağı bildirilmiştir. Sadrazam İzzet Paşa'nın emriyle 9 Kasımda teslim edilmiştir. 7 Kasımda görüşmeye çağırılan Mustafa Kemal buna izin verilirse İngilizlerin demiryollarını ve hatta Vekiller Heyetini kontrollerine alacaklarını söylemiştir¹⁵⁷.

Mondros Mütarekesi sonrasında İtilaf Devletlerinin harp gemileri İzmir'e gelmiştir. İzmir Vali Vekili ve On yedinci Kolordu Komutanı Nurettin Paşa asayiş kurup yabancı işgallerine mani olmak için gayret göstermiştir. İtilaf Devletleri *Abluka ve Seyrüsefer Komutanlığı* kurmuşlardır. Bunlar dışında İtalyan, İngiliz, Yunan, Fransız siyasi temsilcileride mevcuttur. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Hükümeti muhtemel bir Yunan çıkarmasına karşı uyarıcı rapor vermiştir. Ancak Hükümet İtalyan müdahalesi ile böyle bir işgalin önleneyeğine inanmıştır¹⁵⁸. İzmir'in Yunanlılar'a verilmesinden İzmir'de bulunan Avrupa Kolonisi ve İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği kararın yanlışlığına dikkat çekmiştir. Lord Curzon Selanik kapılarında asayiş sağlayamayan Yunanistan Aydın vilayetinde güvenliği nasıl sağlayacak anlayamıyorum, demiştir¹⁵⁹.

Mondros Mütarekesi'ne göre padişahın özel birliği (Hassa Kıtaaatı) 700'ü geçmeyecektir. Asayiş ve güvenliği sağlamak amacıyla 35. 000 asker olacaktır. Özel karışıklık durumlarında ise eklenecek jandarma sayısı 15.000 sayısını aşmayacaktır. Zorunlu askerlik kaldırılacak ve askerlik süresi de 12 ay ile sınırlanacaktır. Tek subay okulu kalacak, hiçbir sahra topu ya da ağır top bulundurulmayacaktır. Bütün savaş gemileri teslim edilecek ve balıkçılık ve polis hizmeti için 7 gambot, 6 torpido kalması kararlaştırılmıştır¹⁶⁰.

Mondros Mütarekesi ile Osmanlı orduları şu şekilde konuşlandırılmıştır. Başkomutanlık Karargâhı ve I.Ordu İstanbul'dadır. II. Ordu Adana'da, III. Ordu İstanbul 'da, IV. Ordu lağvedilmiştir ve oradaki birlikler VI. ve VII. Ordu arasına dağıtılmıştır. V. Ordu Gelibolu'da, VI. Ordu Musul'da, VII. Ordu İslâhiye'de, VIII.

¹⁵⁷Gotthard **Jaeschke**, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,2011,s.31.

¹⁵⁸Belen, s.29.

¹⁵⁹Eroğlu, s.63.

¹⁶⁰Mevlüt **Bozdemir**, *Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları*, s.82.

Ordu İzmir’de ve IX. Ordu Kars’ta bulunmaktadır. II. Ve VII. Ordulardan oluşan Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı merkezi Adana’da, Kafkas İslam Ordusu merkezide Bakü’de bulunmaktadır¹⁶¹.

Suriye Cephesinde çekilirken dağılan VIII. ordu İzmir’e taşınmıştır. Ancak bir müddet sonra oda lağv edilerek 56. ve 57. Tümenler bırakılmıştır. VII. Ordu Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı lağv edilmiş ve oradaki birlikler II. Orduya aktarılmış, ancak oda lağv edilmiştir¹⁶². Mütarekenin imzalanmasından itibaren İngilizler’in baskıları sonucu Harbiye Nezareti ordu komutanlıklarını birer birer lağv etmiştir. Mütarekeden sonra Osmanlı ordusunun sayısı 337.615 iken 1 Nisan 1919da 114.726 olarak tespit edilmiştir¹⁶³.

IX. Ordu komutanı olan Yakup Şevki Paşa İngiliz işgal komutanı G.F. Walker ile Kars istasyonunda buluşmuştur. General Walker Kars ve Ardahan’da bulunan 13.000 Türk askeri için bir aylık yiyecek hakkı olan 400 ton dışında tüm yiyeceklerin bırakılmasını istemiştir.12 Ocak 1919’da Kars işgal edilecek ve idaresini de Ermeni heyetine bırakılacaktır. İngilizlerin el koyması ile çekilen Türk askeri için çok az yiyecek maddesi bırakmışlar, ağır olan kış şartları durumu ¹⁶⁴ daha da zorlaştırmıştır.

IX. Ordu Kumandanı Yakup Şevki Paşa ordusu lağv edilmeden Brest-Litovsk antlaşması ile verilen yerlerin tahliyesini sağlamıştır. Tahliyeler sırasında İşgal Devletlerinin herhangi müdahalesine imkân verecek bir harekette bulunulmamasını istemiştir¹⁶⁵. Yakup Şevki Paşa üç ilden boşaltma işlemi yaparlarken ayın sonunu bulacağı gerekçesiyle, tahliye işlemi uzatmak istemiştir. Çok miktarda yiyecek stokları ve silahları demiryollarına yığıp Erzurum’a sevk ederken işlemi tamamlamak için zaman kazanmak istemiştir¹⁶⁶. Yakup Şevki Paşa Mütarekeden hemen sonra Nezarete gönderdiği şifrede İngilizler’in bize dost olacağını ve bize merhamet edeceklerini beklemem ve ümit etmem demiştir. İngiliz generali Milne Yakup Şevki

¹⁶¹Zekeriya **Türkmen**, *Mütareke Döneminde Ordu'nun Durumu ve Yeniden Yapılanması 1918-1920*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001, Ankara, s.29.

¹⁶²Türkmen, s.30.

¹⁶³Türkmen, s.35.

¹⁶⁴Tansel, C.I.s.

¹⁶⁵Yel, s.71.

¹⁶⁶Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü...* s.61.

Paşa'nın bir an önce İstanbul'a gelmesini Harbiye Nazırı Ali Ferit Paşa'dan istemiştir. Ali Ferit Paşa ise yerine atanan komutan Erzurum'a varmadan gelemeceğini bildirmiştir¹⁶⁷.

Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı ordusu, Osmanlı subayları tarafından aktif olarak tutulmaya çalışılmıştır. Ordu müfettişlikleri kurularak önemli komutanlardan faydalanma yoluna gidilmiştir. Karabekir Paşa'nın raporu ile münakaşalar neticesinde müfettişlik kurulmuştur. Harbiye Nazırı Şakir Paşa İngilizler'in dikkatini çekecek davranışlardan kaçınılarak kurulmasını onaylamıştır. 17 Mayıs 1919'da ordu müfettişliği resmen kurulmuştur. I. Ordu Müfettişliğinin merkezi İstanbul olmuş ve Mustafa Fevzi Çakmak I.Ordu Müfettişi olmuştur. II. Ordu (Yıldırım Kıtıatı) Müfettişliğinin merkezi Konya ve başına Mersinli Cemal Paşa atanmıştır. IX. Ordu Müfettişliği merkezi Erzurum ve başınada Mustafa Kemal Paşa getirilmiştir. Rumeli Kıtıatına da Sakallı Nurettin Paşa getirilmiştir¹⁶⁸.

Mondros Mütarekesi ile beraber mülki açıdan da düzenlemeler yapılmıştır. 10 idari bölgeye ayrılmış ve başlarına da Mülki Müfettiş getirmişlerdir. Ancak asayişin sağlanabilmesi için Ordu Müfettişleri bu görevlere atanmıştır. 30 Nisan 1919'da resmi olarak açılan Ordu Müfettişleri buldukları bölgede iç güvenliği sağlayacak ve oluşan olumsuzlukların nedenini araştıracaklardır. Bölgede bulunan silah ve cephaneleri toplayıp depolara getireceklerdir. Gittikleri bölgelerdeki mutasarrıflar doğrudan müfettişlere bağlı olup bütün emirlerini yerine getireceklerdir. Diğer kolordu ve müfettişlerle iletişim halinde olacaklardır. Müfettişlerin lüzum gördükleri konularda kolordu komutanları da uymak zorunda idi¹⁶⁹. 9 Kolordu 3 müfettişliğe ayrılmış ve 20. Kolordu kumandanlığı, Ankara, Kastamonu vilayetleri; Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar müstakil sancakları; Konya vilayetinin Isparta ve Burdur Livaları 20. Kolorduyu oluşturmaktadır¹⁷⁰.

¹⁶⁷Gotthard **Jaeschke**, *Mondros'tan Mudanya'ya Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1970,s.17.

¹⁶⁸Türkmen, s.106.

¹⁶⁹Türkmen, s.107.

¹⁷⁰Ahmet **Altıntaş**, *Milli Mücadele Tarihi*; Afyon'da Kuva-yı Milliye, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011,s.37.

a)I.Ordu Kıtaatı Müfettişliği: 1. 14.ve 15. Ordulardan oluşmaktadır. Merkezi İstanbul'dur. Ferik Fevzi Çakmak I.Ordu Müfettişidir. I.Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Paşa, 14. Kolordu Komutanı Mirliva Yusuf İzzet Paşa,25. Kolordu Komutanı Mirliva Sait Paşa'dır. I.Ordu Müfettişliği Trakya, Marmara Bölgesi, Bolu ve Zonguldak I.Ordu Müfettişliği bölgesidir.

b)Yıldırım Kıtaatı (II. Ordu) : merkezi Konya Bölgesidir. 12.17. ve 20. Kolordular bu müfettişliğe bağlıdır. Ferik Mersinli Cemal Paşa atanmıştır. 12. Kolorduya Miralay Selahattin Bey, 20. Kolordu Komutanlığına Mirliva Ali Fuat Paşa ve 17. Kolorduya Mirliva Nurettin Paşa ardından Ali Nadir Paşalar atanmıştır. İç Anadolu Bölgesi, Kastamonu, Sinop, Akdeniz Bölgesi II. Ordu Müfettişlik bölgesidir.

c)IX.(III. Ordu) Ordu Müfettişliği: diğerlerinden farklı bir yapılanması vardır. Şöyle ki belirli merkezi olmadığı için seyyar şekilde çalışmışlardır. Mirliva Mustafa Kemal Paşa Müfettiş olarak atanmıştır.3. Kolordu Komutanlığına Mirliva Refet Bey (Bele), 15. Kolordu Komutanlığına Kazım Karabekir Paşa atanmıştır. Erzurum merkezi kabul edilmiştir. Sivas, Amasya, Tokat, Canik, Samsun, Kafkas Tümeni, Vilayeti Sitte vilayetleri ile alanı en geniş olan müfettişliktir¹⁷¹.

Mustafa Kemal Paşa'ya 6 Mayıs 1919'da üç talimat verilmiştir. Samsun bölgesinde huzur ve sükûnun yeniden kurulması, silahların toplanması, eğer varsa şuraların kapatılması istenilmiştir. 9.Ordu Kumandanı Yakup Şevki Paşa Ermeniler'in aleyhi faaliyetlerinden dolayı General Milne tarafından çağrılması istenilmiştir. Harbiye Nezareti Kars telsiz istasyonlarının tahribinden dolayı 9. orduyu ilga etmiştir. Bu ordu 15.ordu haline getirilerek Kazım Karabekir Paşa'nın emrine verilmiştir¹⁷². Mustafa Kemal Paşa Ordu Müfettişliğini aldıktan sonra çok mutlu olduğunu şu sözler ile dile getirmiştir .*“Talih bana öyle müsait şartlar hazırlamış ki.. Nezaretten çıkarken dudaklarımı ısırduğımı hatırlıyorum. Kafes açılmış önümde geniş bir âlem, kanatlarımı çırparak uçuşa hazırlanan bir kuş gibiydim”* demiştir¹⁷³.

¹⁷¹Türkmen, s.112.

¹⁷²Jaeschke, *Mondros'tan Mudanya'ya Türk Kurtuluş Savaşı...* s.102.

¹⁷³Jaeschke, *Mondros'tan Mudanya'ya Türk Kurtuluş Savaşı...*114.

19 Mayıs'ta Samsun'a varan Mustafa Kemal Paşa, 25 Mayıs'ta Havza'ya geçmiştir. İzmir, Manisa, Aydın'ın işgali üzerine 28 Mayıs 1919'da Havza Tamimini yayınlamıştır. Konya Ordu Müfettişliğine, valilikler, mutasarrıflıklar ve bazı kolordulara telgraflar göndermiştir. İtilaf Devletlerine giden protesto telgrafları sonrasında General Milne Harbiye Nezaretine *“böyle seçkin bir generalin kurmay heyeti ile birlikte memleket içinde dolaşması, kamu düşüncesini tedirgin etmektedir. Askerlik bakımından bu generalin iş görmesini lüzumlu görmüyorum, hemen çağırılması lazımdır”*¹⁷⁴ demiştir.

1.5.Osmanlı Ordusu İçerisindeki Yapılanmalar

1.5.1.İttihat Terakki Kuva-yı Milliye İlişkisi

Yenilgiler sonrası ordunun kalkınmasını sağlamak amacıyla Avrupa'ya subay gönderilmeye başlanmıştır. Avrupa'ya giden subaylar arasında modernleşme etkisini göstermiştir. Devletin yıkılma sürecinin çeşitli fikirlerle kurtulacağına inanan Osmanlı son dönem aydınlarının arasına Osmanlı'nın genç subayları da katılmıştır¹⁷⁵. Modern fikirler ile yetiştirilen bu askerler artık sadece silah kuvvetinin yeterli gelmediğini görürler. Bu subay kadrolarının yetişmesinde Harbiye Mektebi hocalarının rolü de büyük olmuştur. Bu subay kadrosu öyle ki devletin kaderine de hükmedecek seviyeye gelmiştir. Bunun ispatı İttihat ve Terakki Cemiyetidir¹⁷⁶.

İttihat Terakki Cemiyeti Osmanlı'nın özellikle II. Meşrutiyet ve yıkılışı yeni Türkiye Devleti'nin kurulmasında son derece etkilidir. Cemiyet ilk olarak İstanbul'da Belgrad Ormanı'nda piknik yapan 6 gencin karar verip, Hamiyet adıyla gizli bir dernek kurmaları ile başlamıştır. Müslüman toprakların devletten kopması ortak endişeleri olmuştur. Devleti yönetenlerin hatalarının dağılmaya neden olduğunu düşünmüşlerdir. Sürgünde bulunan, Mısır prensi Mustafa Fazıl Paşa Fransa'da 1867 yılında Genç Türkiye Partisi'nin temsilcisi olduğunu ilan etmiştir. Dönemin ünlü isimlerinden Paris'te bulunan Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Süavi gibi dönemin ünlü isimleri de

¹⁷⁴Osman **Özsoy**, *Kurtuluş Savaşının Perde Arkası*, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1999, s.140.

¹⁷⁵Türkmen, s. 5.

¹⁷⁶Türkmen, , s.

vardır. 1831 yılında İtalya’da kurulan Mazzinin Genç İtalya örgütünü örnek alarak kendilerine Genç Osmanlılar olarak adlandırmışlardır. Fransızca Jean-Türk, Jöntürk olarak telaffuz edilmiştir¹⁷⁷.

Jön Türklerin Sultan Abdülaziz’in yeğeni olan Şehzade Murat’ı tahta geçirmek istemeleri sonucunda bazı tedbirler alınmıştır. Gizli cemiyet üyesi olarak 40 kişi tutuklanmıştır. Busoruşturmanın Çengelköy Kuleli Kışlasında yapılmasından dolayı Kuleli Vakası olarak tarihe geçmiştir. Bazı araştırmacılara göre bu olay I. Meşrutiyet olarak tanımlanmıştır. Yapılan soruşturmalar ve tutuklamalar sonrasında Paris’e kaçan meşrutiyetçi gençler maddi sıkıntılar sebebiyle ülkeye geri dönmüşlerdir. İkinci Abdülhamit tahta çıkışında hepsini affetmiştir¹⁷⁸.

Jön Türkler, İttihadi Osmanî cemiyeti adıyla, asker doktorlar arasında kurulmuştur. Bir müddet sonra diğer yüksek okullarda da yayılmaya devam etmişlerdir. Hücreler halinde örgütlenmeye devam etmişlerdir. Gerek artan toprak kayıpları gerek Sultan Abdülhamit’in amcası Abdülaziz’i tahttan indirirken önemli rol oynayan Harbiyeli öğrencileri ve donanmayı sıkı denetim de tutması rahatsızlığı daha artırmıştır. Cemiyetin önde gelen isimlerinden Ahmet Rıza ve İstanbul’daki İttihadi Osmanî mensupları arasındaki yazışmalar sonrası 1889 ile 1895 arası bir tarihte örgütün adı Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti olmuştur¹⁷⁹. Kazım Karabekir İttihat Terakki Cemiyeti’nin dönemin zaruretlerinden doğduğunu söylemiştir. Devletin felakete doğru gittiğini gören dönemin aydınları Avrupa’daki gibi biz de de teşkilatlanmayı uygulamak istemişlerdir. İlk toplantıları Sultan Abdülmecit’in gereksiz harcamaları ve kötü siyasetine karşı bir kıpırdanma olarak başlamıştır. Daha sonraları Sultan Abdülhamid’in baskılarına karşı günden güne artmıştır. Askeri okul öğrencilerinin sürgünleri işkenceler ile Sultan Abdülhamid ve etrafındakilerden nefret ettirmiştir. II. Abdülhamid 33 yıllık hâkimiyeti boyunca kendinden önceki iki padişahın tahttan indirilişinin etkisinde kalmıştır. Her an tahttan indirilmesinin korkusunu yaşamıştır. Bir taraftan yoksulluk öbür taraftan Yemen, Makedonya ihtilalleri özellikle Türk halkı perişan olmuştur.

¹⁷⁷Sina **Akşin**, *Jön Türkler ve İttihat Terakki*, İmge Kitabevi, Ankara,2001,s.25.

¹⁷⁸Halim **Demir**, *Yeraltından İktidara İttihat ve Terakki Darbeler ve Suikastlar*, Ozan Yayıncılık İstanbul, 2005, s.23.

¹⁷⁹İbrahim **Temo**, *İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Bir Numaralı Üyesin İbrahim Temo’nun İttihat ve Terakki Anıları*, Alba Yayınları, İstanbul, 1987, s. 17.

Osmanlı'dan ayrılan milletlerin büyük devletlerin yardımıyla ordularını gençleştirip, modernleştirmelerine karşın Türkler daha da ezilmişlerdir. Bu tehlikeler karşısında vatanseverlerin hürriyet duyguları yeniden harekete geçmiştir. Milleti birbirine bağlayarak tehlikenin karşısına dikmiştir. İşte bu kaynaşma neticesinde memleketin gerçek sahibinin padişah ve yanındakiler değil O'nu kanı pahasına koruyan millet olduğunu göstermek için kurulan cemiyet İttihat ve Terakki'dir denmiştir¹⁸⁰.

Milli Mücadele'nin pek çok önemli ismi gibi Kazım Karabekir'de İttihatçıdır. Kazım Karabekir İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kendinden 4 yaş büyük abisi Hamdi'nin İttihatçı gazeteleri Mizan ve Meşveret'i okuyarak İttihatçı olmuştur. Evinde arkadaşlarıyla gizli toplantılar yapmaktadır. Karabekir 15 yaşında öğrenmiş ve okuduğu yazılar fevkalâde lezzetli gelmiştir. Ağabeyi okuyup büyük adam olduktan sonra bu işlerle uğraşmasını söylemiştir. Kazım Karabekir'in babasını sürgün etmesinden dolayı Abdülhamid'e büyük kişisel nefreti vardır¹⁸¹.

İttihat ve Terakki tıbbiyeli öğrencilerin arasında kurulmasına rağmen gerçek amacına Selanik'te ki kadrosu ile ulaşmaktadır. Askeri rüştiye müdürü Bursalı Tahir Vilayeti Selase posta telgraf başkâtibi Talat müşirlik yaveri Kazım Nami, İsmail Canbolat, Talat Paşa önemli isimleridir. 1906 yılına kadar Heyeti Aliye denen 3 kişilik komite heyeti merkezi atama yapmıştır. Bunlar içerisinde Erkânı Harp Binbaşısı Enver Bey Üsküp'ten gelen Necip Draga Ohri'li Eyüp Sabri önemli isimleridir. İttihat Terakki içinde önemli isimlerden olan Galip Vardar cemiyete girişin merasimle yapıldığını anlatmıştır. Cemiyete girecek kimseler genç enerjik, iyi ahlak sahibi, metin seciyeli, fedakârlığı her türlü feragatta göze alacak karakterde kişilerden seçilmiştir. Bu meziyetlere sahip kişiye yemin edecek yer ve saat bildirilmiştir. Gözü bağlanarak zikzaklar çizilerek götürülmektedir. Üç hilal parolası ile içeri girip, sağ elini Kuran'a sol elini silah üzerine koyarak yemin ettirilirdi. Kırmızı cübbeli siyah maskeli 3 kişi tarafından bu tören

¹⁸⁰Kazım **Karabekir**, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, Emre Yayınları, İstanbul, 1993, s. 31.

¹⁸¹Karabekir, age, s. 39, Kazım Karabekir'in babası 1873 yılında Kastamonu alay beyliğine tayin olduktan bir müddet sonra zaptiye alayları lav edilince İskilip Kaymakamlığı'na atanır. Sultan Aziz'in pehlivanlığa merakı vardır. Kaymakam Bey'de Pehlivan Mustafa'yı gönderir. Sultan Aziz'in bileklerinin kesilmesi soruşturmasında Pehlivan Mustafa suçunu itiraf eder. Abdülhamit bu adamı gönderen kişi terfi hakkından mahrum bırakılsın ve İstanbul'a sokulmasın en uzak yerlere vazife verilsin ve bir yerde çok da oturtulmasın demiştir. Yıllarca maaşsız bırakılmak da dâhil Diyarbakir'den Manastıra en son Mekke'ye sürülmüştür. 25 yıl terfi hakkından mahrum bırakılmış ölümünden 1 hafta önce paşalığa terfi ettirilmiştir. Karabekir Paşa daha 8 yaşındayken Abdülhamit'e nefreti atmıştır.

yaptırılırdı. İttihat ve Terakki içerisinde hiç bir hain ve casus çıkmamıştır. Ölümü göze alarak giren kimse cemiyetin sırlarını anlatmamıştır. Cemiyetten ne istifa eden ne de kovulan olmuştur. Meşhur kurucularından Talat Paşa Ermeni kurşunuyla ölmüştür. Enver Paşa Ruslar'a karşı alından vurulmuştur. Bahattin Şakir Bey, Prens Sait Halim, Cemal Paşalar yine Ermeni kurşunları ile ölen İttihatçılardır. Ziya Gökalp, Ali Emir Efendi, Kazım Karabekir, Ali Fuat, Refet Paşalar İzmir cemiyet kâtibi olarak görev yapan Celal Bayar bazı İttihatçılardandır¹⁸².

Mustafa Kemal Paşa ve İttihat Terakki ilişkisine değinmek gereklidir. Harp Akademisi'nden 1904 Aralık ayında mezun olmuştur. 43 kişilik sınıftan Milli Mücadelede önemli görevler alan 13 kişinin kurmay olma hakkını kazanmıştır¹⁸³. 5 Şubat 1905'te Şam'da 30. süvari alayında süvari eğitimi görmek üzere gönderilmiştir. 3 yıl süre zarfında önemli tespitler yapar. Mustafa Cantekin ve Miralay Lütfü Paşalar tarafından kurulan Vatan ve Hürriyet Cemiyetine Ekim 1906'da üye olur. Mustafa Kemal'in katılımıyla cemiyet faaliyetlerini artırır. Ancak Suriye'nin ihtilalcı yapıya uygun olmaması ile Mustafa Kemal'de Selanik'e gitme fikri ağır basmıştır¹⁸⁴. Uzun görüşmeler neticesinde Mustafa Kemal Şam'da iken Paris'teki cemiyet merkezi liderlerinden Doktor Nazım yetkili olarak Selanik'e gelmiş ve Vatan ve Hürriyet Cemiyeti üyeleri ile konuşarak tarihte İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yeri vardır memleket dışında hayli neşriyat yaparak kendisini tanıtmıştır. “*Bu ad altında toplanır çalışırsak daha iyi netice alırız. İki ayrı cemiyet maksat ve gayeleri bir de olsa ayrılık manzarası ifade eder*” denilerek tek çatı altında toplanılması kararı alınmıştır¹⁸⁵. Zürcher'e göre Mustafa Kemal İttihat Terakki'nin askeri çekirdeğine mensup olduğu kesin, ancak fedai olup olmadığı kesin bilinmemektedir¹⁸⁶. Fikri anlamda ise Türk milliyetçiliğini savunan radikal kanada mensup olarak nitelemektedir. 1909 da İttihat Terakki Kongresi'nde ordu siyaset ve din işlerinin ayrılması gerektiğini savunmuştur¹⁸⁷.

¹⁸²Samih Nafiz **Tansu**: Anlatan Galip Vardar, *İttihat Terakki İçinde Dönenler*, Yeni Zamanlar Yayınları, İstanbul, 2003, s. 74.

¹⁸³Ali Fuat **Cebesoy**, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, Yenigün Yayınları, Ekim 1997,s. 91.

¹⁸⁴Semih **Yalçın**, *Mütareke Döneminde Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'daki Faaliyetleri*, Tarih Araştırmaları Dergisi, C. 17, Sayı 28, 1995, s. 173.

¹⁸⁵Bekir **Tünay**,“Mustafa Kemal ve İttihat Terakki”, C. 1, Sayı 1, Ankara, 1984, s.241.

¹⁸⁶Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık...*, s.97.

¹⁸⁷Yalçın, s. 175.

İttihat ve Terakki Cemiyeti yeni bir sınıf *Türk Burjuvazisi* yaratmak için sosyal ve siyasal politikalar uygulamışlardır. Buradaki burjuvazi Avrupa tarzında bir sistem değildir. Siyasal bir tanımlamadır¹⁸⁸. 1908'den 1918'e kadar İttihatçılar ara ara kısa dönemler dışında 10 yıl boyunca yönetime hâkim olmuşlardır. İttihatçıların tek amaçları vardı o da köklü ıslahatlar ile devletin yeniden kurtarılabilceği inancı olmuştur. Mahalli idareler ile ilgili ilk yenilikleri almışlardır. Yeni Türkiye Devletinde de aynı sistem üzerinden devam etmektedir. İstanbul'un ilk kanalizasyon ağını kurmuşlardır. Köpekler toplatılır, çöpçüler iş başına getirilmiştir. Makedonya, İzmir, Beyrut ve Selanik'te yeni jandarma okulları açılmıştır. Toprak reformu başarıya ulaşmasa da yapılmıştır. Giyim kuşam üzerindeki batı etkisine karşı Şeyhülislamlık önemli kararlar yayınlanmıştır. İlkokullar en önemli dayanakları olmuştur. İttihatçıların dönemlerinin en önemli özelliği yapılan kültürel faaliyetlerdir. Yeni Türkiye Devleti'nin kurucularını da etkisine alan Fransa kaynaklı aydınlanma hareketleridir¹⁸⁹.

1911 yılında İttihat ve Terakki'nin yaptığı reformlar sayesinde canlanma olduğu haberleri çıkmıştır. Ancak önce Trablusgarp ardından Balkan Savaşları ekonomik ilerlemeyi durdurmuştur. Tüm dünya tarafından *tecrit* edildiklerinin farkına varmışlardır. 31 Ocak 1913'de Müdafaa-i Milliye Cemiyetini kurmuşlardır. Cemiyetten hazine bonolarıyla beş buçuk milyon toplaması istenmiştir. Milli seferberlik ilan edilmiştir. 1914 yılında İttihat ve Terakki kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırmıştır. Hükümet 1914 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu'nu çıkarmıştır.¹⁹⁰ İttihat ve Terakki Osmanlı Devleti'nin yıkımına neden olduğu hakkında birçok eserler yazılsa da Modern Türk Devletinin reformlarını etkilemiştir. Dağılan devleti kurtarma çabası içerisinde birçok reformlar yapılmıştır. Büyük devletlerin karşı çıkışlarına rağmen çağdaşlaşma çabalarından vazgeçmemişlerdir. İçte iç isyanlarla dini kullanan ve bunu İttihatçılara karşı dış güçlerin desteklemeleri, bunu bastırmak için İttihat Terakki'nin gitgide baskıyı artırması ile sonuçlanır. Yadsınamaz en önemli kararları 9 Eylül 1914'te kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırmasıdır¹⁹¹. İttihat ve Terakki'nin nizamnamelerinde çoğu zaman göstermelikte kalan kadınlarında erkekler gibi eşit haklara sahip olması o zamanki Osmanlı Devleti için çok fazla hayal sayılabilirdi. İttihat

¹⁸⁸Feroz **Ahmad**, *İttihatçılıktan Kemalizm'e*, Analiz Basım Yayıncılık, İstanbul,1996, s.25.

¹⁸⁹Bernard **Lewis**, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1984, s.226.

¹⁹⁰Ahmad, ,s.41.

¹⁹¹Ozan **Örmeci**, "Jön Türkler ve İttihat Terakki", *Tarih Okulu*, Eylül -Aralık 2010, Sayı 8, s. 102.

ve Terakki Birinci Dünya Savaşı'nda ki çok fazla subay eksikliğine rağmen askerlik çağındaki öğretmenleri askerlikten muaf tutmuştur. *Milli Talim ve Terbiye, Halka Doğru ve Türk Ocakları* gibi dernekler vasıtası ile halk eğitime çalışılmıştır. İstanbul'da biri kadınlar biri erkekler için konservatuar kurulmuştur. İstanbul'daki tiyatrolara maddi yardımlar yapılmış aktör yetiştirme okulu açılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru ilk Türk kadın tiyatrosular yetişmiştir. İttihat ve Terakki ülkenin laik yapısı için gayret göstermiştir. Tüm Türk vatandaşlarına dil şartı kaldırılarak evlenme hakkı verilmiştir. Kur'an Türkçeye çevrilmiş cuma hutbeleri Türkçe verilmeye başlanmıştır. Kadınlara tanınan haklar kayda değerdir. Ziya Gökalp yazıları ile kadın haklarına destek vermiştir. Enver Paşa savaşta erkeklerin yerine iş yapması için kadın dernekleri kurmuştur. Kurulan derneklerden binlerce kadın istihdam edilmiştir. İlk kadın iş taburu kurulmuş 1. Ordu hizmetinde cephe gerisinde görev almıştır. Latin harflerine geçiş düşünülmüş ortamın uygun olmadığına karar verilip *Enveriye* denilen harflerin sadeleştirilmesine gidilmiştir. Yeni futbol takımları daha önce olan takımlarla düzenli müsabakalar yapmışlardır¹⁹².

Şunu incelediğimiz kaynaklara dayanarak söyleyebiliriz ki Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile ivme kazanan öncesinde Balkan Savaşlarına dayanan süreçte Mustafa Kemal'i destekleyenler İttihatçılardır. Mütarekenin 7/24 olarak tarihe geçen maddelerini mümkün olduğu kadar geciktirmek için Harbiye Umumi Riyasetinde ve Kolordular da görev yapanlar İttihatçı subaylardır. Milli Mücadelede İtilaf Devletlerine karşı çok önemli hem istihbarat hem de mühimmat sağlamışlardır. Kuva-yı Milliye'nin kuruluşunda halktan destek sağlanmasında ve diğer ihtiyaçlarını da İttihatçı Kulüplerin destekleri yadsınamaz. Milli Mücadelede Ankara'daki ilk Mecliste İttihatçıların çokluğu bunun delili kabul edilebilir. Kara Vasıf Bey İstiklal Şairi Mehmet Akif, Mersinli Cemal Paşa, Cafer Tayyar Paşa bazılarıdır¹⁹³.

Aydın Bölgesinde Kuva-yı Milliye'nin örgütlenmesinde önemli başarılar gösteren Bekir Sami Bey Aydın ve Ödemiş'te bulunan Halit Paşa'dan bahis etmektedir. Kendi yaptığı temaslardan bir sonuç alamadığını Halit Paşa sayesinde İzmir'e taarruz yapabileceğini söylemiştir. Halit Paşa Manisalı İttihat ve Terakki'nin etkili üyesidir. Osmanlı

¹⁹²Örmeci, s.105.

¹⁹³Hazırlayan: Mehmet Mert **Çam**, *İttihat ve Terakki Düşerken Eski Bir İttihatçının Gizli Defteri Kod Adı Amil*, İlgü Kültür Sanat Yayın, İstanbul, 2007, s. 14.

Hükümeti tarafından aranmaktadır. Bekir Sami Bey'e 1000 atlı ve 1000 yaya silahlı kuvvet vermeyi taahhüt etmiştir¹⁹⁴.

Yine Kastamonu ve Gençler Kulübünün kuruluşunda İttihat ve Terakkinin Türk Gücü Başkanı Kara Hüseyinzade Abidin Bey önemli rol oynamıştır. İnebolu Anadolu'ya kaçırılan silahlarda önemli geçiş noktasıdır¹⁹⁵.

20 Haziran 1920'de Erkan-ı Harp Miralayı Salahaddin Adil Paşa Antep ve Adana cephesi kumandanlığına atanmıştır. Salahaddin Paşa Meşrutiyetten önce gizli olarak İttihat ve Terakki Cemiyetine katılmıştır. Trablusgarp'a yine gönüllü olarak katılmış, Bingazi'de ikmal faaliyetlerini yürütmüştür. Fransızlar'a karşı Milli Mücadele'de başarılar kazanmıştır¹⁹⁶.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla İttihatçılar'a karşı av başlamıştır. Hürriyet ve İtilafçılar İttihatçıların İstanbul'u terk etmesi ile yerleşmiştir. Nitekim Damat Ferit Paşa 23 Kasım 1918'de Daily Mail gazetesine verdiği demeçte *“Türkiye’de bazı siyasal komiteler tarafından Ermeniler’e yapılan muameleyi büyük üzüntüyle öğrendim. Bu gibi kötülükler ile aynı vatanın evlatları arasında baş gösteren karşılıklı kıyımlar kalbimi kırdı. Bu olaylara yol açanların son derece şiddetli cezaya çarptırılması için derhal soruşturma açılmasını buyurdum”* demiştir¹⁹⁷.

Boğazlıyan Kaymakamı Yusuf Kemal Bey'in idam kararı 8 Nisan da verilmiş,10 Nisanda uygulanmıştır. İdam sonrasında gösterilen tepkiler “Onun şerefli dava uğruna ilk şehit kurban olarak görülmesi, daha geniş açıdan İttihat ve Terakki'nin etkisini göstermektedir”. Kemal Bey'in idamı sonrası Kadıköy'de büyük bir miting düzenlenmiştir. Bu miting Padişahı endişelendirmiştir. Öyleki Şeyhülislam Mustafa Sabri yayınladığı fetva ile adil bir idam olduğunu söylemiştir¹⁹⁸.

¹⁹⁴Aydinel, s.100.

¹⁹⁵Osman **Demirbaş**, *Milli Mücadele Tarihi; İttihat ve Terakki Cemiyeti*, s.145.

¹⁹⁶Kuran, s.779.

¹⁹⁷Emine **Kısıklı**,“Milli Mücadele Başlangıcında Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Hareketi İttihat ve Terakki Faaliyetlerinden Uzak Tutma Teşebbüsleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 5, 1990, s. 113.

¹⁹⁸Jaeschke, *Mondros'tan Mudanya'ya Türk Kurtuluş Savaşı...* s.179.

Harbiye Nezareti ile İttihatçı yer altı örgütü arasındaki şu olay dikkate değerdir. Fuat Balkan, 1919'da Trakya'ya gönderilmiştir. Kara Vasıf Bey'in evinde aynı yılın Mayıs ayı içerisinde toplantıya çağırılmıştır. Toplantıya Kemalettin Sami, Galatalı Şevket askeri istihbarat şubesi başkanı Miralay Seyfi (Düzgören) ve İsmet İnönü katılmışlardır. Yunanlılara karşı Batı Trakya'da örgütlenilmesi kararı alınmıştır. Bunun içinde Harbiye Nezaretinin fonlarından 4000 lirayı İsmet İnönü aracılığı ile verilmiştir. Zürcher bazı İngiliz gazeteleri haberlerinde geçen İttihatçı faaliyetleri ile ilgili olarak, "Cemiyetin birçok üyesi örgütlenmek için vilayetlere gidiyor", "İttihat Terakki Jön Türklerin terhis edilen askerlerin silahlarının alınmadığını, sistemli çeteler sisteminin gizlice Küçük Asya'da örgütlenip faaliyetlerini sürdürüyor" demiştir¹⁹⁹.

Milli Mücadele'yi destekleyen askerler ile padişahı destekleyen asker grupları arasında yaş farkı oldukça belirgindir. Padişaha hizmet edenlerde 58 ve daha yaşlılar da vardır. Milli Mücadeleci grupta en yaşlı 48, en genci 33 yaş ortalaması 38'dir. Bu veri şunu göstermektedir. 1906-1908 İttihat ve Terakkiyi kuran 2. ve 3. Ordularda teşkilatlanmasını yapan subay grubudur. Bunlardan Cafer Tayyar, Ali Fuat Cebesoy, Kazım Karabekir, Mustafa Kemal Paşa, Halil Kut, İsmet İnönü, Kazım Özalp devrim öncesinde adını duyurmuş olan subaylardır. 1914 yılında ordunun gençleştirilmesi sırasında hiyerarşiden daha çabuk yükselmiş olan subaylardır. Bu subayların hemen hepsi aynı dönem okuldan mezun olmuştur. Kara Vasıf ile Cafer Tayyar aynı sınıftadırlar. Ali Fuat, Mustafa Kemal, Ali İhsan Sabis, Halil Kut aynı sınıf arkadaşlarıdır. Seyfi Düzgören İsmet İnönü 2.orduda İttihat ve Terakki yapılanması için beraber çalışmışlardır. Kazım Karabekir ile Ali Fuat Paşa akrabadır²⁰⁰.

Mütareke döneminde kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve askeri şuralar İttihatçı gruplar tarafından kurulmuşlardır. Bunlardan Edirne'de kurulmuş olan Trakya Paşaeli Müdafaa-i Heyeti Osmaniye bunlardan birisidir. Almanya'da bulunan Talat Paşa dönüşünde Edirne Valisi Zekeriya Zihni Bey'den halkı teşkilatlandırmasını istemiştir. Daha sonra Edirne Mebusu Faik Bey'le görüşmüştür. 30 Kasım 1918'de cemiyet kurulmuştur. İttihat ve Terakkinin devamı Teceddüt Fırkasından üyelere bulunmuştur. Cemiyet Heyeti Temsiliye'nin isteği ile Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine

¹⁹⁹Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık...* s.159.

²⁰⁰Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s.173.

döndürerek Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin şubesi olmuştur²⁰¹. Yine kuruluşunda İttihatçıların önemli olduğu bir diğer cemiyet İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyetidir. İzmir İttihat ve Terakkinin en güçlü merkezlerinden birisidir. Teşkilatı Mahsusa'nın ünlü komitacıları tarafından kurulmuştur. Kuşçubaşı Eşref, Çerkes Reşit, Hacı Sami, İzmir Valisi Rahmi Bey gibi ünlü İttihatçılar vardır. 1 Aralık 1918 de cemiyet kurulmuştur²⁰². Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Pontus'çulara karşı çok önemli faaliyetleri vardır. Trabzon İttihat ve Terakki Fırkası il idaresi başkanı Ahmet Barutçu Bey'in oğlu Faik Bey tarafından kurulmuştur. 12 Şubat 1919 da kurulmuştur. Cemiyet Trabzon ve çevresinde birçok kongre toplamıştır²⁰³. İstanbul'da kurulan Vilayati Şarkiyeye Müdafaa-yı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti İttihatçıların bulunduğu bir cemiyettir. Çoğunluğunu Meclisi Mebusan da ki İttihatçı gruptaki vekiller tarafından oluşmaktadır. 4 Aralık 1918 tarihinde kurulmuştur. Ermeni mezalimi ve işgaline karşı duruş sergilemiştir²⁰⁴.

İttihatçıların ulusal direnişe katkılarını Zürcher dört alanda toplamıştır.1. Açık siyasal faaliyetler,2. Yeraltıfaaliyetleri,3.Vilayet şubelerinin rolü,4. Ordunun rolü. Mütareke'ye karşı İzmir ve İstanbul'un işgalleri sonrası ayaklanmaya başlamıştır. Savaş daha bitmeden devletin önemli subayları tedbir almaya başlamışlardır. Bunun için Kafkasya ve Erzurum ordularının dağıtılmaması cephanelerin korunmasını istemişlerdir²⁰⁵. Talat Paşa, İzmit'te; Enver Paşa da Bandırma ve Balıkesir civarlarında direniş cemiyetleri kurmaya başlamışlardır²⁰⁶. Birinci Dünya Savaşı devam ederken Ecevit ormanlarında, Ankara'da, Bozdağı'nda, Toros, Sille ve Madran Dağlarında ve Pozantı'daki gizli silah depolarında sığınak yapmaya başlamışlardır²⁰⁷.

1.5.2. Teşkilatı Mahsusa ve Kuva-yı Milliye İlişkisi

Haber alma istihbarat tarihi milattan öncelere kadar dayanmaktadır. İlk istihbarat ile ilgili yazılı kaynak Çinli asker ve filozof olan Sun Tzu Wu tarafından yazılmıştır. Harp

²⁰¹Kocaoğlu, s.269.

²⁰²Kocaoğlu, s.271.

²⁰³Kocaoğlu, s.273.

²⁰⁴Kocaoğlu, s.277.

²⁰⁵Osman **Özsoy**, *Saltanattan Cumhuriyete Kurtuluş Savaşı*, Timaş Yayınları, İstanbul,2007,s.107.

²⁰⁶Özsoy, *Saltanattan Cumhuriyete...*,s.107.

²⁰⁷Osman **Özsoy**, *Kurtuluş Savaşının Perde Arkası*, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1999,s.124.

Sanatı adlı eseri başvuru kaynağı olmuştur²⁰⁸. Türkler eski dönemlerden beri posta ve haber alma faaliyetlerine önem vermişlerdir. Osmanlı Devleti çeşitli haber alma örgütleri kullanmışlardır. Ancak günümüz anlamında bir istihbarat servisi kurulamamıştır. Maimon gibi casuslar Osmanlı Sarayına kadar girerek devletin önemli bilgilerini de sızdırmışlardır. Balkan Savaşlarına kadar Osmanlı Devleti'nde geniş bir istihbarat teşkilatı kurulamamıştır²⁰⁹. Kendisinden önce Abdülaziz ve V. Murat'ın tahttan indirilmiş, II. Abdülhamid'e bazı şartlar koşularak çıkarılmıştır. Buna mukabil II. Abdülhamid ise saltanatı süresince tedbirler almıştır. Kurduğu Yıldız İstihbarat servisini kendisine bağlamıştır²¹⁰. Bağımsızlık akımlarına Komitacılık denilmiştir. Sırp, Makedon, Bulgar, Arnavutların ve Rumların komitaları vardır. Bütün milletler kendi adlarına ayrı ayrı çalışmaktadırlar. İlk Komitacılık faaliyetine Bulgarlar başlamıştır.1895'te Boris Sarafou tarafından kurulmuştur. Enver Paşa ve İttihat Terakkide Milliyetçi Balkan Komitelerini bastırmak için örgütleneceklerdir. İlk olarak Koçana'da 200 kişilik çeteye karşı gayri nizami harp yapmıştır. Enver Paşa'ya göre her şeyden önce istihbarat önemlidir. Saldırıya geçmeden önce çetenin bulunduğu ev, merdivenler, bodrum tüm ayrıntılar, eğer dağda ise kaçma ihtimali olan tüm yolların önceden bilinmesi gerekli olduğunu söylemiştir. Enver Paşa defterine tüm bu evlerin yolların krokilerini çizmiş, bu krokilere dayanarak 1908 ihtilaline kadar 56 çete savaşı yapmıştır²¹¹. Balkanlarda komitacılık faaliyetleri karşısında vatansever subaylar gizlice örgütlenmişlerdir. Bu subaylar İttihat Terakki'de görev yapmış subaylardır. Balkan komitacılık şeklini örnek alarak amaçları vatani kurtarmaktır. Teşkilatı Mahsusa kurulmasıyla hepsi orada toplanmıştır. Teşkilatı Mahsusa kurulana dek Fedai Zabitan Cemiyeti Hafiyeler olarak adlandırılmıştır²¹².

Teşkilat-ı Mahsusa terimi gönüllülerden oluşturulan bölük ve taburlarını nitelemek için kullanılmıştır. Harbiye-i Umumiye Dairesinin gönüllü taburlarına ilişkin sorularına

²⁰⁸Serdar **Yurtsever**, *Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2013,s.5.

²⁰⁹Necdet **Aysal**,“Çöküşten Mütareke’ ye Osmanlı’da Haber Alma”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 40, Kasım 2007, s. 530.

²¹⁰Hikmet Zeki **Kapıcı**, “Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'nün İstihbarat Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme”*The Journal of Academic Social Science Studies* No: 33,sp1,2015, s. 266

²¹¹Suat **Parlar**, *Osmanlı'dan Günümüze Gizli Devlet*, Spartaküs Yayınları, İstanbul, 1996,s.56.

²¹²İsmail **Akbal**, “Komitacı Eylemlerin Son Temsilcisi İsmail Hakkı Tekçe ve Faaliyetleri”,*Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 7,Sayı 13, Bahar 2011, s. 76.

Trablusgarp Kumandanlığına 29 Eylül 1911 tarihinde başlanıldığı cevabı verilmiştir. Tümen emrinde misafir gelen tüm subayların ve bazı emekli askerlerin görevlendirildiği açıklanmıştır²¹³.

Teşkilatı Mahsusa'nın başında yer alan Kuşçubaşı Eşref, Sultan Abdülaziz'in kuşçubaşısı olan Çerkes Mustafa Nuri Bey'in oğludur. Harp okulunun son sınıfında Jön Türkler le ilişkisi olmasından dolayı II. Abdülhamit tarafından Hicaza sürgüne gönderilmiştir. Orada bulunduğu zaman zarfında tüm Arabistan'ı dolaşmış iyi ilişkiler kurmuştur. Her an her yerde bulunmasından dolayı “Şeyhit Tuyyur”(Uçan Şeyh) denilmiştir. Meşrutiyetin ilanı ile II. Abdülhamid affıyla geri gelmiştir. Süleyman Askeri Bey'in Irak'ta intiharı sonrasında Teşkilatı Mahsusa'nın başına geçmiştir. Birinci Dünya Savaşında İngilizler'e karşı Süveyş Kanal harekâtında öncü birliklerin komutanlığını yapmıştır. Hayber'de 20.000 kişilik Faysal kuvvetlerine karşı 40 kişilik Teşkilatı Mahsusa kuvveti, beş saatten fazla mukavemet göstermiş ve ancak yaralı olarak ele geçirilmiştir²¹⁴.

Teşkilat-ı Mahsusa'da görevli olan ve Birinci Dünya Savaşı'nda Teşkilat-ı Mahsusa adına savaşan Topal Osman Ağa Teşkilat-ı Mahsusa ile bilgiler vermiştir. Birinci Dünya Savaşı'na girilmesi üzerine İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkezi Umumisi tarafından cephelerde hizmet etmek için kurulduğunu söylemiştir. Orduya bağlı fakat özel bir savaş müfrezesi olduğunu söylemektedir. Dört koldan ibaret olduğunu söylemiştir. İki müfreze Rus, bir Irak, bir de Süveyş cephesinde olduğunu söylemiştir. Teşkilat-ı Mahsusa müfrezelerinde gönüllü olarak 444 kişi Giresunlulardan gitmiştir²¹⁵.

Fedailer örgütüne girenler gönüllülerdir. Gönüllü olarak girenlere, asla ayrılmak imkânı yoktur. 1908 yılında yayınlanan Cemiyet Nizamnamesinin, “Usulu Muhakemat ve Mücazat Faslına” göre yurdu ya da cemiyeti tehlikeye sokacak davranışlarda bulunanların cezalandırılacağı yazılıdır. Cemiyetin kutsal hedeflerini engelleyen kim

²¹³ Ahmet **Tetik**, *Teşkilat-ı Mahsusa Tarihi*, C.I. , Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014,s. 2.

²¹⁴ Bahar, s.165.

²¹⁵ Alpaslan, s.80.

olursa olsun ölüm ile cezalandırılmıştır. Örneğin 1909 Nisanından 1911 yılına kadar üç muhalif gazeteci öldürülmüştür²¹⁶.

Teşkilatı Mahsusa'nın aşiretlerden de birçok gönüllü kıtaları mevcuttur. İngiliz altınları ile alınan aşiretlere karşı din birliği için Osmanlı Devletinin yanında savaşmışlardır. Bunlardan birisi Irak'ta bulunan Uceymiye Aşiretidir. Şeyh Şamil'in damadı Osman Paşa'nın torunu olan Süleyman Askeri Bey'in Kafkasya'ya giderken Irak'ın Nuheyli kentinde savaşırken desteği sayesinde esir düşmekten kurtulmuştur. Ayrıca Milli Mücadele'de Urfa ve Diyarbakır'da kahramanca savaşmıştır²¹⁷.

Arif Cemil'in anlattıklarına göre Birinci Dünya Savaşı'na seferberlik ilan edildiği gün İttihat ve Terakki üyeleri ve Enver Paşa toplanmışlardır. İster savaşa girilsin ya da girilmesin ordularımızın düşman topraklarındaki hareketlerinin kolaylaştıracak Teşkilatı Mahsusa kurulma kararı alınmıştır. Bu çeteler düşmana akınlar yaparak onları şaşırtacaktı. Düşman orduları hakkında istihbarat toplayacaklardır²¹⁸. Harbiye Nezareti bünyesinde Sultan Reşat'ın yayınlanmayan fermanı ile kurulmuştur. Enver Paşa Erkânı Harbiye Nezaretine gelince resmi statüsüne ulaştırmıştır. Enver Paşa ile 1903 yılına kadar geri gittiği sanılmaktadır. 30000 üyesi olduğu bilinmektedir²¹⁹. 30 Kasım 1913 resmi kuruluşu Süleyman Askeri Bey ilk başkanı olarak 1914 yılında Balkanlar'a gönderildiği bilinmektedir. Harbiye Nezareti'ne Askeri Bey Protekerof ve Dr Nikolof Yahya çetesinin 3 güne kadar gönderileceğini ve fakat buradan malumat almadan başka adam gönderilmemesini, Sofya Ataşemiliteri olan Mustafa Kemal bildirmiştir²²⁰.

Teşkilatı Mahsusa'nın İstanbul'da bulunan merkez örgütü, yönetici komisyona bağlı dört şubeye ayrılmıştır. 1. Şubede Arif Bey, 2. Şubede Yüzbaşı Rıza Bey, 3. Şubede Afrika Trablusgarp Şubesine Hüseyin Tosun ve Ali Başhampa, 4. Vilayeti Şarkıyye Dr. Bahattin Şakir Bey bulunmaktadır. Harbiye Nezareti örtülü ödeneğinden, Müdafaa

²¹⁶Parlar, s.67.

²¹⁷Bahar, s.222.

²¹⁸Arif Cemil, *J.Dünya Savaşında Teşkilatı Mahsusa*, Arba Yayınları, İstanbul, 1997, s.9

²¹⁹Eray Göç, "Türk İstihbaratının Tarihsel Gelişimi", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl 2013, Cilt 3, Sayı 2, s. 94.

²²⁰Vahdet Keleşyılmaz, *Teşkilat-ı Mahsusa*, Türkler Ansiklopedisi, Cilt 5, s.318.

Milliye Cemiyetinden ve Almanya'dan maddi yardım almışlardır. 4.000.000 lira kaynağa sahiptir²²¹.

Teşkilat-ı Mahsusa gayri resmi harp yani gerilla savaşında usta olduklarını Trablusgarp'ta göstermiştir²²². Teşkilatı Mahsusa'da görev yapmış birçok subay Milli Mücadelede görev almıştır. Örneğin; Giritli Mamaka Mustafa Bey, Trablusgarp'ta, Balkan Harbi'nde, Garbi Trakya Savaşları'nda, 1.Dünya Savaşı'nda ve Kuva-yı Milliye'nin ilk buhran günlerinde Eşref Bey ile savaşmıştır. Geyve cephesinde on birinci yarasını almıştır²²³.

Teşkilat-ı Mahsusa da görev yapan ünlü isimlerden bazıları Mustafa Kemal Paşa Enver Paşa, Süleyman Askeri Bey, Eşref Kuşçubaşı, Yakup Cemil, Doktor Bahattin Şakir Şükrü Bleda, Fuat Balkan, İsmail Canbulat, Rasuhi Bey, Filibeli Hilmi Bey Nuri ve Halil Paşalar, Ali Fethi Okyar, Hacı Selim Sami, Rauf Orbay'dır²²⁴. Teşkilat-ı Mahsusa devletin birçok bölgesinde çalışmıştır. Küçük Efendi lakaplı Kara Kemal Doğu Anadolu'ya gönderilen elçilerin başındadır. İttihatçı Bahattin Şakir Dr Fuat Sabit Bey de görevlendirilmişlerdir, Çerkez Ethem'in kardeşi Yüzbaşı Reşat Bey Van jandarma kumandanı Köprülü Kazım Bey ve Ömer Naci Bey de Teşkilat-ı Mahsusa'ya katılmıştır. Enver Paşa'nın kardeşi Binbaşı Nuri Bey de Afrika'ya Teşkilat-ı Mahsusa ile gönderilmiştir. Suriye'de süvari binbaşı İzmitli Mümtaz eğer Şerif Hüseyin ihaneti olmasaydı olağanüstü bir teşkilatlanma yapmıştır. Kuşçubaşı Eşref Hicaz'da Arapların'dan büyük bir örgüt oluşturur, Kanal harekâtına da katılmıştır. Şeyh Şerif Sunüsü ile Teşkilat-ı Mahsusa adına önemli örgütlenmeler yapmıştır. Anadolu kurtuluşunun başlaması ile Mustafa Kemal ile görüşmüştür. İran, Turan, Afganistan, Hindistan'a da Teşkilatı Mahsusa ajanları gönderilmiştir²²⁵. Teşkilat-ı Mahsusa'dan gayri resmi değilse de siyasi olarak da faydalanabilmek amacıyla Harbiye Nezareti örgütün ismini Umuru Şarkiye İdaresi olarak değiştirmiştir. Kafkas cephesinde

²²¹Parlar, s.80.

²²²Cemal Kutay, *Teşkilat-ı Mahsusa ve Hayber'de Türk Cengi*, Ercan Matbaası, İstanbul,1962,s.23.

²²³Kutay, *Teşkilat-ı Mahsusa...* s.212.

²²⁴Göç, s.95.

²²⁵Tansu, s. 108-110.

gönüllülerden istenilen başarı sağlanamayınca vazgeçilmiştir. 15 Kasım 1918 Umuru Şarkıye İdaresi ilga edilmiştir²²⁶.

Teşkilatı Mahsusa elemanları İslam birliği için adam toplayan özel eğitim kadrolardan oluşmuştur²²⁷. Teşkilatı Mahsusa diğer ülkelerin gizli servisleri gibi işleyen bir teşkilat değildir. Öyleki tek amaçları devleti ayakta tutmaktır. Bunun için din ya da millet birlikteliği gerekli değildir²²⁸.

Teşkilatı Mahsusa'nın idari bir hiyerarşisi bir genel merkezi, gizli bir bütçesi yöneticilerin yardımcı yöneticileri bölge sorumluları vardır²²⁹. İngiliz istihbaratı ile Teşkilatı Mahsusa ile mücadele etmiştir. *El Kible* ve *El Hakika* gibi gazeteleri etkin araç olarak kullanmışlardır. Eşref Kuşçubaşı pek çok kereler Almanya'ya gitmiştir. Mehmet Akif, Şeyh Sait et Tunusi gibi isimler de Teşkilatı Mahsusa'nın savaş esirleri projeleri için Almanya'ya gitmişlerdir. Şark istihbarat birimi NFO ile koordineli çalışma yürütmüşlerdir. Hidematı Seferiye Nizamnamesi Türkçeye çevrilmiş Teşkilatı Mahsusa'nın modernize çalışmalarından biridir²³⁰. Teşkilat-ı Mahsusa Kafkasya'da İran'da Hindistan'da Afrika'da Balkanlar'da elde kalan vatanı kurtarma çabası içinde gerçek vatanseverlerden müteşekkil bir oluşumdur. Eşref Kuşçubaşı “*içimizde hiç kimsenin kaybedecek bir şeyi yoktu, davamızın haklı olduğuna ve mühim olduğuna inanmıştık sonunda kazanamayacak oluşumuzu göz ardı etmeye meyyaldik. Hiç değilse harbin sonundaetrafımızdaki dünya çökmeden ufak tefek bir kaç zafer daha kazanabilirdik*” sözleri amaçlarını gösterir²³¹.

Teşkilat-ı Mahsusa basın yayın yolu ile de çalışmalarına devam etmiştir. Örneğin Hindistan'da *Uhuvvet* adında bir gazete üç yıl boyunca yayın yapmıştır. Masrafları Teşkilat-ı Mahsusa tarafından karşılanmıştır. Bundan başka *Brotherhood* adında birde

²²⁶Tansu, s.167.

²²⁷İlhan **Bahar**, *Teşkilatı Mahsusa Mit ve İstihbarat Örgütleri*, Kemer Yayınları,- ,İstanbul, s.159.

²²⁸Bahar, s.160.

²²⁹Yurtsever, s.46.

²³⁰Tibet **İnal**. “P.Stoddart, Teşkilatı Mahsusa”,*Tarih Okulu Dergisi*, Haziran 2015, Yıl 8, Sayı 22.

²³¹Yurtsever, s.47.

İngilizce gazete çıkarılmıştır. Hindular gazetelerin içeriğinden dolayı dağıtımında ve yayımında zorluk çıkarmışlardır²³².

Enver Paşa ülkeden ayrılmadan kısa süre önce Hüsamettin Ertürk Bey'i çağırarak vekâleten yürüttüğü Teşkilatı Mahsusa başkanlığını asaleten devam ettirmesini ister²³³. Enver Paşa "Hüsamettin Bey size çok güvenim var, Teşkilat-ı Mahsusa'nın bundan sonraki ismi Âlemi İslam İhtilal Teşkilatı olacaktır" demiştir²³⁴. Teşkilatı Mahsusa, Karakol Zabitan, Yavuz ve diğer adlarla devam etmiştir. Milli Mücadelede önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır²³⁵.

Teşkilatı Mahsusa ajanları ve İttihat Terakki fedaileri Anadolu'da işgallere karşı düzenli ordu kurulana kadar çalışmışlardır. Dayı Mesut, Yahya Kaptan, Kara Arslan ve İpsiz Recep bazı isimleridir. Bunlar gibi çalışan 22 tane Teşkilatı Mahsusa grubu mevcuttur. İzmir civarında Sarı Efe Edip, Doğu Karadeniz de Mustafa Kemal Paşa'nın muhafız alayı komutanlığı yapan Topal Osman Ağa bu isimlerden birkaçıdır²³⁶.

1.5.3. Gönüllüler

Gönüllülük esasında askerlik yapmak zorunluluğu olmadığı halde asker olmak isteyenlerdir. Türk ordusunda gönüllü sistemi çok eskilere dayanır. Yıllar içerisinde bazı değişikliklerle devam ede gelmiştir. Gönüllü asker olmak isteyenler için belli kurallar vardır. 18-40 yaş aralığında ve askerlik yapabilmek için herhangi bir sağlık sorunun olmaması gereklidir. Herhangi bir tersaneye bağlı olmamaları ve sabıklarının olmamaları gereklidir. Gönüllük süresinde 6 yıl mecburi hizmet şartını kabul etmişlerdir. 18-25 yaş arası olan gençler bağlı oldukları yer dışında herhangi bir ordu ya da tersaneye girme hakları yoktur. 25 yaşını dolduranlar için ise Müstahfiz ya da Redif sınıfına mensup ise istediği orduya başvurma hakkına sahiptir. Eğer buldukları

²³²Keleşyılmaz, s.124.

²³³Tansu, s156.

²³⁴Tansu, s.158.

²³⁵Yutsever, s48.

²³⁶Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık...* s.160.

mahalden daha önce askere alım yapılmamış ise istedikleri orduya kayıt yaptırma hakları vardır²³⁷.

Gönüllü birliklerinin kuruluşuyla ilgili yönetmelik vardır. Devlet gönüllüleri çağırmasına rağmen uygun görenleri istihdam etmektedir. Silâhındaki ve redif birlikler, personel gönüllü olarak alınmamaktadır. Gönüllü olduklarından dolayı, gösterecekleri başarılar karşısında mükâfat talep edemezler. Ancak devlet uygun görürse verebilmiştir. Teslim oldukları andan itibaren askeri kurallara uymak zorundadırlar. Savaşta yaralanıp şehit olanlar diğer askerler gibi muamele görmektedirler. 250-1000 kişi bir tabur; 100-250 kişi bir bölük; 25-50 kişi bir takım sayılmışlardır. 25 kişiden az dağınık gönüllüler istedikleri birliğe bağlanmışlardır. Takımları 8-12 kişiden oluşan mangalara ayrılarak her mangaya kendilerinden bir onbaşı; 2-6 mangaya kendilerinden bir çavuş atanmıştır. Gönüllü birliği hangi memleket, kavim çoğunluksa o isimle anılmıştır. Dağınık gönüllülerden oluşmuşsa numara verilmiştir. Tabur ve bölük komutanları nizami birliklerden atanmıştır. Takım komutanları, bölük ve tabur komutan yardımcıları, gönüllü teşkilatını yürüten eşraftan oluşmaktadır. Fahri binbaşı, fahri yüzbaşı unvanları verilmektedir. Gönüllü taburlarına birer sancak, bağımsız gönüllü bölüklerine de beyaz ay yıldızlı bayrak verilmiştir. Sancak ve bayrakların arma ve ay yıldızlarının altında gönüllü tabur ve bölüğün ismi yazmaktadır. Mensup oldukları kolordular tarafından künye defterlerinin esaslarını Harbiye Nezaretine takdim etmişlerdir²³⁸.

1877-78 savaşlarında bazı değişikliklerle İkinci Meşrutiyet dönemine kadar önemi azalmıştır. İkinci meşrutiyet ile gönüllü sistemi tekrar önem kazanır. Gönüllü sisteminin terk edilmek istenmesi orduya titizlikle yeni düzenin uygulanmak istemesinden kaynaklanmıştır. Ancak ülkeden kopan parçaları korumada ne devletin gücü yetmiş ne de asker sayısına yeterli gelmiştir. Bunun için Balkanlar'da Trablusgarp Suriye Kafkaslarda Gönüllülerden faydalanılmıştır. Konya Mevlevileri Kadiriler Birinci Dünya Savaşı'nda savaşmak için gönüllü olarak gelen birliklerden bazılarıdır. Osmancık taburu Irak da savaşan gönüllü birliktir. Belirli bir sistemleri olmayan Türk gönüllüler 1. Dünya Savaşı sonuna kadar yok olur. Arapve diğer gönüllü birlikler zaten fayda

²³⁷Erendor, s.306.

²³⁸Tetik, s.6.

sağlamadan dağılmışlardır. Mondros Mütarekesi ile ordunun tasfiyesi sonrası kalan vatanseverler Anadolu'ya geçip İstiklal Savaşı'na katılmışlardır. Düzenli ordu kurulana kadar yer yer düşmana karşı silaha sarılan bu gönüllülere Kuva-yi Milliye denilecektir²³⁹.

Selanik'te Mahmut Şevket Paşa ile gelen gönüllü birliklerinden çekiniliyordu. Çünkü bunlar Rumeli'de çetecilik ile meşgul insanlardı. Hareket ordusu ile gelen gönüllü birliklere milli taburlar denilmiştir. İslam, Bulgar, Sırp, Arnavut, Rum, Musevi gönüllüler de vardır²⁴⁰. Hareket ordusu, Selanik'ten çıkıp gelirken Mahmut Şevket Paşa'ya destek olmak için aralarında Celal Bayar'ın da bulunduğu, gönüllü bölüğü toplanmıştır. Mahmut Şevket Paşa İstanbul'da yeterince kuvvetleri olduğunu Mudanya'da kalmalarını bildirmiş, gelen isyancıları yakalamalarını emir vermiştir²⁴¹.

Türk ordusu gönüllü birliklerden yardımcı kuvvet olarak da faydalanmıştır. Ancak Gönüllülerin yetersiz eğitimleri düzenli düşman birlikleri karşısında hemen dağılmaları yenilginin başlıca neden olmuştur²⁴². Osmanlı Devleti son dönemlerinde işgalci batı devletlerine karşı alenen savaş ilan edememiş gayri nizami harp ile mücadele etmiştir. Anadolu türkülerine konu olan Yemen ve Milli Mücadele'nin önemli komutanları da gönüllü olarak savaşmışlardır²⁴³.

Trablusgarp Osmanlı Devleti'nde kalan tek yerdir. Devletin orayı koruyacak ne askeri ne de savunmak için gönderecek parası vardır. Devletin donanması zaten yok olmuştur. İktidarda bulunan İttihat Terakki elde bulunan son Müslüman toprağını kurtarırsa onlara getireceği itibarlarını artıracacağını düşünmüştür. Enver Paşa liderliğinde elliye yakın İttihatçı subay Trablusgarp'a gitmişlerdir. Sunusi Tarikatı yanında İtalyanlara karşı oldukça başarılı çarpışmalar yapmışlardır²⁴⁴. İttihat Terakki'ye bağlı Donanma Cemiyeti, Müdafaa-i Milliye cemiyetleri Balkan Savaşlarında halktan yardım ve gönüllü toplamak

²³⁹Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Cilt 3, 6. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 121.

²⁴⁰Zekeriya **Türkmen**, *Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması*, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1993, s.122.

²⁴¹Bayar, C.II. s.20.

²⁴²Yıldız, s.189.

²⁴³Yıldız, s.208.

²⁴⁴Erik Jan **Zürcher**, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s.157.

için uğraşmışlardır²⁴⁵. Harbiye Nâzırı Mahmut Şevket Paşa önde gelen subayları İstanbul'da toplar. Binbaşı Enver Bey, Fethi Okyar, Mustafa Kemal'de vardır. Subaylara “*ordumuz zayıftır mühimmatı tamam değildir. Donanmamız da yok denecek derecededir. Trablus denizaşırı ilimizdir. Trablus bugün kapanın elinde kalır*” demiştir. Kolağası Mustafa Kemal, Binbaşı Enver Bey, Ali Fethi Okyar, Yüzbaşı Fuat Bulca, Yüzbaşı Nuri Conker, Yüzbaşı Ali Çetinkaya önde gelen bazı subaylardır. Bu subaylar hem oraya gitmeyi planlamış hem de organize etmişlerdir. Hükümet de oraya giden subayları teşvik etmek için kolaylıklar gösterir. Giden subaylara 4 kat maaş, 100 lira yol parası verileceğini söylemiştir²⁴⁶. İtalya ile resmen bir savaş göze alınmadığı için Harbiye Nezareti oraya gidecek subayları izinli sayılacaktır. Eğer İtalya ile fiili savaş durumu olursa giden subaylar resmen tanınacaktır. Ama eğer savaş çıkmaz siyasi olarak çözümlenecek ise subaylar devlet tarafından tanınmayacak kendilerinin geldiğini söyleyeceklerdi.

Mustafa Kemal Paşa güvenilir subay kadrosu ile bir an önce giderek yerli halkın örgütlenmesinin bu müdahaleyi mümkün kılmak gerektiğini söyler. İttihat Terakki liderleri karar alırlar eski Maarif Naziri Şükrü ile Kara Kemal İstanbul'da kalacak parti işlerini takip edeceklerdir. Çok iyi Arapça bilen ve Kuzey Afrika'yı iyi bilen Kuşçubaşı Eşref Kahire'ye takma isimle geçecektir. Gidecek gönüllü subayları götürecek teşkilatı sağlayacaktır. Kafiler halinde dikkat çekmeden gideceklerdir. İlk kafilde Enver Paşa, Halil adı altında halı tüccarı olarak gider. İkinci kafilde Mustafa Kemal Paşa gazeteci Şerif adıyla gidecektir. Enver Paşa'nın seyahatinin detayları ile ilgili herhangi bir yazılı vesika yoktur. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri Salih Bozok'a yazdığı mektupta seyahat ile ilgili şunları anlatır. “*Düzenli ve faydalı görürsem bazı arkadaşlarımı isteyeceğim. Benim nerede olduğumu kimseye duyurmayın, annemi dahi bir müddet haberdar etmeyin. Bağış ve tahsis altında Borçlarım ödenecektir. Kalanın anneme verilmesi lazımdır. Vatanı kurtarmak için şimdiye kadar olduğundan daha fazla gayret ve fedakârlık lazımdır. Endülüs tarihinin son sahiplerini okuyunuz*²⁴⁷. Harbiye Nezareti emri ile askerler geri çekilir. Savaş başlangıcından kötü gitmiştir. İngiltere ve Fransa Mısır ve Tunus'un bağımsızlığını ilan ederek Müslümanları ayaklandıracaktır.

²⁴⁵Yıldız, s.210.

²⁴⁶1911-12 Osmanlı İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal, Hazırlayan: Genelkurmay Atase Dizisi 20, Ankara 1985, s. 32-34.

²⁴⁷Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi Cilt 9, s. 282

Trablusgarp'ta müdafaa fikrinin hükümete kabul ettirilmesi insana Kuva-yı Milliye'nin başlangıcı hissini vermekteydi. Meşrutiyetin ilanında önemli rolleri olan Osmanlı ordusunun genç subayları buraya koşmuşlardı²⁴⁸.

Enver Paşa Trablusgarp'ta kısa sürede çok güzel bir teşkilatlanma yapar. Halife damadı olduğu için Araplar arasında büyük saygı ve itaat görür. Enver Paşa mektuplarında çok kolay ve vali atamasında Halifenin damadı olmasının büyük fayda sağladığını yazmıştır²⁴⁹. Enver Paşa yerli halk tarafından kurtarıcı olarak görülür. Halifenin damadı sıradan kimse olamayacağı düşüncesiyle *Paşa* diyerek hitap ederler. Türk subaylarının gelişi ile aşiretler arasında eksik olan koordinasyon sağlanmıştır. Türk subayların gelişi ile düşmana ağır kayıplar verirler. Kayıpları İtalyanların gözünü korkutur ve 5 Kasım 1911'de İlhak Kararnamesini yayınlamışlardır. Bab-ı Ali'nin tüm protestolarına rağmen karar değişmez²⁵⁰. Trablusgarp mücadelesi zaten kazanılamayacak bir savaştır. Nitekim *bir avuç genç subayın şeref harbidir*. Burada gösterilen cesaret ve kahramanlık çabalarının sonuç vermemesi, dökülen kanların boşa gitmesi asker arasında derin üzüntülere neden olmuştur. Ancak idealist genç subay kadrosunu ümitsizliğe hiçbir zaman düşürmemiştir. Öyleki Şeyh Sunusi idaresinde Müslüman Afrika Devletleri Grubu kurmayı bile düşünmüşlerdir. Planlar yapılmış, Müslüman bölgeler komutanlar arasında pay dahi edilmiş, istiklal savaşı başlatmayı planlamışlardır. Enver Paşa yerinde kalacak, Mustafa Kemal Paşa Afrika'ya geri çağırılmıştır. Ancak düşmanın Çatalca önlerine geldiği haberi ile aniden yurda dönmüşlerdir²⁵¹. Trablusgarp Savaşı devam ederken Balkan Devletleri savaş ilan etmiştir. Trablusgarp'ta bulunan gönüllüler İkinci Balkan Savaşı için oraya geçmiştir²⁵².

İttihat Terakki'ye bağlı Osmanlı Donanma Cemiyeti ve Müdafaa-i Milliye Cemiyeti gönüllü dernekler gönüllü ve bağış kampanyası başlatmıştır²⁵³. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti kuruluşundan iki gün sonra gazetelerde gönüllü taburları toplandığına dair haberler çıkmıştır. Aydın'da ve İzmir'de Girit Müslümanlarının haklarını korumak fedai

²⁴⁸Hale Şıvgın, *1911-12 Trablusgarp Savaşı*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s. 68.

²⁴⁹Şıvgın, s.73.

²⁵⁰İsrafil Kurtcepe, *Türk İtalyan İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995, s. 93.

²⁵¹Aydemir, *Tek Adam...* C.I.s.165.

²⁵²Ertürk, s.85.

²⁵³Yıldız, s.210.

taburları oluşturulacağı bunun için katılım istenmiştir. Yine Doğu Anadolu bölgesinde Bedirhani aşireti gönüllü kaydı için çağrıda bulunmuştur. Yazarlar kalemleriyle davet ederken din adamları fetvalarıyla davet etmiştir. Trabzon müftüsü Tahir Efendi'nin fetvasıyla binlerce kişi katılmıştır. 80 yaşında olan Cemil Paşa'dan 12 yaşında çocuklarda kayıt yaptıran gönüllüler arasında yer almıştır²⁵⁴. Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin topladığı gönüllüler bir müddet depo taburlarında eğitildikten sonra cephedeki birliklerine gönderilmiştir. 2000 gönüllü Teşkilat-ı Mahsusa komutanlarının emrine verilmişlerdir. Örneğin Halil Kut emrindeki gönüllüler Kemberburgaz, Bolayır'da savaşmışlardır²⁵⁵. Devletin bekası söz konusu olunca binlerce gönüllü toplanmıştır. Ahmet Ağaoğlu'nun deyimi ile *Hilal'e Salibin cidalidir* diyerek Balkan Savaşları öncesi camilerde tekkelerde savaşa gönüllü toplamaya çalışmıştır. Kanaat önderleri küfre karşı savaşmanın faziletini anlatmışlardır. Gazete ve dergiler de küffara karşı savaşıldığı vurgulanarak gönüllü toplanmıştır. Alemdar Gazetesi'nde çıkan harp havası şiiri ile gönüllü katılımı teşvik edilmiştir.

Balkan Savaşlarına devletin hazırlıksız olmasında gönüllülerin orduya alınmasında Harbiye Nezareti yerel yöneticiler ile yazışmalarla belirlenmiştir. Gönüllüler silahları olanların kendilerini getirecek ve masrafları da kendi karşılayacaktır. Durumları olmayanlar Nezaretten istemişler ancak Harbiye Nezareti devletin bunları karşılayacak durumu olmadığı için herkesin kendi ihtiyaçlarını karşılasa gönüllü olarak kabul edileceğini söylemiştir. Zaten kış yaklaşmaktadır devletin kışlık kıyafet tedarik edecek durumu da yoktur. Gerekli şartları sağlayamayan gönüllülerin cepheye sevkine izin verilmemiştir. Bu bağlamda Medine'de oluşturulan gönüllü birliğin Hicaz demiryolu ile Medine'den Şam'a, Şam'dan Balkanlar'a gönderilmesi kararı alınmıştır. Hilal-i Ahmer Türkistan'dan Mısır'a kadar yardım kampanyaları başlatmıştır. Gönüllü başvurularında en ilginçlerinden birisi Mösyö Argan isimli bir Fransız subayın Osmanlı Devleti adına savaşmak için başvurmuştur. Fiilen olmasa da katılımı teşvik için sembolik olarak katılımlarda vardır. Ermeni Katolik rahip Oseb Siyahyan Musevi Yakupoğlu Muradhay da gönüllü olarak katılanlardadır. Darülfünun öğrencileri düzenledikleri mitinglerle dikkat çekmeye çalışıp orduya ilk katılmıştır. Kayseri'de 15 yaşındaki delikanlılardan

²⁵⁴Nazım H. Polat, *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991,s.57.

²⁵⁵Polat, s.58.

oluşan 10000 kişilik gönüllü fırkası oluşturulmuştur²⁵⁶.Mevleviler ve Kadiriler oluşturdukları birliklerle Kafkas ve Rumeli Irak ve Sina harekâtına katılmışlardır. Kafkas cephesinde bazı gönüllü birliklerde katılmışlardır. Gerek Birinci Dünya Savaşında gerek İstiklal Savaşı'nda gönüllüler sisteminde sofilerin küçümsenmeyecek rolü vardır. Ordunun maneviyatını yükseltmek için Mücahidin-i Mevlevi Alayı denilmiştir²⁵⁷.

Birinci Dünya Savaşında, merkezi Erzurum'da bulunacak Kafkasya'da ihtilali tek merkeze bağlamak amacıyla, Kafkas İhtilal Cemiyeti²⁵⁸ kurulmuştur. Teşkilatı Mahsusa'ya bağlı olan bu birim yine gönüllülerden müteşekkildir. Sohum civarına Kafkas İhtilal Cemiyeti'nde bulunan gönüllülerin katılması istemiştir²⁵⁹. Burada ki Gönüllü kuvvetlerinin Ruslara karşı büyük zaferler kazanılacağı düşünülmüştür²⁶⁰. Yusuf Rıza Bey ile Dr. Bahattin Şakir tarafından kurulmuştur. Yusuf Rıza Bey daha seferberlik ilan ilanında iken Dr. Bahattin'e Artvin'e kadar kısmı kendisinin, yukarı tarafı ona bıraktığını söylemiştir. Dr. Bahattin Bey gönüllü kuvvetlerini Erzurum'dan, sınır bölgesinde ikamet edenlerden ve Doğu Anadolu'daki bazı Kürt Aşiretlerinden toplamıştır²⁶¹. Yine Rus işgalinden kalan Artvin ve bölge halkı Teşkilatı Mahsusa gönüllüleri ile beraber Ruslara karşı savaşmışlardır²⁶².

Milli Mücadele'de halk kendiliğinden gönüllü alayları oluşturmuştur. Şehirde esnaf ve eşraftan bazı kişiler 12. Kolordu kumandanı ve vali vekili Fahreddin Bey'i ziyaret ederek gönüllü taburlarının kurulması için müracaatta bulunmuşlardır²⁶³. Tüm teçhizat ve diğer malzemeleri kendileri karşılamışlardır²⁶⁴.

²⁵⁶Nasrullah **Uzman**,“Balkan Savaşlarında Gönüllü Birlikler”, *Türk Yurdu*, Kasım 2012, Cilt 32, Sayı 303, s.170-175.

²⁵⁷Nuri **Köstüklü**, *Vatan Savunmasında Mevlevihaneler*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2005, s. 67.

²⁵⁸Tetik, s.293.

²⁵⁹Tetik, s.309.

²⁶⁰Tetik, s.312.

²⁶¹Mehmet **Bilgin**, *Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017,s.218.

²⁶²Bilgin, s.225.

²⁶³Avanas, s.228.

²⁶⁴Avanas, s.229.

1.5.4.Diğer Oluşumlar

Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra İstanbul'un 13 Kasım 1918'de fiilen, sonra da 16 Mart 1920'de resmen işgali ile birçok kuruluş ortaya çıkmıştır. Şehrin işgal altında olmasından dolayı kuruluşlar faaliyetlerini gizli olarak yürütmeye özen göstermiştir²⁶⁵. Anadolu'ya her bakımdan yardım sağlayabilmek adına çok önemli çalışmalar yapmışlardır.

İstanbul'un birçok semt ve mahallesinde ileri gelenler ve eski İttihatçılar, memur ve askerler tarafından pek çok işgale karşı örgütler kurulmuştur. Şehremini Teşkilatı bunlardan biridir. Karakol Cemiyeti ile bağlantılı olarak çalıştıkları bilinmektedir²⁶⁶.

Hamza Grubunun ilk gizli gruplardan birisi olduğu söylenilmektedir. TBMM Hükümeti'nin İstanbul'daki temsilcisi olarak görevini hakkıyla yerine getirmiştir. İsimlerini güvenlik ve diğer sebeplerden dolayı, Hamza, Mücahid, Muharib ve Felah isimleri adıyla devam etmişlerdir. İsmi Hz. Hamza'nın cesaretinden aldığı düşünülmektedir. Yüzbaşı Neşet Bey teşkilatın başında yer almıştır²⁶⁷. Hamza Grubu'nun üç şubeden oluşmaktadır. Birinci şube istihbarat, matbuat, propaganda faaliyetlerini yürütmüştür. İkinci şube subay temini, askerin sevkiyatı ve kurye temini işlerini yapmıştır. Üçüncü şube mühimmat temini, sanatkâr temini, mühimmat sevkiyatı ile ilgilenmiştir²⁶⁸. 15 Aralık 1920 tarihine kadar devam ettikten sonra Mücahid Grubu adıyla devam etmiştir. 23 Şubat 1921'de Muharib grubu ve 31 Ağustos 1921 tarihinde Felah Grubu adını almıştır²⁶⁹. Erkan-ı Harbiye Kumandanı İsmet Paşa emriyle Yüzbaşı Neşet Bey tarafından *Moltke* adıyla gizli teşkilatı kurmuşlardır. İstanbul'dan askeri depolardan teçhizatın güvenli bir şekilde Anadolu'ya taşınması gereklidir. Ankara ile direk irtibatın sağlanması için bir telsizstasyonunun kurulması istenilmiştir. Hüseyin Hüsnü Eczanesinin tavan arasında sabahları dokuz- on iki arasında toplanmışlardır. Grubun adı sırasıyla Hamza, Mücahit ve Muharip ve daha sonra Felah adını almıştır²⁷⁰.

²⁶⁵ Asaf **Özkan**, "Arkadaşlarının Kaleminden Mim Grubu Reisi Topkapılı Mehmet Bey", *Tarihin Peşinde Uluslar arası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:2013, Sayı:10,s.31.

²⁶⁶ Özkan, s.32.

²⁶⁷ Mesut **Aydın**, "Hamza Grubu", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:3,Yıl: 1989, ,s.372.

²⁶⁸ Aydın, s.375.

²⁶⁹ Aydın, s.391.

²⁷⁰ İhsan **Aksoley**, Hazırlayan: Mehmet Kastaş, *Teşkilat-ı Mahsusa*, Timaş Yayınları, İstanbul,2012,s.126.

Bu cemiyetler içerisinde en önemlilerinden birisi de Karakol Cemiyetidir. Mütarekeden sonra yani 1918 Ekiminde kurulduğu bilinmektedir. İttihatçı subaylar tarafından kurulmuştur. Kara Vasıf Bey ve Kara Kemal Beyin isimlerinin baş hecelerinden cemiyetin adı oluşmaktadır²⁷¹. Enver ve Talat Paşalar Karakol Cemiyetini kurarlarken Doğudaki ordumuzun muhafazasını istemişlerdir. Kırım İslam Cemiyeti ve Rusya Müslümanlarının yardımını ve desteğini beklemişlerdir. Enver Paşa ve İttihatçılar Padişaha ve Hükümete ülkeden ayrılacaklarını bildirmiştir²⁷².

Karakol Cemiyetinin ilk asıl kurucuları, Kurmay Albay Kara Vasıf Bey, davavekili Refik İsmail Bey, Emekli Yüzbaşı Baha Said Bey denilmiştir. Kuruluş merkezi ise İstanbul'da Babı-Ali caddesinde Resne fotoğrafhanesinde Baha Said Bey'e ait yazıhanedir. Eski İttihatçılardan Kel Ali (Çetinkaya),Yenibahçeli Şükrü, Çerkes Reşid ve sevkiyatçı Rıza Beyleri kurucu olarak dâhil edilmiş ve Yediler olarak bilinen ilk faaliyet grubunu oluşturmuşlardır²⁷³.

Karakol Cemiyeti iki kısımda örgütlenmiştir. Kısımlardan birisi, ilçe örgütlerine bölünen şehir içindeki örgüttür. Kaymakam (Yarbay) Hüsametdin Ertürk yönetimindeki Topkapı ilçesindeki, ilk kurulan ve en önemli olan örgüttür. Diğer kısım Binbaşı Yenibahçeli Şükrü Bey komutasındaki Anadolu'ya kaçış sistemini oluşturan menzil hattıdır²⁷⁴.

Karakol Cemiyeti genel siyaset ve istihbarat işleri ve propaganda ile karakol şubeleri kurmuşlardır. Milli ordu ve muharebe çeteleri teşkilatlarının kurarak, silah mühimmat ve diğer harp malzemelerinin temin etmişlerdir. Nakliye ve sevkiyat işlerini kendileri halletmiştir. Mahkemelerde ve ceza işlemlerini de munasip olarak çözmüşlerdir²⁷⁵.

Karakol Cemiyeti İstanbul'dan Anadolu'ya geçmek isteyenler asker ya da sivil şahıslardan güvenilir kişiler olduklarını göstermek için aracılık belgesi

²⁷¹Fethi **Tevetoğlu**, *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1998,s.4.

²⁷²Himmetoğlu, s.84.

²⁷³Tevetoğlu, s.5.

²⁷⁴Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık...* s.151.

²⁷⁵Bünyamin **Kocaoğlu**, *Mütarekede İttihatçılık*, Temel Yayınları, İstanbul, 2006,s.262.

vermiştir²⁷⁶.Karakol Cemiyeti daha etkili olmak ve başarılı olabilmek için bazı kuruluşlarla yakın ilişki içerisinde olmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır. Üsküdar İtfaiye Taburu, Üsküdar Jandarma Taburu, Şehzadebaşı Kafkas Fırkası, Müstahkem Mevki Kıtası, Maltepe Binicilik Okulu ve diğer askeri birliklerdir²⁷⁷.

Kaymakam Kemal Bey (Kemalettin Sami Paşa) Kara Vasıf Bey'in yanında sağ kolu olarak çalışmıştır. Kemal Bey Suriye'de görev yaptığı sırada okullara ve yetimhanelerinde önemli yardım faaliyetlerinde bulunmuştur. Kemalettin Sami Bey İstanbul'da 10. Tümen Komutanı olması hasebiyle Anadolu'ya silah kaçırmıştır. İşgal kuvvetlerinin şüphe duymaması için görevini ifa eder, ardından Milli Mücadele için gayret göstermiştir²⁷⁸.

Karakol Cemiyeti üyelerinin kod adlarını 55,555 ve 88 gibi sayılardan almışlardır. Kemalettin Sami asker çevresi, Kara Vasıf Bey aydı çevresi, Ali Rıza Bey ise sevkiyat konusunda görev paylaşımı yapmışlardır²⁷⁹.

Vasıf Bey, teşkilatlanma sırasında göz hekimi olan Dr. Esat Bey'in muayenehanesi sık sık gitmektedir. Burada yanlarına gelen Hintli İngiliz ajanı Miracettin Bey'e güvenerek teşkilatın sırlarını anlatmıştır. Miracettin Bey'in İngilizler'e ihbarı teşkilatın heyeti merkeziyesinin bir kısmının ele geçmesine neden olmuştur. Bu sebepten silah ve heyetten bir kısım şahıslar Anadolu'ya kaçmışlardır²⁸⁰.Kara Kemal taşrada örgütlerini örgütlemek amacıyla Beşler adında gizli bir hücre kurmuştur²⁸¹.

Karakol Cemiyeti, Anadolu'da iç ve dış savaşa yönelik direniş ortamı hazırlamışlardır. Karakol Cemiyetine liderlik için Mustafa Kemal Paşa'ya Teşkilatı Mahsusa üyesi Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa aracılığıyla başvurmuştur. 1919-20 yılları arasında Anadolu'ya geçen sivil ya da subayların kimlik belgelerinde Karakol Cemiyetinin mührü bulunmaktadır. Hatta Mustafa Kemal Paşa bazı subayların isimlerini vererek

²⁷⁶Yurtsever, s.53.

²⁷⁷Bahar, s.241

²⁷⁸Halide Edip **Adıvar**, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, Atlas Kitabevi, İstanbul, 1964,s.26.

²⁷⁹Bahar, s.234.

²⁸⁰Himmetoğlu, s.84.

²⁸¹Parlar, s.110.

Karakol Cemiyetinden istemiş ve onlarda Harbiye Nezareti personel dairesinden bu subayların Anadolu'ya atanmalarını istemiştir²⁸².

Tüzük programını Kara Vasıf Bey hazırlamıştır. İstanbul ve Anadolu'daki Milli Mücadeleciler arasında bağlantıyı sağlamak için, Kocaeli bölgesinde bir menzil teşkilatı kurulmuştur. Maltepe Atış Okulu müdürü Yenibahçeli Şükrü Bey bu menzil komutanlığına tayin edilmiştir²⁸³. Rusya'dan silah ve cephane, para yardımı amacıyla Karakol Cemiyeti Bolşevikler ile anlaşma imzalamıştır. Esasında Karakol Cemiyetinde Bolşevik yanlısı hiç kimse yoktur. Hiçbir yetkiliye danışmadan Baha Said Bey bu anlaşmayı yapmış, yetkisini aşan vaatler vermişti. Hiç bir faydası olmayan bu anlaşma sonrasında haklı olarak tenkitlere maruz kalmıştır ve Karakol Cemiyeti kapatılmıştır²⁸⁴.

23 Nisan 1920'de Zabitan adıyla yeniden kurulmuştur. Kurmay Yarbay Mustafa Muğlalı başkanlığında faaliyete geçmiştir²⁸⁵. Karakol Cemiyetinin Kefken Adasına komutan olarak atanmıştır. İstanbul Hükümeti Kemal Reis gambotunu İpsiz Recep'i Kuva-yı Milliye katılmaktan vazgeçirmek için göndermişler ancak Recep Reis vazgeçmemiştir. Ardından gelen Fransız Torpidosunu da kaçırmıştır²⁸⁶.

Karakol Cemiyetinin Anadolu'ya kaçırdığı malzemeler şöyledir:56.000 süngü, 320 makineli tüfek, 1500 tüfek, bir batarya, 3000 sandık cephanelik,10.000 üniforma,100.000 nal,15.000 matara ve 1000 çeşitli askeri malzeme götürmüşlerdir²⁸⁷.

Enver Paşa Moskova'da bulunduğu sıralarda Bolşeviklerle anlaşmıştır. Rus lider Lenin Enver Paşa'yı kabul etmiştir. Sovyet Rusya Dışişleri Komiserliği Enver Paşa örgütünü Ali Bey Misyonu olarak resmen tanımıştır. Halil Paşa Sovyetlerden aldığı 500bin markı Berlin'de bulunan Enver Paşa'nın hesabına yatırdığını söylemiştir. Enver Paşa bu parayı İttihatçı liderlerin geçimine ve örgütlerine harcamıştır. Örneğin Enver Paşa, Karakol örgütüne aylık verilen 6 bin markın 20 bin marka çıkarılmasını istemiştir²⁸⁸.

²⁸²Parlar, s.109.

²⁸³Tevetoğlu, s.9.

²⁸⁴Tevetoğlu, s.34.

²⁸⁵Himmetoğlu, s.86.

²⁸⁶Ali Sarıkoyuncu, *Zonguldak ve Havalisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992,s.141.

²⁸⁷Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık...* s.155.

²⁸⁸Avcıoğlu, C.II. s.499.

Müdafaa-i Milliye Teşkilatı Karakol Cemiyeti gözden düştükten sonra kurulmuştur. Müdafaa-i Milliye Teşkilatı'nın baş harflerini kullanarak Mim Mim grubu adıyla devam etmiştir. Mim Mim grubu ve Müsellah Müdafaa-i Milliye Teşkilatı olarak iki grup halinde çalışmıştır²⁸⁹.

Mustafa Kemal Paşa İttihatçıların etkilerinden uzak gizli bir cemiyet kurmak istemiştir. Bunun için 18 Temmuz 1920 gün merkezi Eskişehir olmak üzere Askeri Polis Teşkilatını Fevzi Paşa (Çakmak)'ya kurdurmuştur. Ordu gerisinde ve içerisinde düşmanın yıkıcı faaliyetlerini ve propagandalarını önlemeye çalışmışlardır. Sınırlardan giriş çıkışlar kontrol edilmiştir²⁹⁰.

²⁸⁹Özkan, s.35.

²⁹⁰Necdet **Ekinci**, "Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Anadolu'daki Türk ve Düşman Gizli Faaliyetleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:14, Yıl, 1994,s.184.

II. BÖLÜM

KUVA-YI MİLLİYE'NİN ORTAYA ÇIKIŞI

2.1.Milli Mücadele Öncesi Kuva-yı Milliye

Kuva-yı Milliye sözlük anlamı milis kuvvetleri, kurtuluş mücadelesi veren halk olarak tanımlanmaktadır²⁹¹. Kuva Arapça kuvvetler anlamına gelmektedir. Kuva-yı Milliye tabiri Kurtuluş Savaşı ile ortaya çıkmamıştır. 1877-78 Osmanlı Rus savaşlarında 1897 Osmanlı Yunan 1912 Balkan savaşlarında düzenli ordunun yanında savaşan gönüllü birliklere Kuva-yı Milliye denilmiştir²⁹².1906, 1916 yıllarında İran meşrutiyeti için orada savaşan gönüllü birliklere de Kuva-yı Milliye denilmiştir²⁹³.

Kuva-yı Milliye, Kuva-yı Milliye Kumandanı, Umum Çeteler Kumandanı gibi unvanlar Türkler için yabancı terimler değildir. Kuva-yı Milliye adı altında yurdun kurtarılması gereken zamanlarda ve savunulması gereken yerlerinde ortaya çıkmış teşekküllerdir. Can, mal, namusu ve vatanını tehlikede gören halk, silahlı silahsız kimi zaman asker kimi zaman aydın kimi zaman bir efenin peşinde Kuva-yı Milliye'yi oluşturmuştur²⁹⁴.

Çete ifadesi dönemin yazışmalarında gönüllü birlikler için kullanılmıştır. Askeri bir terim olan çete, müfreze kelimesinin yanı sıra önden gidip yolu keşfeden ve düşmanın durumu hakkında asker öncü anlamı taşıyan talia askeri kelimesini çağrıştıran bir ifadedir. Silahlı küçük birlik karşılığında kullanılan çete kelimesi Osmanlı hâkimiyeti döneminde Macarcaya geçmiştir. Eşref Bey Umum Çeteler Kumandanı olarak, çetesi Çatalca ordusunda Ortaköy'den geçerek Papasköyü'ne gitmiştir. Çeteler ileri kol göreviyle keşif faaliyetlerinde elde ettikleri bilgileri üst komutanlıklara aktarmışlardır²⁹⁵.

²⁹¹İsmail **Parlatır**, *Osmanlıca Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara, 2009, s. 943.

²⁹²Alev **Coşkun**, *Kuva-yı Milliye'nin Kuruluşu*, Çağdaş Yayınları, İstanbul,1996, s. 61.

²⁹³Tetik, s.

²⁹⁴Tansel C.I.s.271.

²⁹⁵Tetik, s.8.

Balkan Savaşları başladığı vakit, Harbiye Nazırı Nazım Paşa'dır. Osmanlı ordusunu Makedonya garp ordusu ve Trakya şark ordusu olarak iki ordu şeklinde düzenlemişlerdir. Şark ordusu komutanı Abdullah Paşa'dır. Garp ordusu kumandanlığı ise Ali Rıza Paşa getirilmiştir. Selanik ordusuna komuta eden Zeki Paşa tek kurşun atmadan Selanik'i teslim etmiştir²⁹⁶. Garp ordusu dağılmıştır²⁹⁷. Edirne'nin kaybedilmesi ardından imzalanan 1913 Londra Antlaşması İttihat Terakki için felaket sayılmıştır. Enver Paşa durumun bir an önce kurtarılabilmesi amacıyla, milis kuvvetlerinin kurulması için Kuşçubaşı Eşref Bey'e talimat vermiştir. Eşref Bey Teşkilat-ı Mahsusa'nın birçok adamı ile beraber gönüllü olarak Trablusgarp'a gitmiştir. Eşref Bey başından itibaren içerisinde bulunduğu Trablusgarp'tan kılık değiştirerek İstanbul'a gelmiştir. Oluşturacağı gönüllü kuvvetini Trablusgarp ve II. Meşrutiyet olaylarında içerisinde görev almış, kemik kadrodan seçmiştir. Oluşturulan kuvvetler önce Yıldız sonra Taksim ve Metris kışlalarında kısa eğitim almışlardır. Zaten gayri nizami harpte uzman milis kuvvetler Bulgarlar taarruza başlayınca cepheye sevk edilmiştir²⁹⁸. Balkanlar'da durumun kötüye gitmesi ile Mahmut Şevket Paşa, Hurşit Paşa ve Enver Paşalar ortak karar almışlar ve onuncu kolorduyu Çatalca Cephesine nakil etmişlerdir. Çatalca direnişini Enver Paşa yönetmiştir. Enver Paşa'nın çağrısı ile Kuşçubaşı Eşref ve Süleyman Askeri Bey beraberinde ki 3500 gönüllü kuvveti ile gelmişlerdir. Enver Paşa gönüllü birlikle ve düzenli ordunun bir kolu ile beraber şehre girmiştir²⁹⁹.

Eşref Bey yanında 116 arkadaşı ile beraber Hurşit Paşa'nın emrinde akıncı müfrezesiyle beraber Edirne üzerine gönderilmiştir. Eşref Bey'in yanında Kardeşi Hacı Sami, Kafkasyalı İbrahim Cihangiroğlu, Yüzbaşı İlyas, Eşref Kuşçubaşının Kardeşi Ahmet Kapdan ve önemli birçok isim bulunmaktadır³⁰⁰. Eşref Bey Umum Çeteler Kumandanı ünvanını almıştır³⁰¹. 116 kişilik gönüllülerin girdikleri ilk köyde kadın erkek çürümeye başlamış cesetleri görmüşlerdir. Dört yüzden fazla ceset vardır. Gönüllü kumandanı

²⁹⁶ Bayar, s.103.

²⁹⁷ Uyar-Erickson, s.460.

²⁹⁸ Cemal Kutay, *1913'te Trakya'da İlk Türk Cumhuriyeti*, Tarih Yayınları, İstanbul 1962, s. 108

²⁹⁹ Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık...* s.112.

³⁰⁰ Tefik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, Türk Tarih Kurumu, 1992, age, s.74.

³⁰¹ Kutay, *Garbi Trakya Müstakilesi...* s.110.

Eşref Kuşçubaşı olay mahallinde gördüklerini Enver Paşa'ya rapor etmiş ve geri dönmeye utandıklarını ve intikamını almak istediklerini söylemiştir. Gönüllü kuvvetler ilerlemişler ve Bulgar çeteleri yenilerek esir edilmiştir³⁰².

Batı Trakya'da Domuzciyef gibi Bulgar Çeteleri orada bulunan Türk Müslüman ahaliye eziyetler yapmakta olduğu gelen raporlarla bildirilmiştir. Domuzciyef Çetesinin bertaraf edilmesi sonrasında halk saklandıkları mağaralardan ve dağlardan inmiş, Kuva-yı Milliye gruplarına katılmıştır³⁰³.

Eşref Bey ve yanındakiler Batı Trakya'daki eylemlerinin ikinci safhasına geçmiştir. Batı Trakya'nın merkezi durumunda bulunan Gümülcine, ardından İskeçe Türk kuvvetleri tarafından hâkimiyetleri altına alınmıştır. Garbi Trakya Hükümeti Heyeti kurulmuştur. Genelkurmay Başkanı Süleyman Askeri Bey en üstteki yetkilidir. Kuva-yı Milliye Kumandanı Eşref Bey sonraki yetkili olmuştur. Eşref Bey'in kardeşi Hacı Sami ise Milli Müfettiş unvanını kullanmıştır. Çerkes Ethem'in kardeşi Reşid Bey ise Umum Kumandan Vekili olarak görev almıştır³⁰⁴. Batı Trakya Hükümeti Milli Mücadelenin provası gibidir³⁰⁵.

Batı Trakya'da yapılan askeri harekât Kuva-yı Milliye Reisi imzasıyla yapılmıştır³⁰⁶.Gümülcine'de devlet teşkilatı kurulmuştur. İskeçe'de de hiçbir direnç görülmemiştir. Yeteri kadar erzak ve mal ele geçirmişlerdir. Selim Sami Bey ve Cihangiroğlu İbrahim Bey Kuva-yı Milliye Askeri Müfettişi olarak hizmet etmişlerdir³⁰⁷. Genelkurmay başkanı Süleyman Askeri Bey, Zeynel Abidin takma adıyla, yönetim ve askeri işleri eline almıştır³⁰⁸. Süleyman Askeri Bey Gümülcine belediye başkanını geçici olarak hükümetin başına getirmiştir. Hemen hükümet adına para ve pul bastırılmıştır. Türk tarihinin ilk cumhuriyeti kurulmuştur. 13 Ekim 1913 yılında asker sayısı 29.000 olarak belirtilmiştir³⁰⁹. Kurulan devletin idaresinde Osmanlı Devletinin yürürlükte bulunan kanunları kabul edilmiştir. Ancak asayişin sağlanmasının

³⁰²Bayar ,C.4.,s.151.

³⁰³Kutay, *Garbi Trakya Müstakilesi...* s.188.

³⁰⁴Bıyıklıoğlu, s.77.

³⁰⁵Parlar, s.90.

³⁰⁶Nevzat **Gündağ**,*1913 Garbi Trakya Müstakilesi*, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987,s.139.

³⁰⁷Kutay, *Garbi Trakya Müstakilesi...* s.220.

³⁰⁸Bayar, C.4,s.155.

³⁰⁹Bahar, s.157.

hızlı olması için can, mal, ırza tecavüz davalarında “çeteler kanununa göre” ölüm cezasının uygulanması kabul edilmiştir³¹⁰.

Dedeğaç'ta, Gümülcine ve İskeçe'de Batı Trakya'nın her yerinde büyük bir zafer ile ilan edilmiş olan Garbi Trakya Hükümeti tüm resmi binalara bayrağını çekirmiştir. Garbi Trakya Hükümeti Başkanı ve Genel Kurmay Başkanı olan Süleyman Askeri Bey Garbi Trakya Kuva-yı Milliye Kumandanı olarak görev yapmaya başlamıştır³¹¹. Samuel Karaso isimli bir Musevi'ye Independant isimli Fransızca ve Türkçe yayın yapan gazete çıkarttırıp amaçlarını herkese duyurmaya çalışmışlardır³¹².

Enver Paşa'nın apandisitten ameliyat olması Batı Trakya ile yeteri kadar meşgul olmasına mani olmuştur. Maliye bakanı Cavit Bey'in Fransa'dan borç alabilmek için Bulgar meselesinin istedikleri yönde bitirilmesi için baskıları neticesini vermiştir³¹³. Aslında Yunanlılar yeni kurulan Türk Hükümetini tanıma niyetindedirler. Onların işine gelmektedir. Güçlü Bulgaristan'dan zayıf bir Türk Hükümetini tercih etmektedirler.

Yunanlılar Trakya hükümetini tanımak için bazı maddeler öne sürmüşlerdir. Tanıma antlaşması yapıldıktan sonra Osmanlı Devletinin depolarından aldıkları Selanik aldıkları kullanılmamış mavzer tüfeklerini vermeyi ve eskilerini de onarmayı taahhüt etmişlerdir. Bulgar askerleri tarafından herhangi saldırıya uğramaları durumunda asker vermeyi kabul etmişlerdir. Yunan hükümeti Bulgar taarruzuna karşı Trakya hükümetini kullanmak istemişlerdir. Trakya hükümeti herhangi bir cevap vermemiştir. Ancak Osmanlı Devleti Yunanlılara karşı Bulgarlar ile antlaşmayı tercih etmişlerdir³¹⁴. Bulgar Dışişleri bakanı Geşof şunları söylemiştir. *“Eğer Osmanlı hükümeti Batı Trakya'da kurulan yeni hükümeti kendi eliyle yok etmiş olmasa idi büyük devletler bu tampon devleti kesin olarak tanıyacaktı ve Türkler Balkanlardan çıkmamış olacaktı. Biz bu sonuçtan endişe ettik. Fakat Osmanlı devlet adamları, özellikle Cemal Paşa bize bizden daha çok hizmet etti”* demiştir³¹⁵.

³¹⁰ Bayar, C.4, s.159.

³¹¹ Bıyıklıoğlu, C.I.s.81.

³¹² Bıyıklıoğlu, C.I.age, s.81.

³¹³ Bıyıklıoğlu, C.I. s.86.

³¹⁴ Bayar, C.4, s.161.

³¹⁵ Bayar, C.4, s.166.

Ama Enver Paşa nüfusunun büyük çoğunluğu Türk olan ve asırlardır Türk hâkimiyetinde bulunan bu bölgeyi gözden çıkarmaya niyeti yoktur. Garbi Trakya Hükümeti başkanı ve Kuva-yı Milliye reisliği yapan Binbaşı Süleyman Askeri Bey'i Muhacirin Müdürü olarak görevlendirmiştir³¹⁶. Batı Trakya ve Makedonya'da görev yapacaktır. Basra Valisi ve Irak cephesine atanıncaya kadar bu görevini yapmıştır³¹⁷.

Teşkilat-ı Mahsusa İran ve Kafkasya bölgesi ile özel olarak ilgilenmiş ve fevkalade teşkilatlanma yapmıştır. Kurmay Yüzbaşı Ali Rıza Bey Kafkasya ve İran şubesi müdürü olarak görev almıştır³¹⁸. Ali Rıza Bey, kurulan Kafkasya ve İran masasının müdürlüğünü Birinci Dünya Savaşı boyunca yapmıştır³¹⁹. İran'da meşrutiyet için çaba gösteren, İran İnkilab Cemiyeti Merkezi Umumi'si, Şah'a karşı Osmanlı Devleti'nde, Meşrutiyeti gerçekleştiren İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden yardım istemiştir. Enver Paşa'nın amcası Halil Bey, Filibeli Hilmi Bey, Yakup Cemil, gibi seçme Teşkilat-ı Mahsusa fedailerini İran'da 1906'da görev almışlardır³²⁰.

Bunlardan birisi olan Ömer Naci Bey, İran'da 1906-1908 yıllarında İran'da, önce devrimcilere destek olmuş, ardından Şah'ın Meclisi kapatmasıyla çete faaliyetlerine girmişlerdir³²¹. 1906 yılında İran'da Meşrutiyet Fermanı ilan edilmiş ancak bu karışıklıkları durdurmamıştır. Özgürlükçü birçok kişi idam edilmiştir³²².

1914 yılında Harbiye Nazırı Enver Paşa Afgan Emiri ile Afganistan ordusunun ıslahı için anlaşmıştır. İngiltere'de Sultan Osman'ın süvarisi olan Rauf Bey'den Afganistan'a gitmesini istemiştir. Rauf Bey Afganistan'ın haritada yerini dahi bilmemektedir. Amerika yolu ile mi gitsek diye soracak kadar Afganistan'dan bihaberdir. Özel adamı olan ve İran'da konsolosluk yapmış olan, iyi Farsça bilen Fon Vas Muss'da Rauf Bey ile beraber gitmiştir³²³. Rauf Bey Güney İran Başkomutanı olarak atanmıştır³²⁴. Alman

³¹⁶BOA. DH. ŞFR. Dosya No:460, Gömlek No:85.

³¹⁷Bıyıklıoğlu, C.I,s.90.

³¹⁸Bilgin, s.404.

³¹⁹Bilgin, s.405.

³²⁰Bilgin, s.118.

³²¹Bilgin, s.118.

³²²Başçı, s.60.

³²³Orbay, s.18.

İmparatoru II. Wilhelm’de bölge ile özel olarak ilgilenmiştir. İngiltere’nin Hindistan’da ki etkisini azaltmayı planlamıştır³²⁵. Fon Vas Muss’un Rauf Bey ve diğer Türk subaylara hâkimiyet kurmaya çalışmasından dolayı Rauf Bey elindeki bir sandık altını alarak göndermiştir³²⁶. Bölgede bulunan Osmanlı yönetici ve subayları, Alman subayların davranışlarıyla ilgili birçok şikâyet vardır. Tahran Büyükelçisi Asım Bey bunlardan birisidir. Buna karşılık, Alman subaylarda Rauf Bey ve Osmanlı subaylarını Enver Paşa’ya şikâyet etmişlerdir³²⁷. Irak ve Havalisi Umum Kumandanı Süleyman Askeri Bey Harbiye Nezaretine, Almanlarla ortak çalışılmayacağını ve kötü propaganda olduğunu, bundan vazgeçilmesini istemiştir³²⁸.

İran jandarma kuvvetlerini eğitime görevini Osmanlı Harbiye Nezareti üstlenmiştir. Şiraz’da eğitim gören İran Jandarmaları buradan Bağdat’a oradan da Tahran’a getirilmiştir. İran Hükümeti ile yapılan antlaşma ile üç sene süren eğitim sonunda ilk başta bin ardından beş bin jandarmayı yetiştirmişlerdir³²⁹. Doğal olarak İran üzerinde Osmanlı askeriyesinin azımsanamayacak derecede etkisi İranlı yetkilileri Rus ve Almanlar ile gizli anlaşmalar yapmaya itmiştir. Hakikaten de öyledir, şöyle ki İran halkında ve aydınlarında sömürgecilikle mücadele edilmeye başlanılmıştır. İran aydınları ve yazarları, şiirler yazılar kaleme alınmıştır. İngilizler, Ruslar, Araplar ve Osmanlılar bile sömürgeci olarak görülmüştür³³⁰.

Nitekim Süleyman Askeri Bey Almanlar ile ilgili şikâyetlerinde haksız değildir. İran’ın Kirind şehrinde Rauf Bey ve Fon Vas Muss var iken aşiret kuvvetleri ile savaşırken Tahran Ataşemiliteri Von Kaniç aşiretlerin yanında Türklere karşıdır. Almanlar hem İran ile hem Osmanlı ile iki tarafta da egemenliğini kurmaya çalışmıştır³³¹. Ama bu projeye Almanlar fevkalade önem verdiklerinden dolayı ayrılmamıştır.

³²⁴Doğan **Avcıoğlu**, *Milli Kurtuluş Tarihi*, C.I, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1998,s.64.

³²⁵Tetik, s.225.

³²⁶Orbay, s.20.

³²⁷Çağdaş **Yüksel**, “Birinci Dünya Savaşında İran’da Osmanlı- Rus Mücadelesinde Tahran Sefaretinin Rolü”, *ASEAD*, C.4,Sayı 11, Yıl 2017,s.287.

³²⁸Tetik, s.231.

³²⁹İran Jandarma Teşkilatı ve Ahval-i İnzibatiyesi.(1913, 31 Mayıs),Sebilü’r-Reşad(Sırat-ı Müstakim),s.248.

³³⁰Nezihat **Başçı**, “Arif Kazvini’nin Süleyman Nazif Kasidesi”,*Doğu Araştırmaları*, Sayı:16, Yıl:2016/2, s.58.

³³¹Orbay, s.23.

Tahran büyükelçisi Asım Bey tüm bu çete faaliyetleri yapılırken, İran yönetimi le anlaşılmasını onlardan gizli çalışma yapmamalarını, yoksa bir başarı kazanılmayacağını tavsiye etmiştir. Nitekim Asım Bey haklı çıkmıştır. Rauf Bey'in müfrezesi İran'da bazı çarpışmalar yaptıktan sonra Afganistan'a dahi geçmeden geri dönmüştür³³².

İran'da İttihad-ül İslam (İslam Birliği) derneği desteklemiştir. Teşkilat-ı Mahsusa elemanlarını bölgeye göndererek bölgedeki Türkleri örgütleme çalışmıştır. İttihat ve Terakki'nin ateşli hatibi Ömer Naci Bey'de Tebriz'e gitmiş, teşkilatlanmaya başlamıştır³³³. Kafkas cephesinde Ömer Naci Bey bazı hazırlıkları tamamladıktan sonra asker ve malzemeleriyle beraber Erzurum'dan Van'a doğru hareket etmiştir. Dr. Bahattin Bey'e yolluk 200 lira verilmiş, Tahran sefiri vasıtasıyla İran Hükümetine haber bildirilmiştir³³⁴. Sınırı geçecekleri gerekli kolaylığın sağlanmasının istendiğini bildirmiştir. Ancak Van'da yaşadığı sorunlardan dolayı, hareket edememişlerdir. İran görevi için gerekli silahlar henüz sevk edilememiştir³³⁵ Dr. Bahattin Şakir Bey ile İstanbul'dan yola çıkan heyette Galatalı Halil Bey, Ziya Şakir Bey, Cemil Bey, Çerkes Reşit Bey, Karşı Cihangiroğlu İbrahim Bey ve kardeşi Hasan Bey, İranlı eski Loristan Valisi Nizam-üs-saltana Hüseyin Bey bulunmaktadır. İranlı Nizam-üs-saltana Hüseyin Bey'in subay olan iki oğlu da İstanbul'da eğitim görmüştür. Nizam-üs-saltana Almanlar'la İran'da devrim yapip hükümet kurmak için anlaşmıştır³³⁶.

Anadolu Kuva-yı Milliye'sinde önemli hizmetleri bulunan Çerkes Ethem Bey üsteğmen olarak İran'da görevlidir. Kelhor Aşiretleri de Ethem Bey'in emrine verilmiştir³³⁷. Çete ve İran Aşair Kumandanı olan Çerkes Ethem Bey'in kardeşi Reşid Bey'de görevlidir. Urmiye'de askerlerin yağma yaptıklarını kendisinin mani olduğunu Harbiye Nezaretine yazmıştır³³⁸.

³³²Yüksel, s.288.

³³³Avcıoğlu, C.I., s.77.

³³⁴Bilgin, s.122.

³³⁵Bilgin, s.125.

³³⁶Bilgin, s.121.

³³⁷Tetik, s.232.

³³⁸Tetik, s.234.

İran Başbakanı, Osmanlı Devletinin Bağdat büyükelçisi Asım Bey ile görüşmesinde Avusturya-Macaristan ve Almanya devletleri ile İran'ın toprak bütünlüğünü garanti eden ve geleceğini garanti altına alacak miktarda borç ve silah verilecek bir anlaşmayı kararlaştırdıklarını Osmanlı Devletinin de katılıp katılmayacağını sormuştur. Asım Bey Berlin ve Viyana'dan talimat gelince Hükümetine danışacağını söylemiştir. Alman Hükümeti Tahran Büyükelçisi Prens Reuss'a Osmanlı, Almanya ve Avusturya yolu açılırsa tüm teminatların verileceğini ve düzenlenecek barış konferansında İran'ın toprak bütünlüğünü korumayı taahhüt edeceği sözünü vermiştir³³⁹.

Alman Ataşemiliteri Kaunitz ve Nizam-üs-saltana arasındaki anlaşmaya göre, Alman Hükümeti 15 yıllık süre boyunca Nizam-üs-saltana ve ailesini korumayı taahhüt etmiştir. İran'daki Alman ve Türk birliklerinin komutasını üstlenecektir. Alman Hükümeti Nizam-üs-saltana'ya ayda 80.000 altın mark verecektir. Bu anlaşma Osmanlı Devleti'nden gizli olarak yapılmıştır³⁴⁰.

İngiltere ve Rusya Almanya ve Osmanlı'nın İran üzerinde güçlenmesinden rahatsız olmuşlardır ve buna karşı işbirliği yapmışlardır. Ancak Almanlar kolay vazgeçmezler. Goltz Paşa VI. ordu komutanı olarak Bağdat'a atanmıştır³⁴¹. Hezek civarında bulunan Ömer Naci Bey'e Çerkes Ethem komutasındaki 500 kişilik mücahit grubu da katılmıştır³⁴². Hezek civarında 10.000 kadar isyancı köyün etrafını hendek ve duvarlarla çevirmiştir. Ömer Naci Bey toplarıyla etrafı sarmış ve silahlarını bırakmaları şartıyla anlaşma teklif etmişlerdir. Ömer Naci Bey müfrezesinden ikisi subay 38 kişi yaralanmıştır, üç kişide şehit olmuştur³⁴³. Kuva-yı Milliye Kumandanı Bop Bey ve Nizam-üs-saltana Ruslar'ın Kirmanşah'ı işgal etmeleri üzerine Mah-ı Deşte doğru çekilmişlerdir. Askerimizin şerefli bir şekilde savaşmasına ve iki bölük Rus kuvvetini de yenmesine rağmen Bağdat'tan kuvvetlerin gelmesi on iki gün sürebileceğinden, geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Rus kuvvetleri son darbeyi vurmak için takip etmiştir. Rusların Kirmanşah'a girmeleri sonrasında, Rus karşıtı olan İran mebuslarının da içinde

³³⁹Tetik, s.247.

³⁴⁰Ö. Kürşad **Karacagil**, "Osmanlı Devleti'nin İran'la İttifak Kurma Arayışları", *OTAM*,36/Güz,2014,s. 109.

³⁴¹Avcıoğlu, C.I., s.80.

³⁴²Tetik, s.252.

³⁴³Sadık **Sarısaman**, "Ömer Naci Bey Müfrezesi", *Türk İnkılab Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2014, C.4, Sayı:16,s.504.

bulunduğu ayan ve eşraf Tahran'dan çıkarılarak Bağdat'ın yakınlarında Kazmiye'de iskân edileceklerdir. Osmanlı Sefiri Asım Bey'den hayvanlarının ve kendilerinin iaşelerinin teminini istemişlerdir³⁴⁴.

1916 yılının Ocak ayında Rus ve İngilizlerin etkisi giderek artmaya başlamıştır. Ömer Naci Bey Rus kıyımına mani olmak için deneyimli asker gönderilmesini istemiş, her ne olursa olsun Anadolu'dan 1000 silahlı eğitimli asker ile takviye edilmesini istemiştir. Biri Tebriz-Karabağ yönünden Kafkasya'ya diğeri Kirmanşah'tan güney İran'a hareket yapacak kuvvei seferiyenin bahardan önce gelmesini beklemiştir. İran Kuva-yı Milliye Kumandanı Albay Bop Bey Ömer Naci Bey gibi umutlu değildir. Almanlar üç-dört milyon mark harcamalarına rağmen hiçbir fayda sağlanamamıştır³⁴⁵.

Ömer Naci Bey Osmanlı yönetiminin İran'da gösteriştten başka bir şey yapmadığını, her zaman ki gibi az bir kuvvetle hareket edildiği biraz ilerledikten sonra üstün kuvvetler karşısında 20.000 İranlı'nın katledildiğini ve Osmanlı'nın İran'da ki etkinsinin günden güne azaldığını söyleyip, silahlı Osmanlı askerini acilen istemiştir³⁴⁶.

Kut-ul Amare zaferinden sonra Alman elçisi İran Kuva-yı Milliye Kumandanı Bop Bey büyükelçiliği tebrik ziyaretinde bulunmuştur. Ömer Naci Bey kuvvetlerinin gelmesini beklediklerini belirtmişlerdir. Gelen kuvvetlerin emrine verilmesini istemiştir. Nizam-üs-saltana esasında Osmanlı Devletine güvenmemektedir, Osmanlı Devleti'nin İran'ı hâkimiyeti altına almasından endişe duymaktadır³⁴⁷. Enver Paşa ile Nizam-üs-saltana arasında Almanlardan gizli bir ittifak anlaşması yapmıştır³⁴⁸. Bağdat'ta bulunan Kazameyn türbesinde görüşmüşlerdir³⁴⁹. Yapılan anlaşma mucibince Osmanlı Devleti Şiileri mezhep olarak tanıdıkları gibi, Şiilerde Osmanlı halifesini halife olarak tanıyacaktır. Oradaki Türk askerlerinin gerekirse İran üniforması giyebileceği söylenmiş ve İran Kuva-yı Milliye Kumandanı Nizam-üs-saltana ile anlaşma

³⁴⁴BOA, Hariciye Nezareti Siyasi Kısmı(HR. SYS.) Dosya No:2339. Gömlek No:52.

³⁴⁵Tetik, s.259.

³⁴⁶Sarısaman, s.508.

³⁴⁷Tetik, s.261.

³⁴⁸Yüksel, s.291.

³⁴⁹Karacağil, s.109.

yapılmıştır³⁵⁰. 6. Ordu komutanı Halil Bey, Ömer Naci Bey Kasr-ı Şirin yönünden taarruza geçmiştir. Yanlarında Bop Bey ve Nizam-ü-saltana ve Alman Ataşemiliteri Kauntz'da vardır. Burada jandarma kumandanı Bahtiyari oraya saplanmış kalmış ve faydası görülmemiştir. Bu kuvvetlerinde Nizam-üs-saltana kuvvetlerine dâhil edilmesine karar vermişlerdir. İranlıların sadık kalanları ile bir anlaşma yapması için Bop Bey'in Bağdat'a gönderilmesi düşünülmüştür. Kasr-ı Şirin'e on saatlik mesafede bulunan Paytak Boğazının Ruslar'dan korunması kararlaştırılmıştır. 6. Ordu Komutanı Goltz Paşa Bop Bey'i Erkânı Harbiyeye tayin etmiştir³⁵¹. Alman ordusuna mensup olan Miralay Bop Bey Osmanlı tebaasına alınmıştır³⁵².

Pençvin Şivegel taraflarında düşmanı durdurmasını söylemiştir. Ömer Naci Bey tek başına Sakız-Meyanduvab taraflarına ileri harekâta bulunmuştur. Ancak bölgedeki aşiret kuvvetlerinin açlığı bahane ederek yanlarından ayrılmaları sonrasında yenilmiş ve geri çekilmek zorunda kalmıştır. 6. Ordu tarafından Bağdat'a çağrılmıştır. Bağdat'a giderken yolda tifüse yakalanmış ve Kerkük'te ölmüştür³⁵³.

İran Kuva-yı Milliye Kumandanı Bop Bey, yerine başka bir Alman binbaşısının gönderilmesi istenilmiştir. Rusların Sarıkamış'ta buldukları Paytak Boğazının Ruslar'a karşı korunması için, İran'da bulunan en gözde üç tabur asker ile korunabilecektir. Artık Nizam-üs-saltana kuvvetlerinden oradaki Türk kumandanlar bir fayda beklememektedir. İran jandarmalarının da ilk fırsatta savaşı bırakıp gitmesi beklenilmektedir. Müfrezelerimizin bir an önce desteklenmesi, düşmanların Kuva-yı Milliye'mizi başarısızlığa uğratması beklenilmektedir³⁵⁴. Kuva-yı Milliye Kumandanı Bop Bey Tahran Sefareti Müsteşarı Safa Bey ile Ruslar üzerine yapılacak olan harekât planı üzerinde görüşmüşlerdir. Bop Bey Ruslar'ı yenecek kadar kendini güçlü görmektedir. Ancak Türk tarafında aynı beklenti yoktur. Kuva-yı Milliyeye destek kuvvet gelebilirse Kirmanşah'ta bulunan Ruslar Hemedan 'dan Kazmiye üzerine sürülecektir³⁵⁵.

³⁵⁰Karacaçil, s.112.

³⁵¹BOA, HR. SYS. Dosya No:2339, Gömlek No:54.

³⁵²BOA, *Dâhiliye Sicil-i Nüfus Tahrirat Kalemî(DH. SN.THR.)* Dosya No:38,Gömlek No:28.

³⁵³Tetik, s.263.

³⁵⁴BOA, HR. SYS. Dosya No:2339,Gömlek No:56.

³⁵⁵BOA, HR. SYS. Dosya No:2339,Gömlek No:62.

Bop Bey Ruslar'ın top sesleri ile uyanmıştır. Bop Bey Nizam-üs-saltana ile beraber Kasr-ı Şirinden Hanekin'e doğru yola çıkmışlardır. Ruslar ile karşılaşmasında yenilmiştir. Birkaç İran mücahidinden başka İranlı kalmamış hepsi kaçmıştır. Muharebede 150 kadar askerimiz ölmüştür. Ruslar da 1500 kişi telef olmuştur. Bop Bey'in altıncı ordudan istifası istenmiştir. Bop Bey yerine bir Osmanlı kumandanı gönderilmesinin daha uygun olacağı bildirilmiştir. Destek olarak Bağdat'tan askeri kuvvet istenilmiştir³⁵⁶.

Süleyman Askeri Bey Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu'nda yalnızca İran Misyonu'na silahlı çatışmaya girme hakkını vermiştir. Ancak bölgede ki kolordu silah ve cephane desteği vermediği için geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Almanların gönderdiği Hıristiyan Gürcülerde başarılı olamayınca Süleyman Askeri Bey cephedeki tüm gönüllü kuvvetleri ordunun hizmetine verilmesini emretmiştir³⁵⁷.

Nizam-üs-saltana birkaç yönlü siyaset izlemiştir. Von der Goltz Paşa Nizam-üs-saltana'ya Alman İmparatoru II. Wilhelm'in gönderdiği demir salib nişanını vermiştir. Alman demir salib nişanının yanında Rusların Saint Georges Harp nişanı da almıştır. Goltz Paşa'ya göre hem Ruslar'a hem Almanlara yardım etmiştir³⁵⁸.

1916 yılında İngiltere ve Rusya'nın etkisi ile Kirmanşah'ta geçici Hükümet kurulmuştur. Hükümetin geçici reisi Nizam-üs-saltana olmuştur. Nizam-üs-saltana, İslam Birliğinin sağlanması amacıyla yapılan toplantı için İstanbul'a gelmiştir. Burada Seyit Cemalettin Afgani ile de görüşmüştür. Geçici hükümetin çatışmalarda, Ruslar'ın Kirmanşah'a hâkim olmaları sonrasında Musul, Kerkük üzerinden İstanbul'a kaçmıştır. İran Hükümeti tarafından İran'a girmesi yasaklanmıştır. Tüm nişanları İran Hükümeti tarafından geri alınmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar İstanbul'da kalmıştır. İran hanedanına geçen Şah Ahmet Kaçar'dan af dilemiş 1920 yılında İran'a geri dönmüştür³⁵⁹.

³⁵⁶BOA, HR. SYS. Dosya No:2339.Gömlek No:77.

³⁵⁷Bilgin s.199.

³⁵⁸Mustafa Arıkan, "Harbi Umumi'de Osmanlı Devleti'nin İran Cephesi'nde Yaşadığı Bazı İstihbarat Zaafırları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXXII. Cilt, 2013,s.10.

³⁵⁹Başçı, s.60.

Osmanlı Devleti'nin Tahran Ataşemiliteri Fevzi Bey verdiği raporlar ile İran'daki askeri durum hakkında bilgiler vermiştir. İran'da bulunan Osmanlı subayları arasında da çekişmeler vardır. 13. Kolordu Komutanı Ali İhsan Paşa (Sabis) arasında sürtüşmeler olmuştur. Ali İhsan Paşa Fevzi Bey'e yaptığı teşkilatlanmanın bir işe yaramadığını, kendilerinin Hazar Denizine varana kadar bunların hala bir şey yapamayacağını faydadan çok zararları olduğunu söylemiştir³⁶⁰.

Kuva-yı Milliye'yi yenileyip canlandırmak amacıyla Berlin'de kongre toplanmıştır. Kongreye Osmanlı Murahhası devleti temsilen katılmıştır. Bulgar Hükümetini temsilen de Bulgar murahhası katılmıştır. Avusturya-Macaristan ve Berlin Hükümetlerini temsilen Kircher Hocheneng Gros tarafından temsil edilmiştir. Kongrede Osmanlı padişahına teşekkürler sunulmuştur³⁶¹. Yusuf İzzeddin Paşa'nın vefatı dolayısı ile Berlin, Bükreş, Stockholm, Atina sefaretlerinden Dersaadet'e taziye de bulunmuşlardır. İran adına da İran Kuva-yı Milliye Kumandanı Nizam-üs-saltana taziye de bulunmuştur. Viyana sefiri Viyana vükelası adına taziye de bulunmuşlardır³⁶². Müşir fon Dergoğaç Paşa'nın vefatından dolayı İran Kuva-yı Milliye Kumandanı Nizam-üs-saltana'ya başsağlığı dileklerini iletmışlerdir. Padişahın tahta çıkışının yıldönümünün kutlanması amacıyla Kirmanşah sefaretinde resmî kabul töreni düzenlenmiştir. Törene Almanya'nın İran sefiri Dr. Vassel ile İran Kuva-yı Milliye Kumandanı Bop Bey ve Erkânı Harbiyesi ve bazı İran uleması da hazır bulunmuştur³⁶³.

Enver Paşa Teşkilatı Mahsusa'yı Anadolu 'da örgütlemek üzere görevlendirmiştir. *“Teşkilatı Mahsusa'yı lağv edeceksiniz, ama hakikatte asla ortadan kalkmayacaktır. Galip devletlere karşı böyle olacak. Ahmet İzzet Paşa ile konuştuk tamamen mutabık kaldık”* demiştir³⁶⁴.

Birinci Dünya Savaşındaki muhtemel yenilgiden sonra yeni kurulacak devletin yeniden kurulması için İttihat ve Terakki önde gelenlerinin bazı planları vardır³⁶⁵. Vehib Paşa

³⁶⁰ Arıkan, s.7.

³⁶¹ BOA, HR. SYS. Dosya No:2447. Gömlek No:

³⁶² BOA, HR. SYS. Dosya No:4398. Gömlek No:

³⁶³ BOA, HR. SYS. Dosya No:4414. Gömlek No:331024.

³⁶⁴ Parlar, s.105.

³⁶⁵ Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık...* s.133.

Eşref Kuşçubaşı'na yazdığı bir mektup da, Enver Paşa'nın merkez karargâhı Kastamonu'ya taşınması fikrine karşı olduğunu, Toroslar'ın Anadolu'ya hâkim olduğunu kendisine destek vermesini Eşref Bey'den istemiştir. Teşkilatı Mahsusa reisi sıfatı ile Eşref Bey'de Toroslar da Bozdağ mevkiini karargâh olarak düşündüklerini bildirmiştir³⁶⁶. Vehib Paşa Çanakkale cephesinde güney grup komutanlığı, Kafkas cephesinde 3.ordu ve Şark orduları grup komutanlığı yapmıştır³⁶⁷.

Daha savaş devam ederken silah depolarının hazırlanması düşünülmüştür. Ecevit Ormanlarında, Pozantı'da, Toroslar'da, Konya'nın Sille dağlarında, Ankara kalesinde, Bozdağ'da Madran dağlarında depolar hazırlanmıştır. Mahmut Şevket Paşa on binlerce Hanri Martini tüfeklerinin namlularını tek fişek atacak şekilde değiştirtmiştir. Muaddel Martin adıyla sevke hazırlatmıştır. Bu silahların fişeklerini baruthanelerde hazırlatmıştır. Deniz kuvvetlerinden gerekli malzemelerin toplanması görevini Rauf Orbay üstlenmiştir³⁶⁸.

İngiliz gizli istihbarat raporu Kuva-yı Milliye İstanbul'da komite şeklinde oldukça programlı bir şekilde örgütlendiğini söylemektedir. Örgüt oldukça planlı olarak askeri siyasi ve ticari üç bölümden oluşmaktadır. Askeri ve siyasi yapılanmasında İstanbul Hükümeti'nin Savunma Bakanı Ziya Bey ve birçok Osmanlı subayı tarafından desteklenmiştir. İtilaf Devletleri tarafından fark edilmemeye gayret göstermişlerdir. İttihat Terakki'nin ajanları tarafından da destek görmüştür. Askeri kanadında ise Teşkilatı Mahsusa ajanları vardır. Yarbay Mustafa Bey, kurmay binbaşılar Ali Rıza ve Mustafa İzzet, İkinci Teğmen Şeref Bey bazılarıdır. Meserret oteli Anadolu'dan gelenlerin uğrak yerlerinden biridir. İstihbarat bölümünden Binbaşı Ali Rıza sorumludur. İtilaf Devletlerine sahte bilgi vermekle sorumludurlar. Ankara da enformasyon ve propaganda dairesinde görevli Muhittin Bey görevlidir. Daha sonraki dönemlerde yolsuzluk gerekçesiyle görevden alınmıştır. Askeri malzemeler daire müdürlüğü yapan Binbaşı Hüseyin Hakkı esas kişilerden biridir. Yine eski Beyoğlu askeri Valisi Kurmay Yarbay Hafız Besim İttihat Terakki sekreterlerinden Muhlis Bey önemli vazifededirler. Enver Paşa tarafından doğrudan korunan Teşkilatı Mahsusa üyesi

³⁶⁶Cemal Kutay, *Milli Mücadelede Öncekiler ve Sonrakiler*, Ercan Matbaası, İstanbul, 1963,s.20.

³⁶⁷İzzettin Çalışlar, *On yıllık Savaşın Günlüğü*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997,s.92.

³⁶⁸Kutay, *Milli Mücadelede...* s.22.

Yüzbaşı Edip komitenin askeri siyasi faaliyetleri ile ilgilidir. Emanuel Karasu ve birçok banker ticari olarak destek verenler arasındadır³⁶⁹.

Mondros Mütarekesi yapılmadan, Anadolu'da işgallere karşı yer yer direnişler başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıkmadan kılık değiştiren meslek değiştiren köy kasaba dolaşarak halkı örgütlenmeye çalışan onlara silah cephane sağlayan her meslekten birçok Kuva-yı Milliyeciler vardır³⁷⁰.

Almanya'da bulunan Talat Paşa'nın Kuva-yı Milliye Almanya'dan silah gönderdiği ile ilgili 1919 yılında haberler çıkmıştır. Heyeti Temsiliye ise İstanbul Hükümetine ve İstanbul basınına gönderdiği yazı ile bunu tekzip etmiştir³⁷¹.

Mondros Mütarekesi'nden hemen sonra birçok subayın milli direnişini düşündüğünü göstermiştir. Ali İhsan Paşa ordularının sadece Irak'taki taburlarını terhis etmiştir. Diğerlerinin Anadolu'ya nakil olması için gerekli demiryolu ve diğer malzemenin yetersiz olduğunu öne sürmüştür. Ayrıca bölgede bulunan vali ve mutasarrıflara Kuva-yı Milliye kurmalarını söylemiş ve gerekli malzemeyi altıncı ordudan temin edeceğini söylemiş ve sadece Urfa Mutasarrıfı dinlemiştir. Ali İhsan Paşa Enver Paşa'nın Kafkasya'ya geçerek direnişini örgütleyeceğine inanarak bu önlemleri almıştır³⁷².

Yine Ali Fuat Paşa Kilikya'da buluna 20.Kolordu subaylarını gönüllü olarak Kuva-yı Milliye'yi kurmaları için terhis etmiştir. Askerleri gerekli askeri malzeme ile İtilaf Kuvvetleri denetiminin dışında Tarsus üzerinden Konya Ereğli'sine göndermiştir³⁷³. Değişik bölgelerde de İttihatçı subaylar Kuva-yı Milliye'yi teşkil etmeye başlamışlardır. Güneybatıda Mersinli Cemal Paşa, İzmir ve Balıkesir arasında Nurettin Paşa, Edirne'de Cafer Tayyar ve Balıkesir Bandırma yöresinde Kazım Özalp ve Rauf Orbay Bandırma'ya 24 Mayıs'ta gelmesinden sonra en önemli teşkilatlanmayı yapan isimlerden biridir³⁷⁴.

³⁶⁹ Özsoy, s.335.

³⁷⁰ Bozdemir, s.84.

³⁷¹ Baykal, s.52.

³⁷² Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık...* s.175.

³⁷³ Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık...* s.179.

³⁷⁴ Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık...* s.181.

2.2. Milli Mücadele’de Kuva-yı Milliye

Anadolu’nun çeşitli yerlerindeki subaylar ve komutanların Kuva-yı Milliye’yi kurma çabalarını Harbiye Nezareti desteklemiştir. Hatta İngilizler Kuva-yı Milliye’yi desteklemelerinden dolayı Cevat Paşa ve Cemal Paşa’nın görevden alınmasını istemişlerdir. İstanbul’un işgal edilmesi Harbiye Nezaretinin Anadolu hareketini desteklemesinde etken olmuştur. Mustafa Kemal Paşa’yı Anadolu’ya gönderirken Fevzi Paşa rütbe olarak Mustafa Kemal Paşa’dan üstündür ve Mustafa Kemal Paşa’ya bazı görevler verdiğini söylemiştir. Planlanan üç ordu müfettişliğinin hemen kurulması, Anadolu’dan mümkün olduğunca fazla silahın toplanıp İtilaf Devletlerine verilmemesi, Anadolu’da milli teşkilatın kurulması, Kuva-yı Milliye’nin kurulması, düşmana saldırılması istenilmiştir³⁷⁵. Kuva-yı Milliye’nin halk tarafından büyük destek gördüğü bu yüzden desteklenmesinin gerektiği, kolordular ve kumandanlar tarafından Nezaretten istenilmiştir³⁷⁶. Batı Anadolu Kuva-yı Milliyesinde, Harbiye Nezaretinde ve buradaki subayların katkılarını inkâr etmek mümkün değildir. İşgal altında İngilizlerin yoğun baskılarına rağmen atanan askeri kıtaları Yunan işgaline karşı direnmeye teşvik etmişlerdir. Bunların sonucunda cezalandırılacaklarını bilerek vatan sevgisi ile yapmışlardır. Yayınlanan bir genelgede halkın silahlandırılıp yedek subayların komutasında sivil ve milli bir hareket başlatılmak gerek denmiştir. Ardından muvazzaf kıtalar ile destek verip asayiş sağlamanın denilmektedir. Bunları yaparken de gizli hareket etmeleri istenilmiştir³⁷⁷. Harbiye Nezareti leyhde bunları yayınlarken Rahmi Apak’ın deyimi ile “Zavallılar Fransızlar ve İngilizlerin baskısı altında saçmaladıkları da görülmüştür”³⁷⁸.

Anadolu Kuva-yı Milliyesinin dünya kamuoyuna işgalleri kabul etmediğini göstermesi bakımından işlevi büyük olmuştur. İşgallerden destek ile Türk halkı rahatsız eden Ermeni ve Rum çetelerden savunmasız halk korunmuştur. Düzenli ordu kurulana dek geçen süre zarfında işgalcilere korku vermiş ve halkın bilinçlenmesini sağlamıştır³⁷⁹.

³⁷⁵Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık...*, s.183.

³⁷⁶BOA, DH. ŞFR. Dosya No:640.Gömlek No:45.

³⁷⁷Apak, s.33.

³⁷⁸Apak, s.35.

³⁷⁹Selek, C.I.s.122.

Yunan ordusu rahatça ilerleyememiş, Yunan tecavüzünü engellemiştir. Halkın Yunanlılara karşı kendini güvende hissetmesini sağlamıştır. Kuva-yı Milliye Yunanlıları kesinlikle İzmir'e çıkarmayacaklarını söylemeleri³⁸⁰halkında umutlanmasını sağlamıştır. Yunan İşgal Komutanı Bergama'yı kolayca işgalleri sonrası halkı herhangi bir eylemde bulunmamaları konusunda tehdit etmiştir³⁸¹. Nitekim işgalin ertesi günü Kuva-yı Milliye birlikleri 400 kişilik Yunan taburunu yok etmiştir³⁸²İşgal bölgelerinde rahatça hareket eden işgal güçlerine buna hakları olmadığını göstermiştir. Örneğin: Aydın demiryolunda işçi olarak çalışan İngiliz vatandaşı Nazilli'de Kuva-yı Milliye tarafından tutuklanmıştır³⁸³.

Yine kolluk kuvveti görevini de üstlenen Kuva-yı Milliye gümrük denetimleri de yapmıştır. Amerikan Mac Andros and Forbes Company şirketi adına başvuran Amerikan Konsolosluğundan Marsel Bey tarafından şikâyetle bulunulmuştur. Kuva-yı Milliye'nin el koyduğu yedi yüz çuval meyan kökünün iade edilmesini istemiştir³⁸⁴.

Gökabad Telgrafhanesinde çalışan memurların maaşlarının Kuva-yı Milliye Heyeti tarafından karşılanarak Muğla ve diğer iller ile haberleşmesi sağlanılmıştır. İstanbul Hükümeti ise bunların kendiişleri olduğu söylemiştir³⁸⁵.

Zürcher'e göre İttihatçıların ulusal direnişe katkıları açıktır. Mütareke'ye karşı İzmir ve İstanbul'un işgaline karşı çıkılmıştır. Savaş daha bitmeden devletin önemli subayları tedbir almaya başlamışlardır. Bunun için Kafkasya ve Erzurum ordularının dağıtılmaması cephanelerin korunmasını istemişlerdir³⁸⁶. Talat Paşa, İzmit'te; Enver Paşa da Bandırma ve Balıkesir civarlarında direniş cemiyetleri kurmaya başlamışlardır³⁸⁷. Birinci Dünya Savaşı devam ederken Ecevit ormanlarında, Ankara'da,

³⁸⁰ BOA, DH. ŞFR. Dosya No:103.Gömlek No:124.

³⁸¹ Bergama Dün İşgal Edildi. (1919,13 Haziran). İstiklal Harbi, no:27.

³⁸² Bergama Dün Geri Alındı.(1919, 16 Haziran).İstiklal Harbi, no:29

³⁸³ BOA, DH. ŞFR. Dosya No:103.Gömlek No:46.

³⁸⁴ BOA. BEO, Dosya No:4609. Gömlek No:345635.

³⁸⁵ BOA. BEO, Dosya No:4615. Gömlek No:346119

³⁸⁶ Özsoy, *Saltanattan Cumhuriyete...* s.107.

³⁸⁷ Özsoy, *Saltanattan Cumhuriyete...* s.107.

Bozdağı'nda, Toros, Sille ve Madran Dağlarında ve Pozantı'daki gizli silah depolarında sığınak yapmaya başlamışlardır³⁸⁸.

İzmir'in işgalinden önce 3 Nisan 1919,Ayvalık'ta Kuva-yı Milliye birlikleri oluşturulmuştur. Ayvalık'ta Yunanlılara karşı direnen Milliyeciler hakkında Hükümetin bahis etmeyip yapılan fedakârlıkların takdir görmemeleri askerinin şevkini de kırabileceğinden bahis etmektedir. Yunanlılara bir karış yer dahi verilmeyeceği söylenmiştir. Burada bulunan Kuva-yı Milliye Kumandanına silah ve para yardımı yapılması istenmiştir³⁸⁹. Osmanlı ordusunun pek çok subayı Birinci Dünya Savaşı sonrası, Anadolu'ya geçerek ulusal mücadeleye katılmıştır. Örneğin, Kuzey Afrika'ya Alman denizaltısı ile giderek oradaki telsiz istasyonları kurma işini yapan İhsan Bey bunlardan birisidir. Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile beraber İtalyanlara teslim olmuştur. İstanbul'a dönüşünde Padişahın muhafız kıtasında görevli Yüzbaşı Neşet Bey ile karşılaşmıştır. Yüzbaşı Neşet Bey Mustafa Kemal Paşa'nın yakın ekibinde çalışan subaylardan birisidir. Azerbaycan'a Enver Paşa'nın yanına gideceğini söylemiştir. Ancak Neşet Bey ise Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa'nın daha fazla işine yarayacağını Azerbaycan için çok da bir şey yapamayacağını söylemiştir. Erkan-ı Harbiye Kumandanı İsmet Paşa emriyle Yüzbaşı Neşet Bey tarafından *Moltke* adıyla gizli teşkilatı kurmuşlardır³⁹⁰.

2.3. Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin Ortaya Çıkışı

İzmir'in işgali öncesinde bölgede halkta var olan huzursuzluğun giderilmesi için İzmir Bölgesi Kumandanı Nurettin Paşa İzmir'de "Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniye" kongresinin toplanmasını önermiştir. Yörenin ileri gelenleri 15 Mart 1919'da İzmir'e gelmişlerdir. Ancak Nurettin Paşa'nın başka yere tayin edilmesi ile kongre toplanamamıştır. Nitekim Balıkesir civarında huzursuzluğun devam etmesi ile Nasihat Heyetleri gönderilmiştir. Heyette Şehzade Abdürrahim Efendi ve daha sonra Harbiye Nazırı olacak Süleyman Şefik Paşa'da yer almıştır³⁹¹. Nasihat Heyetinden Süleyman Şefik Paşa yaptığı konuşmada halkı Hıristiyanlarla iyi geçinip işleriyle meşgul

³⁸⁸Özsoy, *Kurtuluş Savaşının Perde Arkası...* s.124.

³⁸⁹BOA, DH. ŞFR, Dosya:633,Belge No:35.

³⁹⁰İhsan **Aksoley**, Hazırlayan: Mehmet Kastaş, *Teşkilat-ı Mahsusa*, Timaş Yayınları, İstanbul,2012,s.126.

³⁹¹*Milli Mücadele'de Balıkesir*, Kent Yayınevi, İstanbul,1986,s.33.

olmalarını söyleyen İrade'yi okumuş ve halkı teskin edecek konuşmalar yapmıştır. Şehzade Abdürrahim Efendi beraberindeki Yüzbaşı Ekrem komutasında mızraklı süvari bölüğü kurulmuştur. Bu süvari bölüğünden tüm Anadolu'da kurulması için emir gönderilmiş ve 100'er kişilik tam teçhizatlı olarak kurulmuştur. Bu bölükler daha sonra Milli Mücadele'ye katılmıştır³⁹².

İzmir'in işgal edileceği zaten tahmin edilmektedir. Akdeniz İtilaf Devletleri donanması komutanı Amiral Calthorp 14 Mayıs 1919 sabahı İzmir Valisi İzzet Bey'e işgal edileceği haberini vermiştir³⁹³. Mütareke'ye göre işgal zaten bekleniyordu ancak, İtilaf Donanması ve içlerindeki "Averof" zırhlısının Boğazlardan geçip İstanbul'u işgalinde, İstanbul Hükümeti İtilaf Devletlerine başvurarak Hükümet'in yanında göz önünde bir yerde olmasındansa şehir merkezinden uzak bir yere demirlemesini istemişlerdir. Kamuoyu nezdinde devletin itibarının daha az zedeleneceğini düşünmüşlerdir. Osmanlı Hükümetinin isteğini kabul etmeleri, İtilaf Devletleri'nin İzmir gibi önemli bir şehrin işgaline izin vermeyeceklerini düşündürmüştür³⁹⁴.

İzmir'in işgaline Osmanlı Devleti'nin gösterdiği en büyük tepki gazetelerde işgali kınayan layihalar yayınlamak olmuştur. İrade-i Milliye gazetesinde işgal sonrası yayınlanan layihada vatanın birliğine bölünemeyeceğine vurgu yapılmış ve İslam ahaliden birlik olunması istenilmiştir³⁹⁵.

Mondros Mütarekesinden sonra Aralık 1918'de İzmir Reddi İlhak Heyet-i Milliyesi kurulmuştur. Vali Vekili Nurettin Paşa'nın da onayı ile kurulmuştur. Müdafaa-i Vatan Heyeti olana kuruluşundaki adını 14 Mayıs günü değiştirerek "Reddi İlhak Heyeti" olmuştur. İzmir İlhak-ı Red Heyeti yayınladıkları beyanname ile Yunan işgalini kesinlikle ret etmişlerdir³⁹⁶. 14 Mayıs'ta "Maşatlık Mitingi"ne İzmir ve civardakileri davet etmişlerdir³⁹⁷. 14 Mayıs gecesi halk Yahudi Maşatlığında toplanmıştır. Polis

³⁹²Nuri **Köstüklü**, *Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Kültür Bakanlığı Yayınları/1217, Ankara, 1990,s.192.

³⁹³Zekai **Güner**, *Milli Mücadele Başlarken Türk Kamuoyu*, Kültür Bakanlığı Yayınları/2322,Ankara, 1999,s.160.

³⁹⁴Özalp, C.1, s.3.

³⁹⁵Velihađ Hazretlerinin Layihası.(1919,21 Eylül),İrade-i Milliye, no:3.

³⁹⁶*TİTEA*. 1.Sıra No:693.Kutu No:14,Belge No:56.

³⁹⁷Albayrak, s.52.

dairesindeki silah deposunun kapılarını kırarak silah ve cephaneleri almışlardır. İttihatçı ya da yabancılara karşı suçlu bulunan mahkûmları çıkarmışlardır³⁹⁸.

Ahmet Bedevi Kuran Redd-i İlhak Heyeti Milliyesi ile ilgili olarak şunları söylemiştir. Reddi İlhak Heyeti Milliyesi imzasıyla gönderilmiş olan bu telgraf İzmir Valisi İzzet Bey'in izni ile gönderilmiştir. Mazhar Bey adında bir subay yardımıyla tüm yurda gönderilmiştir. Ragıp Nureddin Bey imzasıyla hiçbir cemiyet ve teşekkülle ilgisi olmadan gönderilmiştir³⁹⁹.

İşgal ile beraber Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa 24 Mayıs 1919'da 56. Tümen Komutanına silah, cephaneye ve topların güvenli yerlere gönderilmesini ve düşmana tek bir fişek bile kaptırılmamasını emretmiştir⁴⁰⁰. Yunan taarruzuna karşı Kuva-yı Milliye kuvvetlerine karşı mukavemet edebilmesi için silahlar verilmiştir⁴⁰¹. Harbiye Nezaretinden 14. Kolorduya gönderilen yazıda Kuva-yı Milliye iâşesinin 14. Kolordu tarafından karşılanması, zoraki bir müdahaleye imkân bırakılmaması istenmiştir⁴⁰². Aydın cephesinde mecburi ihtiyaçların temini için maliye hazinesinden yardım etmeleri için Kuva-yı Milliye yardım talebinde bulunmuştur⁴⁰³.

Denizli Mutasarrıfı Faik Bey'e göre Aydın ve Denizli Mütareke şartlarına aykırı olarak işgal edilmiştir. Osmanlı Hükümeti ve diğer merkezi birimler bu durumlardan haberdar edilmesi istenilmiştir. Ancak nahiye müdürü Aydın ve Nazilli muhaberatını sağlayacak telgraf hatlarını kontrol ettirmemiştir⁴⁰⁴. Faik Bey kesilen haberleşmenin tekrardan sağlanmasını istemiştir⁴⁰⁵. 57. Fırka Komutanı Albay Şefik Bey ilk Kuva-yı Milliye fikrini resmi olarak Harbiye Nezaretine yapmıştır. Durumu kurtarmak için Kuva-yı Milliye gereklidir demiştir⁴⁰⁶. Dünyada görülmemiş bir eziyetin Yunanlılar tarafından

³⁹⁸Özalp, s.7.

³⁹⁹Ahmet Bedevi **Kuran**, *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Milli Mücadele*, Çeltüt Matbaası, İstanbul, 1959,s.715.

⁴⁰⁰Tansel, C.I, s.205.

⁴⁰¹*Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi*, Sıra No:3174,Kutu No:22,Gömlük No:11.

⁴⁰²BOA. BEO, Dosya No:4612,Gömlük No:345833.

⁴⁰³BOA, DH. ŞFR. Dosya No:653.Gömlük No:138.

⁴⁰⁴Rahmi **Apak**, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara,1990, s.81.

⁴⁰⁵BOA. BEO, DH. ŞFR. Dosya:653,Gömlük No:36.

⁴⁰⁶Köstüklü, *Milli Mücadele'de Denizli...* s.76.

yapıldığı, Yunanlılar'ı bu mahallerden çıkarmak için Kuva-yı Milliye Kuvvetlerine ihtiyaç duyulmuştur⁴⁰⁷. Nazilli Kaymakamı ve Jandarma Genel Komutanı 57. Tümen Komutanı, Albay Şefik Bey'in gönüllü ve asker toplama faaliyetlerini engellemeye çalışmışlardır⁴⁰⁸. Kuva-yı Milliye ve 57. Alay Komutanı Albay Şefik ve yanındakilerin asayişini bozduğunu Milli Teşkilattan olduğunu söyleyen çetelerin Müslüman ahaliyi teşvik ettiklerini, bunlar için tedbir alınmasının önemi vurgulanmıştır. Albay Şefik Bey'in değiştirilmesi ve yerine bir başka komutanın atanması için İstanbul Hükümetine şikâyetinde bulunmuşlardır⁴⁰⁹. Asayişin temini için fırka kumandanlığının Çine'den Nazilli'ye taşınması kararını vermişlerdir⁴¹⁰. Ancak Albay Şefik mahalli tedbirler ve İstanbul Hükümetine karşı Kuva-yı Milliye'yi savunan tutumları karşısında susmuşlardır⁴¹¹. Nitekim Albay Şefik Bey'in muharebeler sebebiyle Çine'den çok Köşk Cephesinde bulunmasından dolayı Çine'deki Fırka Komutanlığı Nazilli'ye taşınmıştır⁴¹².

Bu kentler arasında Balıkesir en fazla çalışmanın yapıldığı şehir olmuş Milli Mücadele'de "adeta bir belde devlet haline" gelmiştir⁴¹³. 18 Mayıs'ta yapılan toplantı ile bir Heyeti Merkeziye oluşturmuşlardır. 27 Mayıs günü Manisa ve Balıkesir şehirleri Redd-i İlhak Heyeti üyeleri ve Kuva-yı Milliye Kumandanlarının da katılımıyla Balıkesir'de bir kongre düzenlemişlerdir⁴¹⁴. Karesi (Balıkesir) mebusunun da bulunduğu seçilen Heyeti Merkeziye İstanbul'a gidip Damat Ferit Paşa ile görüşmüşlerdir. Heyet daha sonra Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey ile görüşmüştür. Ali Kemal Bey "*Biz Sizi ayaklanmadan men edici emirler veririz. Çünkü baskı altındayız. Siz, bize dahi isyan ediniz. Milli müdafaa, bir milletin en kutsi hakkıdır*"⁴¹⁵ demiştir. Tenvir (Aydınlatma) Heyeti İstanbul'dan dönüşte Körfez Bölgesinden itibaren, Karesi Mutasarrıfı Hilmi Bey'in hazırladığı beyanname okunmuştur.

⁴⁰⁷ ATASE, Sıra No:3671, Kutu No:25, Gömlek No:35; TİTEA. K-10.Sıra No:840, Kutu No:302, Belge No:56.

⁴⁰⁸ Aydın, s.251.

⁴⁰⁹ BOA. (Dâhiliye Kalemi Mahsus, DH. KMS.) Dosya:53-2, Gömlek No:83.

⁴¹⁰ BOA, DH. ŞFR. Dosya No:644. Gömlek No:99.

⁴¹¹ Aydın, s.251.

⁴¹² Aydın, s.28.

⁴¹³ Milli Mücadelede Balıkesir, s.27.

⁴¹⁴ BOA, DH. ŞFR. Dosya:639, Gömlek No:40.

⁴¹⁵ Milli Mücadelede Balıkesir, s.44.

Anadolu ahalisinden hiç kimsenin bir karış toprak vermeyeceği, Yunanlılar'ın memleketten çıkarılmasının Hükümet tarafından da çok istenildiği söylenilmiştir. Ama çıkmaz yollardan ya da sapa yollardan bu hedefe ulaşamaz denilmiştir. Bu amaca ulaşmak için her aklına gelenin aklına estiği gibi davranamayacağı belirli kurallara uyulması gerekeceği belirtilmiştir. İşgal bölgelerini gezen İngiliz Generalin dolaştığı bölgelerde işgal kuvvetlerinin müdahalesine maruz bırakılacak, Hükümetin izni olmayan girişimlerde bulunulmaması istenilmiştir⁴¹⁶. İngiliz Generali Henry Manisa ve Saruhanlı'da teftiş yapmaya gelmiştir. Teftiş sırasında, Türklerin bulunduğu bölgelere Yunanlılar top atışı yapmışlardır. Sarıçam bölgesini de Yunanlılar işgal etmeye çalışmışlardır. Buna karşılık Kuva-yı Milliye birlikleri karşılık vermiştir. 14. Kolordu Komutanı da General Henry'den Yunan birliklerinin buradan çıkarılmasını istemiştir⁴¹⁷.

İzmir'in işgali ile Redd-i İlhak Cemiyeti yurdun her tarafına protesto telgrafları göndermiştir. Faik Bey hemen 57. Fırka Komutanı olan Albay Şefik (Aker) Bey'e, Denizli askerlik şubesi başkanı Tefik Bey, Denizli müftüsü Ahmet Hulusi Efendi ve belediye başkanı Hacı Tefik Bey'i çağırmıştır. İzmir'den gelen telgrafi okuduktan sonra hemen teşkilatlanma kararı almışlardır⁴¹⁸. İzmir'in işgali sonrası tüm yurttan Redd-i İlhak Cemiyetleri teşkilatlanmıştır. Balıkesir ve Manisa şehirleri Redd-i İlhak Heyeti üyeleri ve Kuva-yı Milliye Kumandanlarının da katılımıyla Balıkesir'de kongre şeklinde toplanmışlardır⁴¹⁹. Balıkesir halkının Hilafete bağlı olduğu vurgulanmış, Kuva-yı Milliye'nin siyasi bir teşkilat olmadığı Yunan işgal ve mezalimine son vermek amacıyla oluşturulduğu söylenilmiştir⁴²⁰. Kongre sonrasında Kuva-yı Milliye'nin kuruluş amacı devlete karşı olmadığı vurgulanmıştır. Eğer Kuva-yı Milliye kaldırılırsa Yunan mezalimi ile bölgedeki masum halk Yunan tecavüzü karşısında savunmasız kalacağı söylenilmiştir⁴²¹. Padişah ve başbakana protesto telgrafları gönderilmiştir. Kongre sonrası yayınlanan bildiride Milli düşmanlarımızla sonuna kadar mücadeleye karar verdik denilerek seferberlik ilan ettikleri duyurulmuştur⁴²². Hilmi Bey yine, telgraf ile Dâhiliye Nazırı Ali Kemal ile görüşmesinde işgallere karşı mukavemet

⁴¹⁶BOA, DH. ŞFR. Dosya No:102. Gömlek No:290.

⁴¹⁷BOA, DH. ŞFR. Dosya No:103.Gömlek No:11.

⁴¹⁸Köstüklü, *Milli Mücadele'de Denizli...* s.63.

⁴¹⁹BOA, DH. ŞFR. Dosya:639, Gömlek No:40.

⁴²⁰BOA, DH. ŞFR. Dosya No:640,Gömlek No:137.

⁴²¹BOA, DH. ŞFR. Dosya No:641,Gömlek No:26.

⁴²²Balıkesir Kongresi Seferberlik İlan Etti.(1919,31 Temmuz),İstiklal Harbi, no:--.

gösterebileceklerini söylemiştir. Bunun üzerine Mutasarrıf Hilmi Bey,172. Alay Kumandanı Ali Çetinkaya ile görüşmüştür. Kendisine yazılı olarak müdafaa emri vermiştir. Milli Mücadele'nin ilk askeri kurşunu Ayvalık'ta atılmıştır⁴²³. Ali Bey'e Demirci ve Yörük Efelerle beraber Binbaşı İsmail ve Şükrü Bey'lerde destek vermişlerdir. Galip Hoca namı ile Celal Bayar'da vardır⁴²⁴. Ayvalık'a çıkan Yunan müfrezeleri başarılı şekilde sanki Milli Mücadelenin sonucunu gösterir şekilde püskürtülmüştür. Hacim Muhittin Bey vekâleten Ayvalık Kaymakamlığı görevini devralmıştır⁴²⁵.

Redd-i İlhak ve belediyeden Denizli'ye de telgraflar gelmiştir. Denizli Mutasarrıfı Faik Bey, Denizli Müftüsü Hulusi Bey'i Denizli askerlik şubesi başkanını toplantıya çağırıp telgrafi okumuştur⁴²⁶. İzmir'in işgalinden dört saat sonra Denizli Mitingi, işgalden sonra İzmir'in işgaline karşı gösterilen ilk büyük tepkidir⁴²⁷. Denizli Askerlik Şubesi Başkanı Tevfik Bey'in bildirdiğine göre Kuva-yı Milliye Kumandanları asker ve silah toplamak için Şubeye gelmişlerdir. Kendilerini de Kuva-yı Milliyeye davet etmişlerdir. Kuva-yı Milliyeye katılmanın da uygun olabileceğini söylemiştir⁴²⁸. Denizli Mutasarrıfı Faik Bey'e göre Kuva-yı Milliye'nin dağıtılmasının imkânı yoktur⁴²⁹. Öyleki Nazilli Kaymakamı Kuva-yı Milliye'nin bölgede hâkim olmasından dolayı başka bir yere tayinini istemiştir⁴³⁰.

Aydın'da 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey İzmir'in işgali haberini gece saatlerinde öğrenmiştir. Albay Şefik Bey karargâh subaylarını ve Mutasarrıf Vekilini çağırarak silahlı direnişten başka çare olmadığını anlatmıştır. İstanbul Hükümetince istenen silahları göndermediğini söylemiştir⁴³¹. Şefik Bey İzmir'in işgali ile ilgili olarak Harbiye Nezareti'nden gerekli bilgiyi alamayınca insiyatifini kullanarak Denizli ve

⁴²³ *Milli Mücadelede Balıkesir*, s.46.

⁴²⁴ Kuran, s.716.

⁴²⁵ *TİTEA*. K.10.Sıra No:183,Kutu No:331, Belge No:16.

⁴²⁶ Köstüklü, *Milli Mücadele'de Denizli...* s.63.

⁴²⁷ Köstüklü, *Milli Mücadele'de Denizli...* s.65.

⁴²⁸ *BOA*, DH. ŞFR, Dosya:639,Gömlek No:53.

⁴²⁹ *BOA*, DH. ŞFR, Dosya:643,Gömlek No:4.

⁴³⁰ *BOA*, ŞFR, Doya:640, Gömlek No:67.

⁴³¹ Aydın, s.73

Burdur askerlik şubelerine askere alma ve İtilaf Devletleri ile ilgili yazışmalarda önce kendisine haber verilmesini istemiştir⁴³².

Bölgesel direniş hareketleri başlamıştır. İzmir'in işgalinden önce küçük çapta çatışmalar da başlamıştır. Ancak resmi olarak ilk başvuru Burdur askerlik şubesi başkanı Albay İsmail Bey, telgrafnamesinde 57.Alay Kumandanına 120.000 kişilik gönüllü kuvvetinin oluşturulmasını talep etmektedir. 57.Alay Kumandanı Albay Şefik Bey Harbiye Nezaretine "Anadolu'yu işgalden kurtarmak için en iyi önlemin Kuva-yı Milliye örgütü kurmak olduğunu" belirtmiştir⁴³³. Alaşehir Kuva-yı Milliye'si Kumandanı Hacim Muhiddin Bey Burdur Mutasarrıfı Vasfi Bey'den Kuva-yı Milliye'ye destek olmasını istemiştir. Vasfi Bey'den vatanın başına gelen felaketlere lakayt kalmaması gerektiğini söylemiştir. Merkez hükümetin vatanı bu duruma soktuklarını Ahaliyi İslam namına davet etmiştir⁴³⁴. Demirci Mehmet Efe Burdur Mutasarrıfına haber göndermiştir⁴³⁵. Eski bir eşkıya olan Demirci Efe tehdit içeren mektubunda Kuva-yı Milliye'ye katılmazsa haddini bildireceğini söylemiş, ancak Mutasarrıf Bey Demirci'nin tehditlerine meydan vermeyeceğini orada devleti temsil ettiği şeklinde cevap vermiştir⁴³⁶.

Aydın bölgesinde Binbaşı Hacı Şükrü ve Demirci Mehmet Efe önemli hizmetlerde bulunmuştur. Aydın ve Havalisi Kuva-yı Milliye Kumandanı Binbaşı Hacı Şükrü Bey Kuva-yı Milliye'ye katılmaları için telgraflar göndermişlerdir⁴³⁷. Yine Hacı Şükrü Bey ve Demirci Mehmet Efe yedek subayları maaş karşılığında Kuva-yı Milliye katılmaya çağırmıştır. Binbaşı Hacı Şükrü'nün, Hicaz Valisi İlyas Nedim Bey'in oğlu olup olmadığı Heyeti Mahsusa'dan araştırılması da istenilmiştir⁴³⁸. Kuva-yı Milliye tarafından Aydın bölgesinde asker toplanılması için örfi irade çıkarılmıştır⁴³⁹.

Uşak'ta Redd-i İlhak Cemiyeti teşkilatlanma yapmıştır. Çevre illeride Kuva-yı Milliye'ye katılması için davet etmiştir. Uşak Kuva-yı Milliye Kumandanı Afyon

⁴³² Aydınel, s.74.

⁴³³ Sadık Sarısamam, 90.yılında Milli Mücadele, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011, s.28.

⁴³⁴ BOA, DH. ŞFR. Dosya No:646, Gömlek No:63.

⁴³⁵ BOA, DH. ŞFR. Dosya No:643, Gömlek No:69.

⁴³⁶ BOA, DH. ŞFR. Dosya No:643, Gömlek No:99.

⁴³⁷ BOA, DH. ŞFR. Dosya No:101, Gömlek No:44.

⁴³⁸ BOA, DH. ŞFR. Dosya No:101, Gömlek No:75.

⁴³⁹ BOA, DH. ŞFR. Dosya No:639, Gömlek No:8.

Belediye Başkanını Kuva-yı Milliye'ye katılmasını istemiştir⁴⁴⁰. Kuva-yı Milliye'ye mensub kişiler devlet işlerine karar vermişlerdir⁴⁴¹. Kuva-yı Milliye Kumandanı tarafından Milli Kuvvetlere muhalefet eden Uşak polis komiseri Zekeriya Efendi'yi görevinden almışlardır⁴⁴². Zekeriya Efendi yerine Kuva-yı Milliye'yi destekleyen emekli polis Celaleddin Efendi'yi getirmişlerdir⁴⁴³. Halka amacın sadece devletin kurtarılması olduğu anlatılarak halkın desteği kazanılmak istenmiştir. Uşak'taki halkın ve ordu komutanlıklarının hilafete bağlı olduğu bildirilmiştir⁴⁴⁴. Uşak Kaymakamı Tevfik Bey Kuva-yı Milliye'ye muhalefetinden dolayı Karahisar üzerinden, Isparta'ya gönderilmiştir. ⁴⁴⁵.

Redd-i İlhak Cemiyetleri ve Müdafai Milliye Cemiyetleri tüm yurttaki teşkilatlanmaya devam etmiştir. Ancak haberleşmenin merkezi olması bakımından Ankara merkez olarak kazalarda ve köylerde Kuva-yı Milliye teşkilatlandırmaya çalışmışlardır. Vatanın istiklali için heyeti müdafaa tarafından her vakit, her nereye gönderilirse göreve hazır olduklarını bildirmişlerdir ⁴⁴⁶.

Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye örgütlenmesinde ve düşmana karşı yapılan mukavemetlerde Bekir Sami Bey oldukça önemli bir isimdir. Mondros Mütarekesi öncesinde Çatalca Müstahkem Mevkii Komutanı iken lağvedilmesi sonrasında İstanbul'a gitmiştir. Rauf Bey'in İzmir'de dağıtılan 17. Kolordu ve 56. Tümen birliklerini toplamak ve Yunanlılara karşı kuvvet oluşturulması için teklifini kabul etmiştir. Harbiye Nezaretinden yazılı emir kendisinin göreve başlamasından altı ay sonra çıkarılmıştır. Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa sözlü olarak "Hemen Manisa'ya hareketle İzmir'de çıkan ve etrafa yayılmış bulunan kıtatin süratle toplanmasını ve tanzim edilmesini, kati mecburiyet hâsıl olmadıkça Yunanlılarla çarpışmaya girilmemesini" söylemiştir⁴⁴⁷. Bekir Sami Bey mevcut depoların Yunanlıların eline geçmemesini sağlamıştır. Kuva-yı Milliye'nin ve düzenli ordu silah ve cephanesi

⁴⁴⁰BOA, DH. ŞFR. Dosya No:640,Gömlek No:95.

⁴⁴¹BOA, *Meclis –i Vükela Mazbataları*(MV). Dosya No:216.Gömlek No:99.

⁴⁴²BOA, DH. ŞFR. Dosya No:641,Gömlek No:88.

⁴⁴³BOA, DH. ŞFR. Dosya No:641,Gömlek No:93.

⁴⁴⁴BOA, DH. ŞFR. Dosya No:641,Gömlek No:107.

⁴⁴⁵BOA, DH. KMS. Dosya No:53-2.Gömlek No:93.

⁴⁴⁶BOA, DH. ŞFR. Dosya No:642,Gömlek No:25.

⁴⁴⁷Aydınel, s.95.

olmasa düşmana başarı göstermesi oldukça güç olacağı malumdur⁴⁴⁸. Ali Çetinkaya, Bekir Sami Bey'in bölgeye gönderilmesini oldukça isabetli bir karar olarak bulmuştur, nitekim oldukça geç kalınmıştır⁴⁴⁹. Bekir Sami Bey bölgeye gelirken Süleyman Sururi Bey ile karşılaşmıştır. Teşkilat-ı Mahsusa'da görev yapmış gerilla savaşlarında ustadır. Bekir Sami Bey Alaşehir mevki kumandanı olarak atanmıştır⁴⁵⁰.

İzmir'in işgalinden önce ordunun genel durumu şöyle idi. 17. Kolordu Karargâhı: İzmir'de bulunuyordu. Kumandanı ise Ali Nadir Paşa idi. Bu kolordunun 56. Tümeni İzmir, Ayvalık, Urla'da idi. 57. Tümen Aydın'da, 23. Tümen Afyonkarahisar'da, 61 tümen Balıkesir' de bulunuyordu. Kıtalarda firar etmeyen, 600'den fazla silahlı er yoktur⁴⁵¹.

Bölgesel direniş hareketleri başlamıştır. İzmir'in işgalinden önce küçük çapta çatışmalar da başlamıştır. Rahmi Apak'a göre İzmir'deki 17. kolordu kumandanı Nurettin Paşa işgalden önce değiştirilerek yerine Nadir paşanın gönderilmesi ile işgale kolaylık sağlamışlardır. Bunların yerine Harbiye Nezareti gizli olarak komutanlar göndermeyi düşünmüşlerdir. Kafkasya ve Irak ve 1.Dünya Savaşında beşinci seferi kuvvet ve 52. Tümen komutanlığı yapan Bekir Sami Beyi 52. Tümen komutanı ve 17. Kolordu komutan vekili olarak atanır. Emri alınca Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa ile görüşmeye gider. Şevket Turgut Paşa "*Size hiçbir emir vermedik. Anadolu da ne yapacaksınız? Vatanım neyi emrederse onu...*"Şevket Turgut Paşa ağlamaya başlar ve "*Allah muvaffak etsin erleri ve subayları toplayınız. Fakat bir mecburiyet olmadıkça Yunanlılarla çarpışmamağa dikkat ediniz*" der. 61. Tümen komutanlığına da Albay Kazım Özalp tayin edilmiştir⁴⁵².

Ayvalık bölgesi Kumandanı Kaymakam Ali Bey, 172. Alayı ile Edremit, Burhaniye ve Ayvalık bölgesinin halkları milli kuvvetleri oluşturmaktadır. Milli Kuvvetlerin başında eski Edremit Kaymakamı Köprülü Hamdi Bey vardır. Ayvalık'ta sivil asker toplam kuvvetlerin sayısı 500,600 civarındadır. Soma bölgesinde 188. Alay kumandanı Miralay

⁴⁴⁸ Aydınel, s.99.

⁴⁴⁹ Ali Çetinkaya, *Ali Çetinkaya'nın Hatıraları*, Atatürk araştırma Merkezi, Ankara, 1993,s.39.

⁴⁵⁰ Bayar, C.8,s.46.

⁴⁵¹ Apak, s.2.

⁴⁵² Apak, s.17.

Akif Bey bulunmaktadır. Kınık Soma arası mevzilerde 700 civarında kuvvet vardır. Akhisar bölgesi Kumandanı Binbaşı Hüsnü Bey'dir. Dramalı Rıza Bey, Mirimiran Halit Paşa kuvvetlerin başında bulunan diğer kumandanlardandır. 800 kişilik kuvvetten ibarettir. Salihli bölgelerinde Çerkes Ethem Bey ve Alaşehirli Mustafa Bey Yunanlılara savaşmışlardır. Mustafa Bey ile Çerkes Ethem Bey ile arası açılınca ayrılacaktır. Miralay Bekir Sami Bey İzmir'den Mudanya'ya kadar bölgede gelen subayları hazırlamıştır⁴⁵³.

Heyeti Temsiliye kararı ile 20.Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa Eskişehir ve Afyon fırka kumandanlarına gönderdiği emirleri, Sivas Kongresine de göndermiştir. Kongrede Ali Fuat Paşa'nın Batı Anadolu Kuva-yı Milliye Kumandanı olarak atanması kararı alınmıştır⁴⁵⁴.

Sivas kongresi ardından teşkilatlanmanın güçlenmesine mani olmak için İngilizler asker sayılarını artırmaya başlamışlardır. Sivas'tan itibaren Anadolu ile Kuva-yı Milliye'nin irtibatını kesmenin en iyi çözüm olduğunu düşünmüşlerdir. İzmit –Konya –Eskişehir demiryolu hattı Anadolu ile irtibatın sağlandığı güzergâhtır. Ali Fuat Paşa ile makineli tüfek bölüğünün bölgeye gönderilmesi İngilizlerin rahatsızlığını artırmıştır. General Milne Eskişehir'e gelişinde bölüğün buradan naklini istemiştir. Eskişehir'de bulunan İngiliz subaylarının da silahlı bölük hakkında şikâyetlerinin artması ve Harbiye Nezareti Ali Fuat Paşa'dan gönderilmesini istemişlerdir. Ali Fuat Paşa ise bunu yapamayacağını bildirmiştir. Harbiye Nezareti Ali Fuat Paşa yerine Hamdi Paşa'yı göndermişlerdir. Ancak Hamdi Paşa Ali Fuat Paşa yerine gidememiştir⁴⁵⁵.

Ali Fuat Paşa'nın daha önceden irtibat halinde bulunduğu Afyon Fırka Kumandanı Kuva-yı Milliye'ye katılmıştır. Sivas Kongresi kararlarının halka anlatılması sonrasında oldukça fazla taraftar bulmuştur. Bölgede bulunan İşgal kuvvetlerinin İngiliz Komutanı bu durumdan rahatsız olmuştur⁴⁵⁶. Eskişehir'de bulunan, Ali Fuat Paşa Sivas Kongresi sonrasında Batı Anadolu Kuva-yı Milliye Kumandanı unvanıyla Sivrihisar'da Kongrece alınan kararları halka sunmuştur. Sivrihisar Kaymakamı Ali Fuat Paşa'nın kararlarına

⁴⁵³Özalp, s.35.

⁴⁵⁴Baykal, s.2.

⁴⁵⁵Ayfer **Özcelik**, *Ali Fuat Cebesoy*, Akçağ Yayınevi, Ankara, 1993,89.

⁴⁵⁶BOA. DH. ŞFR. Dosya No:646,Gömlek No:68.

karşı çıkmış ve istifa etmiştir. Gerekli bir müdahale durumunda Ali Fuat Paşa Kuva-yı Milliye'ye karşı koyacak yeter miktarda asker bulunmadığını söylemiştir⁴⁵⁷. Ali Fuat Paşa'ya karşı olan, Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Bey Kuva-yı Milliye'ye de şiddetle karşı çıkmıştır. O kadarki şehirde bulunan İngiliz Generali ile görüşme yapmıştır⁴⁵⁸. Ali Fuat Paşa yerine İstanbul Hükümeti tarafından gönderilen Hamdi Paşa ile Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Bey Kuva-yı Milliye'nin giderek Eskişehir'de etkisini artırması sonrasında endişeye kapılmışlardır. Kendilerinin korunması için İngilizlerden yardım istemişlerdir⁴⁵⁹. General Solly Flood Ali Fuat Paşa ile görüşme talep etmiştir. Ancak pusudan şüphelenmesinden dolayı gitmek istememiştir⁴⁶⁰. Sally Flood Ali Fuat Paşa ile görüşmek isteğini belirttiği mektubu, Eskişehir jandarma tabur kumandanı tarafından Yenihan'da bulunan Ali Fuat Paşa'ya bildirilmiştir⁴⁶¹. Ali Fuat Paşa'da Batı Anadolu Kuva-yı Milliye Kumandanı olarak İngiliz Generali Solly Flood ile görüşme yapmıştır. Bağdat hattının kesilmemesini istemiştir. Eğer İngilizler tarafından bir saldırı olmazsa Kuva-yı Milliye'nin herhangi teşebbüste bulunmayacağını belirtmiştir⁴⁶². Buna karşılık General Solly Flood, Osmanlı Binbaşısı ve İngiliz Subaylarından oluşan bir heyeti Ali Fuat Paşa makamına göndermiştir. Kuva-yı Milliye'ye İngilizlerin dokunmayacağını beyanname ile ilan edeceğini bildirmiştir⁴⁶³.

İngilizler, Ali Fuat Paşa'ya ait Kuva-yı Milliye Birliklerini şehirden çıkarmasını isteyecek kadar ileri gitmiştir⁴⁶⁴. Ali Fuat Paşa ise buna karşılık Sivrihisar ve Çifteler nahiyelerini kuşatmıştır. Nahiye Müdürü Yarbay Atıf Bey Kuva-yı Milliye'ye katılmıştır⁴⁶⁵. Ali Fuat Paşa Sivrihisar'a geldiğini Heyeti Temsiliye'ye gönderdiği rapor ile bildirmiştir. Raporunda her yerde güzel bir şekilde karşılandığını kimsenin mukavemet etmediğini bildirmiştir. İstanbul ile Eskişehir arası irtibatı kesmek niyetinde olduğunu söylemiştir⁴⁶⁶ Atıf Bey, ancak daha sonra Kaymakam ile beraber İstanbul'a

⁴⁵⁷BOA. DH. ŞFR. Dosya:646,Gömlek No:84.

⁴⁵⁸BOA. DH. ŞFR. Dosya:647,Gömlek No:56.

⁴⁵⁹Ayfer Özçelik, s.98.

⁴⁶⁰Ayfer Özçelik, s.102.

⁴⁶¹TİTEA. K.10.Sıra No:1201,Kutu No:308,Belge No:83.

⁴⁶²Baykal, s.7.

⁴⁶³Baykal, s.9.

⁴⁶⁴BOA. DH. ŞFR. Dosya:647,Gömlek No:57.

⁴⁶⁵BOA. DH. ŞFR. Dosya:647,Gömlek No:55.

⁴⁶⁶Ayfer Özçelik, s.97.

gitmek için başvurmuşlardır⁴⁶⁷. Kuva-yı Milliye kuyu muhalefet eden Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Bey bir suikast sonucu öldürülmüştür. Heyeti Temsiliye ise Hilmi Bey'in katillerinin yakalanması için Hükümetin alacağı tüm tedbirlere Kuva-yı Milliye'nin uyacağını beyan etmiştir⁴⁶⁸. Hamdi Bey'de bunun üzerine Ali Fuat Paşa'nın duruma hâkim olmasından dolayı İstanbul'a gitmek istemiştir. Milli Mücadele yanlısı muhasebeci Sabri Bey mutasarrıf olarak Hilmi Bey'in yerine getirilmiştir⁴⁶⁹.

Anadolu'nun doğal kapısı olan Geyve Boğazına hâkim olmak Kuva-yı Milliye için avantaj olacaktır. Lefke'de bir demir köprü Ali Fuat Paşa'nın emriyle tahrip edilmiştir. Yine İzmit Geyve arasında telgraf hatları ve demiryolları tahrip edilmiştir. İngilizlerin buradan çekilmeleri istenmiş, çekilmeyince çıkan çatışmalarda İngiliz askerleri ölmüştür. İstanbul'daki İngiliz temsilcisi olaylardan İstanbul Hükümetini sorumlu tutunca XX. Kolordudan herhangi çatışmaya girmemesi istenmiştir. Bu olay üzerine Nasihat Heyeti gönderilmiştir. Yusuf Kemal Bey, Rıza Nur gibi önemli isimler Anadolu'ya gönderilmiştir. Bu isimler daha sonra İstanbul'a dönmemişler, Milli Mücadelede görev almışlardır. Ali Fuat Paşa Geyve Boğazına hâkim olmuş ve İngilizler birliklerini geriye çekmek durumunda kalmışlardır⁴⁷⁰.

Akhisar'da bulunan İngiliz kontrol subayı 3 Eylül 1919 tarihinde İngiliz istihbaratına raporlarını göndermiştir. Raporunda Akhisar, Nazilli ve Alaşehir'de dolaşmıştır. Kuva-yı Milliye kumandanları ile görüşüğünü iddia etmiştir. Kuva-yı Milliye hakkında şu bilgileri vermiştir. "Türk milis gücü:1. Ayvalık – Balıkesir'de örgütlenmiştir (ziyaret edilmemiştir). 2. Bergama – Balıkesir'de örgütlenir. Yunanlılar kentten çıkarıldığı sırada 5000-6000 er vardır. 3.Soma –Balıkesir'den örgütlenmiştir. Üç hafta önce 1200 er şimdi, herhalde 1700 er vardır. 4. Akhisar aynı kentten örgütlenmiştir; 40.000 er ve 8makineli tüfek.5.Salihli –Alaşehir'den örgütlenmiştir;2600 er ve 4 makineli tüfek vardır. 6. Ödemiş- Alaşehir'den örgütlenmiştir, 2800 er vardır.7. Aydın- Nazilli 'den örgütlenmiştir;18.000 er, makineli tüfek sayısı bilinmiyor,4ya da 5 dağ topu vardır. 8. Çınar (ziyaret edilmedi)yedeklerin sayısı şöyledir: Aydın savaş kesimi 17.000, Alaşehir kesimi 5.400, ancak beş gün içerisinde 8000' e çıkarılabilir. Er sayısı günden güne

⁴⁶⁷BOA. DH. ŞFR. Dosya:647,Gömlek No:58.

⁴⁶⁸Baykal, s.17.

⁴⁶⁹Ayfer Özçelik, s.109.

⁴⁷⁰Ayfer Özçelik, s.133.

artmaktadır. Komutanlar eylül ortalarına doğru hasat bitince sayıların daha artmasını ümit etmektedir.” Asker sayısı ve örgütlenme hakkında bu bilgileri verirken Kuva-yı Milliye komutanları ve mıntıkları hakkında da bazı bilgiler sunmuştur. “Ayvalık bilinmiyor, Bergama: Ali Bey diğer adıyla Kel Ali; Soma: Hulusi Bey; Akhisar: Ethem Bey (askeri), Bahri Bey (sivil); Salihli: Reşit Bey ve kardeşi Ethem Bey (Alaşehirli Mustafa Bey emrinde; Ödemiş: Mustafa Bey ve Mestan Efendi; Aydın: Şükrü Bey(askeri) Hacı Şükrü Efendi, Hacı Süleyman Efendi; Çınar: bilinmiyor, Nazillide görüştüğü ama adının verilmediğini iddia ettiği, düzenli ordu mensubu bir binbaşı”⁴⁷¹bulunmaktadır.

İzmir’in işgali sonrasında Yunanlılar Kuva-yı Milliye engeline takılarak durmuşlardır. Amiral Calthorp Aydın’da huzurun ancak Yunanlıların İzmir’den çıkmaları ile olacağını söylemiştir. Yunanlıların Anadolu’daki durumlarını görüşmek için Paris Barış Konferansı toplanacaktır. Kongrede ki yüksek şura Kuzey Anadolu İtilaf Devletleri İşgal Kuvvetleri Komutanı Sir George Milne’ye verilmesinin kararını almıştır⁴⁷². Paris Barış Konferansı’nda kesin bir karar çıkıncaya kadar Aydın cephesinde hisar sınırında tarafsız bir hat oluşturulması kararı alınmıştır. Buralara İtilaf kuvvetlerinin yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır⁴⁷³. General Milne başkanlığında Tahdit-i Hudut Komisyonu çalışmaya başlamıştır⁴⁷⁴. General Milne Kuva-yı Milliye hakkındaki raporunu göndermiştir⁴⁷⁵ Yunan kuvvetlerinin işgal ettiği İzmir ve Ayvalık arasında tarafsız işgal bölgesi kurulup, göç edenler geri dönebileceklerdir⁴⁷⁶. Aydın Valisi Ahmet İzzet Bey, Milne hattının Yunan ve İtalyan nüfuz bölgelerini belirleyerek, Kuva-yı Milliye ile Yunanlılar arasında çatışmaları önlemek amaçlı olduğunu belirtmiştir⁴⁷⁷. Ancak Kuva-yı Milliye Kumandanları sulh konferansının kararlarına uymayacaklarını söylemişlerdir⁴⁷⁸. Konferansta Kuva-yı Milliye aleyhinde kararlar çıkması beklenilse de Avrupa gazetelerinde farklı yazılar çıkmıştır. Kuva-yı Milliye’nin çok kuvvetli

⁴⁷¹Sonyel , *Kurtuluş Savaşı Günlerinde...*,s.35.

⁴⁷²Mustafa **Turan**, “İstiklal Harbinde Milne Hattı”,*Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.VII. Sayı.21, Temmuz, 1991,s.568.

⁴⁷³BOA, MV. Dosya No:217.Gömlek No:107.

⁴⁷⁴BOA, *Dâhiliye İdare-i Umumiye Ekleri*(DH. İ.UM. EK.) Dosya No:55,Gömlek No:42.

⁴⁷⁵ATASE, Sıra No:3225,Kutu No:25,Gömlek No:44.

⁴⁷⁶Turan, s.569.

⁴⁷⁷BOA, DH. ŞFR. Dosya No:645, Gömlek No:113.

⁴⁷⁸BOA, DH. İ.UM. EK. Dosya No:55.Gömlek No:100.

görülmesinden dolayı, Türkiye'nin taksiminin artık gerçekleşmeyeceği yazılmıştır⁴⁷⁹ 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa Kuva-yı Milliye'nin bu hattı kabul etmediğini Harbiye Nezaretine bildirmiştir⁴⁸⁰.

Kuva-yı Milliye'nin saldırıda bulunacağı yönünde gazetelerde haberler çıkmıştır⁴⁸¹. Yunanlılar ile Kuva-yı Milliye kuvvetleri arasında çatışma vuku bulmuştur⁴⁸². Çarpışmada bozguna uğrayan Yunan kuvvetleri Menemen'de katliam yapmıştır. Menemen Kaymakamı Kemal Bey ve altı jandarmayı öldürmüşlerdir. Buna karşılık Hariciye Nezareti Kuva-yı Milliye'nin asayişi bozmamasını istemiştir⁴⁸³. Aydın'da Kuva-yı Milliye ile Yunanlılar arasında vuku bulan çatışmalarda Yunanlılara bir hayli zayıf verdirilmiştir. Yunanlılar şehri ateşe vermişlerdir. Kuva-yı Milliye Aydın'da hâkim duruma gelmiştir. Nazilli telgraf müdürü Rüşdü Efendi tüm uyarılara rağmen cephele arasında iletişimi aksatmasından dolayı görevden alınması istenilmiştir⁴⁸⁴. Umurlu ve Kestanelik civarlarında Yunanlılar ile yaşanan çatışma sonrası, Kuva-yı Milliye kuvvetleri Yunanlıları püskürtmeyi başarmışlardır⁴⁸⁵.

Aydın ve Havalisi Kuva-yı Milliye Kumandanı Hacı Şükrü ve Demirci Mehmet Efe Kuva-yı Milliye için askere katılmaları için emirler göndererek askere çağırmıştır⁴⁸⁶. Hacı Şükrü Bey Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin de reisidir. Çevresindekilerin ve akrabalarının Kuva-yı Milliye'ye katılmalarında önemli etken olmuştur⁴⁸⁷ Demirci Mehmet Efe askere katılmayıp Yunan zulmüne karşı durmayan kişileri tehdit etmiştir. Zorla dâhil edeceğini söylemiştir⁴⁸⁸. Demirci Mehmet Efe Isparta'dan 3000 lira istemiştir. 3000 lirayı dört saat içinde temin edilmesini istemiştir. Eğer temin edilmezse iki katı meblağ alacağını söylemiştir. Verilmemesinde mani olan kimseleri idam edeceğini söylemiştir⁴⁸⁹.

⁴⁷⁹ ATASE, Sıra No:4598,Kutu No:101,Gömlek No:19.

⁴⁸⁰ Turan, s.578.

⁴⁸¹ Kuva-yı Milliye Henüz Azimette Bulunmaktadır.(1921,6 Ağustos)Tercüman-ı Hakikat, no:14493.

⁴⁸² BOA, DH. KMS. Dosya No:52-2.Gömlek No:77.

⁴⁸³ BOA, DH. KMS. Dosya No:52-2.Gömlek No:81.

⁴⁸⁴ BOA, DH. KMS. Dosya No:52-2.Gömlek No:86.

⁴⁸⁵ BOA, DH. ŞFR. Dosya No:645.Gömlek No:86.

⁴⁸⁶ BOA, DH. KMS. Dosya No:53-2.Gömlek No:68.

⁴⁸⁷ ATASE, İstiklal Harbi, Sıra No:3534,İSH-Kutu No:25.Gömlek No:63.

⁴⁸⁸ BOA, DH. KMS. Dosya No:53-2.Gömlek No:76.

⁴⁸⁹ BOA, DH. KMS. Dosya No:53-2. Gömlek No:95.

Yunanlılar Aydın'a girmeleri ile birçok kişiyi tutuklamışlardır. Bu şehir savunma bakımından acizliğini göstermiştir. Emval-i metrukeye ait mülklere el konulmuş ve Yunan Kumandan idaresine bırakılmıştır. Kaçmaya çalışan Müslüman kadın çocuklara engel olmuşlardır. Kuva-yı Milliye Kuvvetleri Yunanlıların işgalinden kırk sekiz saat sonra şehre girmişler ve hapishanedekileri serbest bırakmıştır. Yunan kuvvetlerine karşı herkes birlik olmuştur. Savaşın devam ettiği birkaç gün içerisinde Yunan askerleri mitralyözlerle karşılık vermişlerdir. Şehirde kadın çocuk 200 civarında Hıristiyan sağ, 300 kadar Hıristiyan ise ölmüştür. Müslüman ve Hıristiyan tüm halka iki Hıristiyan komiser tayin edilmiştir. Daha önce Yunan askerleri tarafından bu bölgeye göç ettirilen Rum ve Ermeniler uyarılmıştır. Bölge halkına eziyet edenlerin ve Kuva-yı Milliye'ye karşı silah imal edenlerin cezalandırılacağı Yunan kumandanına bildirilmiştir. Yunan işgalinin bittiğini İtilaf Devletlerine tebliğ etmişlerdir⁴⁹⁰. Yunan saldırılarının devam etmesinden dolayı barış yapılana kadar Kuva-yı Milliye'nin gereğini göstermiştir⁴⁹¹

General Hembori; Yunan, Kuva-yı Milliye ve Osmanlı delegeleri ile komisyonda konuşmak için Aydın'a gelmiştir. Yunanlılar'ın tecavüzatı için tedbir alınması amacıyla toplanan Tedkik Heyeti incelemelerden sonra İstanbul'a dönmüştür. Burada bulunan General Henry ile de görüşmüşlerdir. Ancak General Hembori'nin Yunan hâkimiyetini devam ettirecek önerilerini, Türk tarafının kabul etmesi mümkün değildir. İngiliz askeriyesinin bu fikirlerini Sevr'de bulunan İngiliz heyetine bildirileceği söylenilmiştir⁴⁹².

Kuva-yı Milliye'nin işgallere karşı kurulduğu herkesçe bilinmektedir. Kuvayı Milliye'ye karşı bir hareket de yapılmak istenilmemiştir⁴⁹³. Birçok bölgede Hükümet yetkilileri ve kolordu komutanlıkları tarafından Kuva-yı Milliye kuvvetlerine gerek olmadığı söylenilmiştir. İtilaf Devletleri tarafından Kuva-yı Milliye'nin faaliyetleri yüzünden işgal edilebileceğinden endişe edilmesinden dolayı kaldırılması istenilmiştir⁴⁹⁴.

⁴⁹⁰ BOA. DH. KMS. Dosya No:52-2.Gömlek No:29,1-17.

⁴⁹¹ TİTEA, Sıra No:1540,Kutu No:311. Belge No:66.

⁴⁹² BOA, DH. KMS. Dosya No:52-4.Gömlek No:17,1-9.

⁴⁹³ ATASE, İstiklal Harbi, Sıra No:9182,Kutu No:194, Gömlek No:72.

⁴⁹⁴ BOA, DH. KMS. Dosya No:53-2.Gömlek No:11.

Yunan taarruzunun artması ile Kuva-yı Milliye kuvvetleri Yunanlılara şiddetli taarruza geçmeye karar vermiştir⁴⁹⁵ Ani baskınlar ile hayli zayıat verdirmişlerdir. Yunan askerleri Ödemiş civarındaki köylere saldırmıştır. Kadınlara tecavüz etmiş birçok evi yakmıştır⁴⁹⁶. Ödemiş ve Tire civarlarında Yunan saldırıları sonucunda Kuva-yı Milliye ile çatışmalar yaşanmıştır. İngiliz Hembori çatışmalarına Yunan ileri saldırılarının sebep olduğunu söylemiştir⁴⁹⁷. Aydın ve Havalisi Kuva-yı Milliye Kumandanı Demirci Mehmet Efe İtilaf Devletleri Fevkalade Komiserliğine Yunan kuvvetlerinin İzmir’de yaptıkları mezalimini bildirmiştir⁴⁹⁸.

57. fırkaya mensup olanlar Kuva-yı Milliye namı altında faaliyetlerine devam etmişlerdir. Aydın ve Denizli’de hâkim durumda olan Kuva-yı Milliye ahaliyi de silahlandırmıştır. İzmir’de Divanı Harp oluşturup,57. Fırkadan Kuva-yı Milliye mensup olanlara üç günlük süre sonunda hala Kuva-yı Milliyede kalmaya ısrar edenlerin askerlikten alınacağı söylenilmiştir. Fırka merkezinin Çine’den Nazilli’ye alınıp kumandan Albay Şefik Bey yerine Hükümete bağlı başka bir kumandan atanması istenilmiştir⁴⁹⁹. Denizli’de Nazilli Kaymakamı, Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin bölgede tamamen hâkim olduğunu, Hükümetin otoritesinin kalmadığını söylemiştir. İkinci ordu müfettişliğinin de Kuva-yı Milliye birliklerini desteklemiştir. Yunan işgaline karşı ortaya çıkan Kuva-yı Milliyeyi ortadan kaldırmak mümkün olmadığı, hükümetin otoritesinin kalmadığı bildirilmiştir. Sivil yetkililer dışında askerlik şubesi başkanında Kuva-yı Milliye’yi desteklediğini söylemiştir⁵⁰⁰.

Manisa Alaşehir Mevki Kumandanı olarak Süleyman Sururi Bey atanmıştır⁵⁰¹. Alaşehir havalisi kumandanı Süleyman Sururi imzası ve Mustafa Kemal imzalarıyla mülki amirliklere yazılar göndermişlerdir. Gönderdikleri yazılara taraftarlarını artırmaktadırlar. Bursa’ya da gönderilen yazılarla hilafet karşıtı Kuva-yı Milliye

⁴⁹⁵Yunan Taarruzuna Karşı.(1921,2 Ağustos), Tercüman-ı Hakikat, no:144889.

⁴⁹⁶BOA, DH. KMS. Dosya No:52-5.Gömlek No:68.

⁴⁹⁷BOA, DH. KMS. Dosya No:54-3. Gömlek No:40.

⁴⁹⁸BOA, DH. KMS. Dosya No:52-5.Gömlek No:2.

⁴⁹⁹BOA, DH. KMS. Dosya No:53-2. Gömlek No:83.

⁵⁰⁰BOA, DH. KMS. Dosya No:53-2. Gömlek No:63.

⁵⁰¹BOA, DH. KMS. Dosya No:53-3.Gömlek No:29.

tafaftarı artmıřtır⁵⁰². Soma Akhisar ve Soma'ya giren Yunanlılar dört gün sonrada, Yunan topçuları Saruhanlı'yı bombalamışlardır. İngilizler'in teminat vermelerine karşılık Yunan saldırıları devam etmiřtir⁵⁰³. General Milne Manisa, Akhisar, Alaşehir civarlarında Kuva-yı Milliye'nin Yunan kuvvetlerine karşı bir hareket yapılmamasını istemiřtir⁵⁰⁴.

Kütahya ve Simav'a Uşak Kuva-yı Milliye'si tarafından hâkim olunmuştur. Hükümet yönetimi Kuva-yı Milliye denetimine alınmıştır. Kuva-yı Milliye'ye muhalefet edenlerin idam edileceği Kuva-yı Milliye Kumandanları tarafından duyurulmuştur. Alaşehir ve Havalisi Kumandanlığı imzasıyla bildirilmiřtir⁵⁰⁵.

2.4. Kongreler Süreci

Sivas kongresine kadar Batı Anadolu'da Mütareke sonrası Türk halkın hakkını korumak amacıyla toplantılar yapılmıştır. İlk kongre İzmir'de Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti tarafından düzenlenmiştir. Birçok il ve ilçe merkezinde tertip edilmiştir. 8 Ağustos tarihinde birinci Nazilli kongresi düzenlenmiştir. Kongrenin en kayda değer kararı Muğla'nın Güneybatı Ege Cephesinin deposu olarak tanımlanmıřtır⁵⁰⁶.

28 Haziran -12 Temmuz tarihleri arasında Balıkesir'de yerel kongre tertiplenmiştir. Bu kongreye başkan olarak Hacim Muhiddin Bey getirilmiřtir⁵⁰⁷. Hacim Muhiddin Bey ve beraberindeki heyeti Balıkesir'den Alaşehir'e Kongre için gitmiřlerdir⁵⁰⁸. Hacim Muhittin Beybaşkanlığında Alaşehir Kongresi'nin toplanma amacı özellikle de Yunan saldırılarına karşı güç birliği yapmaktır. Toplanacak olan Paris Barış Konferansı'na etki etmek istemişlerdir, Yunan işgalinin sınırlı kalmasını ve İtilaf Devletleri'nin yaptıkları eziyetlerin Tahkikat Komisyonu'na gerçekleri anlatmayı amaçlamıştır. Alaşehir Kongresi'nde diğerlerinden farklı olarak hilafet ve Padişaha bağlılıklarını

⁵⁰²BOA, DH. KMS. Dosya No:53-2.Gömlek No:78.

⁵⁰³BOA, DH. KMS. Dosya No:54-3. Gömlek No:9.

⁵⁰⁴BOA, DH. KMS. Dosya No:54-3. Gömlek No:14.

⁵⁰⁵BOA, DH. KMS. Dosya No:53-3. Gömlek No:33.

⁵⁰⁶Ünal **Türkeş**, *Kurtuluş Savaşında Muğla*, Yelken Matbaası, İstanbul, 1973,s.327.

⁵⁰⁷Enver **Konukçu**, *Alaşehir Kongresi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000,s.43.

⁵⁰⁸BOA, DH. şFR, Dosya: 641, Gömlek No:120.

bildirmişlerdir⁵⁰⁹. Alaşehir Kongresi sonrasında, Batı Anadolu'daki Heyeti Milliyelerin birleştirilmesi kararı alınmıştır. "Harekât-ı Teşkilat Talimatnamesi" hazırlanmıştır. Heyeti Merkeziye ile Menzil Müfettişliklerinin görev ve yetkileri belirlenmiştir⁵¹⁰. Alaşehir Kongresinde düzenli orduya ihtiyaç olduğu kabul edilmiştir. Çetelerle bu işin hallolamayacağını kararı alınmıştır. Güçlü bir lider öncülüğünde milli mücadelenin sürdürülmesi kararı alınmıştır. Bunun içinde Kara Vasıf Bey'in başkomutan olması uygun görülmüştür. Yine bu kongrede çatışmalarda şehit düşen ya da yaralananların ailelerine yardım yapılması kararı da alınmıştır⁵¹¹. Yine Alaşehir Kongresinin en önemli kararlarından birisi de İzmir- Kasaba ve Temadi-i Osmanlı Demiryolları Müdüriyeti Umumiyesi'ne göndermiş olduğu yazıdır. Bir İngiliz firması olan Bu Kumpanyaya Osmanlı hattı olmasına rağmen Yunanlıların taşınırken Kuva-yı Milliyecilerin neden taşınmadığı sorulmuştur. Kumpanyada çalışan Ermeni ve Rumların Türklere takındığı düşmanca tavırları değiştirmeleri istenmiştir⁵¹².

İzmir'in işgali sonrası faaliyetler devam ederken Sultan Vahideddin tarafından Üçüncü Ordu Müfettişi olarak Mustafa Kemal tayin edilmiştir. Erzurum'daki On beşinci, Sivas'taki Üçüncü ve Ankara'daki Yirminci Kolorduları emrine almak yetkisiyle 30 Nisan 1919'da Samsun'a varmıştır⁵¹³. Mustafa Kemal Paşa'nın askeri ve mülki işlerle meşgul olması neticesinde İstanbul'dan uyarı almıştır⁵¹⁴. Mustafa Kemal ile birlikte Osmanlı Harbiye'sinin pek çok önemli komutanı görüşme yapmıştır. Gazete manşetlerinde Hamidiye kahramanı Rauf Orbay ve 20.Kolordu komutanı Ali Fuat Paşaların Kazım Karabekir ve Mersinli Cemal Paşaların katılımı ile beraber hareket etme kararı aldıkları haberleri yer almıştır⁵¹⁵. Mustafa Kemal Paşa'nın Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa tarafından 8 Haziran 1919'da hemen İstanbul'a dönmesi istenmiştir. 6 Temmuz 1919 günü görevine son verilmiştir⁵¹⁶. Mustafa Kemal Paşa görevden alınmasına karşılık İçişleri Bakanının tamimine uymayacağını bildirmiştir⁵¹⁷. Sivas'ta

⁵⁰⁹Albayrak, s.140.

⁵¹⁰Albayrak, s.146.

⁵¹¹Tansel, C.II, s.61.

⁵¹²Tansel, C.II, s.63.

⁵¹³Kuran, s.717.

⁵¹⁴Kuran, s.719.

⁵¹⁵Amasya'da Tarihi Kararlar Alınacak.(1919,20 Haziran)İstiklal Harbi, no:33.

⁵¹⁶BOA, HR. SYS. Dosya No:2608.Gömlek No:06-16.

⁵¹⁷Mustafa Kemal Paşa Hükümeti Tanımıyor.(1919,25 Haziran)İstiklal Harbi, no:37.

kongrenin düzenlenmesini önlemek amacıyla İstanbul Hükümeti birçok denemede bulunmuştur. Hükümete karşı milli çeteler oluşturduklarını, Devletin bekasına kast edildiği vurgulanmıştır. Bu da Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa'nın, Konya'da da Cemal Paşa'nın yürüttüğü harekettir. Bunlar İttihat ve Terakki ajanlarıdır. Rauf Bey ve Mustafa Kemal'in tutuklanarak başkente getirilmeleri istenilmiştir. Havza'daki İslam ahaliyi Hükümete karşı tahrik edip ayaklandırmaktadırlar, denilmiştir⁵¹⁸.

Mustafa Kemal Paşa Samsun'a gönderilme nedeni bölgenin Mütareke'ye dayanarak işgal edilmesine mani olmaktı. Daha Samsun da iken aklında yurt genelinde kurulan derneklerin birleştirilmesi idi. Amasya tamimi milli mücadele açısından son derece önem arz etmektedir. Çünkü Amasya, Karadenizde kurulmak istenen Pontus Devletinin eski çağlardan beri başkenti idi. Merzifon Amerikan Koleji'ndede Rum çetecilerin yıkıcı faaliyetlerini gerçekleştirecek eğitim verilmiştir.19 Haziran 1919 günü yayınlanan Tamimle ulusal birlik mesajı ve işgallere karşı tepki gösterilmesi kararı yayınlanmıştır⁵¹⁹.

İzmir'in işgali kamuoyunu etkilemiştir. İzmir'in Yunanlılarca işgal edilme gerekçesi olarak, İtilaf Devletleri adına hareket ettiği söylenilmesinin amacının anlaşılmadığı hükümetin neden gerekli karşılığı vermediği sorulmuştur⁵²⁰. İzmir'in işgali sonrasında durumun ciddiyetini anlayan halk örgütlenmiştir. Heyet-i Milliyeler yerel kongreler toplamışlardır. Esasında bölgesel olarak kalsa da milli bilincin uyanmasında önemli etkileri olmuştur. İlk toplanan Balıkesir Kongresi olmuştur. Erzurum Kongresi bundan bir ay sonra toplanmıştır. Erzurum Kongresi toplanmadan önce Rusya'dan Samsun'a kadar uzanan Trabzon'u da içine alan bölgenin Türk yurdu olduğu ayrılamayacağı kararı alınmıştır. Merkezi Trabzon olan Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyetini resmen kurmuşlardır. Paris Konferansı sonrası Ermenilerin toprak talepleri, cemiyetin milli duygularını daha artırmıştır⁵²¹. Bundan sonra askerlikten istifa ederek sivil bir katılımcı

⁵¹⁸BOA, HR. SYS. Dosya No:2608.Gömlek No:06.

⁵¹⁹Selim **Özcan**, "Amasya Genelgesinin Erzurum ve Sivas i Üzerine Etkisi", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1,Sayı 1,2013,.s.70.

⁵²⁰Eşref Edip, " İzmir'in İşgalinin Mahiyeti Etrafında".(1335,25 Mayıs),Sebilü'l Reşad(Sırat-ı Müstakim),s.13.

⁵²¹Mahmut **Goloğlu**, *Milli Mücadele Tarihi*, Erzurum Kongresi, Nüve Matbaası, Ankara, 1968,s.20.

olarak 23 Temmuz 1919 günü Erzurum kongresine katılmıştır⁵²². Erzurum'da toplanan kongreye Erkan-ı Harbiye ve önemli subaylar destek vermişlerdir. Kazım Karabekir Paşa Kongreye katılımın artması için çaba gösterdiklerini her şeyin yolunda gittiğini Ankara'da bulunan 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'ya bildirmiştir⁵²³. Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'dan çağrılmasına rağmen doğuda hala dolaşım teşkilatlanma yapmasına izin verilmemesi istenilmiştir⁵²⁴.Merkezi İstanbul'da bulunan Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum'da da bir şubesi açılmıştır. Erzurum Kongresi ardından Sivas Kongresinin toplanmasında türlü zorluklar çıkmıştır. Erzurum Kongresinde tüm kuzey ve doğu milli mücadele kuruluşları Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti altında birleştirilmiştir⁵²⁵.Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti oldukça güçlüdür. Kongrenin Erzurum'da toplanma amacı Doğu Anadolu bölgesinde Ermeni örgütlerinin faaliyetlerine karşıdır. Her kesimden Ermeni mezalimine karşı toprak bütünlüğü savunulmuştur⁵²⁶ Erzurum Kongresi ardından yayınlanan beyanname ile İstanbul Hükümeti'nin aciziyeti karşısında gerekirse Doğu Anadolu'da geçici bir hükümet kurulacağı ilan edilmiştir⁵²⁷.

Vatanseverler yurdun dört bir yanında Milli Şuurun uyanması için, toplantılar düzenlemek istemiştir. Örneğin Bursa Murahhası Osman Nuri Bey Reddi İlhak Heyetlerini Bursa'da düzenlenecek kongreye davet etmiştir. Ancak Heyeti Temsiliye tarafından verilen cevapta, tüm Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin tek çatı altında toplanmasından dolayı gerek kalmadığı söylenmiştir⁵²⁸.

Sivas Kongresi toplanmadan evvel, İstanbul'da bulunan Fransız Komutan Franchet Desperay, Fransız çıkarlarını korumak amacıyla Cizvit Papazları ve subaylarını Sivas'a göndermiştir. Orada görevli bulunan Fransız Jandarma Müfettişi Binbaşı Brunot, Sivas Valisi Reşit Paşa ile görüşmüş ve Mustafa Kemal Paşa'nın eğer Sivas'ta bir kongre tertiplerse Fransız askerlerin burayı işgal edeceğini söylemiştir. Vali Reşit Paşa bu endişelerini Mustafa Kemal'e iletmış ve o işgalin öyle kolay olmayacağını söylemesi bir

⁵²²Kuran, s.719.

⁵²³TİTEA. K.10.Sıra No:455.Kutu No:298,Belge No:1.

⁵²⁴BOA, HR. SYS. Dosya No:2608. Gömlek No:06-16.

⁵²⁵Mahmut Goloğlu, *Milli Mücadele Tarihi Sivas Kongresi*, Başnur Matbaası, Ankara, 1969,s.15.

⁵²⁶TİTEA. K.10.Sıra No:304,Kutu No:296, Belge 12.

⁵²⁷Yurdun Kurtuluşu İçin Mücadele Başlıyor.(1919,8 Ağustos),İstiklal Harbi, no:76.

⁵²⁸Baykal, s.20.

nebze rahatlatmıştır⁵²⁹. Elazığ Valisi Ali Galip Bey gizli emirlerle Sivas'a vali olarak atanmıştır. Kongreyi basacak ve Mustafa Kemal Paşa'yı ve arkadaşlarını tutuklayacaktır. Ancak Ali Galip Bey buna cesaret edememiş ve Malatya'dan firar etmiştir⁵³⁰.

Sivas Kongresi, 4 Eylül 1919 İzmir'in işgalinden 122 gün sonra toplanmıştır. İstiklal savaşında çok önemli bir safhadır. Kuva-yı Milliye açısından en önemli kararı ise 20. Kolordu Komutanı General Ali Fuat (Cebesoy) Batı Anadolu Umum Kuva-yı Milliye Komutanlığına atanması olmuştur⁵³¹. 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa ne olursa olsun Mustafa Kemal Paşa'nın yanında olacağını bildirmiştir⁵³²

Amerika Hükümeti adına General Harbord Kurulu 20 Ağustosta Sivas'a gelmiş ve 22 Ağustosta Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüştür. "Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının gerçek bir vatansever oldukları izlenimi doğdu" demiştir⁵³³.

Sivas Kongresi'nin son günlerinde Elazığ Valisi Ali Galip Bey ve Binbaşı Nowill ve İstanbul Hükümeti ile beraber çıkarmaya çalıştıkları Kürt ayaklanması sonrasında Heyeti Temsiliye ile olan gerginlik artmıştır. Damat Ferit kabinesi hainlikle suçlanıp, olanlardan Padişahın haberi olmadığı ifade edilmiştir. Damat Ferit Padişah ile görüşmelerine mani olmasından dolayı, Heyeti Temsiliye İstanbul Hükümeti ile olan münasebeti kestiğini tüm komutanlıklar ve illere gönderdiği bildiri ile ilan etmiştir. 12 Eylülde irtibatın kesildiği duyurulmuştur⁵³⁴. Sivas Kongresi sonrasında Kuva-yı Milliye'nin destekçisi olan Menteşe Mutasarrıfı Hilmi Bey görevden alınmıştır⁵³⁵.

2.5.Güney Cephesi'nde Kuva-yı Milliye'nin Ortaya Çıkışı

İngilizler işgal etmiş oldukları Güneydoğu Anadolu'yu Fransızlara bırakmanın kazançlarını hesaplamışlardır. Şöyle ki artık bu bölgelerde asayiş ve düzeni sağlamak

⁵²⁹Erdeha, s.87.

⁵³⁰Erdeha, s.100.

⁵³¹Coşkun, s.69.

⁵³²İstanbul Hükümeti Azletse Bile.(1919, 23Haziran) İstiklal Harbi no:35.

⁵³³Erdeha, s.111.

⁵³⁴Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı...* s.139.

⁵³⁵Türkeş, s.334.

giderek imkânsızlaşmaya başlamıştır. Türkleri bu topraklardan çıkarmak ya da bu toprakları onlardan ayırmanın mümkün olamayacağını da anlamışlardır. Nitekim burada artık daha fazla emek ve para harcamak tamamen gereksiz olmuştur. Burada Fransızlar Türkleri meşgul ederlerse Arap coğrafyasında İngilizler istediklerini daha kolay alabileceklerini düşünmüşlerdir⁵³⁶.

Mütareke'den sonra İtilaf Devletleri, Güney Anadolu'da da faaliyetlerini durdurmamışlardır. Gerek İngilizler gerekse Fransızlar, Güney Anadolu'da bölgenin etnik ve sosyal durumundan yararlanmak üzere sürekli faaliyet göstermişlerdir. 15 Eylül 1919'da “*Suriye İtilafnamesi*” olarak tanınan, İngiliz-Fransız Antlaşması imzalamışlardır. Bu antlaşmaya göre işgal bölgelerinde sivil yönetim birimleri Osmanlı Devleti görevlilerince sağlanması düşünülmüştür. Askeri yönetim ve güvenlik ise Fransız askerleri tarafından yapılmıştır⁵³⁷.

Fransızlara ait bir savaş gemisi İskenderun Limanına gelmiştir. Başbakan İzzet Paşa Fransızlar zorla girseler, üzerimize ateş bile etmeye kalaksalar karşılık vermeyin demiştir⁵³⁸. Yinede uyarılara rağmen direniş gösteren İskenderun Kaymakamını ve Liman Başkanını Fransız gemi komutanı tutuklamıştır⁵³⁹.

Mondros Mütarekesi sonrası işgal faaliyetlerine karşı yurdun her tarafında Müdafaa-i Hukuk hareketleri ortaya çıkmıştır. Ancak güney bölgelerde kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin kuruluşu farklıdır. Nitekim burada fiili olarak işgalin başlamasından sonra kurulmuşlardır⁵⁴⁰. Ülkenin doğusunda ve güneyinde ilk olarak “Vilayat-ı Şarkiyeye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye” cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyet ile ilgili ilk haber “Hadisat Gazetesi”nde yayınlanmıştır. Cemiyet İstanbul'da Diyarbakırlı Süleyman Nazif Beyin gayretleriyle kurulmuştur⁵⁴¹.

⁵³⁶Taner **Baytok**, *İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı*, Başnur Matbaası, Ankara, 1970,s.25.

⁵³⁷Kemal **Çelik**, *Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)*, TTK, Ankara, 1999, s. 109.

⁵³⁸Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü...* C.I, s.9.

⁵³⁹Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü...* C.I,s.27.

⁵⁴⁰Bayram **Sakallı**, *Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997,s.231.

⁵⁴¹Abdulhaluk **Çay**, Yaşar **Kalafat**, *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Kuva-yı Milliye Hareketleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1990,s.10.

Sivas Kongresi'nde (11 Eylül 1919) seçilen on altı kişilik kurula Heyeti Temsiliye denilmiştir. Osmanlı toprakları içerisinde birbirinden bağımsız bir şekilde kurulmuş bütün direniş örgütler "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti"⁵⁴² adı altında birleştirilmiştir. Bu cemiyet bir nevi hükümet gibi görev yapmıştır. Bu kurul yeni kurulan Türk Devletinde oldukça öneme haizdir. Urfa, Antep, Maraş'ı Fransızlara işgal ettirmemek ve işgal etseler bile barındırmamak için her türlü yola başvurulması istenmiştir. Ancak Hükümeti zor durumda bırakmamak için bunu yapacak kuvvetler halka ve gayri müslimlere karşı dikkatli olunmasını ve gerekli tedbirlerin alınmasını 13.Kolordu kumandanı Cevdet Bey'den istenmiştir⁵⁴³. Bölgede bulunan Ermeniler ve Rumlar bağımsızlık heyecanına kapılmışlardır. Ermenilerin mal can gözetmeden giriştikleri eylemler ve bunlara Fransızların göz yummaları Milli Kuvvetlerin harekete geçmelerine ve Güney Cephesinin açılmasına sebep olmuştur⁵⁴⁴.

Kuva-yı Milliye'nin Akbaş baskını ve Güneydeki başarıları İtilaf Devletlerini endişelendirmiştir. 10 Şubat günü Genaral Milne İtilaf temsilcisi Robeck'e Konya'da katliam yapılabileceğini söylemiştir. Kuva-yı Milliyeciler ulemanın halkı kıskırtması için çalışmakta olduklarını dile getirmişlerdir. İtilaf Devletleri yetkilileri Babîali ile 11 Şubatta görüşmelerinde Anadolu'daki olaylardan şikâyet etmişler ve olacıklardan Hükümeti sorumlu tutmuşlardır. Maraş'ın kurtuluşu İtilaf Devletlerini telaşlandırmıştır. İşgal bölgelerindeki Yüksek Komiserlerden halkı galeyana getirecek gayretlerden geri durulması istenmiştir. 12 Şubatta Londra Konferansı toplanmıştır. Konferansta İstanbul'un Türklerde kalacağı duyurulmuştur. Kuva-yı Milliye'nin direnişi İtilaf Devletlerini yumuşatmıştır⁵⁴⁵. Fransızlar'ın bölgeyi devir almasından sonra Fransız mukavemetine rağmen Kuva-yı Milliye top atışlarını sürdürmüştür⁵⁴⁶. İşgal Kuvvetlerinin İstanbul'da bulunan Fransız Yüzbaşısı Tylor Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'daki etkisinden şikâyet etmiştir. İstanbul Hükümetine karşı halkın onları tanımamış olmasından yakınmıştır⁵⁴⁷.

⁵⁴²Baykal, s.1.

⁵⁴³Baykal, s.34.

⁵⁴⁴İsmail **Özçelik**, *Milli Mücadele'de Güney Cephesi Urfa*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 27.

⁵⁴⁵Sina **Akşin**, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, C.II. Cem Yayınevi, İstanbul, 1992,s.341.

⁵⁴⁶BOA, *Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Seyriüfezer Kalemi*(DH. EUM. SSM.),Dosya:42,Belge No:45.

⁵⁴⁷Çalışlar, s.317.

Fransız subayların Fransız makamlarına gönderdikleri belgelerde, Anadolu topraklarında uyguladıkları yanlış politikaları gözler önüne sermiştir. Afyonkarahisar'daki tabur komutanı Labonne, İngilizlerle yapılan devir teslim antlaşmasından sonra, Fransız Savaş Bakanlığına gönderdiği gizli raporda, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının kendilerine kızgın olduğunu ve bu konuda haklı olduklarını söylemiştir. Seyhan kıyılarında Ermeni yanlısı politika izlediklerini Müslüman halkın şikâyetinde haksız olmadığını yazmıştır. Ermeniler'in Fransız işgal ordusunun kanatları altında Türkler'den intikam almaya çalışarak Fransızlar'ı kullandıklarını söylemiştir⁵⁴⁸.

2.5.1.Mersin'in İşgali

Fransızlar2ın asker çıkarma işlemi sürmektedir. İlk Fransız birliğin çıkışından itibaren General Hemlin'de Mersin'e gelmiştir⁵⁴⁹.17 Aralık 1918'de Yarbay Romieu kumandasında, 1500 kişilik bir birlik Mersin'e çıkmıştır. Bu 1500 kişinin 150'si Fransız, geri kalanı Ermeni Lejyonu idi⁵⁵⁰. Ermeniler bölgedeki Türk ahaliyi her türlü faaliyetleriyle rahatsız etmeye devam etmiştir. Mersin civarında Ermeni çeteleri civar köyleri basmış, mallarını yağmaladıktan sonra kıyım yapıp köyleri ateşe vermiştir. b Buradaki bir Ermeni çobanın bu zulüme karşı çıkmasından dolayı onu da öldürmüşlerdir⁵⁵¹. Merkezi Konya'da bulunan 12. Kolordunun Topçu Bataryası Komutanı Yarbay İzzet Bey Mersin civarında teşkilatlanma ile özel olarak ilgilenmiştir⁵⁵². Kuva-yı Milliye Teşkilatı için Topçu Miralay İzzet Bey Mersin'e gelmiştir. Bu sırada Fransızlara ait bir Fransız torpidosu Taşucu iskelesine gelmiştir. İskele boyunca çeşitli incelemelerde bulunmuşlardır. Mersin-Silifke arasındaki karakollarda ve civarda Kuva-yı Milliye yapılanmasını soruşturmuşlardır⁵⁵³.

1919 yılının Aralık ayında Kayseri'de Güney Cephesi ve Adana Müdafaai Hukuk Cemiyetinin kurulduğu Ali Fuat Paşa'nın katıldığı toplantı düzenlenmiştir. Heyeti Temsiliye adına güzergâh boyunca teşkilatlanma yapmıştır. 11. Tümen Komutan vekili

⁵⁴⁸Yavuz, s.61.

⁵⁴⁹Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü...* s.67.

⁵⁵⁰Kamil **Erdeha**, *Milli Mücadelede Valiler ve Vilayetler*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975,s.303.

⁵⁵¹Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü...* s.139.

⁵⁵²Çelik, *Adana ve Havalisi...* s.306.

⁵⁵³BOA. BEO, DH, ŞFR, Dosya: 651,Belge No:65.

Mümtaz Bey ve Mersin Jandarma Tabur Komutanı Yüzbaşı Haydar Bey’de toplantıya katılmıştır. Yüzbaşı Haydar Bey toplantıda “*Mersin çevresinde savaş hazırlığının tamamlandığı, savaşı başlatacak ve yönetecek başarılı bir kumandanın gönderilmesini*” Heyeti Temsiliye Başkanlığına bildirmiştir. Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti Başkanı Binbaşı Hüseyin Hüsnü görevlendirilmiştir. Binbaşı Hüseyin Hüsnü 6 Aralık 1919’da Emin’e (Arslan) yazı göndermiştir. Adana’ya Mürettep Bir Numaralı Umum Kuva-yı Milliye Müfrezeleri Komutanlığına atandığını bildirmiştir. Yüzbaşı Emin Resa Mersin ve civarında teşkilatlanma sağlayacaktır⁵⁵⁴. Yüzbaşı Emin Resa, Kerkük Mıntıkası Levazım Başkanı iken mütareke ile İstanbul’a gitmiş daha sonra ailesini yanına alarak, Konya’ya geçmiştir. İtalyan ve Fransızların Dar-ül Muallimin binasının işgal etmeleri ve bazı subayların tutuklanmaları üzerine Ilgın’a gelmiş ve burada Kuva-yı Milliye kurmayı başarmıştır. Ali Fuat Paşa’nın Kayseri’de yaptığı komutanlar toplantısına katılmıştır⁵⁵⁵. Yörenin ileri gelenlerinin Mustafa Kemal Paşa’dan istekleri sonrasında Kilikya Kuva-yı Milliye Komutanlığı kurulmuş ve buna bağlı olarak da Mersin ve Tarsus Kuva-yı Milliye Kumandanlığını kurmuş ve komutan atamıştır⁵⁵⁶. 12. Kolordunun Topçu Bataryası Komutanı Yarbay İzzet Bey, Sivas’ ta Heyeti Temsiliye’den aldığı talimat ile 1919 Ekiminde Mut’a gitmiştir. Şehrin ileri gelenlerini ve görevleri memurları toplayarak Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini kurmuştur. 1Kasım 1919’da Kaymakamlığa verdiği dilekçe ile resmen kurulmuştur⁵⁵⁷.Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin kurulması Kuva-yı Milliye’ çetelerinin kurulmasından sonra olmuştur. Henüz yerel yönetim Osmanlı’ya bağlı ve güçlü olmasından dolayı başlangıçta gizli tutmuşlardır. Başlangıçta giriş ücreti olarak bir lira alınırken sonraki zamanlarda bu ücreti 100 liraya çıkarmışlardır. Oldukça büyük bütçeye sahip çevresindeki kuruluşlara yardım eden cemiyet halini almıştır⁵⁵⁸. Gülnar Kaymakamlığı Mersin ili sınırlarındaki Kuva-yı Milliye mensup kişilere eşkiya oldukları gerekçesi ile yapılan soruşturmada adı geçen şahısların eşkiya olmadıkları tespit edilmiştir. Onların Kuva-yı Milliye subayları olduklarını açıklanmıştır⁵⁵⁹. Kuva-yı Milliye Fedai Müfrezeler Komutanı Yüzbaşı Emin Resa (Arslan) Bey Mağara (Kırobası)

⁵⁵⁴Çelik, *Adana ve Havalisi...* s.307

⁵⁵⁵Çelik, *Mut Müdafaa-i Hukuk...* s.101.

⁵⁵⁶Çelik, *Mut Müdafaa-i Hukuk...* s.99.

⁵⁵⁷Çelik, *Adana ve Havalisi...* s.309.

⁵⁵⁸Çelik, *Mut Müdafaa-i Hukuk...* s.105.

⁵⁵⁹BOA. DH. ŞFR. Dosya:658,Belge No:67.

bucağına gelmiştir. Nüfusun çoğunluğunu Rum ve Ermeniler oluşturmuştur. Emin Arslan Bey yöreden çıkışları yasaklamıştır. Bütün silahları ve cephaneleri teslim etmelerini uymayanların asılacağını söylemiştir. Bunları denetlemesi içinde bir Heyet oluşturmuştur. Emin Arslan Bey Nahiye Müdürünü Karargâh olarak kullanmış olduğu Rum Kilisesine çağırmıştır. Nahiye Müdürü Rıza Bey'den Ankara Heyeti Temsiliye sinin kararlarına yardımcı olmasını istemiştir. Daha önce Silifke valisine yazmış olduğu yazıyı Rıza Bey'e yazdırarak Kuva-yı Milliye'nin gücünü göstermeye çalışmıştır. Bu yazıyı karakol komutanına vererek etrafa göndermiştir⁵⁶⁰. Emin Arslan Bey kumandasında iki taburdan fazla asker gelmiştir. Mitralyözleri ve topları ile Silifke'nin Mağara ilçesine gelmişlerdir. Burada güvenlik ve asayişi sağladıklarını söylemiştir⁵⁶¹. Emin Arslan Bey bu yazı ile zaman kazanmak istemiştir⁵⁶². Mersin cephesi Konya, Çumra, Mut, Silifke, Erdemli şehir ve kasabaları bu cepheye dâhildir. Bu cephede ise İçme, Mersin Su Bendi, Tarsus Bağlar, Ziyarettepe, Karadirlik ve Emirler savaşları yapılmıştır⁵⁶³.

İstanbul'un işgali Fransızlarla anlaşma ümidini yok etmiştir. Ancak Maraş'ın düşmandan temizlenmesi diğer bölgelerdeki Kuva-yı Milliyecilere destek vermiştir. Sinan Tekelioğlu kuzeyden, Emin Arslan Bey güçleri saldırıya geçmiştir. Emin Arslan Bey komutasındaki 500 kişilik Kuva-yı Milliye Kuvvetleri Mersin'i Ermeni çeteleri ve Fransızlardan temizleyerek Tarsus'a,⁵⁶⁴ Silifke'ye doğru gelmişlerdir⁵⁶⁵ Mersin'in Fransızlar tarafından tahliye edileceği gün tören komitesi oluşturulmuştur. Adana Havalisi Kumandanı Muhiddin Paşa, Fransızları özel bir merasimle göndermiştir. 3 Ocak 1922 günü Mersinden gönderilmiştir⁵⁶⁶.

2.5.2. Adana'nın İşgali

⁵⁶⁰ Çelik, Adana ve Havalisi... s.319.

⁵⁶¹ BOA, DH. ŞFR, Dosya:658, Gömlek No:108.

⁵⁶² BOA, DH. ŞFR. Dosya:658, Gömlek No:67.

⁵⁶³ Kemal Çelik, "Çukurova'nın İşgali Döneminde Fransız Propaganda ve Casusluk Faaliyetleri ile Milli Kuvvetlerin Buna Karşı Yayınladığı 1920 Tarihli Yeni Bir Belge", *Gazi Akademik Bakış*, C.2, Sayı3, Kış2008, s.107

⁵⁶⁴ Erdeha, s.313.

⁵⁶⁵ BOA. BEO, Dosya No:4616. Gömlek No:346157.

⁵⁶⁶ Çelik, Adana ve Havalisi... , s.495.

Mondros mütarekesi yürürlüğe girer girmez İngilizler Türklerin elinde bulunan Musul'un yirmi kilometre güneyindeki Hamamalik'i işgal ederler. Mütarekenin yedinci maddesine dayanarak Musul'a kadar işgal etmişlerdir. Osmanlı ordusu Diyarbakır sınırına kadar çekilmiştir. Diğer taraftan ise Fransızlar "Armalet" savaş gemisi ile İskenderun Körfezine asker çıkarmışlardır. Sadrazam İzzet Paşa karşılık verilmemesini protesto ile yetinilmesini istemiştir⁵⁶⁷. Mütareke hükümlerine uygun hareket edilmesi ile beraber işgalin kesinleşmesine meydan verecek hareketlere fırsat verilmemesi istenilmiştir⁵⁶⁸. İngiliz Generali Clark 12. Ordu komutanı Nihat Paşa'ya Adana civarından Pozantı'nın batısına kadar 14 Aralık 1918 tarihine kadar Osmanlı askerini boşaltmasını ister. Verilen tarihten önce 11 Aralık 1918 de Fransız taburu Dörtüolu işgal etmiştir⁵⁶⁹. Çoğu yerli Ermenilerden oluşan 400 kişilik grup Fransız askeri üniforması giymişlerdir⁵⁷⁰.

Türk ordusu Pozantı'ya kadar bütün Çukurova bölgesini boşaltmıştır. Osmanlı Hükümeti gerekli tedbirleri almadığı için milyonlarca liralık savaş araç ve gereci Fransızların eline geçmiştir. Bunlar 30 vagon piyade ve topçu cephanesi, 15 vagon benzin, 2 deniz uçağı, 200 ton yiyecekten oluşmaktadır. Bu bölgede işgallerini tamamlayacak olan Fransızlar, Adana'da 126 vagonluk silah, cephane ve yiyeceğe el koymuşlardır. Nihat Paşa, Hükümet'e İngilizlerin kendisini Adana'ya sokmadıklarını bildirmiştir⁵⁷¹. Fransızlar hâkim oldukları bölgede Kuva-yı Milliye'nin en önemli ulaşım aracı olan demiryollarını tahrip etmişlerdir⁵⁷².

Kuva-yı Milliye'nin ortaya çıkışında Ermeni zulmü önemli bir etken olmuştur. Nitekim İngiliz ve Fransız Komutanların raporlarında Müslüman halka karşı gösterilen eziyetlerden sıkça bahsedilmesine karşılık bunun tersi bir durum var gibi gösterilmiştir⁵⁷³.

⁵⁶⁷Çelik, s.49.

⁵⁶⁸BOA, DH. ŞFR. Dosya No:94. Gömlek No:178.

⁵⁶⁹Kasım Ener, *Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.3.

⁵⁷⁰Cemil Şenalp, *Ulusal Kurtuluş Savaşında Fransız Bölgelerinde Sivil İşler/ Askeri Hükümet Faaliyetleri*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2006,s.73.

⁵⁷¹Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü... C.I*, s.73.

⁵⁷²TİTEA. K.10.Sıra No:2230.Kutu No:316. Belge No:7.

⁵⁷³ATASE, Sıra No:4598,Kutu No:101,Gömlek No:19.

Feke ilçesinin Yerebakan köyünde Hasan adındaki köylünün karısını Ermeni Çavuş kaçıtır. Bu şahıs Kozan Fransız Askeri Valisi Tayyarda'nın koruması Ohannes adında bir Ermeni'dir. Kara Hasan şikâyetlerine karşılık bulamamıştır. Öküzünü satarak aldığı silah ile Ohannes Çavuş'a saldırmıştır. Ancak isabet etmemiştir. Dağa çıkan Hasan başkaldırıyı başlatmıştır⁵⁷⁴. Yine bir başka olayda, Dört Yol'un işgali sırasında çarpışmalarda jandarma komutanı Hasan'ı Fransız askerleri nedensiz olarak ağır yaralamışlardır. Kara Hasan'da kardeşinin intikamını almak için Kuzuculu köyünde bir teşkilat kurmaya başlamıştır. Mal ve hayvanlarını satan gençler Kara Hasan'a katılmışlar, 300-400 kişilik bir teşkilat ortaya çıkmıştır⁵⁷⁵. Yerebakanlı Hasan'ın kurduğu çete resmi bir görünüm kazanır. Kozan Kaymakamı ve İhsan Bey (Tekirdağ Valisi) derneğin çalışmalarından haberdar olmuşlardır⁵⁷⁶. Kilikya Bölgesi Kuva-yı Milliye Kumandanı Ali Saip Bey ilk uyanışın Yerebakan Hasan ile başladığını söylemiştir. Kemal Çelik'in ilk teşkilatlanma fitilini ateşleyen Kara Hasan ile aynı kişi olup olmadığını bilemiyoruz. Ancak tüm yurttaki olduğu gibi Adana'da da halkın uyanmasını sağlayan birçok olay eşzamanlı olarak gerçekleşmiştir.

Kuva-yı Milliye örgütünü kurmak için Ali Saip Bey Develi Kaymakamı Atıf Bey ile görüşmüştür⁵⁷⁷. Ali Saip Bey Kayseri'ye gelip Müdafaa-i Hukuk Heyetini kurduğunu söylemektedir. Ancak Heyet-i Temsiliye tutanaklarında da Osman Tufan ve Ahmet Remzi Bey anılarında Ali Saip Bey'den bahsetmemektedir. Heyeti Temsiliye (29.11.1919)şu kararı almıştır. "Ali Fuat (Cebesoy) Paşa ve Kilikya Kuva-yı Milliye kumandanlığına atanan topçu Binbaşı Kemal Bey⁵⁷⁸'inde beraberinde Kayseri'ye götürülmesini 11. Fırka kumandanı Mümtaz Bey'e yazarak istemişlerdir⁵⁷⁹. Bu karar ile Kayseri'de görüşme yapılmıştır. Kayseri 17. Fırka Kumandanı Kaymakam Mümtaz, Askere Alma Kalem Reisi Kaymakam Emrullah ve Topçu Binbaşı Mehmet Kemal ve Kuva-yı Milliye reisleri ile Ali Fuat Paşa görüşmüştür⁵⁸⁰. 11. Fırka Kumandanı Mümtaz

⁵⁷⁴ Ali Saip **Ursavaş**, *Kilikya Dramı ve Urfanın Kurtuluş Savaşları*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2000, s.31.

⁵⁷⁵ Çelik, *Adana ve Havalisi...* s.55.

⁵⁷⁶ Ursavaş, s.35.

⁵⁷⁷ Ursavaş, s.37.

⁵⁷⁸ *TİTEA*. K-10.Sıra No:2026,Kutu No:319,Belge No:319.

⁵⁷⁹ Bekir Sıtkı **Baykal**, *Heyeti Temsiliye Kararları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.67.

⁵⁸⁰ Zübeyir **Kars**, *Milli Mücadele'de Kayseri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999, s.46.

Bey Fransızların Pozantı Çiftahan arasında demiryollarını korumaları için kuvvet gönderilmesini istemiştir⁵⁸¹. Heyeti Temsiliye Everek ile ilgili olarak Kemal Bey'in talebi doğrultusunda şu kararı almıştır. “Everek Ahz-ı Askerinde bulunan silah ve otuz sandık cephanenin Kuva-yı Milliyeye verilmesi için Binbaşı Kemal Bey teklifi üzerine on ikinci kolordu komutanı Fahreddin Bey'e yazılmıştır”⁵⁸². Heyeti Temsiliye cemiyetin Kayseri'de kurulmasını istemiştir. “Kayseri'ye gidecek olan Ali Fuat Paşa ve 11.Fırka Kumandanı Mümtaz Bey ile görüşmesi, Kayseri'de Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini tesis etmek isteyen Adana Türk Gücü reisi Ahmet Remzi Bey'e cevaben yazılmıştır” şeklinde ifade edilmiştir⁵⁸³. Tüm bu milli teşkilat başkanları Kayseri'de toplanmışlardır. 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'nın da katılımı ile 3-4 Kasım 1919'da yapılan toplantılar sonunda Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, kurulmuştur⁵⁸⁴.

Güney Cephesi için başlatılan silahlı mücadeleye Kayseri'de gazeteler ile destek verilmiştir. Kayseri Valisi Muammer Bey ve Belediye Başkanı İmamzade Mehmet Bey'in destekleriyle 1910 yılında bir matbaa kurulmuştur. Adana “Yeni Adana” gazetesi sahibi Kuva-yı Milliyeci Remzi Bey Adana'da işgalde yapılan mezalimin anlatılmasını istemiştir. Kayseri'de matbaada basılan sayılar Adana'ya gönderilmiştir. Fransız işgal kumandanı Albay Bremond Kayseri Valisi Asaf Bey'e gönderdiği yazı ile haberlerin tekzip edilmesini istemiştir⁵⁸⁵. Yine Kayseri'de basılarak Adana'ya gönderilen bir diğer gazetede de “Adana'ya Doğru” gazetesidir. İzmir de Yunana karşı yazan İzmir'e Doğru gazetesinden örnek alınarak basılmıştır⁵⁸⁶.

Fransızlar'ın işgal ettikleri adana bölgesinde karşı koyacak askeri birlik olmaması istedikleri gibi hareket etmelerini kolaylaştırmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Adana civarından çok sayıda Ermeni Suriye'ye göç ettirilmiştir. Fransa bu Ermenileri yeniden buralara yerleştirmiştir. İşgaller sırasında demiryolları kenarları, karakollarda görevli Fransız üniformalı Ermeni lejyonlar Fransızlar'dan aldıkları cesaretle

⁵⁸¹TİTEA. K.10.Sıra No:2230.Kutu No:316. Belge No:7.

⁵⁸²Baykal, s.67.

⁵⁸³Baykal, s.65.

⁵⁸⁴Kars, s.50.

⁵⁸⁵Kars, s.54.

⁵⁸⁶Kars, s.56.

Müslümanlar'ı rahatsız etmişlerdir⁵⁸⁷. Ancak İngilizler'in demiryollarında çalıştırdıkları Hintli altı bin Müslüman nedeniyle Müslümanlara karşı aşırıya kaçan hareketlerinde durmak zorunda kalmışlardır. Siyasal eylemlerine dernekler vasıtasıyla devam etmişlerdir. "Büyük Ermenistan Krallığı" için hiçbir fırsatı kaçırmamaya gayret göstermişlerdir. Halka her konuda baskı uygulanmıştır. Bu konu ile ilgili olarak birçok kayıt vardır. Fransız, Suriye-Kilikya olağanüstü komiseri Piko Adana'yı ziyaretinde sokaklara ve evlere Türklere Ermeni Fransız bayrağının asılması için baskı yapmışlardır. Ağır para cezaları, yaptırımlara rağmen Türkler Fransız bayrağındaki mavi kısmı katlayarak sadece beyaz kırmızı kısmını asmışlardır. Fransızlar halktan sahip oldukları tüm silahları teslim için 24 saatlik süre tanımışlar, vermek istemeyenler silahlarını Seyhan nehrine ve kuyulara atmışlardır⁵⁸⁸. Evinin balkonunda mermi bulunan belediye başkanının oğlu çırılçıplak soyularak bir ağaca bağlanmış ve bayılıncaya kadar kırbaçlanmıştır⁵⁸⁹.

Mondros Mütarekesi sonrasında, 20 Kasım 1918'de İstanbul'da Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurulmuştur. Kuzey bölgesi genel valisi Albay Bremond Türk bayrağının asılmasını yasaklamıştır. Bremond baskısını daha da artırarak, kadro dışındaki Ermenileri jandarma olarak göreve almıştır. Şehirdeki tüm depolara el koymuştur. Okullarda ki Türkçe öğretmenlerini görevden uzaklaştırmıştır. Almancayı yasaklayıp Fransızca'yı komuta dili yapmıştır. Mektup, telgrafı denetimlerine almış, posta pullarına kendi ibarelerini eklemiştir. Kurallara uymayan Türklere ağır cezalar ve yaptırımlar bölgedeki Ermenileri daha da azgınlıktır. Türk jandarmalar yerine Ermeniler'in getirilmesi Müslüman halka eziyetlerini artırmıştır. Ceyhan'da ezan okuyan Yunus Hoca'yı vurmuşlardır⁵⁹⁰. Fransızlar isteklerini yerine getirmeyen Adana Jandarma Komutanı Haşim Bey'i tutuklamıştır. Haşim Bey'i Suriye'deki esir kampına göndermiştir. Jandarmaların yerine zaten Ermeniler getirilmiş ve jandarma müfettişi olarak da Yüzbaşı Luppe getirilmiştir. Bölgedeki Ermeniler'in azgınlıklarından dolayı, General Allenby, Genaral Hamlin'e Çukurova'daki Ermeni lejyonları Fas'a gönderip yerlerine Fransız birliği getirmeyi önermiştir⁵⁹¹.

⁵⁸⁷Çelik, *Adana ve Havalisi...*, s.54.; *TİTEA*. K-10.Sıra No:2152,Kutu No:316,Belge No:43.

⁵⁸⁸Ener, s.10.

⁵⁸⁹Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü...* C.I,s.217.

⁵⁹⁰Ener, s.8.

⁵⁹¹Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü...* s.154.

Fransızlar Senegalli ve Cezayirli askerleri getirerek, yetersiz sayılarını artırmıştır⁵⁹². Ermeniler ise silahlandırılarak tam teçhizatlı hale getirilmiştir⁵⁹³. Emniyet, PTT, Milli Eğitime Fransız yöneticiler atanmıştır. Lise ve diğer Türk okullarında Fransızca mecbur tutulur. Adana'da bir medrese ile Osmaniye'de fetva okulu açarak propaganda faaliyetlerini yürütmüşlerdir⁵⁹⁴. Fransızlar bölgede asayişin temini için bölgelerde Ermeniler'i görevlendirmişler, onlarda yağma ve şiddetle Türkleri sindirmeye çalışmışlardır. Pozantı ve Kavaklıhan civarı çarpışmalarda Fransızların silah üstünlüğüne rağmen önemli başarılar kazanılmış, stratejik karakollar, Fransız komutan Menil ve askerleri esir alınmıştır. Ganimet olarak hafif silahlar Kuva-yı Milliyeçiler arasında paylaşılmıştır. Diğer makineli tüfek ve topuda Kuva-yı Milliye birliği almış, böylece makineli ve top sahibi olmuşlardır⁵⁹⁵. Fransızlar'ın mukavemetlerine rağmen Kuva-yı Milliye toplar ile Fransız mevzilerini dövmüştür⁵⁹⁶. 20 Mayıs 1920'de yirmi günlük geçici ateşkes yapılmıştır. Adana Askeri Valisi Bremond açıklamasında Fransa devleti ile değil komutanlar arası bir anlaşma olduğunu söylemiştir. Zaten daha Mütareke bitmeden Karadeniz Ereğli'sini işgal etmeleri de bu anlaşmayı önemsemediklerini göstermiştir⁵⁹⁷.

4 Temmuz 1920, Padişahın cülus günü sebebiyle, İran konsolosu İsmail Asaf kalabalık bir heyetle şehre girmesi Fransızları rahatsız eder. Halkın galeyana gelmesinden endişe edilmiştir. Konsolosun şehirden zorla çıkarılması ile ardından şehirde olaylar çıkmıştır. Fransızlar sıkıyönetim ilan etmişlerdir. Adana'da kurmak istedikleri Ermeni Devletine engel gördükleri Türk Müslüman ahaliyi kaçırmak istemişlerdir. Ermenilerin katliam yapacakları söylentilerinin artmasıyla Müslümanlar ev iş yerlerini bırakarak Oba'ya kaçmışlardır. Aslında Sıkıyönetim Komutanı Düfyö Yüreğir'e saldırmak istemiştir. Şehirdeki kuvvetini iki ateş arasında bırakmamak için halkın tahliyesini planlamıştır. Ancak sadece Adana'nın güneyindekileri kaçırmak istemişti. Fakat şehrin tamamen

⁵⁹²TİTEA. K-10.Sıra No:1740,Kutu No:320,Belge No:50.

⁵⁹³TİTEA. K-10.Sıra No:1686,Kutu No:320,Belge No:52.

⁵⁹⁴Ener, s.10.

⁵⁹⁵Ener, s.126.

⁵⁹⁶BOA, DH. EUM. SSM. Dosya No:42. Gömlek No:45.

⁵⁹⁷Şenalp, s.234.

boşalmasından tedirgin olur. İki ateş arasında kalmaktan endişe etmiştir. Kaçan halk geri getirilir. Adana halkının Kaç Kaç adını verdiği göç dört gün sürmüştür⁵⁹⁸.

Sivas Kongresi sonrası Mustafa Kemal Paşa 1 Kasım 1919 Kuva-yı Milliye Komutanlığını kurmuştur⁵⁹⁹. Mustafa Kemal Paşa bu konuda “Antep’e Kılıç Ali Bey’i, Çukurova bölgesine Topçu Binbaşı Kemal ve Yüzbaşı Osman Tufan Beyler’i göndererek ciddi teşkilatlanma ve teşebbüslere geçtik” diyerek ifade etmiştir⁶⁰⁰. Böylece milli hükümete bağlı görevlilerce, düzenli ordu kurulmasıyla doğrudan doğruya Ankara’ya bağlı kuvvet haline getirilmiştir. Adana’nın işgali devam ederken Mustafa Kemal Paşa Pozantı’da cepheleri ziyaret etmiş Müdafaa Hukuk Heyetleri, Kuva-yı Milliyeciler ve diğer ilgililerle görüşmüştür⁶⁰¹. Silah ve cephane isteklerine imkân dâhilinde söz vermiştir. Şehrin ileri gelenlerinin sancak olma taleplerine Adananın il olmasını Pozantı’nın il merkezi olmasının daha uygun olacağını söylemiştir. Valinin atama yoluyla değil de şehri tanıyan sıkıntılarını bilen halkın seçeceği, birisi tarafından yönetilmesini uygun görmüştür⁶⁰². O sırada cephedeki işleri nedeniyle bulunan Mersin Milletvekili İsmail Safa Özler de ilk vali olarak seçilmiştir⁶⁰³.

Şehirde asayişî sağlamak için Fransızlar sıkıyönetim kararları almışlardır. Karakolların yanına 200 metreden yakın durmak yasaklanmıştır. Askerlerin yakınlarında içecek ve sair satmak yasaklanmıştır. Akşam ondan sonra lambaların söndürülmesi mecburi tutulmuştur. Erzakları şehir dışına çıkarılarak idamla cezalandırılmıştır. Çocukların uçurtma uçurmalarını, şehir dışında bulunan Kuva-yı Milliyecilere haber gönderdikleri gerekçesiyle yasaklamıştır. Şark orduları tümen komutanı General Düfyo 1. Tümen mensup Müslüman askerler için Ulu Camide mevlit okutmuştur. Mihrabın önünde sandalye üzerine oturarak dinlemiştir⁶⁰⁴.

⁵⁹⁸Ener, s.176.

⁵⁹⁹Çelik, Adana ve Havalisi... s.149.

⁶⁰⁰Mustafa Kemal **Atatürk**, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi, (Hazırlayan: Zeynep Korkmaz), Ankara, 2013, s.192.

⁶⁰¹Çelik, Adana ve Havalisi... s.419.

⁶⁰²Çelik, Adana ve Havalisi... s.420.

⁶⁰³Ener, s.169.

⁶⁰⁴Şenalp, s.269.

Adana'daki mücadeleler sonrası Fransızlar ağır yenilgiye uğrarlar. Genel Vali Mösyö Bremond Fransa'ya dönme kararı almıştır⁶⁰⁵. Fransızlar karşı saldırılar yapsalar da çok sayıda zayıat verirler. Harbi boş yere uzatmanın bir gereği olmadığını, Ankara hükümeti ile uzlaşmanın kendi çıkarlarına daha uygun olacağını düşünürler. II. İnönü zaferinin ardından Fransa ve Ankara arasında 20 Ekim 1921 “*Ankara İtilafnamesi*” yapılmıştır⁶⁰⁶. 17 Aralık 1921 de törenle Fransız bayrağı hükümet tarafından indirilip Türk bayrağı takılır. 20 Aralık 1921 de işgal bölgeleri tamamen boşaltılır. Ermenilerin bir kısmı kaldıkları yerlerden ayrılmak istemeseler de komitecilerin baskısıyla şehri terk etmişlerdir. 4-5 Ocak da Türk işgal komisyonu başkanı Albay Şükrü Naili Bey'in katıldığı törenle General Guro gemiyle Mersinden ayrılmıştır⁶⁰⁷. 5 Ocak 1922 de General Gouraud'un karargâhı ile boşaltma komisyonu başkanı Albay Pattelat, emrindeki subaylarla bir harp gemisine binerek Mersin'den ayrılmıştır. Dolayısıyla Adana ve civar şehirlerin işgali bitmiştir⁶⁰⁸.

2.5.3.Maraş'ın İşgali

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Osmanlı Devleti'nin güney bölgelerini işgal etmeye başlamıştır. Ermeni liderlerinden Bogos Nubar Paris Barış Konferansı'na katılmış ve Van, Bitlis, Harput, Diyarbakır, Sivas, Erzurum ve Trabzon güneyde ise Maraş, Adana, Osmaniye, İskenderun'u istemiştir. İtilaf Devletleri bu toprakları Ermeniler'e söz vermiş Onlar da Osmanlı Devletine karşı savaşmıştır⁶⁰⁹.

İngilizler,27 Aralık 1918 Kilis,1 Ocak 1919 Antep, 3 Ocak 1919 da Cerablus'u işgal etmişlerdir. Antep'in işgal edilmesi sıranın Maraş'a geleceğini bildikleri için buradan sorumlu subaylar, askeri malzemeyi Kayseri'ye taşımışlardır⁶¹⁰. Ermeniler Maraş bölgesinde bazı Tarihçilere göre 40,bazılarına göre ise 57 isyan çıkarmışlardır. En büyük isyan Zeytun Ermenileri'nin 1895'te çıkarmış olduğu 13.000 asker, 20.000

⁶⁰⁵Mösyö Bremond Fransa'ya Dönüyor.(1921,24 Kasım),Tercüman-ı Hakikat, no:146.

⁶⁰⁶Çelik, Adana ve Havalisi... s.473.

⁶⁰⁷Ener, s.255.

⁶⁰⁸Erdeha, s.329.

⁶⁰⁹Yaşar Akbıyık, *Milli Mücadele'de Güney Cephesi Maraş*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999,s.313.

⁶¹⁰Akbıyık, s. 6.

Türkün öldüğü isyandır⁶¹¹. Ermeniler bölgede büyük Ermenistan Krallığını kurmak istemişlerdir. Amaçlarını gerçekleştirmek için silahla mukavemet edemedikleri yerde siyasi çabalara girmişlerdir. Bunun için çeşitli dernekler ve cemiyetler kurmuşlardır. Muhtelit Ermeni Millet Meclisi adında cemiyetle bölücü faaliyetlerini sürdürmüşlerdir⁶¹².

Maraş'ın Fransızlara terki bölgedeki Ermeniler arasında sevinç yaratmıştır. Maraş Ermeni Protestan Liderlerinden Abraham Hartunian *“Türkler titremeye başlarken Ermeniler çok sevinçli idi. 29 Ekim Çarşamba günü Fransız kuvvetleri yiğit Ermeni Gönüllülerinin öncülüğünde zaferle Maraş'a girdi”*⁶¹³ demiştir.

Maraş'ta Milli Mücadele yıllarında İngiliz ve Fransızlardan aldıkları desteklerle Ermeniler insanlık dışı eziyetler yapmışlardır. Bu olaylardan birini yaşamış ve hatırlarında bunları şöyle anlatmıştır. *“Esir ettikleri Elhas Mehmet ve kardeşine Fransız elbiseli Ermeni Çavuşu sırtarak yaklaştı. Dişleri sapsarı idi. Ağzı pis pis ırakı kokuyordu. Çavuş belinden bir pala çıkardı. Bu pala Elhas Mehmet'in dede yadigârı palasıydı. Pala ile önce Mehmet'i tıraş etti ve şakağının derisini tuttu yüzmeye başladı. Çenesine kadar yüzdü. Sonra öbür yanağına geçti, onu da yüzdü, Mehmet'in hiç sesi çıkmıyordu. Ermeni Çavuş, Mehmet'in yüzünü aynaya tuttu. Nasıl olmuş diye sırıttı. Mehmet gayet normal bir şekilde, iyi olmuş”*⁶¹⁴ demiştir. Ermeniler Maraş'ın köylerinde sebepsiz yere halkın evlerini yakmışlar, hayvanlarını telef etmişlerdir. Çocukları süngülemişler, kadınlarını kaçırmışlardır⁶¹⁵. Hariciye Nezaretine Ermeni mezalimi ile ilgili sayısız şikâyetler yapılmıştır. Fransız makamlarına protesto telgrafları çekilerek gerekli müdahalede bulunmazlarsa kendilerini fiili olarak koruyacaklarını bildirmişlerdir⁶¹⁶. Ancak ne Fransız askerleri nede Ermeniler bölgede bulunan Müslüman ahaliye karşı dostane davranmamışlardır. Maraş ve havalisindeki Kuva-yı

⁶¹¹Akbıyık, s.307.

⁶¹²BOA. DH. ŞFR, Dosya:660,Gömlük No:93.

⁶¹³Akbıyık, s.74.

⁶¹⁴Çay –Kalafat, s.70.

⁶¹⁵Akbıyık, s.188.

⁶¹⁶Akbıyık, s..

Milliye kuvvetleri ise Müslüman halkı korumak durumunda kalmıştır. Nitekim birçok bölgede Kuva-yı Milliye ile İşgal Kuvvetleri arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır⁶¹⁷. Fransızlar,'ın Maraş'ı işgalinden birkaç gün sonra Sütçü İmam olayı gerçekleşmiştir. Geçimini süt satarak sağlayan ve Uzunoluk'ta gerçek adı Ali olan Sütçü İmam ücretsiz imamlık yapmaktadır. Ermeniler taşkınlık yapmaya devam etmişlerdir. Sarhoş bir Ermeni asker, hamamdan çıkan Türk kadınına “*artık burası Türklerin değil, burada peçe ile gezilmez*” diyerek kadının peçesini yırtmıştır. Olayı gören Sütçü İmam tabancasını çekip ve bir Ermeni'yi öldürmüş oradan uzaklaşmıştır⁶¹⁸. Maraş'ta olayların durulmaması sonrasında Fransızlar Cebel-i Bereket Askeri Valisi Andrea'yı bölgeye göndermişlerdir. Adana Bölge Valisi Albay Bremond Yüzbaşı Andrea'nın sükûneti sağlayacağına inanmıştır⁶¹⁹. Yüzbaşı Andrea gider gitmez şehrin ileri gelenlerini toplayarak onlarla görüşmek istemiştir. Eski Osmanlı Mebusu Agop Hırlakyan Yüzbaşı Andrea'yı evine yemeğe davet etmiştir. “Hırlakyanlar” Fransız ve Katolik kültürünü benimsemişlerdir. Yemekte Hırlakyanlar'ın torunlarından Helena'ya Yüzbaşı Andrea dans teklifi etmiştir. Helena ise Yüzbaşı Andrea'ya “*Ne Fransız ne Ermeni bayrağının bulunmadığı bir şehirde dans etmeyi sevmem*” demesi üzerine Fransız Komutan Andrea Maraş Kalesinde asılı olan Türk bayrağını indirtmiştir. Ertesi gün Cuma namazına toplanan halk bayrağın indirildiğini görünce tepki göstermişler, Cuma namazını kılmayacaklarını söylemişlerdir. Ulu Camii İmamı Rıdvan Hoca da “*Hürriyeti elinden alınmış bir halkın Cuma namazı kılınmaz*” diyerek minberdeki sancağı alarak dışarıya çıkmıştır. Kalabalık kaleye doğru ilerlerken kalenin kapısı kapanmıştır. Halk tırmanarak içeri girince, çarpışmayı göze alamayan Fransız askeri kaçmıştır. Bunun üzerine Onbaşı Osman Erşen Türk bayrağını kale burcuna dikmiştir⁶²⁰.

Maraş'ta ilk Kuva-yı Milliye yapılanmasını sağlamak için merkez olarak Elbistan seçilmiştir. Bayrak Olayı Sütçü İmam ve birçok zulüm görülmesi halkın işgallere karşı koymasını etkilemiştir. Çünkü Elbistan işgal edilmemiştir. İlk Fransız işgaline karşı teşkilat fikri Dr. Mustafa tarafından ortaya atılmıştır⁶²¹. Sulh hâkimi Ali Rıza Bey ve Kuva-yı Milliye ile Heyeti Temsiliye görüşmüştür. Gerekli cephane, silah ve gönüllü

⁶¹⁷BOA. DH. ŞFR. Dosya:658,Gömlük No:65.

⁶¹⁸Akbıyık, s.125.

⁶¹⁹Akbıyık, s.132.

⁶²⁰Akbıyık, s.135-140.

⁶²¹Akbıyık, s.165.

ihtiyaçlarının karşılanması için Elazığ Vali Vekili Servet Bey'den yardım istenildiği bildirilmiştir⁶²². Sulh Hâkimi Ali Rıza Bey ve arkadaşları Heyeti Merkeziye ve Müdafaai Hukuk Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Mustafa Kemal Paşa bölgede bulunan Ermeniler'in Ermenistan hayalinde olduğunu söylemiştir. Müdafaai Hukuk Cemiyeti işgal altındaki bölgelerde Cemiyeti İslamiye Teşkilatı adı altında faaliyetlerini sürdürürken işgalin olmadığı yerlerde serbest bir şekilde çalışma kararı almışlardır⁶²³. Elbistan, Gökşun, Pazarcık ve Bertiz müfrezesi Fransızlar'a karşı önemli görevler almıştır⁶²⁴.

Maraş'ta Fransız komutanların yaptıkları birçok olay halkı galeyana getirmiştir. Örneğin Doğu bölgesi komutanı olan Pekeret Binbaşı Morpe isimli Fransız subayı Maraş'a Antep ve Kilikya bölgesinden ek kuvvet götürmesi için görevlendirmiştir. Burada Hükümet binasını işgal etmeye kalkmış, bölge halkı ve Kuva-yı Milliye silah ile karşılık verilmiştir⁶²⁵. Yine başka bir olayda, Fransız General Querrete Maraş ileri gelenlerini Kuva-yı Milliyeye destek verdikleri gerekçesi ile tutuklamıştır. Bununla da yetinmeyen bir grup Fransız askeri Hükümet binasını işgal etmeye çalışmıştır. Bu olaylar sırasında bir jandarma erinin de şehit olması Maraş'ta silahların patlamasına yol açmıştır⁶²⁶.

Fransızlar şehirde Amerikan ve Alman okullarını, yurtlarını, kiliselerini müstahkem mevki olarak kullanmışlardır. Ancak tüm Ermeniler destek vermemiştir. Maraş Latin Kilisesi, Türklere yapılan olayları kınadıkları protesto telgraflarını yabancı devlet temsilciliklerine göndermişlerdir⁶²⁷. Şehir dışında çarpışmalar devam ederken şehir içinde de çatışmalar başlamıştır⁶²⁸. 21 Ocak dan 10 Şubata kadar 22 gün süren çarpışmalarda şehrin büyük kısmı yanmıştır. Mevsimin kış olması Sivas'tan Maraş'a mesafenin uzak olması yardımların ulaşmasında sıkıntı olmuştur. Rus yardımlarının da Malatya'dan gelememesi karşısında Türkler teslim mecbur kalmışlardır⁶²⁹.

⁶²² Baykal, s.47.

⁶²³ Akbıyık, s.161.

⁶²⁴ Akbıyık, s. 163.

⁶²⁵ BOA. DH. ŞFR. Dosya:657,Gömlük No:15.

⁶²⁶ Akbıyık, s.200.

⁶²⁷ TİTEA. K-10.Sıra No:1998,Kutu No:317,Belge No:56.

⁶²⁸ TİTEA. K-10.Sıra No:1921,Kutu No:320,Belge No:8.

⁶²⁹ Akbıyık, 196-234.

Fransızlar'da Türkler'den farklı değildir. Cezayir'den ancak iki yüz asker getirmişlerdir⁶³⁰. Maraş garnizonu yeniden ikmal edip geri dönmeyi planlamışlardır. Ancak bunu gerçekleştirmemişlerdir. Dışarıdan yardım alamamaları sonrası 10-11 Şubatta çekildiklerini Ermenilerden gizlemişlerdir. Bir Ermeni hatıralarında Fransızlar'ın kaçarken katırların ayaklarını ses çıkarmaması için keçelerle sardıklarını, birçok eşyalarını hatta portatif mutfaklarını dahi imha edip fazla yüklerini attıklarını anlatmıştır⁶³¹. Fransızlar çekilirken Türkler'in saldırıları, olumsuz hava şartları sonucu çok sayıda kayıp vermişlerdir. Cezayirli ve Senegalli askerler soğuktan donmuştur. Çatışmalarda 2000 Türk şehit olmuştur⁶³². Fransızlar Maraş'ı terk ederken yaralılarını burada bırakmışlardır. 1000 silahlı,8500 Ermeni, kilise ve bazı evlerde saklanmışlardır. 450 kadın ve çocuk Ermeni Kuva-yı Milliye tarafından tutulmuştur. Şehrin 3/2 si yanmıştır. Maraş kışlasını da yakmışlardır⁶³³. 1000 ev,350 dükkân, 5 camii,10 kilise, 15 mektep yanmış, 800 bin lira civarında ekonomik zarar olduğu tespit edilmiştir⁶³⁴. İngiliz siyasi temsilcisi İstanbul Hükümetinden Maraş'ta Ermeni katliamı yaptığı hakkında şikâyet etmiştir. Buna karşılık Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nazırı Fevzi Paşa'ya bunun doğru olmadığını tamamen tersi olduğunu söylemiştir⁶³⁵.

Maraş'ın kurtuluşunun ardından Kuva-yı Milliye'nin disiplinsiz davranışlarını kontrol altına almak için yeni yapılanmaya gidilmiştir. İzmir ve İstanbul adında iki tabur oluşturulmuştur. Bölük kumandanları mahalli ihtiyat subaylarından atanmıştır. Tabur kumandanlıklarına da birer yüzbaşı tayin edilmiştir. Taburların iâşe ve idarelerini Maraş Müdafaa-i Milliyesi'nce sağlanmıştır⁶³⁶.

2.5.4.Urfa'nın İşgali

İngilizler Urfa- Bilecik güneyinde demiryolu üzerinde bulunan Cerablus kasabasını işgal etmişlerdir. Türk bucak müdürünü ve jandarmasını tutuklamış ve hapse atmıştır.

⁶³⁰TİTEA. K-10.Sıra No:1740,Kutu No:320,Belge No:50.

⁶³¹Akbıyık, s.196-234.

⁶³²Akbıyık, s.235-243.

⁶³³Şenalp, s.339.

⁶³⁴Akbıyık, s.246-249.

⁶³⁵Şenalp, s.340.

⁶³⁶Şenalp, s.342.

Taburun ağır silahlarına el koymuşlardır. İngilizlerin buraya gönderdikleri 400 kişilik Arap birliği tarafından işgal edilmiştir⁶³⁷.

Heyeti Temsiliye Urfa'nın işgaliyle ilgili olarak birinci süvari alayı ve Urfa Valisi uyarılmıştır. Yabancı işgaline meydan vermemek için işgale karşı milli bir teşkilat kurulması gereklidir denmiştir. Bu konu hakkında Harbiye Nezareti'ne gerekli bilgi verilmemiş ise emri vaki olarak bilgilendiriniz, denmiştir. Çünkü hükümet bu konu hakkında kararlı davranamayacağından dolayı kararlı davranılması istenilmiştir. Bu konun öneminin hükümete izahının yapılmasını 13.Kolordu Kumandanı Cevdet Bey'den istenilmiştir⁶³⁸.

Anadolu'nun işgaline yurdun her tarafından gelen yoğun protesto ve tepkiler yer yer Kuva-yı Milliye saldırıları başlamıştır. M. Picot General Gouraud'dan önceki Suriye'de görev yapan Fransız Yüksek Komiseridir. Fransızlar Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek istemişlerdir. Ali Fuat Paşa ile önce M.Picot Kayseri'de görüşmüş, ardından Sivas'a geçmiştir. Mustafa Kemal Paşa Fransızların işgal ettikleri almak için Türklerin savaşmaya devam edeceğini söylemiştir. Picot ise Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü desteklediklerini söylemiştir⁶³⁹. Picot yeni işgal edilen yerlerden çekilmelerini emrettiğini bildirmiştir⁶⁴⁰. M. Picot Mustafa Kemal Paşa'dan Fransızlara karşı askeri bir harekette bulunulmamasını istemiştir. Mustafa Kemal Paşa ise Fransızlardan herhangi bir saldırı olmadıkça herhangi bir saldırı olmayacağını söylemiştir⁶⁴¹. Yine Fransızlar ile görüşmelerin devam ettiği ve Kuva-yı Milliye'nin bir iki yerde savaştığı ve işgalin diplomasi ile halledilebileceği çatışmaların bırakılması istenmiştir⁶⁴². M. Picot ile Mustafa Kemal görüşmesinden olumlu bir sonuç çıkmamasına karşılık Fransız- Türk ilişkilerinin geleceği açısından önemlidir. Fransa başbakanı Millerand 10 Şubat 1920'de M.Picot'un yaptığı gibi ve aynı koşullarda

⁶³⁷ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü...* s.82.

⁶³⁸ Baykal, s.34.

⁶³⁹ Bige **Yavuz**, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994,s.48.

⁶⁴⁰ İsmail Özçelik, s.138.

⁶⁴¹ BOA, DH. ŞFR. Dosya:660, Gömlek No.92.

⁶⁴² BOA, DH. ŞFR. Dosya:660,Gömlek No:28.

görüşme yapılmasını bildirmesi, görüşmelerden Fransız hükümetinin haberdar olduğunu söylemek mümkündür⁶⁴³.

İşgalin daha önce tahmin edilmesinden dolayı devletin elindeki malzemelerin düşman eline geçmemesi için çeşitli tedbirler alınmıştır. Mesela 6.Ordu kumandanı Ali İhsan Paşa Vilayat-ı Sitte güzergâhında olmasından ambarlardaki cephane ve mühimmatı başka yerlere nakil eder⁶⁴⁴. Ali İhsan Paşa Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey'i uyarmıştır. Halkını korumak için Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve buna bağlı olarak Milis Teşkilatı kurulmasını istemiştir. Urfa Jandarma Tabur Kumandanı Binbaşı Ali Rıza Bey ve eşraftan bazı ileri gelenleri çağırıp toplantı düzenlemiştir. 600 kişilik bir Milis Kuvveti oluşturulmuştur. Bu toplantıdan kısa bir müddet sonra İngilizler tarafından Urfa işgal edilmiştir. Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey “ Tehcir Suçlusu” olarak tutuklanıp İstanbul'a gönderilmiştir⁶⁴⁵.

Ali Saip Bey'den önce bölgeye gönderilen Binbaşı Ali Rıza Bey teşkilatlanmak istemiş ancak Fransızlara ihbar edilerek sınır dışına gönderilmiştir⁶⁴⁶. Deyrizor Seyyar Jandarma kumandanı iken Kadirli'ye oradan Urfa'ya atanan Ali Saip Bey bölgenin teşkilatlanmasını sağlamış ve aşiretler arasında bozgunculuk girişimlerini engellemiştir⁶⁴⁷. Aşiretlerden ve Askerlik Şubesi Başkanı, Veteriner Müfettişi ve jandarma kumandanı ile 15 Ocak 1920 de silahlı direniş kararı alınmıştır⁶⁴⁸. Ali Saip Bey oluşturduğu Danışma Kurulu (Heyet-i Müşavere) ile gizli olarak çalışmalara başlamıştır. “Namık” adı ile Kuva-yı Milliye kumandanı olarak tüm aşiretlere mektuplar göndermiştir⁶⁴⁹. Ayaklanmayı ilk Urfa'da jandarma başlatacaktır. Urfa'da bulunan 600 Rus tüfeği ile bir buçuk milyon Rus cephanesi 15 Ocak günü cezaevinden çıkarılacak suçlular ve gençlerle ayaklanmanın başlanması planlanmıştır⁶⁵⁰. Toplanan Kuva-yı Milliye 3000 kişiye ulaşmıştır. Aşiret kuvvetleri; Milli Kabilesi 150 milis, Sivereklerden; 150 Milis, Badıllı Aşireti; 250, Dögerli Aşireti; 100, İzoli Aşireti 100

⁶⁴³Yavuz, s.50.

⁶⁴⁴İsmail Özçelik, s.44.

⁶⁴⁵İsmail Özçelik, s.143.

⁶⁴⁶Ursavaş, s.8.

⁶⁴⁷İsmail Özçelik, s.178.

⁶⁴⁸Ursavaş, s.50.

⁶⁴⁹Çay-Kalafat, s.78.

⁶⁵⁰Ursavaş, s.50.

Milis, Şeyhanlı Aşireti; 100, Aneze Aşireti 600 kişilik kuvveti ile çatışmaya katılmamış güvenlik sağlamıştır⁶⁵¹. Yine aşiretler dışında Viranşehir ve Siverek'ten 400 kişilik bir Kuva-yı Milliye kuvveti de bölgeye gelmiştir⁶⁵² Ali Saip Bey aşiretlerin başında 7 Şubat 1920'de Urfa'ya hareket etmişlerdir. Milli Kuvvetlerin geldiğini duyan Urfalılar Kuva-yı Milliyeye katılmışlardır. Geçtikleri yörelerde bulunan aşiretler de Kuva-yı Milliye ye katılmaya devam etmişlerdir. Namık Bey adıyla Ali Saip Bey şehrin yönetimine el koymuştur⁶⁵³. Kürt Kuva-yı Milliyeciler Fransızlar ile çatışmalarına devam etmişler ve her türlü ihtiyaçlarını da kendileri karşılamıştır⁶⁵⁴.

Çatışmalarda Fransızlar'ın elindeki kilit noktaların alınması halkın isteğini birlik duygusunu artırırken dışarıdan destek alamayan Fransızları daha zor durum sokmuştur⁶⁵⁵. 61 gün süren Urfa muharebesi sonrası 8 Nisan da Fransız komutanı mütareke teklif etmiştir. Ermenilerin hayatlarının korunması, Fransız esirlerin teslimi şartıyla 11 Nisan 1920'de Urfa'dan çekilmişlerdir. Çekilme sırasında aşiretler tarafından saldırılar devam etmiştir⁶⁵⁶.

2.5.5. Antep'in İşgali

İngilizler Mondros Mütarekesinin yedinci maddesine dayanarak 15 Ocak 1919 tarihinde Antep'i işgal etmişlerdir. İngilizler, tercümanları Ermeni Leonyan Adur'un teşvikleriyle bölge halkına eziyet etmişlerdir⁶⁵⁷. Şehrin ileri gelenlerinden bazı kişileri önce Halep'e oradan da Mısır'a göndermişlerdir. Birinci Dünya Savaşı sırasında uygulanan tehcir ile ilgili olarak suçsuz birçok insan tutuklanmıştır. 12 Martta ise şehirde sıkıyönetim ilan etmişlerdir. Bölgenin haberleşmesi kesilmiştir. Sıkıyönetim boyunca esnafın fırınlar dışında açık bırakılmasına izin verilmemiştir. Kapalı kalan iş yerleri sonrasında dükkânlarda bulunan mallar bozulmuştur. Bunların kokusu rahatsız edecek derecelere varmıştır⁶⁵⁸.

⁶⁵¹İsmail Özçelik, s.189.

⁶⁵²BOA, DH. ŞFR. Dosya:658,Gömlek No:64.

⁶⁵³Çay –Kalafat, s.79.

⁶⁵⁴BOA, DH. ŞFR. Dosya: 658, Gömlek No:142.

⁶⁵⁵İsmail Özçelik, s.277.

⁶⁵⁶Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973,s.158.

⁶⁵⁷Bilgehan Pamuk, *Bir Şehrin Direnişi: Antep Savunması*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009,s.82.

⁶⁵⁸Çay –Kalafat, , s.65.

Antep İngiliz işgal komutanlığı bir bildiri yayınlarak halkın elindeki tüm silah ve cephanelerin teslimini istemiştir. Teslim etmeyip saklayanların aramalarda evinde ya da üzerinde silahla yakalanırlarsa idam edileceği duyurulmuştur. Korkan halktan on dört araba dolusu silah toplanmıştır⁶⁵⁹.

Antep'teki Fransız kuvvetleri biner kişilik üçer tabur olması kararlaştırılmıştır. 27 Ekim 1919 tarihinde Albay Flye Sante Marie, birkaç Fransız subayı ve bir miktar askerle gelmiştir. 29 Ekim 1919'da İngilizler bölgeyi tamamen Fransızlar'a terk etmiştir⁶⁶⁰. İngilizler aslında bir an önce ellerinden çıkarmaya çalışmışlardır. Lloyd George ve Cleemanceau 15 Eylülde anlaşmaya varmıştır. Heyeti Temsiliye tarafından Antep, Maraş ve Urfa'nın mütareke hükümlerine aykırı olarak Fransızlar tarafından işgal edileceği söylentileri çıkmıştır. Bu bölge halkını oldukça üzmemektedir denmiştir. Bütün Anadolu'ya yayılan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından protesto edileceği söylenmiştir. Eğer bu protestolar yetersiz kalırsa yurt çapında fiili olarak kendini koruyacak güce sahip olmasından dolayı, gerekenin yapılması için Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya bildirilmiştir⁶⁶¹. Tüm protesto ve uyarılara rağmen işgal gerçekleşmiştir.

Fransa'nın işgaline Erkânı Harbiye ile aynı tutumda davranmış olan 13. Kolordu Komutanı Ahmet Cevdet Bey'dir. Fransa'nın Kuva-yı Milliye endişesinden dolayı Fransa yeteri kadar askeri kuvvet getirene kadar İngilizlerin çekilmeyeceğini söylemiştir. Harbiye Nezareti'nin kararına uyulması gerektiğini söylemiştir. Ancak Kuva-yı Milliye'nin hareketine hali hazırda bulunan ordusunun da müdahale etmeyeceğini söylemekten çekinmemiştir⁶⁶².

Mustafa Kemal Paşa, henüz Sivas'tan ayrılmadan Kılıç Ali'yi yanına çağırarak Antep Kuva-yı Milliye Kumandanlığı görevini vermiştir. Kılıç Ali'ye görevi başarıp başaramayacağını sormuştur. Kılıç Ali Allah'ın izniyle başaracağını söylemiştir. Mustafa Kemal Paşa "Bak Kılıç! Başarmazsan ismini geri alırım!" demiştir⁶⁶³.

⁶⁵⁹Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü...* s.162.

⁶⁶⁰Pamuk, s.94.

⁶⁶¹Baykal, s.35.

⁶⁶²Pamuk, s.107.

⁶⁶³*Kılıç Ali'nin Hatıraları*, Derleyen: Hulusi Turgut, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2005,s.84.

Antep'te halkın sabrını taşıran birçok olay yaşanmıştır. Fransız üniforması giyen Ermeniler şehirlerde kadın, çoluk çocuk demeden sataşarak rahatsız etmişlerdir. Yapılan sayısız şikâyetlere kayıtsız kalmışlardır. Heyeti Temsiliye Urfa, Maraş ve Antep'i işgal eden Fransızların yaptıkları haksızlıklar ve zulümler karşısında Fransızlar uyarılmalıdır denmiştir. İngilizlere karşı Fransızlara ikiyüzlü davranışlara son verilmesi istenmiştir⁶⁶⁴.

Suriye Fevkalade Komiseri Georges Picot, Yüzbaşı Dam ve Teğmen Filori'den oluşan Fransız Heyeti Mustafa Kemal Paşa ve Heyeti Temsiliye ile görüşmek için Sivas'a gelmişlerdir. Picot Hükümetlerinin izni ve bilgisi dâhilinde görüşmeye geldiklerini söylemiştir. Ancak bunun özel bir görüşme olduğunu Hükümeti adın resmi bir mahiyet taşımadığını söylemiştir. İşgalin tamamen Mütareke hükümlerine uygun olduğunu söylemiştir. Milli Kuvvetlerin Fransa'ya karşı harekette bulunmamasını istemiştir. Mustafa Kemal Paşa ise Fransız kuvvetleri sebebiyet vermedikçe saldırgan bir davranışta bulunulmayacağını söylemiştir⁶⁶⁵.

21 Ocak 1920 günü İnönü caddesindeki fırının önünden geçen 12 yaşındaki Mehmet Kamil adında bir çocukla annesine iki sarhoş Fransız askeri sataşmıştır Kadının peçesini yırtarak tecavüze yeltenmiştir. Annesini korumak isteyen Kamil taşla askerlere saldırınca askerler tarafından şehit edilmiştir⁶⁶⁶. Halk galeyana gelmiştir. Kamil'e görkemli bir cenaze töreni düzenlenmiştir. Fransızlar'a karşı ilk fiili hareket oluşmuştur. Albay Sainte Marie, özür dilemiş ve Kamil'in babasına iki yüz altın lira tazminat teklifinde bulunmuştur⁶⁶⁷.

Türk kamuoyunun tepkisi giderek artmaya başlamıştır. Bu yaşanan olaylar bir an önce örgütlenmenin gereğini göstermiştir. Cemiyet-i İslamiye Teşkilatı 1895 yılında kurulmuş olabileceği söylenmektedir. Ancak İngilizler'in Antep'i işgali ile aynı

⁶⁶⁴Baykal, s.53.

⁶⁶⁵Pamuk, s.127.

⁶⁶⁶Zekai Güner, "Antep Savunması ve Ali Şefik Özdemir Bey'in Faaliyetleri" *Uluslararası Yönetim ve İşletme Dergisi*, 3,6. 2012, s.56.

⁶⁶⁷Pamuk, s.133.

dönemde kurulduğu da söylenmektedir. Antep Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulana kadar terhis olan askerleri evlerine ulaştırmış, fakirlere yardım etmiştir⁶⁶⁸.

Güney cephesinde düşmana karşı düzenli ordu, değil halk ile savaşılmıştır. Fransızlar'a karşı yapılmış olan gayrinizamî harpte bir taktik uygulamamışlardır. Eğer düşman güçlü ise ondan kaçıp, zayıf ise ona saldırmaktır. Belirli bir cephede olmamış düşman nerede bulunuyorsa cephe orası olmuştur. Şehir ve kır gerilla savaşı olarak yürütülmüştür. Düşmanı yıpratmak ilk aşaması olmuştur. Şehir gerillasında sabotaj ve baskın yapmak temel olmuştur. Kır gerillasında ise baskın esas, sabotaj ikinci kısmıdır. Kuva-yı Milleye'nin muharebe taktiği imkân ve şartlar gereği bir yere bağlı kalmamışlardır. Sınırlı sayıda müfrezeleri ile birkaç baskın yapmışlardır. Düşman mevzilerinde karışıklık çıkarıp başarı sağlamak amaçları olmuştur⁶⁶⁹.

Antep Heyeti Merkeziyesi Antep–Kilis yolu Kuva-yı Milliye komutanı olarak gönderilen Şahin Bey'in kurduğu savunma hatlarıyla düşmanı perişan etmiştir. 1000 kişi 2 top, 8 makineli tüfekte Fransız birliğini yenmiştir. Zor durumdaki Fransızlar Kilis ve Katma'dan yardım istemiştir. 3 piyade alayı, 200 süvari, bir batarya top, dört tank, birçok ağır makineli tüfekte Antep'e yola çıkmıştır. 26 Mart 1920'de üç günlük çarpışma sonunda Şahin Bey şehit olmuştur. Fransız ve Ermeniler şehri kuşatmıştır.⁶⁷⁰

1921 yılının Ocak ayında yiyecek yakacak sıkıntısı had safhaya ulaşmıştır. Şehirdeki tüm hayvanlar ve kuruyemişler toplanarak İaşe-i Umumiye denilen ambarlara konulmuştur. Ahalinin yaşamını idame ettirecek kadar gıda maddesi dağıtılmıştır. Zerdali çekirdeğini kırarak içine kepek katıp ekmek yapmışlar, tadının yenmeye uygun olmamasından dolayı şehirde hıçkırık hastalığı çıkmıştır. Yaşanan tüm bu sıkıntılar sonrasında Antep 8 Şubat 1921 de işgal edilmiştir. Tüm sıkıntılar hasebiyle 9 Şubat günü şehir ileri gelenleri tarafından teslim antlaşması yapılmıştır⁶⁷¹.

⁶⁶⁸Pamuk, s.142.

⁶⁶⁹Pamuk, s.164.

⁶⁷⁰Güner, s.57.

⁶⁷¹Güner, s.61.

Fransız birlikleri 9 Şubatta Maraş'ı boşaltmıştır. Ardından tamamen Adana'dan çekilmişlerdir. Antep ve Maraş'taki başarısızlıklar Fransız Hükümeti'nin Ankara'dan anlaşma istemelerine neden olmuştur⁶⁷².

Kurtuluş Savaşı'nda askeri zaferleri diplomatik zaferler izlemiştir. Nitekim Sakarya Zaferi sonrasında da ilk önemli diplomatik başarımız 20 Ekim 1921 günü Ankara'da imzalanan Türk-Fransız antlaşmasıdır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Vekili Yusuf Kemal Bey ile Fransız eski bakanlarından M. Franklin Bouillon arasında imzalanmıştır. 13 maddelik kısa bir anlaşma olmasına rağmen oldukça öneme haizdir. 1914 yılından itibaren Türkiye'ye karşı savaştan üçlü müttefik cephede büyük bir delik açmıştır⁶⁷³.

İnönü sonrası toplanan Londra Konferansı Mustafa Kemal Paşa'nın deyimiyle “Anadolu’yu nüfuz bölgelerine ayıran anlaşmayı başka adlar altında kabul ettirme kararları” reddedilmiştir. Ankara antlaşması yapılmış ve Güney Cephesi kapanmıştır. Böylece tüm kuvvetler batıya kaydırılarak olası başarısızlıkların önüne geçilmiştir⁶⁷⁴.

2.6. İstanbul Hükümetleri ve Kuva-yı Milliye

VI. Mehmet Vahideddin ile İzzet ve Kamil Paşaların “bu âdem deli” dedikleri, Vahideddin'in ise “Deli miyim, hiç onu sadarete getirir miyim?” dediği Damat Ferit Paşa ablası Mediha Sultan'ın baskı ve isteği ile sadrazam yapmış ve defalarca hükümet kurdurmuştur. İngiliz hayranı olan Damat Ferit Paşa İngiliz Muhipleri Cemiyetinin her türlü destekçisi ve Kuva-yı Milliye hareketinin karşısında yer almıştır⁶⁷⁵. Damat Ferit Paşa Anadolu'dakilerin nefretini suikast planlayacak kadar kazanmıştır. Nitekim Çerkes Ethem Bey Akhisar Kuva-yı Milliyesinde kumandanlık yapan eniştesi Hafız Hüseyin Bey'den bu iş için cengâver birini istemiştir. Hafız Hüseyin Bey Dramalı Rıza Bey'i Çerkes Ethem Bey'in yanına getirmiştir. Rıza Bey bunun çare olup olmayacağı sorusuna “Hiç değilse ondan sonrakiler Milli Mücadele'ye açıkça karşı gelemezler” demiştir. Ancak bir müddet sonra Dramalı Rıza Bey ihbar edilmiş ve sonrasında idam edilmiştir⁶⁷⁶.

⁶⁷²Baytok, s.81.

⁶⁷³Bilal Şimşir, *İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972, s.280.

⁶⁷⁴Halil İbrahim İnce, *Milli Mücadelede Kilis*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2015, s.175.

⁶⁷⁵Tevetoğlu, s.103.

⁶⁷⁶Kutay, *Çerkes Ethem Hadisesi...* s.18.

Damat Ferit Paşa'nın İzmir'in Yunanlılar'ca işgali sonrasında tepki verilmemesi yönündeki emirlerine birçok kesimden eleştiriler gelmiştir. İstanbul basının önde gelen pek çok ismi ve önemli yazarlar bu durumu eleştirmişlerdir. Ancak altı yüz senelik bir devletin kendisini korumasının gerektiğinin, eğer işgallere karşı bir müdafaa gösterilmezse, diğer devletlerin daha kötü şeyler düşüneceği söylenilmiştir. Kuva-yı Milliye'nin müdafaa gösterilerek hala canlı olduğu ayakta kalındığının bir kanıtı olduğu söylenilmiştir⁶⁷⁷. Kuva-yı Milliye'nin vatanın birliğini koruma amacı ile Avrupalı devletlerin ülkeyi paylaşmalarına karşı direniş için kurulduğu bildirilmiştir⁶⁷⁸.

İstanbul Hükümeti birçok bölgeye “masarif-ı gayri melhuz tertibinden” yani gizli ödenek üzerinden yardım göndermiştir⁶⁷⁹ Maraş'ta yaşanan üzücü olaylarda Müslüman ve gayrimüslim ailelere yardım edilmesi üzerine denerek on bin lira gönderilmiştir⁶⁸⁰.

Harbiye Nezareti'nden 14. Kolorduya gönderilen yazıda Kuva-yı Milliye iaşesinin 14. Kolordu tarafından karşılanması, zoraki bir müdahaleye imkân bırakılmaması istenmiştir⁶⁸¹. Yine askerin ayakkabısının olmadığı bunun halledilmesi istenilmiştir⁶⁸². Anadolu ahalisinden hiç kimsenin bir karış toprak vermeyeceği, Yunanlılar'ın memleketten çıkarılmasının Hükümet tarafından da çok istenildiği söylenilmiştir. Ama çıkmaz yollardan ya da sapa yollardan bu hedefe ulaşamayacağı, bu amaca ulaşmak için her aklına gelenin aklına estiği gibi davranamayacağı belirli kurallara uyulması gerekeceği belirtilmiştir. İşgal bölgelerini gezen İngiliz Generali'nin de raporlarında belirttiğini hükümetin onay vermediği işlerle meşgul olunmaması istenmiştir⁶⁸³.

Yapılan uygulamalar alınan kararların birbiri ile çelişiyor görünmesi Osmanlı Hükümeti'nin birçok kararı kendisinin vermemesinden dolayıdır. İtilaf Devletleri, İstanbul'un işgali ve İzmir'in işgali ile ortaya çıkan Kuva-yı Milliye ile ilgili olarak beyanname yayınlamasını istemişlerdir. Ancak Hariciye Nezareti gazetelerde

⁶⁷⁷ Ahmed Şirani, İtisam, “Kuva-yı Milliye Hakkında Fikrimiz”,(1919,18 Ekim)

⁶⁷⁸ ATASE, İstiklal Harbi, Sıra No:10397, Kutu No:199, Gömlek No:241.

⁶⁷⁹ ATASE, İstiklal Harbi, Sıra No: 3695, Kutu No:27, Gömlek No:55.

⁶⁸⁰ Sakallı, s.242.

⁶⁸¹ BOA. BEO, Dosya No:4612,Gömlek No:345833.

⁶⁸² ATASE, İstiklal Harbi, Sıra No:10397, Kutu No:197, Gömlek No:50-1.

⁶⁸³ BOA, DH. ŞFR. Dosya No:102. Gömlek No:290.

yayınlanacak bir beyanname yayınlamanın kötü sonuçları olabileceğinden yayınlamayacaklarını Fevkalade Komiserliğe bildirmiştir⁶⁸⁴. Harbiye Nezareti ile Kuva-yı Milliye'nin gereği hakkında pek çok yazışma yapılmıştır. Kuva-yı Milliye'nin ülkenin korunması için gerekli olduğu ve ordunun terhis edildiği, dolayısıyla Kuva-yı Milliye ile takviye edilmesinin gerekli olduğu söylenilmiştir⁶⁸⁵.

İtilaf Devletleri taraftarı yöneticilerin sayıları fazla olmamakla olayların gidişatına etki etmişlerdir. Yine Kuva-yı Milliye harekâtının mutlak muhaliflerinden biriside İçişleri Bakanı Ali Kemal'dir. Entente gazetesine verdiği demeçte Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Yunanlılar'dan daha tehlikeli düşman olduğunu söylemiştir. Aşağı tabakadan oluştuklarını söylemiştir⁶⁸⁶. Kuva-yı Milliyeci subayların sayısının oldukça fazla olmasından buna tedbir alınmak istenilmiştir. Kuva-yı Milliye'nin resmi iradeye bağlı bir kuruluş olmadığı vurgulanmıştır⁶⁸⁷. Örneğin: İngilizler Maltepe'de bulunan Tayyare Endaht Mektebi subaylarının evleri aramışlar ve Kuva-yı Milliyeci oldukları gerekçesi ile tutuklamışlardır. Devletin aleyhinde bir harekete meydan verilmemesi için yapıldığı bildirilmiştir⁶⁸⁸.

İngilizler Mütareke döneminde İstanbul'da geniş bir istihbarat ağı kurmuşlardır. Beyoğlu İngiliz Frerler Okulunu istihbarat karargâhı olarak kullanmışlardır. Yeni şubeler ekleyerek her kesimden çalışanları ekiplerine katmışlardır. Galatasaray Postanesinin ikinci katı, Galata da Yer altı caminin yanında bulunan İstavropolo Hanını merkez olarak kullanmışlardır⁶⁸⁹.

Sayıları azda olsa Anadolu'da görev yapan Padişah yanlısı idareciler vardır. Mondros Mütarekesinden sonra, Ankara'ya iki bölük İngiliz askeri istasyona gelerek karargâh kurmuşlardır. Ardından bir Fransız askeri birliği gelmiş tamamlanmamış İttihat Terakki Kulüp binasına yerleşmişlerdir. İngiliz Muhipleri Cemiyeti yayın organı olan Alemdar gazetesini çıkaran Refi Cevad (Ulunay)'ın babası olan Ankara Valisi Ali Muhiddin Paşa

⁶⁸⁴ *Osmanlı Belgelerinde Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Atatürk*, Ankara, 2007, s.191.

⁶⁸⁵ *ATASE*, İstikla Harbi, Sıra No:3137, Kutu No:18, Gömlek No:81.

⁶⁸⁶ İstiklal Harbi, "Ali Kemal Milliyetçilere Aşağı Tabaka Diyor", (1919,26 Haziran)no:38.

⁶⁸⁷ *ATASE*, İstiklal Harbi, Sıra No:2616, Kutu No:157, Gömlek No:65.

⁶⁸⁸ *Osmanlı Belgelerinde*, s.204.

⁶⁸⁹ Hüsnü **Himmetoğlu**, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, Ülkü Matbaası, 1975, C.1, s.76.

İngilizlere yardımcı olmuştur⁶⁹⁰. Ankara Valisi Muhiddin Bey Ankara ve ilçelerini gezerek çeşitli incelemelerde bulunmuştur. Kuva-yı Milliye'ye karşı alınacak tedbirleri ve halkın Kuva-yı Milliye'ye karşı tutumunu yapılması gerekenleri İstanbul Hükümetine bildirmiştir⁶⁹¹. Vali Muhiddin Bey bu gezisini yaptığı sırada Ali Fuat Paşa Amasya'ya gitmiştir. Yerinde Yarbay Mahmut Bey'i bırakmıştır. Dâhiliye Nezaretinin görüşmelerini Yarbay Mahmut Bey bildirmiştir⁶⁹².

Heyeti Temsiliye tarafından, Muhiddin Bey ve Çorum Mutasarrıfı Sami Fethi Bey'in Sivas'a beraber davet edilmesi kararı alınmıştır. Daveti Bekir Sami Bey yapmıştır⁶⁹³. Ankara Valisi Muhiddin Bey Çorum'a gelirken tutuklanmış ve Sivas'a getirilmiştir⁶⁹⁴. Bir müddet burada kaldıktan sonra serbest bırakılmıştır. İstanbul'a döndükten sonra emekli olmuş ve Cidde'de vefat etmiştir⁶⁹⁵.

Yine Trabzon Valisi Galip Bey'de Milli Mücadele aleyhinde girişimlerde bulunan Valilerden biridir. Sivas Kongresine katılan Ömer Fevzi Bey Kongre başkanlığını Mustafa Kemal Paşa'ya kaptırmıştır. Trabzon'dönünce Selamet gazetesinde Milli Mücadele aleyhinde yazılar çıkarmıştır. Trabzon Valisi Galip Bey'den Kazım Karabekir Paşa Ömer Fevzi Bey'in faaliyetlerinin önlenmesi için 5 saat boyunca telgrafla görüşmüştür. Gümüşhane'ye geleceğini Karabekir Paşa'ya bildirmiştir. Vali Galip Bey'in Müdafaa-i Hukuk üyelerini Milli Mücadele aleyhine kışkırttığı öğrenilmiştir⁶⁹⁶. Bunun üzerine Gümüşhane'de bulunan Galip Bey Kuva-yı Milliye tarafından Erzurum'a getirilmiştir. Yarbay Halit(Deli) Bey tarafından kamyona bindirerek koruma ile Erzurum'a göndermiştir⁶⁹⁷. Trabzon Valisi Galip Bey'in valilik hayatı böylelikle bitmiştir.

Konya Valisi Cemal Bey'de İstanbul Hükümeti'nin emirlerini yerine getiren idarecilerdendir. İtalyanlar, Konya tren istasyonunu işgal etmiş sonraki birkaç ay

⁶⁹⁰Tevetoğlu, s.104.

⁶⁹¹BOA, DH. ŞFR, Dosya:646. Gömlek No:71.

⁶⁹²Erdeha, s.237.

⁶⁹³Baykal, s.5.

⁶⁹⁴TİTEA. K.10,Sıra No:31,Kutu No:304,Belge No:2.

⁶⁹⁵Erdeha, s.244.

⁶⁹⁶Erdeha, s.186.

⁶⁹⁷BOA, DH. ŞFR, Dosya: 648. Gömlek No:54.

içerisinde önemli miktar asker göndermişlerdir. İstasyona karargâh çadırı ve telsiz telgraf istasyonu kurmuşlardır. Yıldırım orduları komutanı Cemal Paşa'dan İtalyan komutanı Titli işgal tabur komutanı Dezinpo için uygun bir yer talep etmiştir. Cemal Paşa Harbiye Nezareti'nden İtalyanlar'a nasıl davranacaklarını sormuştur. Cevaben askeri ve mülki makamlarca protesto edilmesi ve Mütarekeye aykırı davranılmaması bildirilmiştir. Ancak Vali Cemal Bey'in tutumundan dolayı herhangi protesto eylemi yapılmamıştır. Vali Cemal Bey Darül Muallim Mektebini boşaltıp İtalyanlar'a verecek kadar ileri gitmiştir⁶⁹⁸.

Hükümet taraftarı memurlar Kuva-yı Milliye'ye muhalefetten dolayı İstanbul'a kaçmıştır. Bu kimselerin emlak ve diğer varlıklarına el konulduğundan Dâhiliye Nezareti ve polisten incelenmesi istenilmiştir. 50 liraya kadar bu kişilere hazineden ödenmek üzere yardım yapılması kararı alınmıştır⁶⁹⁹.

Mondros Mütarekesi'nden sonra işgaller sonrası Nasihat Heyetleri oluşturulmuştur. Şile ve civarındaki Türk köylerine saldıran Rum Çetecilerini nasihat ile yola getirmek amacıyla kurulmuştur. Daha sonra ise Trakya ve Anadolu olmak üzere iki Nasihat Heyeti gönderilmiştir⁷⁰⁰. Padişahın selamlarını, şefkat ve teveccühlerini sunmak için gitmişlerdir. Halkın saltanata olan saygısından dolayı bu heyetle de Osmanlı ailesinden bir şehzade gönderilmiştir. "Heyeti Nasiha" Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığında gitmiştir⁷⁰¹. Heyet, Milli Teşkilatın dağıtılmasını istemiştir. İstanbul Hükümeti ve askerine uyulmasını istemiştir⁷⁰². Mülki ve askeri makamlardan Kuva-yı Milliyeeye yönelik verilen emirlerin uygulanması istenilmiştir. Kuva-yı Milliye'nin Aydın ve Dinar taraflarında basit teşkilatlanmalar yapmışlardır. İstedikleri paraları vermeyen ya da veremeyen ahali ve memura tehdit ve zorla almışlardır, denilmiştir⁷⁰³.

Yunan işgaline tepki olarak kurulan Kuva-yı Milliye'nin dağıtılması istenmiştir. İtilaf Devletlerinin Yunan tecavüzüne karşı dikkatleri çekilmiştir. Bu gibi olayların

⁶⁹⁸ Ahmet **Avanas**, *Milli Mücadelede Konya*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998, s.29.

⁶⁹⁹ BOA, MV. Dosya No:219.Gömlek No:114.

⁷⁰⁰ Aydın, s.44.

⁷⁰¹ Köstüklü, s.192.

⁷⁰² BOA, DH. KMS. Dosya:53-2. Gömlek No:75.

⁷⁰³ BOA, DH. KMS. Dosya No:54-1.Gömlek No:9.

sonlandırılması talep edilmiştir. İtilaf Kuvvetleri ise Kuva-yı Milliye'nin yasaklanacağı, lazım gelen yerlerde ise İngiliz subaylarının asayişini sağlayacağı bildirilmiştir. Kuva-yı Milliye'nin kimseyi korumasına ihtiyaç olmadığı için gerekli olmadığı, kaldırılması istenilmiştir⁷⁰⁴. Ancak, İngiltere ve Fransa teminat vermelerine rağmen Yunan saldırıları devam etmiştir. Saldırıları devam ederken Kuva-yı Milliye Komutanları aldıkları karar ile Kuva-yı Milliye'nin dağıtılamayacağı kararını almışlardır⁷⁰⁵.

İkinci Fırka Kumandanlığından Hariciye Nezaretine gönderilen yazıda ihtiyaç halinde Kuva-yı Milliye'nin daha da çoğalabileceği söylenmiştir. Görevlerini yerine getirmek için gerekli tedbirlerin alınmasının gerektiği söylenmiştir. Kayıplardan ve boşluktan dolayı bu teşkilat ortaya çıkmıştır. Bu teşkilatın gereği olmadığı söylenmiştir⁷⁰⁶. Denizli'de Kuva-yı Milliye'den çeteler olarak bahsedilmiştir. İtilaf Devletleri tarafından müdahale edilmesi gereklidir. Mülki ve askeri yetkililerce gerekli tedbirlerin alınması gereklidir. Nazilli'de Kuva-yı Milliye her şeye hâkim olmuştur. İkinci Ordu Müfettişi ve Askerlik Şubesi de desteklemiştir. Bundan dolayı Hükümetin emirleri uygulanamamıştır⁷⁰⁷. Nazilli'de Kuva-yı Milliye Yunan işgalinde olmasından dolayı bölgeden ayrılmamıştır. İşgalin kalıcı olmaması ahalinin korunması için bölgede hâkimdir olmuştur. Bu yüzden bölge komutanlığının başka bir yere taşınması istenmiştir⁷⁰⁸.

İstanbul Hükümeti, Milli Hareketi karalamak adına Milli Hareketçilerin İttihatçı olduklarını sıklıkla dile getirmişlerdir. Bu menfi propaganda Milli Hareket içerisinde zaman zaman olumsuzluklara yol açmıştır. Misal vermek gerekirse Aydın ve havalisi Kuva-yı Milliye Kumandanı Demirci Mehmet Efe İttihatçı oldukları için Kazım Nuri ve Şükrü(Saraçoğlu) Beyleri gözaltına almıştır. Yine Kuva-yı Milliye'yi dağıtmak için Jandarma Genel Komutanı Korgeneral Kemal Paşa'yı göndermiştir. Ancak Nazilli Kuva-yı Milliye Kumandanı Hacı Şükrü Bey tutuklamıştır. Alaşehir Kongresi Başkanı Hacim Muhittin Çarıklının ricası üzerine, Kuva-yı Milliye lehine açıklamalarda

⁷⁰⁴BOA. DH. KMS. Dosya No:54-2.Gömlek No:44.

⁷⁰⁵BOA. DH. KMS. Dosya No:54-2. Gömlek No:54.

⁷⁰⁶BOA. DH, KMS, Dosya:53-2,Gömlek No:11.

⁷⁰⁷BOA. DH, KMS, Dosya:53-2,Belge No:63.

⁷⁰⁸BOA., DH, KMS, Dosya:53-2,Belge No:63.

bulunmak kaydıyla Kemal Paşa'yı serbest bırakmıştır⁷⁰⁹. Kuva-yı Milliye adı altında yapılan yazışmaları yasaklamaya çalışmışlardır⁷¹⁰. Demirci Mehmet Efe ve Kuva-yı Milliye Kumandanı Hacı Şükrü Bey'in zorla asker toplamalarından dolayı tutuklama kararı çıkarmışlardır⁷¹¹.

Denizli Mutasarrıfı Faik Bey'e göre Aydın ve Denizli Mütareke şartlarına aykırı olarak işgal edilmiştir. Osmanlı Hükümeti ve merkez noktaların bu durumlardan haberdar edilmesi istenilmiştir. Ancak nahiye müdürü, Aydın ve Nazilli muhaberatını sağlayacak telgraf hatlarını kontrol ettirmemiştir⁷¹². Faik Bey kesilen haberleşmenin tekrardan sağlanmasını istemiştir⁷¹³. 57. Fırka Komutanı Albay Şefik Bey ilk Kuva-yı Milliye fikrini resmi olarak Harbiye Nezaretine yapmıştır. Durumu kurtarmak için Kuva-yı Milliye gereklidir demiştir⁷¹⁴. Nazilli Kaymakamı ve Jandarma Genel Komutanı 57.Tümen Komutanı Albay Şefik Bey'in gönüllü ve asker toplama faaliyetlerini engellemeye çalışmışlardır⁷¹⁵. Kuva-yı Milliye ve 57. Alay Komutanı Albay Şefik ve yanındakilerin asayışı bozduğunu Milli Teşkilattan olduğunu söyleyen çetelere Müslüman ahalinin katılması için teşvik etmişlerdir. Bunlar için tedbir alınmasının önemi vurgulanmıştır. Gerekirse fırka merkezinin Çine'den Nazilli'ye alınmasını istemişlerdir. Albay Şefik Bey'in değiştirilmesini İstanbul Hükümeti'ne şikâyet etmiştir⁷¹⁶. Ancak Albay Şefik Bey'in mahalli tedbirleri ve İstanbul Hükümetine karşı Kuva-yı Milliye'yi savunan tutumları karşısında susmuşlardır⁷¹⁷.

Damat Ferit Paşa Kuva-yı İnzibatiye birliklerinin başarısından oldukça emindir. Nitekim Anadolu'daki otoritesini tekrar kazanmak için Anadolu Fevkalade Müfettişliği'ni kurmuştur. Müşir Zeki Paşa'yı da başına getirtmiştir⁷¹⁸. Anadolu Fevkalade Müfettişliği vilayetlere telgraflar göndermek dışında bir etkisi olmamıştır.

⁷⁰⁹Albayrak, s.86.

⁷¹⁰BOA, MV. Dosya No:219. Gömlek No:44.

⁷¹¹BOA. DH. KMS. Dosya No:53-2.Gömlek No:20.

⁷¹²Apak, s.81.

⁷¹³BOA. BEO, DH. ŞFR. Dosya:653,Gömlek No:36.

⁷¹⁴Köstüklü, s.76.

⁷¹⁵Aydinel, s.251.

⁷¹⁶BOA. BEO, DH. KMS. Dosya:53-2,Gömlek No:83.

⁷¹⁷Aydinel, s.251.

⁷¹⁸Osman **Akandere**- Hasan Ali **Polat**, *Damat Ferit Hükümetlerinin Milli Mücadele Karşısı Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011,s.227.

Milli Mücadelede Albay Şefik gibi birçok komutan herhangi yerden bir emir almadan insiyatiflerini kendi ellerine alarak katılmışlardır. İstanbul Hükümeti adına gönderilmiş olmasından dolayısıyla devletin mevki ve imkânlarını kullanmak için aksi söylemde bulunmamıştır. Alaşehir Askerlik Şubesi Başkanı, Süleyman Sururi Bey bu bölgede de oldukça önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Uşak, Simav ve Kütahya'ya kadar bölgede Kuva-yı Milliye polis ve jandarmanın müdahalesine rağmen çekilmemiştir. Kütahya ikinci alay kuvvetleri destek verenlerin cezalandırılacağını bildirmiştir. Yinede Kütahya ve civarı yerlerde Kuva-yı Milliye etkili olmuştur⁷¹⁹.

Halife hazretlerine ve hükümete karşı ayaklanmış olan Kuva-yı Milliye ve destekçilerini uyarılmışlardır. Asi kabul edilen Kuva-yı Milliyeci'lere karşı onları bastırmak için gönderilen Kuva-yı İnzibatiye'nin gönderilemeyen bölgelerde Kuva-yı İnzibatiye birliklerinin oluşturulması istenilmiştir⁷²⁰. İstanbul Hükümeti ayaklanmalar ve her türlü askeri imkânları denedikten sonra dini olarak da Kuva-yı Milliye'yi yıkmaya çalışmıştır. Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi'nin Takvim-i Vekayi'de beş tane fetvası yayınlanmıştır. Padişaha isyan fetvalarda temel konudur. Ulü'l-emre itaatin önüne geçen isyancı Kuva-yı Milliye halkı düşmanlığa sevk etmiştir. Eşkîya kuvvetleri denilen Kuva-yı Milliyeci'ler hile ile sadık tebaayı kandırmıştır⁷²¹.

İstanbul Hükümeti Kuva-yı Milliye'nin faaliyetlerini engellemek âmâcıyla her türlü tedbire başvurmuştur. İradeler ve Divani Örfiye Mahkemesine aldıkları birçok kararlar yayınlamışlardır. Kuva-yı Milliye il ilişkilerinden dolayı haklarında gıyabi tutuklamaları ya da idam cezası verilmiş olan kişilerin durumlarını ve akıbetleri hakkında bilgi istenilmiştir⁷²².

Kuva-yı Milliyeciler'e fitne çıkarıp teşvik etmekle suçlamışlardır. Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuad Paşa, Halide Edip Hanım, Dr. Adnan Beyler ve Karakol teşkilatının başkanı olan Kara Vasıf Beyler hakkında idam kararı çıkarılmıştır⁷²³. Yine Harbiye

⁷¹⁹BOA. BEO, DH. KMS. Dosya:53-3,Belge No:33.

⁷²⁰BOA, DH. İ.U.M. EK. Dosya No:59,Gömlek No:9.

⁷²¹Akandere –Polat, s.129.

⁷²²BOA, MV. Dosya No:221.Gömlek No:164.

⁷²³BOA. BEO, Dosya No:4635,Gömlek No:347564.

Nazırı iken Anadolu'ya geçip Milli Mücadele'ye katılan Fevzi Çakmak hakkında da idam kararın yayınlanmıştır⁷²⁴.

Kuva-yı Milliye adına hareket eden çeşitli sınıflara mensup memur ve subayların Hükümetin emirlerine karşı gelmelerinden dolayı görevden alınmaları için gerekli muamelenin ikamet ettikleri mahallere bildirilmiştir⁷²⁵. Kuva-yı Milliye İstanbul Hükümeti adına gelen memurların 1920 yılı başından sonra atananlarını kabul etmeme şartı koymuştur. Bu tarihten itibaren görevine devam eden memurlar İstanbul Hükümeti tarafından, ihanet ettikleri kabul edilmiştir⁷²⁶. İstanbul Hükümeti tarafından Kuva-yı Milliye'ye muhalefet ettikleri gerekçesi ile cezalandırılan kimselere maaş bağlanmıştır⁷²⁷.

Kuva-yı Milliye tarafından zarara uğratanların zararlarının hükümet tarafından karşılanacağı söylenilmiştir⁷²⁸. Kuva-yı Milliye'den kaçarak İstanbul'a sığınanlara yapılan yardımların gizli ödenekten yapılması bildirilmiştir⁷²⁹. Gizli ödenekten para tahsisi yapılacak isimler açıklanmıştır⁷³⁰.

Kuva-yı Milliye'ye asker kuvvetinin katılımını önlemek amacıyla birçok çareler düşünülmüştür. Özellikle birliklerinden kaçarak Kuva-yı Milliye kuvvetlerine katılan jandarma efradının firarlarını önlemeye çalışmışlardır⁷³¹. Hatta amaçlarının Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin dağıtılması değil düzenli olarak jandarma kuvvetlerine dâhil etmek olduğunu açıklamışlardır⁷³². Anadolu Kavağı Birinci Alay Kumandanlığı'nda görevli Yüzbaşı İsmail Hakkı ve üsteğmen Hilmi Efendi birlikten elli askerle beraber Kuva-yı Milliye'ye katılmışlardır⁷³³. Yine Yakacık Takım Kumandanı üsteğmen Kerim Efendi askerleriyle beraber Kuva-yı Milliye'ye katılmıştır⁷³⁴.

⁷²⁴BOA. BEO, Dosya No:4635, Gömlek No:347582.

⁷²⁵BOA, MV. Dosya No:219. Gömlek No:110.

⁷²⁶BOA, DH. KMS. Dosya No:59-1. Gömlek No:49.

⁷²⁷BCA.30-18-1-1/1-6-17.

⁷²⁸BOA, DH. KMS. Dosya No:53-4.Gömlek No:44.

⁷²⁹BOA, DH. KMS. Dosya No:59-1.Gömlek No:37.

⁷³⁰BOA,DH.KMS.Dosya No:59-2.Gömlek No:56.,BOA.DH.KMS.Dosya No:59-1.Gömlek No:1.

⁷³¹BOA, DH. KMS. Dosya No:53-4.Gömlek No:48.

⁷³²BOA. DH. KMS. Dosya No:54-3. Gömlek No:41.

⁷³³BOA, DH. EUM. AYŞ. Dosya No:42.Gömlek No:51.

⁷³⁴BOA. DH. EUM. AYŞ. Dosya No:43.Gömlek No:7.

İstanbul Hükümeti Kuva-yı Milliye'nin faaliyetlerini önlemek için yaptıkları başka bir şeyde postaları engellemeye çalışmalarıdır. Nezaret, Kuva-yı Milliye adı altında sağa sola gönderilen şifreli postaların gönderilmesine mani olunması istenilmiştir⁷³⁵. Kuva-yı Milliye Kumandanlığının telgraf müdürlerine emir verme yetkilerinin olmadığı vurgulanmıştır⁷³⁶.

⁷³⁵BOA. BEO, Dosya No:4633. Gömlek No:347472.

⁷³⁶BOA, DH. ŞFR. Dosya No:104. Gömlek No:263.

III. BÖLÜM

KUVA-YI MİLLİYE'NİN İDARİ YAPISI

3.1.Kuva –y1 Milliyenin İdari Yapısı

Kuva-y1 Milliye, çete, müfreze, milli müfreze, mücahidin, milis'tir. Tabur, alay gibi askeri terimlerde kullananlar olmuştur. Her birliğin kendine has isimleri vardır. İsimlerini başlarında bulunan kumandan, Efe ya da buldukları yörenin isimlerinden almışlardır. Ödemiş Kuva-y1 Milliyesi, Ziver Bey Müfrezesi, Gök Bayrak Müfrezesi bazılarındandır⁷³⁷.

Kuva-y1 Milliye yeni bir kuruluş olmadığından her bölgede ve yörede farklı isimle teşkil olmuştur. Rumeli'de, Güneydoğu Anadolu'da, Ege'de, Akdeniz ve Doğu Anadolu bölgesinde teşkilatlanmıştır. Kuva-y1 Milliye komutanları da her bölgede farklı isimle anılmıştır. Aydın ve civarında efe denilmiştir. Yanında savaşan askerlerine ise kızan denilmiştir. Kocaeli ve Uşak taraflarında kaptan denilmiştir. Güney taraflarında ise paşa denilmiştir⁷³⁸.

Ancak Aydın ve Havalisi Kuva-y1 Milliye Kumandanı Hacı Şükrü Bey, Denizli, Tavas, Acıpayam, Çal, Honaz Milli Kurullarına bir yazı göndererek bundan sonra çete yerine mücahit kelimesinin kullanılmasını istemiştir⁷³⁹. Ancak mücahit sözcüğü çok da tercih edilmemiş çete ifadesi kullanılmaya devam etmiştir.

Sivil Kuva-y1 Milliye grupları askeri gruplar gibi Tümen, Alay, Tabur, Bölük gibi askeri terimler kullanmamışlardır. Her grup kendi içerisinde iki Oymak'a ayrılmıştır. Bu gruplardan ilk oymağa Müfreze, ikincisi de posta olarak adlandırılmıştır. Batı Anadolu'da ise Kuva-y1 Milliye Komutanlarına Efe, Efe'ye bağlı komutanlara ise

⁷³⁷Sabahattin **Selek**, *Anadolu İhtilali*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, C.1,2010,s.124.

⁷³⁸Şükrü Oğuz **Alpkaya**, *Yörük Ali Efe*, Demkar Yayınevi, İstanbul, 2009,s.142.

⁷³⁹Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü...* C.II, s.25.

Zeybek diğer sivil savaşçılara Kızan denilmiştir. Kuva-yı Milliye müfrezeleri genellikle 30.40.50 kişilik gruplardan oluşmuştur. Kumandanlarına Müfreme Kumandanı denilmiştir. Posta'lar 15 kişiden olurken başlarındaki komutanlarına Posta Başı denilmiştir. Her müfremenin yazışmalarını yapan yazıcılar ve iaşecileri vardır. Her Müfremede subay kökenli askeri konularda danışmanlık yapan Mülhak denilen subaylar bulunmuştur. Bunlar subaylar, askeri teknik konularda deneyimsiz genç Kuva-yı Milliye savaşçılarına yardımcı olmuştur. Karşılarında düzenli ve sayıca fazla Yunan ordusuna karşı kayıplar verilmiştir. Örneğin; genç Kuva-yı Milliye Komutanlarından Esat Bey, Yunanlılar tarafından gece tuzağa düşürülerek 45-50 adamı ile şehit edilmiřtir⁷⁴⁰.

Düşmanla çarpışmalar devam ederken, kuvvetler artırılırken diğer taraftan Kuva-yı Milliye düzene sokulmuştur. Milli alay ve taburların kumandanları subaylardan olurken, tabur kumandanı muavini adıyla yardımcılar atanmıştır. Reddi İlhak Heyetleri levazım işlerine bakmıştır. Karargâhları olan muntazam kuvvetler haline getirilmiřtir⁷⁴¹.

Cephedeki savaşçıların cephe gerisinde silahlı dolaşmalarına izin verilmemiştir. Düzenli ordu biçimi örnek alınarak, bulunduğu dönem göz önüne alınırsa oldukça üstün bir ordudur. Her cephede bir alay vardır. Üç takımdan bir bölük, üç bölükten bir tabur ve üç taburdan bir alay oluşturulmuştur. Çatışmalar dışında bölükler 40 kişiden oluşmaktadır. Çatışmalar başladığu zaman taburlar doldurulmuştur. Çatışmalar dışında tarlalarında çalışmışlardır. Ancak 20 kişilik sürekli kuvvet bulundurulması zorunlu tutulmuştur. Yunanlılara karşı devamlı güvenliği sağlayacak birlik hazırda tutulmuşlardır. Her köyde bir mangabaşı Reddi İlhak Heyetleri tarafından belirlenmiştir. Bu mangabaşları alay komutanı çağırdığu zaman hemen mangasını hazırlayıp toplanma yerine götürmekle sorumlu olmuřtur⁷⁴².

Kuva-yı Milliyecilerin kıyafetleri yöreden yöreye değişmiştir. Ödemiş ve Aydın biçimi kısa paçalı şalvar ve Çerkes biçimi kıvrak zıpkadan elbise, başlarında poşu veya oyalı yemenilerle sarılmış, saksı biçiminde fes takmışlardır. Çapraz fişeklik, boyun ve koltuk

⁷⁴⁰Albayrak, s.81.

⁷⁴¹Özalp, s.73.

⁷⁴²Müderriřođlu, s.192.

altlarından geçirilmiştir. Kemerlerinde birkaç tane bomba sarkar ve kamaları ve bir çift silahları, silahlıkla kuşak arasında sokulmuştur. Omuzlarında mavzer ya da flinta tüfekleri asılmıştır. Bacaklarında kalçın denilen tozlukları vardır. Üzerlerinde katır topu eksiktir, onun dışında tam teçhizatlı gezmişlerdir⁷⁴³.

Kuva-yı Milliye başıbozuk saldırgan grup olarak nitelendirilemez. Çünkü uyulması gereken belirli kuralları mevcuttur. Eğer uymazlarsa ağır yaptırımları vardır. Bunlar 1.İçki içmek,2-İrza ve namusa saldırıda bulunmak,3- Soygun yapmak,4-Vatana ihanette bulunmak, bu suçları işleyenler ölüm cezasına çarptırılmıştır⁷⁴⁴.

Çerkes Ethem Bey anılarında “Kuvvetlerini talim ve terbiye edecek fırsatı bulamadım. Fakat onları kahramanca dövüştürmeye alıştırdım. Ve devamlı olarak elimde silah yaşadım. Askerlerimde her zaman silahlı idiler” demiştir⁷⁴⁵.

Zeybekler yanlarında sargı bezi taşımıyorlar, sadeyağ taşımışlardır. Yaralandıkları zaman ateş yakıp yağı eritip yaranın üzerine dökmüşlerdir. Kaynar yağla dağladıkları yaraya yapağı yün sarmışlardır. Çatışmada ölen olursa cenaze töreni yapmamış yakıp küllerini savurmuşlardır. Zeybekler güvenliklerine çok önem vermişlerdir. Aralarında parola belirler, ona göre iletişim kurarlardı. İleri karakollardan en az 500 metre ilerisinde bulunmuşlardır. İki kişi nöbet tutarken diğerleri de devriye gezmişlerdir. Ormanda ateşin düşman tarafından görülmesini önlemek için piramit şeklinde üst üste dizmişler, ortasında kav yakmışlardır. Uyurlarken birbirlerinin kalçalarına yatıp silahları kayışları omuzlarında silahları bacaklarının arasında uyumuşlardır. Birbirlerini ormanda bulmak için dallarla artı işareti koymuşlardır. Baskın olursa kaçtıklarında eşyalarını ağaç kovuk ya da kütüklerine saklamışlardır. Düşmanın geçip geçmediğini anlamak için siyah iplikler germişler ipliğin kopması ile geçtiğini tespit etmişlerdir. Orman yasaları vardır: içki yasaktır, cezası ağır hapistir. İrz ve namusa sarkıntılık edenler, vatana ihanet, cepheden kaçanlar idam edilmiştir. Hırsızlık soygun cezası ağır, hatta idam cezası vardır. Cephede içki içen hiç olmamıştır.

⁷⁴³ Alpkaya, s.352.

⁷⁴⁴ Albayrak, s.81.

⁷⁴⁵ Çerkes Ethem Hatıraları, s.12.

Yunan Kuvvetlerinin Kuva-yı Milliye ile ilgili bir raporunda Kuva-yı Milliyecilerin sayıları hakkında şu sayıları vermişlerdir. Soma:3000,Salihli:3000, Denizli:10.000,Akhisar:5000, Bergama:3000, Bozdağ:3000, Balıkesir:1000, Edremit:9000, Aydın:3000, 47 top ve pek çok mitralyöz vardır ve tümü de silahlıdır⁷⁴⁶.

3.2.Kuva-yı Milliye'nin Maddi Kaynakları

Mondros Mütarekesi ile beraber halk ekonomik olarak rahatlama olacağı beklentisi içerisine girmiştir. Ancak bu beklenti gerçekleşmemiştir. Yerli üretim olmasa da ithal malların piyasayı rahatlatılacağı umulmuştur. Ancak nakliyedeki sıkıntılar maliyetin yüksek olması buna mani olmuştur. En önemli enerji kaynağı olan Zonguldak kömür madeninde bulunan Alman subaylar Mütareke'den sonra giderlerken çoğu makineyi bozmuşlardır. Ücretlerinin ödenemediği gerekçesiyle de iş durdurulmuştur. Madenin çalışmamasından dolayı kömür eksikliği Kurtuluş Savaşında önemli problem olmuştur⁷⁴⁷.

Mondros Mütarekesi sonrasında toplanan kongrelerde de Kuva-yı Milliye'nin askeri ve mali ihtiyaçları ile ilgili kararlar da alınmıştır. 23 Şubat 1919 toplanan Birinci Trabzon kongresinde 300.000 lira toplanmış bu para ile gazetelere Türkiye yararına yazılar yazdırılması kararı alınmıştır. 17 Haziranda toplanan Erzurum Vilayet Kongresinde bütçe çalışmaları da yapılmıştır. Merkez ve şubelerin aylık gideri olarak 13.108 lira tahmin edilmiştir. 6400 lirasını merkez ilçesine,922 lirasını Bayburt,917 lirası Hasankale, 592 Tercan, 717 lirası Yusufeli, İspir, Kığı ilçelerine bağışlanması kararlaştırılmıştır. Ancak maddi imkânsızlıklar bu kararların uygulanmasını mümkün kılamamıştır. Yine Erzurum kongresinde 1500 lira toplanmış ve 1420 lira harcanmıştır. Ancak Sivas'a gidecek Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarına Süleyman Bey'den 900 lira borç alınmıştır⁷⁴⁸.

Her ilçede teşkilat, maliye, levazım heyetleri oluşturulmuştur. İlçe ve nahiyelerden silâh altına alınanların giderlerinin daha sonra genel giderlerden düşülmesi ihtiyaçların

⁷⁴⁶Selek, C.I,s.260.

⁷⁴⁷Ahmet Emin **Yalman**, *Kurtuluş Savaşında Anadolu Ekonomisi*, Betik Yayıncılık, Ankara, 1998,s.49.

⁷⁴⁸Yalman, s.24.

düzenlenen merkez heyetleri tarafından kontrol edilmesi kararlaştırılmıştır. Çeteciliğin önlenmesi için her ilçe heyeti belirlenecek komutan ve erlere belge verilecek belgesi olmayanlar Kuva-yı Milliye'ye alınmamıştır. Belgelerde alınan eşya ve paraların miktarı belirtilmiştir. Savaşçıların giydirilmesi, donatılması, hastalıkları ile ilgilenecek Menzil Müfettişi bulundurulmuştur⁷⁴⁹.

Kuva-yı Milliye'nin maddi ihtiyaçlarının çok büyük bir bölümü halk tarafından karşılanmıştır. Kuva-yı Milliye'nin kaynaklarının temeline bakarken batı toplumlarından farklı olarak üç grupta toplayabiliriz. Sivil ve askeri yöneticiler, bunlar okumuş aydın kesimden oluşmaktadır. Yerel sanayici, tüccar, aşiret reisi, ağalardan oluşan eşraf oldukça önemli güce sahiptirler. Halkın çoğunluğu tarımla uğraşmaktadır. Zanaatkâr ve memurlarda şehirlerde yaşayan kesimdir. Halkın eğitim seviyesi oldukça düşüktür⁷⁵⁰.

Güney ve Ege bölgesindeki Kuva-yı Milliye gruplarında efelerde ve askerlerde silahların bulunmasından, kendi silahlarıyla katılmalarından dolayı ilk başlarda fazla sıkıntı çekilmemiştir. Bazen ihtiyaçların karşılanmasında uygulanan sert yöntemler, İstanbul Hükümeti ve İşgal kuvvetlerinin her ayaklanmasında, Kuva-yı Milliye'nin halka karşı bu tutumunu kullanmışlardır. Harcamalarda belli bir düzen ve bütçe olmaması her dara düşüldüğünde halka başvurulması halkın bezginliğini artırmıştır. Köylülerin bu konularda şikâyetleri vardır. Örneğin köye efeler gelir ikram ederiz. Elimizden geldiğimiz kadar hizmet ederiz. Koyun keseriz beğenmezler, hindi isterler. Kaz keseriz, tavuk isterler. Her dediklerini yaparız, genede kıymet bilmezler, demiştir. Ama komutanlar geldikleri zaman halka yük olmak istememişler eğer paraları varsa ödemişler yoksa ücretini daha sonra ödenmek üzere belge vermişlerdir⁷⁵¹.

Kuva-yı Milliye'nin ihtiyaçları zaman zaman Harbiye Nezareti tarafından da karşılanmıştır. Örneğin: Karesi ve Saruhan livaları Harekât-ı Milliye Heyeti Merkeziyesi, Erkânı Harbiye Reisi Cevad Paşa'ya kışın yaklaşmasından dolayı Milli

⁷⁴⁹Yalman, s.32.

⁷⁵⁰Yalman, s.12.

⁷⁵¹Yalman, s.21.

Kuvvetler için çadır ve kaput, ilaç ve sağlık elemanları istenilmiştir⁷⁵². 14. Kolorduya Milli Kuvvetlere verilmek üzere 1000 gocuk gönderileceği bunun gizli tutulması istenmiştir. Yine, Harbiye Nezaretinden 14. Kolorduya gönderilen yazıda Milli Kuvvetlerin ihtiyaçlarının Nezaret tarafından karşılanacağı ancak, halka sert müdahalelere meydan verilmemesi istenmiştir⁷⁵³. Aydın Kuva-yı Milliye Kumandanlığı tarafından cephenin ihtiyaçlarının temini için yüz bin liraya ihtiyaç duyulduğu bunun maliye hazinesinden karşılanmasını talep etmiştir⁷⁵⁴. Yine Aydın ve Menteşe’de Kuva-yı Milliye’ye 10 bin kaput ve bezlik gönderilmiştir⁷⁵⁵. Aydın ve Havalisi Kuva-yı Milliye Kumandanı unvanı ile Demirci Mehmet Efe 20.Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa’dan acil olarak 10 bin silah ve bir o kadar cephane ile 10,5’luk seri ateşli toplar istemiştir⁷⁵⁶.

Ali Fuat Paşa Ulusal Kurtuluş savaşında kaynakları halletmek için şu önerilerde bulunmuştur. Ordunun terhisini durdurmak, silah ve diğer teçhizatı düşmana vermemek, kumandanları kıtaları başında bulundurmamak, ulusal direnişten yana yöneticileri görevleri başında bulundurmamak, bütünleşmeye engel siyasi faaliyetlere engel olmak gereklidir demiştir⁷⁵⁷.

Kuva-yı Milliyeciler mücadelenin başlangıcında çok sıkıntılar yaşamışlardır. Gayet doğal olarak yaşamlarını idame ettirmek için soygun, talan gibi gayri resmi eylemlerde bulunmuşlardır.

- a. Bölgelerindeki eşrafın yaptığı yardımlar
- b. İşgale uğramış halkın yaptığı bağışlar
- c. İşgal edilmeyen bölge halkından, güvenliklerinin sağlanması için istenen yardımlar
- d. Düşmandan elde edilen ganimet ve diğer şeyler
- e. Askere gitmek istemeyenden alınan Bedeli Nakdiler
- f. İşgal edilmiş bölgelere diğer yörelerden gelen yardımlar
- g. Heyeti Milliyelerin, “Nakdi ve Ayni Teberru” olarak toplamış olduğu vergiler

⁷⁵²TİTEA. K-10.Sıra No:1256,Kutu No:308,Belge No:113.

⁷⁵³Tansel, C.I. s.273.

⁷⁵⁴BOA, DH. ŞFR. Dosya No:653. Gömlek No:138.

⁷⁵⁵ATASE, Sıra No:10565,Kutu No:200,Gömlek No:42.

⁷⁵⁶TİTEA. K.10.Sıra No:1463.Kutu No:309,Belge No:20.

⁷⁵⁷Yalman, s.80.

- h. İşgal edilme tehlikesi bulunan bölgelerin yetkilisinden izin alınarak el konulması
- i. İstanbul Hükümet'in Aşar vergisine el konulmuştur. Bunlar Duyun-u Umumiye denilen ambarlara konuluyor olması kolaylaştırmıştır.
- j. Heyeti Milliyeler kurulana kadar halktan zorla toplanılan mal ya da paralar⁷⁵⁸.

Topladıkları vergileri, nakdi ve ayni teberru adıyla almışlar, vergi dememişlerdir. Çünkü vergi resmidir, zorunluluktur. Devlet otoritesi olmadığı için bağış adıyla verme zorunluluğu vardır. Alınacak mal, cins ve miktarını Müdafaa-i Hukuk kuruluşları belirlemiştir. Ancak çoğu durumda Kuva-yı Milliye Kumandanının insafına kalmıştır⁷⁵⁹.

Bölge halklarından toplanan yardımlar çok önemli yer tutmuştur. Bu yardımlar ahalinin maddi durumlarına göre alınmıştır. Bölgede incelemeler yapan İngiliz Yüzbaşısı P.Hadkinsan yöre halklarından ağır paralar toplandığını söylemiştir⁷⁶⁰. Halktan toplanan paralar Kütahya'da Kuva-yı Milliye tarafından servetleri oranında bağış toplamışlardır. Kütahya askeriyesi müdürü olan Hüseyin Hüsnü Bey'in Yüzbaşısı Süleyman Sururi Bey zabıta vekillerinden Kâşif Efendiler tarafından takibi kaldırılarak dört beş binlere varan bağış almıştır. Bundan başka Kuva-yı Milliye Kumandanı Süleyman Sururi Bey, Tavşanlı'da hastane ve okul inşaatı için eşraftan para toplamıştır. 6500 liranın 4000 lirasını toplamış, 2000 lirası kalmıştır⁷⁶¹.

Toplanan paralarda belli bir düzen olmadığı gibi harcamalarda da bir düzen olmamıştır. Toplanan miktar tamamı ile harcanmış sonra yine halkın kapısı çalınmıştır. Piyadelere, atlılara ya da atlarına beslenmesi için bir miktar tespit edilmemiştir. Ne bulurlarsa onu yemişler, atlarını buldukları otlaklarda yemlemişlerdir⁷⁶². En önemli besin maddesi ve gelir kaynağı olan, tarım ürünlerinde sıkıntı yaşanması için bütün tarlaların ekilmesi zorunluluk getirilerek önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ekmeyenlere 100 lira para cezası uygulanacağı bildirilmiştir⁷⁶³.

⁷⁵⁸Albayrak, s.89.

⁷⁵⁹Müderrişođlu, s.165.

⁷⁶⁰Mehmet Çanlı- Ünal Türkeş, *Datça Kuva-yı Milliyesi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999,s.31.

⁷⁶¹BOA, BEO, Dosya No:4607.Gömlek No:345478.

⁷⁶²Müderrişođlu, s.169.

⁷⁶³Çanlı-Türkeş, s.33.

Muharrem Kararnamesi ile kurulan Duyunu Umumiye'nin 720 acentesi ve 5000 personeli olan oldukça büyük bir teşekküle ulaşmıştır. Tütün tekeline buraya bağlanmıştır. 1884 yılında Credit Anstalt, S. Bleichröder ve Osmanlı Bankasını kuran *Rejie Cointeresse Tabacs de l'Empire Ottoman* isimli şirkete devir etmiştir. Kısaca Reji denilen bu şirket tütün ekim, satımını denetlemektedir. Çifti Reji'nin dediği fiyata satmak durumunda kalmıştır. Reji ambarları ucuza aldığı ürünler ile oldukça zenginleşmiştir. Kuva-yı Milliye'nin en önemli kaynak noktasını oluşturmuştur⁷⁶⁴. 57.Tümen Komutanı Albay Şefik Bey Duyunu Umumiye Ambarlarına el koymuştur. Kuva-yı Milliye Komutanları da ekmeçlik buğday ve hayvanların yemlerini temin için makbuz karşılığında el koymuşlardır⁷⁶⁵.

Tahıl ürünleri dışındaki nakit paralar da alınmıştır. İzmir ve Gediz Reji sandığındaki ve taşradaki diğer şubelerinde bulunan nakit paralara Kuva-yı Milliye el koymuştur⁷⁶⁶. Reji ambarlarından da Kuva-yı Milliye faydalanmıştır. Örneğin Isparta'da tütün ile uğraşan Atabey(Ağros) Nahiyesi halkı 1919 yılındaki tütün mahsulünü Reji'ye satmak zorunda idi. Ancak Müdafaai Hukuk Cemiyetine 37 ton olan yıllık mahsulü bağışlamışlardır⁷⁶⁷. İstanbul'a gönderilmesi gerekli zahireyi Kuva-yı Milliye göndermemiş, Denizli'ye göndermiştir⁷⁶⁸ Karakol Teşkilatı'nın başkanı olan Kuva-yı Milliye Kumandanı Kara Vasıf Bey, Balya Duyun-u Umumiye idaresindeki paralara el koymuştur⁷⁶⁹.Duyunu Umumiye büroları Kuva-yı Milliye'nin en önemli maddi kaynağı olmuştur. Hariciye Nezaretine bu konu hakkında birçok şikâyet bildirilmiştir. Örneğin: Kastamonu Duyun-u Umumiye Dairesindeki zahireye Kuva-yı Milliye tarafından el konulmasına mani olunmasını 12. 14.15.Kolordu Kumandanlarından istenmiştir. Bu kararın İtilaf Devletleri Fevkalade Komiserleri ile Hariciye Nezaretinin ortak kararı olduğu bildirilmiştir⁷⁷⁰.

Mütareke sonrasında yurdun her tarafında depolarda buluna silahların İtilaf Devletleri denetiminde depolara konulması istenmiştir. Buldukları bölgelerdeki askerlik şube

⁷⁶⁴BOA. DH. EUM. AYŞ. Dosya No:37.Gömlek No:60.

⁷⁶⁵Köstüklü, *Isparta ve Denizli*, s.184.

⁷⁶⁶BOA, BEO, Dosya No:4635, Gömlek No:347588.

⁷⁶⁷Köstüklü, *Isparta ve Denizli*, s.kongreler.

⁷⁶⁸ATASE, Sıra No:11382,Kutu No:198,Gömlek No:45.

⁷⁶⁹BOA, DH. ŞFR. Dosya No:108. Gömlek No:19.

⁷⁷⁰BOA, DH. EUM. AYŞ, Dosya No:37,Gömlek No:59.

komutanları ya da jandarma komutanları bölgedeki ve birliklerdeki silahların toplanması ile görevlendirilmişlerdir. Mersin civarında da Anamur, Gülnar ve Silifke askerlik dairesindeki silahlar toplanarak Mut'a getirilmiştir. Buradan Konya'ya gönderilmek üzere bekletilmiştir. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bu silahlara el koyarak Kuva-yı Milliye'ye dağıtmıştır⁷⁷¹.

Her Kuva-yı Milliye kumandanı silah ve iaşesini kendine göre metotlar ile halletme yoluna gitmişlerdir. Örneğin Kuva-yı Milliye Kumandanı Çerkes Ethem Bey seyyar haldeki kuvvetlerinin ihtiyaçlarını kendi usulünce temin etmiştir. Eğer bir bölgede kalmış ise o bölgenin eğer İzmir'de ise Yunanlılar tarafından işgalinden önce Müdafaa-i Hukuk, işgalden sonra Reddi İlhak Cemiyeti ve daha sonra ise Müdafaa-i Milliye sayesinde kuvvetlerin yiyecek ihtiyacını temin ettirmiştir. Maaşları da yine aynı yöntem ile ödemiştir. Nitekim işgal tehlikesi çıkınca İzmir Valisi Rahmi Bey'den 50 bin lira almıştır. İsyancıları bastırırken Adapazarı tüccarlarından Arapzade'den 50 bin lira, Karacabey eşrafından 5 bin lira almıştır⁷⁷².

İtalyanlar işgal için gelmelerine rağmen buldukları bölgelerde halka iyi davranmışlardır. Bölge halkına yardımda bulunmaları, barışçı tavırları sebebiyle işgalci gözüyle bakılmamış ve çoğu bölgede İtalyan işgalleri tepki çekmemiştir. Bilakis İtalyanlara karşı silahlı mukavemet haberleri dikkat çekmiştir. Antalya'nın Teke ilçesi Kuva-yı Milliye Kumandanı Mahmud Bey'in İtalyan birliklerine saldıracağı haberinin gerçek olmadığı⁷⁷³ söylenilmiştir. Çünkü İtalyanlar, Kuva-yı Milliye'nin gerek tıbbi malzeme gerekse askeri malzemelerin temininde oldukça önemli rol oynamışlardır. İtalyanlar'ın Kuva-yı Milliye kuvvetlerine gösterdiği yardımlardan dolayı Türk kuvvetleri de İtalyan askerlerine anlayış göstermişlerdir. Yine İtalya kuvvetleri kumandanı miralay askerlerin ihtiyaçları için getirilen çeşitli kıyafetlerin bulunduğu 50.000 koli zahirenin naklini yapabilmek için izin istemiş ve bir hafta müsaade edilmiştir⁷⁷⁴.

⁷⁷¹Çelik, *Mut Müdafaa-i Hukuk...* s.109.

⁷⁷²Çerkes Ethem Hatıraları, s.12.

⁷⁷³BOA. DH. ŞFR. Dosya No:656.Gömlek No:107.

⁷⁷⁴BOA. BEO, Dosya No:4612.Gömlek No:345833.

Kuva-yı Milliye Ege'de bölgenin kıyılara yakın olmasından İtalyan gemilerince getirilen tüfekler İtalyan askerlerince kaçırılarak tanesi 4 liradan Kuva-yı Milliyeciler'e satılmıştır. İngiliz gözlemciler göre oldukça fazla silah kaçakçılığı yapılmaktadır. Örneğin Ekim 1919'da 60 deve yükü silah Göcek'ten Muğla'ya oradan da Aydın'a gönderilmiştir⁷⁷⁵.

İtalya ile silah ticareti iki kısımda yapılmıştır. Birinci kısım Anadolu'da bulunan İtalyanlardan temin edilmiştir. İkinci kısım ise İtalya'dan özel bir komisyon ile getirilmesi ile yapılmıştır. Antalya'da işgalleri atında buluna depodan alınan silah ve malzemenin Kuva-yı Milliyeciler'e verilmesine göz yummuşlardır. İstanbul'dan malzeme ve diğer ihtiyaçları da almışlardır⁷⁷⁶.İtalyanlar, silah ve diğer mühimmatı Türkler'e verirlerken cüzi miktar ücret almışlardır. Heyet-i Temsiliye yetkililerinden silahların sadece Yunanlılara karşı kullanılacağına dair yazı almışlardır. Yunanlılar hakkında bazı önemli bilgileri de Türklerle vermişlerdir⁷⁷⁷. Kuva-yı Milliye'nin başarıları ile İtalyan meclisinde Anadolu'dan çekilme kararı görüşülmüştür. Yapılan görüşmeler sonrasında Anadolu'da artık İtalyan nüfuzunun kalmadığı kararı alınarak çekilmenin daha uygun olacağı kararlaştırılmıştır⁷⁷⁸.

Kuva-yı Milliye Kumandanları halkın yardım istememesinden dolayı, çoğu zaman baskı ile almışdır. Ayvacık kazasında Celal Bey adındaki Kuva-yı Milliye kumandanı, burada bulunan Yunan müfrezesi kumandanından kaza mal sandığındaki 3200 lirayı almışlardır. Aldığı parayı Edremit'e götürmüş, Celal Bey'in parayı vermemesi, İstanbul Hükümeti'nin aciz kalması sebebiyle paranın iadesi için büyük devletlerin aracı olunması istenilmiştir⁷⁷⁹.

⁷⁷⁵Çanlı- Türkes, s.60.

⁷⁷⁶Mevlüt **Çelebi**, *Milli Mücadele'de Türk-İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002,s.316.

⁷⁷⁷Çelebi, s.177.

⁷⁷⁸İtalya-Ankara Müzakeresi Etrafında.(1921,24 Kasım),Tercüman-ı Hakikat, no:146.

⁷⁷⁹BOA. BEO, Dosya No: 4656,Gömlek No:349127.

İlçe ve kazalardaki mülki amirler de Kuva-yı Milliye'ye destek vermişlerdir. Makamlarını kullanarak Kuva-yı Milliye adına para toplamışlardır. Kütahya'nın Tavşanlı kazası Nahiye Müdürü Hayati Efendi halktan yardım toplamıştır⁷⁸⁰.

Mümtaz Topçu Kaymakamı Eyüp Bey ve Anadolu'ya silah gönderilmesinde önemli hizmetlerde bulunmuştur. Birinci Dünya Savaşı ile Osmanlı Devleti yıkılmıştır. Ancak askeri fabrikalar ve depoların çoğu İstanbul'da olduğu için, ulusal savaşta kullanılmasını istemiştir. Tophane, Zeytinburnu, Tapa, İmalathane, Baruthane, Ayazma, Ağaçalı, Beykoz, Tahniye, Bez fabrikaları vardır. Karadeniz, Hadımköy, Çanakkale Depoları vardır. Çobançeşme, Karaağaç, Piripaşa, Zeytinburnu Ambarlarından Anadolu'ya buralardan nakil edilmiştir. Askeri İmalat Grubu kurucusu Kaymakam Eyüp Bey 272 gün uğraşmış yeterli teşkilat ve maddi imkânsızlıktan yeteri kadar nakil yapamamıştır. Askeri İmalat Grubu, Felah Grubu ile 2 Aralık 1920'de birleşmişlerdir. Harbiye Nezaretinde görevli subaylar silahların çıkarılıp taşınmasında aktif olarak görev yapmışlardır. Erkânı Harp Binbaşısı Ekrem Bey silah, cephaneye ve sair malzemeyi depo, fabrikalardan çıkarmakla sorumlu olmuştur. Fabrikalardaki gerekli makine, tezgâh, alet ve edevatı götürmüşlerdir⁷⁸¹. Malzemeler alınırken düşman nöbetçileri ile kavga çıkararak cephaneyi kaçırmışlardır. Malzeme depolarının çatılarından, duvarlarını yıkarak, çalıp kaçırmışlardır. Gerekli personele maaş verilememesinden dolayı dizli depolarda bulunan harp malzemeleri ve eşyaları İtilaf Devletleri Yüksek Satış Komisyonuna ihale ile satılmaktaydı. Bu Komisyondan gereken malzemelerin satın alınması yoluyla da alınmıştır. Kaçırılan eşyalar Ayasofya yanındaki gizli depoya sandıklanıp köprübaşındaki depoya, oradan da araba ya da kamyonlara Atatürk'ün yanında neferlikten yüzbaşılığa yanında bulunan Ahmet Ağa tarafından getirilmiştir. Zeytinburnu fabrikasındaki ve Maçka silahhanesindeki 300 bini aşkın silahı Anadolu'ya kaçırmışlardır. Bunların Anadolu'ya rahatça götürülmesi taşıyan firmaların Fransız bandıralı olmasından kaynaklıdır. Yuvakimyan hanında çalışan Fransız LA Fransez vapur şirketi bayrağı ile taşımışlardır. Ayrıca Rus taşıma şirketi de Anadolu'ya silah kaçırmada kullanılmıştır⁷⁸².

⁷⁸⁰BOA, BEO, DH. ŞFR. Dosya No:104.Gömlek No:213.

⁷⁸¹Himmetoğlu, s.160.

⁷⁸²Himmetoğlu, s.272.

Harp malzemeleri Valide İskelesinden mavnalara doldurulmuştur. Kaçakçılık teşkilatın da bulunan rıhtım müdürü Bohor Efendi'nin talimatıyla vinçlere taşınmıştır. Gidecek malzeme top ise tezgâh, fişek ise hurda demir, tüfek ise kazma kürek etiketleri yapıştırılmış, uydurma isimlerle beyannameler hazırlanmıştır⁷⁸³. Anadolu'ya silah ve cephane kaçırılır iken nüfuz bölgelerine göre teşkilatlanmışlardır. İngiliz bölgesinde: Tophane Fabrikaları-İmalatı Harbiye Umum Müdürlüğü- Taşkışla-Maçka Silahhanesi-Bahriye Nezaret -Tersane ve Bahriye Depo ve Ambarları- Piri Paşa Ambarları -Haliç ve Karaağaç Mühimmat Depoları-Tapa ve Şenlik Fişek Fabrikaları- Kâğıthane Poligonu-Çobançeşme Mevaddi İnflakiye Depoları- Şişli'den Karadeniz Boğazına kadar tüm depo ve ambarlar ve tüm işyerleri dâhildir. Anadolu bölgesinde: Maltepe Piyade Endaht Mektebi- Başbüyük Cephanelikleri-Çamlıca Civarları ve Üsküdar'dan Anadolu Kavağına kadar olan sahil ve sırtlardaki tüm depo ambarlar bulunmaktadır. İstanbul Bölgesinde: Gülhane Ambarı ve buradaki tüm bina ve kuruluşlar- Sarayburnu Cephanelikleri- Harbiye Nezareti – Zeytinburnu Fabrikaları-Bakırköy Barut Fabrikası, Davutpaşa ve Rami Kışlaları-Haliç'in İstanbul bölgesindeki bütün resmi işyerleri-Hadımköy ve civarındaki depo ve işyerlerinin tamamıdır⁷⁸⁴.

Akbaş depolarındaki kaçırılan silah ve cephanelerden Kuva-yı Milliye'ye destek sağlanmıştır. 8000 tüfek, 5000 sandık cephane ve 300 makineli tüfeği kaçırmışlardır⁷⁸⁵.

Antep Heyeti Merkeziyesi bir yandan yeni üyeler ile teşkilatlanırken, diğer taraftan da direniş için para ve silah teminine çalışmıştır. Teşkilata girenler fakir değillerse silahlarını kendileri temin etmişlerdir. Hali vakti yerinde olanlar ayrıca yardımda bulunmuştur. Çiftçiler çift hayvanlarını, rençperler; yatak ve yorganlarını satarak silah almışlardır. Halep'ten alınan silah ve cephaneler Ermeniler'e rağmen geceleri gizli bir şekilde sokulmuştur. Tüfeklerin bedeli modeline göre on altın liradan yirmi altın liraya kadar değişmiştir. En ucuz tüfek Rus, en pahalısı Alman ve Osmanlı yapımı olanlardır. Namlusu kısa ve kurşun atan Flinta tüfeğinin fiyatı,45-50 liradır. Bir tüfek mermisi 5-7,5 gümüş kuruştur⁷⁸⁶.

⁷⁸³Himmetoğlu, s.290.

⁷⁸⁴Himmetoğlu, s.291.

⁷⁸⁵Müderrişoğlu, s.213.

⁷⁸⁶Pamuk, s.148.

Yurdun her tarafında eldeki imkânlar kullanılarak mücadele edilmeye çalışılmıştır. İşgal altında bulunan Antep'te Kara Nazar'ın sabunhanesinde ve mağarasında fişek ve bomba imalathanesi kurulmuştur. Kara baruttan ve Fransızlar'ın patlamamış mermilerinden bomba yapmıştır. Şehirdeki tüfekçi, demirci, tenekeci, tamirci, marangoz ve barutçu gibi sanatkârlar toplatılarak makineler getirmişlerdir. Yusuf Usta İngilizler'in Lewis hafif makineli tüfeğini uyarlamıştır. Mağara duvarlarındaki küfler toplanarak eritilip süzülme suretiyle güherçile yapılmıştır. Kükürtler imalathanede toplanarak söğüt kömürü ile birleştirilerek barut yapılmıştır. Şehirde ne kadar tutya varsa toplanarak kalıplara dökülüp mermi yapılmıştır. Gaz tenekeleri toplanarak Tevfik Ustanın imal ettiği elle işleyen makinelerde pullar halinde kesilip, çukurlaştırılıp kapsül haline getirilmiştir. Kapsülün ateş alması için kloriyet ve zırnık ve diğer maddelerden temin edilmiştir. Fişekler yüzü aşkın çocuk tarafından barutla doldurulduktan sonra kurşunu takılarak makineden geçirilip kutulara yerleştirilmiştir. Fişek imalathanesinin günlük üretimi 6000 fişektir. Patlamayan Fransız mermileri yandan delinerek içindeki dinamitler alınmış ve bomba doldurulmuştur. Bombalar için fitil makinesi yapılmıştır. Bombanın tapa taksimatı oldukça kullanışlı olmasından Özdemir Bombası denilmiştir. Günlük üretim 50 adet bombadır. İmalathanede yüzlerce kadın ve çocuk çalışmıştır⁷⁸⁷.

Diğer bölgelerde de silah tamiri için hatta yapımı için bile para harcanmamıştır. Köylerde kasabalardaki tamircilere yaptırmış, kadrolarına dâhil etmişlerdir.

Mondros Mütarekesi'ne göre Doğu Anadolu bölgesinden Kafkas ordusu çekilirken, Yakup Şevki Paşa Kafkas ordusundan aldığı 48 Rus tüfeğiyle, 2705 sandık cephaneyi, 1000 adet beşli Rus tüfeğini Nahcivan halkına dağıtmıştır. Terhis edilen askerlerin silahları halka dağıtılmıştır. Yakup Şevki Paşa IX. Kafkas Tümeni Komutanına, Iğdır ve Nahcivan bölgesine 2000 adet büyük çaplı Rus fişeği gönderilmesini istemiştir. Yine ordu depolarından gerekli tüfek ve cephanelerin alınıp halka dağıtılmasını istemiştir. Bu emir üzerine Nahcivan bölgesine 2000 Rus tüfeği, 500 sandık cephane, Rus mavzer fişeği ve bir miktar Osmanlı mavzer fişeği dağıtılmıştır⁷⁸⁸.

⁷⁸⁷Pamuk, s.158.

⁷⁸⁸Yel, s.98.

Kuva-yı Milliye için 1919 en sıkıntılı yıl olmuştur. Olağanüstü tedbirler almak zorunda kalmışlardır. İzmir kuzey bölgesi Kuva-yı Milliye genel kurulu aldığı kararlarla gelir elde etmeye çalışmışlardır. Cephneyi israf edenler cephede bir gün fazla çalışacaklardır. Eğer sürekli cephede ise mermi başına 25 kuruş ödemek zorunda kalmışlardır⁷⁸⁹.

Batı Cephesinin sürekli desteklenmesi gerekmektedir ve bunun içinde denizaşırı nakliye önemli bir yer tutmuştur. Nitekim Büyük Millet Meclisi 10 Temmuz 1920'de Ankara'da Savunma Vekâletine bağlı Umur-u Bahriye Müdüriyetini kurmuştur. 1 Mart 1921 yılında Bahriye Dairesi Reisliği olarak Liman Reislikleri ve Bahriye Komutanlıkları buraya bağlanmıştır⁷⁹⁰. Limanlara getirilen malzemeler at, eşek ve insanlar tarafından taşınmışlardır. İnebolu Milli Mücadele'de ordunun yığınak mahalli olmuştur⁷⁹¹.

Ruslar'dan motorlu gambot ve motorlu tekneler dışında hepsi kömürle çalışmıştır. Rusya'dan yıkanmış kömür karşılığında akaryakıt emin edilmiştir. Kuva-yı Milliye'nin en önemli ikmal malzemesi kömür olmuştur. Ancak 8 Mart 1919'da Zonguldak Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Bundan daha öncede Kömür Komisyonu kurularak İtilaf Devletleri kontrolüne alınmıştır⁷⁹². Bundan dolayı Kuva-yı Milliye'nin kömür ikmalini sağlamaları oldukça zor olmuştur. Ancak Yunanlılar'dan Enosis (Trabzon) ve Uranya (Samsun) isimli yük gemilerini Türklerin kaçırmaları sonrasında Zonguldak'tan Trabzon'a kömür getirip depolamışlardır⁷⁹³. Kuva-yı Milliye ilk uçağını 1920 yılının Temmuzunda Yunanlılar'dan ele geçirmiştir. İzmir'den Aydın'a gitmek için havalanan Yunan uçağı yolunu kaybedip Çine'ye gelmiştir. İnek için yer bakarken kol gezen orada etrafı kolaçan eden Kuva-yı Milliye Kumandanlarından Yörük Ali Efe tarafından ele geçirilmiştir. Yunan pilot Yüzbaşı Philipides yaralı bir teğmende ölü olarak ele geçirilmiştir. Ankara'ya haber verilmiş, uçağın Milli Ordu adına kullanılacağı bildirilmiştir⁷⁹⁴.

⁷⁸⁹Müderrişođlu, s.218.

⁷⁹⁰Sarıkoşuncu, *Zonguldak ve Havalisi...*, s.289.

⁷⁹¹Sarıkoşuncu, *Zonguldak ve Havalisi...*, s.299.

⁷⁹²Sarıkoşuncu, *Zonguldak ve Havalisi...* s.303.

⁷⁹³Sarıkoşuncu, *Zonguldak ve Havalisi...* s.305.

⁷⁹⁴Alpkaya, s.384.

Meclisin açılmasından sonra Kuva-yı Milliye'nin ihtiyaçlarının Ankara Hükümeti tarafından karşılanması için çalışmalar başlatılmıştır. Büyük Millet Meclisi aldığı karar ile bazı mahallerde toplanan oktruva vergisinin toplanırken özen gösterilmesi istenilmiştir. Kuva-yı Milliye kumandanlarının vergileri toplarken halkı sıkmaması istenmiştir⁷⁹⁵.

Heyeti Merkeziyece konulan oktruva vergisi, her bölgede aynı ücrette alınmıyor hatta bazı bölgelerde hiç toplanamıyordu. Burdur ve Antalya'dan alınmadığı halde Isparta'dan alınıyordu. Oysa Isparta depremler ve birçok felaket yaşamıştır. Yine askere gitmeyenlerden alınan bedeli nakdi diğer yöreler, 50 lira öderlerken Isparta halkından 200 lira alınmıştır⁷⁹⁶.

Bu haksızlıkların önüne geçilmesi istenilmiştir. Milli Savunma Bakanlığının kurulması sonrasında Kuva-yı Milliye'nin bakanlığa bağlanması gerektiği hem hükümetin hem Kuva-yı Milliye'nin iki ayrı vergi toplaması halkı rahatsız edebileceği endişesini çıkarmıştır⁷⁹⁷. Ancak Kuva-yı Milliye'yi mali düzen içerisine sokma çabaları, Kuva-yı Milliye kumandanları ve düzenli ordu subaylarının aralarının açılması ile geri plana itilmiştir. Ancak Gediz taarruzunda Kuva-yı Milliye'nin yenilmesi sonrası çabuk bir şekilde Kuva-yı Milliye ile alakalı olarak mali düzenleme yapılmıştır. Kuva-yı Milliye'nin özel mali kaynaklara sahip olamayacağına dair kararname yayınlanmıştır. Bağış adıyla toplanan tüm vergilere son verilmiştir. Artık Kuva-yı Milliyeciler'in mali özgürlüğü olmayacaktır. Artık merkezi otorite yavaş yavaş hâkim olacaktır⁷⁹⁸.

3.3. Başlıca Kuva-yı Milliye Grupları

Kuva-yı Milliye'nin işgallerin başladığı dönemde birçok faydası olmuştur. Yunan Başbakanı Venizelos işgal bölgelerinde halkın rahatsız olmadığı şeklinde verdiği demeçlerin doğru olmadığını göstermiştir. Mütarekeye göre ordular terhis edildiği için Kuva-yı Milliyecilerden başka Yunan işgaline tepki gösterecek kimse kalmamıştır.

⁷⁹⁵ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) .30-18-1-1/1-3-14.*

⁷⁹⁶ Müderrisoğlu, s.275.

⁷⁹⁷ Müderrisoğlu, s.276.

⁷⁹⁸ Müderrisoğlu, s.283.

Topladıkları müfrezelerle her buldukları fırsatta Yunan kuvvetlerine saldırarak onları taciz edip, silah ve teçhizatlarını da almışlardır. Yunanlıların saldırdıkları sahipsiz köylerin koruyucusu olmuşlardır. Kurulan Ermeni ve Rum çetelerini bölgeden temizlerken asayişi de temin etmişlerdir. İşgallerin başladığı dönemden itibaren düzenli ordunun kurulduğu zamana kadar düzeni sağlayarak ordunun kurulmasını kolaylaştırmıştır. Çete kuvveti olmadıklarını amaçlarının milli birliği sağlamak olduğunu herkese göstermişlerdir. Müdafaai Hukuk cemiyetleri ve Heyeti Temsiliyelerin kurulmasına destek vererek halkı bilinçlendirmiştir. Ankara- İstanbul yolunu açarak hem asker hem mühimmat naklinin taşınmasına kolaylık sağlamışlardır. Düzenli ordu kurulana kadar ki tüm ayaklanmaları bastırmışlardır. Düşman hatlarını gizlice tespit ederek ani baskınlar ve casusluk faaliyetleri ile düşmana önemli kayıplar verdirmişlerdir⁷⁹⁹.

3.3.1. Asker Kökenli Kuva-yı Milliyeciler

Milli Mücadele’de Osmanlı ordusunun askeri olarak görev yapan subaylar. Bunlar asker kaçakları, askerlikten emekli olanlar, İstanbul Hükümeti tarafından askerlikten atılan ya da istifa eden asker grupları vardır. Örnek şahsiyetlerden biri olarak Yüzbaşı Süleyman Sururi Bey, Turgutlu Askerlik Şubesi Başkanı olarak gönderilmiştir. Daha Albay Bekir Sami Bey İzmir’in işgalinden sonra vapurla İzmir’e gelirken vapurda Süleyman Sururi Bey’le karşılaştığını ve kendisinin vatanın kurtulması için ne gerekirse yapacağını söylediğini notlarında yazmıştır⁸⁰⁰. Süleyman Sururi Bey daha sonra Alaşehir Mevki Kumandanlığına atanmıştır. Alaşehir Mevki Kumandanı unvanı ile Heyeti Temsiliye Reisi Mustafa Kemal ile Milli Teşkilatın faaliyetleri hakkında konuşmuştur⁸⁰¹. Alaşehir Mevki Kumandanı olarak atanmasına rağmen Süleyman Sururi Bey’in Kuva-yı Milliye Kumandanı unvanı ile keyfi uygulamaları olduğundan⁸⁰² Bahriye Nezaretinin şikâyetiyle Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa gerekli tahkikat sonrası gerekenin yapılmasını istemiştir⁸⁰³. Süleyman Sururi Bey bir müddet daha Alaşehir’de kaldıktan sonra

⁷⁹⁹ Kemal Çelik, *Mut Müdafaai-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri ve Milli Mücadele’de Mut*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2001, s.10.

⁸⁰⁰ Aydın, s.96.

⁸⁰¹ BOA. BEO, DH. KMS. Dosya:53-2, Belge No:78.

⁸⁰² BOA. BEO, DH. KMS. Dosya:53-3, Belge No:29.

⁸⁰³ Aydın, s.133.

Kütahya Kuva-yı Milliye Kumandan Vekilliği görevi ile ayrılmıştır⁸⁰⁴. Süleyman Bey bu bölgede de oldukça önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Uşak, Simav ve Kütahya'ya kadar bölgede Kuva-yı Milliye polis ve jandarmanın müdahalesine rağmen çekilmemiştir. Kütahya İkinci Alay Kuvvetleri destek verenlerin yakalanacağını söylemelerine rağmen, Kütahya ve civar yerlerde Kuva-yı Milliye etkili olmuştur⁸⁰⁵.

Asker kökenli Milliyeciler arasında sorun yaşanmamıştır. Emir komuta zincirinde herhangi bir itaatsizlik olmamıştır. Mütareke şartlarına göre ordunun terhis edilmesi gerektiğinden dolayı isyancı gibi davranmışlardır. 57. Alay komutanı Albay Şefik ile bağlı subayı Hacı Şükrü Bey Aydın'ın işgali sırasında isyan etmiştir. Aslında bu olay kurgulanmıştır. Toplara ihtiyacı olan Kuva-yı Milliyeciler toplara el koymuştur. Albay Şefik, Harbiye Nezaretine çektiği telgrafta Hacı Şükrü'nün isyan ettiğini bildirir⁸⁰⁶.

3.3.2.Efelerden Kuva-yı Milliye'ye Katılanlar

Ege Bölgesinde özellikle İzmir civarında devletin giderek otoritesinin azalmasıyla zeybekler ortaya çıkmaya başlar. Etkileri ilerleyen zamanlarda yerel halkında desteklemesi ile artmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında eşkıyalık faaliyetlerini bırakmışlardır⁸⁰⁷.

Ülkesini böyle bir durumda terk etmeyeceklerini bilen Albay Şefik Bey efelerden faydalanmıştır. Öncelikle Yörük Ali Efe'ye bir mektup göndererek yardım ister. Emrine asker ve kuvvet vereceğini taahhüt etmiştir. Yörük Efenin Kuva-yı Milliye'ye katıldığını duyan Kılloğlu Hüseyin Efe'de onlara katılmıştır⁸⁰⁸.

Efeler ve Zeybekler kendiliklerinden Kuva-yı Milliye'ye katılmamıştır. Demirci Mehmet Efe'de mücadeleye geç katılmıştır⁸⁰⁹. Nizami ordu kurulana kadar önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Denizli Reddi İlhak Heyeti bölgedeki diğer heyetlere gönderdiği telgraf ile gönüllü toplanmasını istemiştir. 57. Tümen Topçu Alay Komutanı Binbaşı Hakkı

⁸⁰⁴ Aydınel, s.133.

⁸⁰⁵ BOA. BEO, DH. KMS. Dosya:53-3, Belge No:33.

⁸⁰⁶ Mustafa **Albayrak**, *Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998, s.71.

⁸⁰⁷ Aydınel, s.48.

⁸⁰⁸ Albayrak, s.76.

⁸⁰⁹ Aydınel, s.93.

Bey Umurluda 1000 gönüllü toplandığını ve Demirci Mehmet Efe'nin de 200 kişilik maiyetiyle katılacağını bildirir⁸¹⁰. Demirci Efe Milli Mücadele için önemli çalışmalar yapmıştır.

Köşk cephesi Kuva-yı Milliye Komutanlığı'nın karargâhı olmuştur⁸¹¹. Gökçen Hüseyin Efe Köşk cephesine gelerek Kuva-yı Milliye ye katılmıştır. Kendine 50 adet mavzer ile yeter cephaneye verilmiştir. Gökçen Efe gerçektende eşkıyalık yapmamış dürüst bir kahraman denilmiştir⁸¹². Gökçen Efe Tire'nin ileri gelenlerinin sözlerini dinleyerek Milli Mücadeleye katılmakta gecikmiştir. Yunanlılar tarafından saygı görüp silahı belinde dolaştığını söyleyen Gökçen Efe, Yunanlıların kendine nasılsın diye sorduklarında küfür ediyorlarmış gibi zoruna gittiğini söyleyerek Kuva-yı Milliye katılmıştır⁸¹³. Birçok muharebede önemli kahramanlıklarda bulunmuştur. Ödemiş'in Üzümlü ve Karadoğan karyeleri civarında az sayıda Kuva-yı Milliye kuvvetin karşı üç tabur Yunan askeri sevk edilmiştir. Vuku bulan taarruz neticesinde Üzümlü karyesi bütünüyle ateşe verilmiş ve bunun Gökçen Efe tarafından bildirilmesi üzerine yeterli sayıda kuvvet ile yetişilerek yeniden başlanan iki taraf arasındaki çatışmada Yunanlılar'dan bir binbaşı ölmüş, 1 subay yaralı ve 18 er esir alınmış olduğu bildirilmiştir⁸¹⁴.

3.3.3. Askere Alma Yöntemiyle Kuva-yı Milliye'ye Katılanlar

Kuva-yı Milliye'yi örgütlemek için kurulan Heyeti Milliyeler asker alma kurumu gibi görev yapmışlardır. Aydın ve Havalisi Kuva-yı Milliye Kumandanı Demirci Mehmet Efe'de kendini görevli saymıştır. 1888-1894 arası doğanları askere çağırmıştır. Yine bu dönemde “*Nöbetleşe Askerlik*” denen bir sistemde uygulanmıştır. Cephelerde durumun sakin olduğu durumlarda evlerine dönerek üretim katkı sağlamıştır. Yine “*Bedelli Askerlik*” uygulaması da vardır. Bu yöntem ile cephedekilerin masraflarını karşılama yoluna gidilmiştir. Ancak zengin fakir arasında tepkilere yol açtığından kaldırılmıştır⁸¹⁵.

⁸¹⁰ Aydın, s.205.

⁸¹¹ Sarhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü...* C.II. s.2.

⁸¹² Aydın, s.256.

⁸¹³ Bayar, C.7,s.49.

⁸¹⁴ BOA, DH. ŞFR. Dosya:651,Gömlek No:4.

⁸¹⁵ Albayrak, s.78.

Denizli Mutasarrıfı Faik Bey gönderdiği şifreli telgrafta Kuva-yı Milliye dâhil olanların jandarmaya kaydolarak vatan vazifelerini yapmaları için tebligatın gönderildiğini ancak Kuva-yı Milliye Erkânının buna taraftar olmadığına dair yazıyı mutasarrıflıktan göndermiştir⁸¹⁶. Yine Denizli Askere Alma Şubesine gelen Kuva-yı Milliyeciler tarafından silah ve asker toplanmıştır⁸¹⁷.

135. Alay Komutan yardımcısı olan Binbaşı Hacı Şükrü 175. Alay Komutanı olarak Albay Şefik tarafından atanmıştır⁸¹⁸. Binbaşı Hacı Şükrü Bey ve yanındakiler jandarma depolarından çıkardıkları silah ve cephaneyi gönüllü müfreze ve birliklere dağıtmıştır. Harbiye Nezareti bütün depolardaki silah ve mühimmatın gönderilmesini istemiştir, ancak İngilizlerden gizli olarak dağıtmıştır. Albay Şefik Bey Hacı Şükrü Bey'e Kuva-yı Milliye Kumandanı imzasıyla müfettişlik ve tümenden silah istememesini söylemiştir⁸¹⁹. 57. Nitekim Harbiye Nezareti Hacı Şükrü Bey'in Kuva-yı Milliye için maaş vaadiyle adam topladığının ve Hacı Şükrü Bey'in kim olduğunun araştırılmasını istemiştir⁸²⁰. Yine Aydın ve Havalisi Umum Kumandanı Hacı Şükrü Bey ve Demirci Mehmet Efe imzalarıyla asker topladıkları ile ilgili talimatnameler göndermişlerdir. Harbiye Nezareti bu talimatnamelerin şiddetli bir şekilde cezalandırılacağı söylenmiştir⁸²¹.

3.3.4. İşgaller ile Kuva-yı Milliye'ye Katılanlar

Birçok üst düzey yönetici işgaller sonrasında aktif olarak Kuva-yı Milliye için çalışmıştır. Milli Mücadele'de özellikle bahis edilmesi gereken şahıslardan Denizli Mutasarrıfı Faik Bey'dir. İzmir'in işgali ile çalışmalara başlamıştır. İstanbul Hükümeti'nden Kuva-yı Milliye'nin dağıtılması istenilmiştir. Ancak Mutasarrıf Faik Bey halktan gördüğü destek sonrasında bunun mümkün olmayacağını söylemiştir⁸²².

⁸¹⁶BOA, BEO, DH. ŞFR, Dosya:646, Gömlek No:46.

⁸¹⁷BOA, BEO, DH. ŞFR, Dosya:639, Gömlek No:53.

⁸¹⁸Aydinel, s.86.

⁸¹⁹Köstüklü, s.179.

⁸²⁰BOA, BEO, DH. ŞFR, Dosya:101, Gömlek No:75.

⁸²¹BOA, BEO, DH. ŞFR, Dosya:102, Gömlek No:30.

⁸²²BOA, BEO, DH. ŞFR, Dosya:643, Gömlek, No:4.

Çıldır'da birçok Ağa, Kuva-yı Milliye Komutanlığı yapmış, evlerini de karargâh olarak kullanmıştır. Düzenli ordunun emrinde, yanında ve bazen de önünde savaşmışlardır. Ordu komutanlarının emirlerine riayet etmişlerdir. Yararlılık gösteren Çolak Mansur Ağa'ya Çıldır Alay Komutanı gönderdiği yazı ile alayın kurulması, firarilerin yakalanması ve tüm çabaları için teşekkür etmiştir⁸²³. Dr. Hamid, Antep'in işgali Kuva-yı Milliye teşkilatlanmasında ve sonrasında sağlık hizmetlerinde bulunmuştur. Şehirde ve 27. Alayda sağlık hizmetleri yürütmüştür⁸²⁴.

Kars'ta mühendis Osman Server Bey Kuva-yı Milliye teşkilatlanmasında çok önemli çalışmalarda bulunmuştur. Yakup Şevki Paşa, Osman Bey'in bölgede teşkilatlanması için asker ve cephane yardımında bulunmuştur⁸²⁵.

Uşaklı Hoca İbrahim Efendi, Uşak Kuva-yı Milliyesinin başıdır. Alaşehir Kuva-yı Milliye kongresini de tertipleyen isimlerdendir. Hoca İbrahim Efendi, Kuva-yı Milliye için topladığı her torba samanın, buğdayın ve her şeyin santimine kadar tüm hesapları sarı bir bakkal defterine yazmıştır. Öldükten sonra bununla gömülmeyi vasiyet etmiştir. Devlet için harcamamış ise Allah sorsun, demiştir. Milletvekili seçilmiş ve çocuklarına vasiyet etmiş, vekil maaşını geri ödemelerini isteyecek kadar, geniş gönüllü fedakâr insanlardır⁸²⁶.

Akhisar milli alayında Emrullah adında bir vatandaş birliğe komuta etmiştir. Silahlı birliklerinin sayısı 1200 kişiye kadar ulaşmıştır. Yine aynı birlikte bulunan Tatar taburunun kumandanı bölgenin ileri gelenlerinden Mehmet Bey, köye hendek kazdırmış ve siper haline getirmiştir. Buralara silahlı askerler yerleştirmiştir⁸²⁷.

Konya'da polis müdürü Necip Bey, belediye reisi Muhlis Bey, belediye müfettişi Kaymakam zade Mehmet Efendi, Konya Mebusu Kazım Hüsün Bey gönüllü olarak katılmışlardır⁸²⁸. Muğla'da birçok dernek ve kulüp Kuva-yı Milliyeyi teşkilatlandırmak

⁸²³Çay-Kalafat, s.29.

⁸²⁴Pamuk, s.155.

⁸²⁵Yel, s.93.

⁸²⁶Aydemir, C.II, s.163.

⁸²⁷Bayar, C.8,s.26.

⁸²⁸Avanas, s.229.

için çalışmışlardır. Yeni Hayat Kulübü bunlardan birisidir. Savaş öncesinde sosyal faaliyetlerin tesisi için açılmış olan kulüp işgallerle beraber amacını değiştirmiştir. Dr. Cemil Baydur, akıl ve sinir hastalıkları uzmanı olarak görev yapmaktadır. Dr. Cemil Bey yörede Kuva-yı Milliye çalışmalarının temelini atan önemli isimlerden birisi olmuştur⁸²⁹.

Din adamlarının Kuva-yı Milliye için yaptıkları aşikârdır. Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi, İzmir'in işgali sonrasında düzenlediği miting ve konuşmasıyla Denizli ve çevre illerde önemli tesiri olmuştur. Ahmet Hulusi Efendi hiçbir silahınız yoksa üçtaş alıp düşman atın diyerek Kuva-yı Milliye'ye katılmaya çağırmıştır⁸³⁰. Ahmet Hulusi Efendi, harekete davet etmek amacıyla sık sık civar yerleri ziyaret etmiştir⁸³¹.

3.3.5. Asker Kaçaklarından Kuva-yı Milliye Katılanlar

İstanbul Hükümeti özellikle birliklerinden kaçarak Kuva-yı Milliye kuvvetlerine katılan jandarma efradının firarlarını önlemeye çalışmıştır⁸³². Hatta amaçlarının Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin dağıtılması değil düzenli olarak jandarma kuvvetlerine dâhil etmek olduğunu açıklamıştır⁸³³. Anadolu Kavağı Birinci Alay Kumandanlığı'nda görevli Yüzbaşı İsmail Hakkı ve üsteğmen Hilmi Efendi birlikten elli askerle beraber Kuva-yı Milliye'ye katılmıştır⁸³⁴. Yine Yakacık Takım Kumandanı üsteğmen Kerim Efendi askerleriyle beraber Kuva-yı Milliye'ye katılmıştır⁸³⁵.

Maraş Kuva-yı Milliyesi teşkilatlanmasını Elbistan'da yaparken Selim Bey'de katılmıştır. Selim Bey Osmanlı subayı iken istifa etmiştir. Mustafa Kemal Paşa tarafından bölgeye gönderilmiştir⁸³⁶. Heybeliada Bahriye Mektebi'nden Mülazım-ı evvel Abdurrahman ve İbrahim Beylerin Selamet Motoru ile Anadolu'ya kaçmaları birçok askere örnek oluşturmuştur. Müfit Nihat ve Ekrem Cafer isimli iki teğmen

⁸²⁹ Ünal **Türkeş**, *Kurtuluş Savaşında Muğla*, Yelken Matbaası, İstanbul, 1973, s.251.

⁸³⁰ Ali **Sarıkoymuncu**, *Milli Mücadele'de Din Adamları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012, s.80.

⁸³¹ Sarıkoymuncu, *Milli Mücadele'de Din Adamları...* s.86.

⁸³² BOA, DH. KMS. Dosya No:53-4. Gömlek No:48.

⁸³³ BOA, DH. KMS. Dosya No:54-3. Gömlek No:41.

⁸³⁴ BOA, DH. EUM. AYŞ. Dosya No:42. Gömlek No:51.

⁸³⁵ BOA, DH. EUM. AYŞ. Dosya No:43. Gömlek No:7.

⁸³⁶ Akbıyık, s.161.

yanlarına birkaç er alarak yelken talimi gerekçesiyle kaçmış Kuva-yı Milliye katılmışlardır. Yine Sabri Vefik isimli bir bahriyeli Abanalı bir kömürkünün motoruna tayfa olarak yazılarak İnebolu'ya kaçmışlardır⁸³⁷. Seyri Sefain (Deniz Yolları) İdaresinin vapuruyla kabileler halinde İstanbul'dan İnebolu'ya akın akın subaylar gelmişlerdir⁸³⁸.

3.3.6.Hapishanelerden Çıkarılarak Kuva-yı Milliye'ye Katılanlar

Milli Mücadele'nin başlarında işgallere karşı koyan ya da Ecnebilere karşı denilerek aslında Ermeni Rumların rahatsız davranışlarına karşı koyanları hapse atıyorlardı. Birçok İttihatçı da hapiste idi. Bunlar çıkarılarak mücadeleye katılmasına izin verilmiştir. Ancak meclisin açılması nizami ordunun kurulması sonrası Kuva-yı Milliye olduğunu söyleyen şahıslar hapishanelerden suçluları çıkarmaya devam etmiştir. Bu durum halkın arasında tedirginliğe ve Devlete olan güvenin zaafına neden oluyordu. Hapishanelerden mahkûmların kaçırılması ile ilgili Nezarete oldukça fazla yazı gönderilmiştir. Akşehir Hapishanesinden tahliye edilen şahısların yakalanarak kanun dışı hareketlere meydan verilmemesine dair Adana Emniyet Müdürlüğünden, Adana, Ankara, Bolu, Van, Teke, Maraş ve diğer valilik ve mutasarrıflıklara uyarı için gönderilmiştir⁸³⁹. Yine Akşehir Hapishanesinden tahliye edilen şahısların herhangi olumsuzluğa meydan verilmemesi için Emniyet Umum Müdürlüğünden Konya Valiliğine çekilen telgraf ile yetkililer uyarılmıştır⁸⁴⁰. Urfa Kuva-yı Milliyesi de Fransızlar ile ilk çarpışmaların başlaması sırasında Ali Saip Bey bizzat kendisi Urfa Hapishanesindeki gençleri salıvermiştir⁸⁴¹.

3.3.7.Devlet Tarafından Arananlardan Kuva-yı Milliye'ye Katılanlar

Karadeniz sahillerinde Kuva-yı Milliye'ye üstün hizmetler gösteren İpsiz Recep bunlardan birisidir. Emce olarak ta tanınmaktadır. Rusya Karadeniz arasında tuz kaçakçılığı yapmasından dolayı uzun yıllar Sibiry'a da esir hayatı yaşamıştır.

⁸³⁷ Ali Sarıkoyuncu, *Zonguldak ve Havalisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992,s.39.

⁸³⁸ Sarıkoyuncu, *Zonguldak ve Havalisi...* s.40.

⁸³⁹ BOA. DH, ŞFR, Dosya:104,Belge No:113.

⁸⁴⁰ BOA. DH, ŞFR, Dosya: 104,Belge No:114.

⁸⁴¹ İsmail Özçelik, s.203.

Azerbaycanlı bir gardiyan sayesinde kaçmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında idama mahkûm edilmiş, bir suçludur. Kandıra Kaymakamı Atıf Bey teşvikleriyle Kuva-yı Milliye'ye katılmıştır⁸⁴². İpsiz Recep düzenli ordunun kurulması ile Orhan Gazi Müfrezesine geçerek hizmetlerine devam etmiştir. Hatta Milli Mücadele Dönemi üstün hizmetlerinden dolayı İstiklal madalyası verilmiştir⁸⁴³.

Bilecik'in Köyceğiz, Hasandar ve Elmabahçe köylerinde adam yaralamaktan suçlu bulunmuşlardır. Köstenceli Çalık Osman Çavuş, Şevket Bey ve biraderi, Mahmut Bey, Sirkat Çavuş ve arkadaşlarının Kuva-yı Milliye'ye katılmaları ve buldukları muhitte düşmana karşı müdafaada bulunmalarından dolayı suçları affedilmiştir⁸⁴⁴.

3.3.8.İşsizlik ya da Yoksulluk Nedeniyle Kuva-yı Milliye'ye Katılanlar

Mütareke ile azgınlıklarını başkent dahi her yerde artırmışlardır. Askerlikten çıkan bir binbaşı üç dört arkadaşıyla beraber Tophane'de un değirmeni işletmeye başlamışlardır. Yanlarında bulunan Rum değirmenleri ile rekabet edecek hale dahi gelmişlerdir. Bunu çekemeyen Rum ve Ermeniler İngilizlere ihbar etmişlerdir. Bomba arama bahanesi ile un çuvallarını parçalayıp, çamurlara bulayıp el koymuşlardır. Hapse atılan bu askerler ellerinde ne var ne yoksa bunu da hapisten çıkmak için İngilizlere rüşvet vermişlerdir. Bundan sonra hayat ve şereflerini kurtarmak için Anadolu'ya geçerek Kuva-yı Milliye'ye katılmışlardır⁸⁴⁵.

Yine Hindistan'dan esir dönmüş piyade yüzbaşı, elinde az bir miktar parası ile iki at ve bir araba alarak Ortaköy'de arabacılık yapmaya başlamıştır. Bir gece kapısını İngiliz üniforması giymiş bir Rum ve iki sarhoş İngiliz askeri çalmıştır. Hayvanlarını ve arabasını ahırdan çıkararak ellerini arkadan bağlamış, Beşiktaş'a kadar yürütmüşlerdir. Türk karakoluna bırakarak çıkıp gitmişlerdir. Şaşkınlık içerisindeki polisler ne olduğunu anlamaya çalışsalar da çözmeye cesaret edemezler. Ertesi gün bunun adı bir hırsızlık olayı olduğu anlaşılmıştır. Yapılan şikâyetlerden bir şey çıkmaz, atlar ve araba

⁸⁴²Sarıkoçuncu,,*Zonguldak ve Havalisi...*, s.140.

⁸⁴³Sarıkoçuncu,,*Zonguldak ve Havalisi...*, s.143.

⁸⁴⁴*Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*,30-18-1-1/2-34-9.

⁸⁴⁵Apak, s.45.

gitmiştir. Ancak bizi Anadolu paklar diyerek İnebolu'ya kaçmış, Kuva-yı Milliye'ye katılmıştır⁸⁴⁶.

⁸⁴⁶Apak, s.46.

IV. BÖLÜM

KUVA-YI MİLLİYE'NİN KALDIRILMASI

4.1. İsyanlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi yönetimi iktidarını kurarken birçok problemle karşılaşmıştır. Ülkenin işgal altında olmasından dolayı bir yandan işgalci devletlerle diğer yandan içeride gelişen isyanlarla uğraşmıştır. Bu isyanlar üç tipte gelişmiştir. Bu ayaklanmalardan birincisi, ırkçı–ayrılıkçı ayaklanmalardır. Pontus Rumlar'ı, Kürtler, Çerkeslerdir. Bu isyancılar arasında Ermeni çeteciler de dâhil olmuştur. İkincisi, Osmanlı Devleti'nin devamını isteyenlerin çıkarmış olduğu, karşı milliyetçi ayaklanmalardır. Tutucu ve şeriata hilafete tam bağlı kimselerdir. Osmanlıcılık temel dayanak noktaları olmuştur. Yeni kurulan Büyük Millet Meclisi Hükümetinde yerel güç olmuş, belli derebeyliklere müsaade verilmemiştir. Bunlar ise nüfuzlarını kıran yeni güce elbette karşı çıkmışlardır. Üçüncü ayaklanma türü ise Türkiye Büyük Millet Meclisi için çalışırken o otoriteye karşı çıkmışlardır. Kuva-yı Seyyare gibi işgallere, ayaklanmalara karşı beraberce savaşırken kendisini de ayrı bir güç merkezi olarak görmüştür⁸⁴⁷.

Ayaklanmaların destek bulmasından, oldukça zor bastırılmıştır. Yıllardır savaştan halk artık bıkmıştır. Karşılarında bulunan dünyanın en büyük devletleridir. Üstelik bu devletler daha birkaç yıl önce yapılan Birinci Dünya Savaşında Almanya gibi bir devleti mağlup etmiştir. Yanında Almanya gibi bir devlet varken kazanamayan Türk ordusu bu halde iken nasıl başarı sağlayabilirdi. İslam halifesi de bunlara karşı olduğunu bildirmiştir. Öte yandan tüm ihtiyaçları halktan karşılanan Kuva-yı Milliye zor durumda olan halkı daha da zor duruma sokmuştur. İsyanlara katılanların çoğu işsiz güçsüz, yoksul insanlardı. Kuva-yı İnzibatiye de olduğu gibi Ahmed Anzavur'un bunlara maaş bağlaması onlara geçim imkânı sunmuştur. Diğer taraftan isyancılara katılmayan köylünün mal ve can güvenliğinin olmamasıdır. Hatta bu durumu Mustafa Kemal Paşa

⁸⁴⁷Ergil, s.243.

1 Mayıs 1920 günü gizli oturumda ahalinin isyancıdan korktuğunu kimin kazanacağını bilememesinden tarafsız kaldığını söylemiştir⁸⁴⁸.

24. Tümenin Eskişehir’de toplanan 3000 kişilik ikinci piyade alayı 6 Nisan 1920’de Bilecik’e nakli başlamıştır. Bursa’daki 56. Tümen emrine girmek için karayoluyla gideceklerdi. Ancak Bursa’ya 150 asker varılabiliştir. Subaylar asker elbisesi giyerek firarların nedenini araştırmıştır. 600 kişinin geri dönmelerini sağlamışlardır. Firarın nedeni Anzavur ve maiyetinin padişahın adamı oldukları Onlar’a karşı gelenin padişaha asi olacağını söylemelerinden kaçtıkları öğrenilmiştir⁸⁴⁹.

Büyük Millet Meclisi açılınca ilk olarak “Hıyaneti Vatanîye” kanunu çıkarılmıştır. Yakalanan kişilerin ivedilikle yargılanması için İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur. Firar olaylarının önüne geçilebilmesi için gerekli görülmüştür. Ankara, Konya, Eskişehir, Isparta, Kastamonu, Pozantı, Sivas ve Diyarbakır şehirlerinde 8 adet İstiklal Mahkemesi kurulmuştur⁸⁵⁰.

4.1.1. Anzavur İsyanları

Ahmet Anzavur aslen Bigalı, emekli jandarma binbaşısıdır. Okuma yazma bilmediği halde, karakol kumandanlığı⁸⁵¹dâhil çeşitli görevler almıştır. Vazifeyi suiistimalden Konya’ya sürgün edilmiştir. Milli Mücadele’nin başında, İzmit Mutasarrıflığına atanmıştır⁸⁵². İsyân bölgesinin çıkış noktası olan Biga yarımadası homojen olmayan nüfus yapısına sahip idi. Bursa ve Balıkesir civarlarında iki kere ayaklanma çıkarmıştır. Balıkesir kongresini dağıtacağını ve toplanan paraları alacağını söylemiştir. Ahmet Anzavur Balıkesir bölgesine gelip Milli Harekete karşı olduğunu açıkça belirtmiştir. Balıkesir Kuva-yı Milliye Reisi Hacim Muhittin Bey Ahmet Anzavur’u ikna etmek amacıyla görüşmüştür. Ancak Anzavur Ahmet ve yanındakiler ve ona katılan

⁸⁴⁸Ergil, s.259-262.

⁸⁴⁹Ferudun **Kandemir**, *İstiklal Savaşında Bozguncular ve Casuslar*, Yakın Tarihimiz Yayınları, İstanbul, 1964,s.18.

⁸⁵⁰Kandemir, s.20.

⁸⁵¹Kenan **Esengin**, *Milli Mücadelede Ayaklanmalar*, Kumsaati Yayın Dağıtım, İstanbul, 2006,s.67.

⁸⁵²Orhan **Hülagü**, *Anzavur İsyanı*, Atam Dergisi, Sayı.40,C.XIV, Sayı: 40, Mart 1998,s.49-67.

müfrezeler ile görüşmesinden herhangi sonuç alınamamıştır⁸⁵³. Ahmed Anzavur Kuva-yı Milliye'ye karşı harekete geçmek için yüzeli kişilik bir kuvvet toplamıştır⁸⁵⁴. Hacim Muhittin Bey Heyeti Temsiliye ye Ahmet Anzavur'un düşman parası ile dini ve vatanını sattığını söylemiştir. Dindaşlar arasında kan dökmek istediğini Çerkes Ethem Bey'den yardım istediğini bildirmiştir⁸⁵⁵

Ahmet Anzavur yoluna devam etmiş Gönen ve Manyas taraflarında teşkilatlanmaya çalışmıştır. 40 kadar hanede devlete ait hayvanlarla beraber Ahmet Anzavur'a katılmıştır⁸⁵⁶. Edremit Kaymakamı Köprülü Hamdi Bey Manyas'tan Balıkesir'e Anzavur Ahmet Bey'i uyarmak için gitmiştir. Ahmet Bey "Beni aldatmışlar, İslamlar arasına ikilik sokan gizli eller var. Eğer isterseniz bana da cephe bir görev veriniz." demiştir. Hamdi Bey 61. Tümen Komutanı Kazım Özalp'e bu görüşmeyi bildirmiştir. Özalp, Anzavur meselesinin hallolduğunu söylemiştir. Ancak bu sadece zaman kazanmaya çalışmak istemiştir.

Kazım Özalp Demirkapı sırtlarına gelmiştir. Karşı taraftan da Yarbay Rahmi Bey arasında iki ateş arasında kalan Anzavur Susurluk'tan getirdiği topları da bırakarak kaçmıştır. İlk ayaklanma 16 Kasım 1919'da son bulmuştur⁸⁵⁷. Anzavur beraberinde 7 kişi ile beraber kaçmıştır⁸⁵⁸.

Akbaş cephaneliğinin Anadolu tarafından takibi, İngiliz askerlerini endişeye sevk etmiştir. İngiliz işgal ordusu komutanı General Milne, İngiltere savaş bakanlığına gizli bir yazı göndermiştir. 300.000'e yakın Türk tüfek sürgüleri, 200 makineli tüfek, 1.200 top kamasi ve 100 milyonu aşkın küçük çapta silah mermisinin İngilizlerin kontrolü altında bulunduğunu, bu önemli malzemeyi korumanın önemli olduğu Türkler tarafından ele geçirilen silahların kullanılmadan denize atılması istenmiştir. Ancak

⁸⁵³BOA, BEO, DH. ŞFR, Dosya: 650, Gömlek No:111.

⁸⁵⁴TİTEA. K.10.Sıra No:1536.Kutu No:328.Belge No:6.

⁸⁵⁵Baykal, s.38.

⁸⁵⁶Hülagü, s.50.

⁸⁵⁷Hülagü, s.54.

⁸⁵⁸Esengin, s.68.

Milne'nin bu davranışın paniğe yol açacağı daha güvenli bir yere sevk edilmesinin daha uygun olacağı bildirilmiştir⁸⁵⁹.

İtilaf Devletleri Mondros Mütarekesi sonrasında bütün cephanemizi toplayarak kendi belirledikleri depolara götürmüşlerdir. En büyük depolar İstanbul ve Gelibolu'da bulunuyordu. Yunanlılar'ın işgal bölgelerinde durum daha farklı idi. Türk makamları cephaneliklerin Yunanlılar tarafından korunmaması için itiraz etmiştir. İtilaf devletleri ise Yunanlıların kendileri adına koruma görevini yaptığını söylemişlerdir. Akbaş cephaneliğindeki cephaneler ile ilgili olarak İtilaf Devletleri'nin düşüncesi başka idi. Rusya da meydana gelen Bolşevik devrimini ortadan kaldırmayı planlamışlardı. Bolşevik karşıtı Rus komutan Vrangel'in ordusuna vermeyi düşünüyorlardı. Milli Mücadelenin vatanseverleri ise buna izin vermek niyetinde değillerdi. Silah sıkıntısı had safhada idi. Alman tüfeklerine Osmanlı fişeği takarak kullanılmaya çalışılmıştır. Onunda sayısı sınırlı idi. Akbaş'tan cephaneyi getirecek nakliye araçlarının bulunup taşınması getirilmesi oldukça zorlu ve mühim bir olaydır. Çerkes Ethem ile beraber savaşırken arası açılınca ondan ayrılan Dramalı Rıza Bey çoban kıyafeti ile giderek keşif yapmıştır. 1920 yılının 26-27 Ocak akşamında nöbet tutan Fransız askerlerinin ellerini bağlayarak mühimmatı nakliye vasıtalarına yüklemişlerdir. 8000 tüfek, 5000 sandık cephaneye ve 300 mitralyöz ve 20 Fransız askerini esir alarak Lâpseki civarına gelmişlerdir⁸⁶⁰.

Akbaş cephaneliğinden cephaneye kaçırıldıktan sonra işgal devletlerine ait, bir torpido Bergos İskelesine gelmiştir. Civarda tahribatta bulunarak Çanakkale'ye gitmiştir. Kuva-yı Milliye'nin Akbaş cephaneliğindeki cephaneyi alıp başka yere naklettiklerini öğrenmeleri sonrası torpido rastgele atışlar ile tahribat yapmıştır⁸⁶¹.

Kara Hasan adındaki eşkıya uzun müddettir otorite boşluğundan bölgeye hâkim olmuştur. Kendisinin Kuva-yı Milliyeci olduğunu söylemesi ve yaptığı her türlü kötülüğü ona isnat etmesi⁸⁶² Milli Mücadeleye de zarar vermektedir. Kara Hasan'ın

⁸⁵⁹Salahi **Sonyel**, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisinin Türkiye'deki Eylemleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013,s.64.

⁸⁶⁰Özalp, s.91.

⁸⁶¹BOA. DH, ŞFR, Dosya:657,Belge No:131.

⁸⁶²BOA, BEO, DH. ŞFR, Dosya:656, Gömlek No:37.

çetesinde çavuşluk yapan Kürt Mehmet Çavuş adında bir şahıs Çanakkale eşrafından Hafız Halil Efendi'yi Kuva-yı Milliye Reisi Cevad Bey'in çağırdığını söyleyerek şehirde bulunan otele götürerek darp etmişlerdir. Kara Hasan Çetesi kendisinin Kuva-yı Milliyeci⁸⁶³ olduğunu onlar adına yaptığını söylemiştir. Edremit Kaymakamı Köprülü Hamdi Bey Kara Hasan'ın peşine düşmüştür⁸⁶⁴. Kuva-yı Milliye Kumandanlarından Hamdi Bey'le takip kumandanlarından Dramalı Rıza Bey Bergos ilçesine gelmişlerdir. Akbaş'taki cephanelikte bulunan silah ve cephaneyi nakil ettikleri için geldikleri samlarak Lâpseki halkı telaşlanmıştır. Bu olayı bahane eden Fransızlar tarafından işgal edileceği söylentileri çıkmıştır. İngilizlerin de bazı faaliyetlerde bulunmasından halk endişelenmiştir⁸⁶⁵. Çünkü Mondros Mütarekesinin ilgili maddeleri gereği İtilaf Devletleri güvenliklerini tehdit eden bir durum karşısında gerekli askeri tedbiri alıp işgal hakkına sahip bulunuyordu.

Kara Hasan Bigalıdır. Birinci Dünya Savaşında askerden kaçarak kendisi gibi asker kaçaklarını toplayıp, 20-30 kişilik çete kurarak eşkıyalık yapmaya başlamıştır. Fakir halka dokunmamasından dolayı halk tarafından yadırganmamıştır. Milli Mücadele'nin başlarında Kuva-yı Milliye'ye destek vermiştir. Hatta Anzavur çetesi ile Manyas ve Gönen ayaklanmalarında Anzavur'a karşı savaşmıştır. Edremit Kaymakamı Hamdi Bey Akbaş'tan cephaneyi kaçırıp, Biga'da Milli Alay kurmak istemiştir⁸⁶⁶. Biga üzerinden gelen Suphi ve Kara Hasan çetesi ile beraber Türklük ve Çerkeslik meselesine dönüştürmüş ve Çerkes köylerini yağmalamışlardır⁸⁶⁷. İzmir Kuzey Bölgesi Cepheleleri Heyet-i Merkeziye üyesi unvanlarıyla Hamdi Bey Kara Hasan, Suphi Bey ve Halil Çelebi ile kasabada bulunan 15 adamını, suçüstü silahlarıyla beraber yakalamıştır. Çeteden bir kişi ağır şekilde yaralanmıştır⁸⁶⁸. Kara Hasan'ı yakaladıktan sonra tüm gücünü kuvvet toplamaya vermiştir. Akbaş'tan gelen cephaneler ile birlikte 500 kişilik kuvvet oluşturmuştur⁸⁶⁹.

⁸⁶³ BOA BEO, DH. ŞFR, Dosya:653,Gömlek No:95.

⁸⁶⁴Özalp, s.98.

⁸⁶⁵BOA, BEO, DH. ŞFR. Dosya:657, Gömlek No:122.

⁸⁶⁶Uluğ **İğdemir**, *Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989,s.72.

⁸⁶⁷BOA, BEO, DH. ŞFR. Dosya No:105.Gömlek No:110.

⁸⁶⁸BOA, BEO, DH. ŞFR. Dosya:656, Gömlek No:93.

⁸⁶⁹Hülagü, s.56.

O sırada Ahmet Anzavur Çerkes köylerinde dolaşarak Milli Teşkilat aleyhinde çalışmaktadır⁸⁷⁰. Hamdi Bey Akbaş Cephaneliğine gitmek için gerekli masrafı ahaliden toplamıştır. Bunun çoğunluğu eşrafa kalmış ve buda kötü etki yapmıştır⁸⁷¹. Gönen'de eşraftan çoğu Çerkesler Ahmet Anzavur'a katılmak için yola çıkmıştır⁸⁷². Mühimmatın alınmasından sonra Ahmet Anzavur Kuva-yı Milliye nin cephaneden faydalanmaması için halkın bir kısmını tahrik etmiştir. Aslında Pomak olan Gâvur İmam lakaplı İmam Fevzi'yi de yanına alarak 20 Şubat 1920'de Biga'yı basmıştır. Biga da, Anzavur Ahmed Çetesine karşı Kuva-yı Milleye destek istenilmiştir⁸⁷³. Ahmed Anzavur ve adamlarının Gönen'e geldikleri haberi alınır. Gönen eşrafından bazı kişilerin aileleriyle buraya geldikleri Gönen'de toplanan Kuva-yı Milliye taraftarlarının çoğunun Çerkes ve Aznavur'la birlik olduklarına ve Aznavur'un Göneni işgali halinde bölgenin asayişinin de kalmayacağını Kale-i Sultaniye ve Biga'dan destek kuvvet gönderilmesi istenmiştir⁸⁷⁴. Kazım Özalp hemen yardım göndermiştir. Birçok zahmetle katlanılarak alınan Akbaş Cephanesi de buraya heba olacaktır. Ancak Hamdi Beyin Gâvur imam ve Anzavur Ahmed tarafından şehit edip cenazesini Biga'da teşhir etmişlerdir. Orada bulunan bir İngiliz subayı gerçekten Hamdi Bey olup olmadığını kanıtlamak için fotoğraflarını da çekmiştir⁸⁷⁵.

Sivas ileri gelenleri Anzavur ayaklanması ile ilgili olarak toplanıp bazı kararlar almışlardır. Aldıkları bu önemli konular hakkında Dâhiliye Nezareti ile görüşmek için Sivas Valisinden aracılık yapmasını istemişlerdir. İstanbul'da kurulan Kızıl Hançerler, Hürriyet ve İtilaf ve Nigehban-ı Askeri Cemiyetlerinde görevli kimseler Anzavur Ahmed'in Teşkilat-ı Ahmediye cemiyetinde toplanmışlardır. Düşmanın parası ile bölücü olarak Biga ve Gönen taraflarında Kuva-yı Milliye taraftarlarına silahla saldırıya başlayan bazı kişiler hakkında yapılacak işlemlerin ne olduğu Dâhiliye Nezareti'ne sorulmak istenmiştir⁸⁷⁶.

⁸⁷⁰Esengin, s.71.

⁸⁷¹Apak, s.125.

⁸⁷²BOA, BEO, DH, ŞFR, Dosya:659, Gömlek No:137.

⁸⁷³BOA, BEO, DH, ŞFR, Dosya:651, Gömlek No:107.

⁸⁷⁴BOA, BEO, DH, ŞFR, Dosya:659, Gömlek No:137.

⁸⁷⁵Özalp, s.99.

⁸⁷⁶BOA, BEO, DH, ŞFR, Dosya:660, Gömlek No:13.

Biga civarını ele geçiren Anzavur Ahmet Akbaş cephanesinin kaçırıldığı Yenice'ye doğru hareket etmiştir. Anzavur 500 kadar adamını daha getirtmiştir. Deponun Anzavur'un eline geçmemesi için Müfreze Komutanı Dramalı Rıza dinamitle depoyu havaya uçurmuştur⁸⁷⁷. Üzerine Yusuf İzzet Paşa komutasında yedi bin kişilik kuvvet gönderilse de başarısız olmuş ve Bursa'ya çekilmiştir⁸⁷⁸.

Çerkes Ethem Bey belediye başkanına telgraf göndermiştir. Üç gün içerisinde ya Kuva-yı Milliyeye katılırsınız ya da zorla katarım, demiştir. Çerkes Ethem Bey'in geleceğinin duyulması büyük telaş yaratmıştır⁸⁷⁹. Salihli cephesinden, Ethem Bey kumandasında süvari ve piyadelerden oluşan iki bin kişilik müfreze ile gelmiştir. Demirci Mehmet Efe ise Aydın'dan Danişmentli İsmail Efe kumandasında altı yüz süvari zeybeği göndermiştir. Akhisar cephesinden Milli Alay Kumandanı Hafız Hüseyin Bey (şehit olmuştur) kumandasında 14. Süvari Alayının büyük kısmı, Soma cephesinden Salahaddin Efendi kumandasında önemli müfreze, İvrindi ve Ayvalık bölgesinden önemli kuvvetler gelmiştir. Ayrıca Balıkesir yöresinden de Keçeci Hafız Emin Bey kumandasında milli süvari müfrezesi kurulmuştur. Daha sonra Balıkesir mebusu olacak Kumandan Binbaşı Salim Bey'in kumandasındaki nizamiye birlikleri de katılmıştır⁸⁸⁰.

Çerkes Ethem Bey, kuvvetleri Balıkesir, Salihli ve Menderes cephelerinden yardıma gelir. Kirmastı ve Susıgırlık mevkilerinde Anzavur yenilmiştir⁸⁸¹ Anzavur tarafında da oldukça fazla adam vardır. Ancak çoğunun zorla getirilmesinden dolayı beş altı saat sonra çoğu dağılmıştır⁸⁸². Düzce-Hendek-Adapazarı'nda sayıları oldukça fazla gönüllü kuvveti Kuva-yı İnzibatiye Kumandanı Süleyman Şefik Paşa'dan silah ve iâşe yardımı beklemişlerdir. Beklenen yardım gelmemiştir⁸⁸³. Anzavur ve arkadaşları Karabiga'da İstanbul Hükümetine ait gemiye binerek kaçmıştır⁸⁸⁴. Anzavur kuvvetleri böylece dağıtılsa da kendisi Halife kuvvetleri içinde Kuva-yı Milliyeye karşı savaşmıştır. En son

⁸⁷⁷ Esengin, s.73.

⁸⁷⁸ *Çerkes Ethem Hatıraları*, Dizildiği Yer Dünya Yayınları, Basıldığı Yer Güniz Yayınevi,--1962, s.26.

⁸⁷⁹ İğdemir, s.62.

⁸⁸⁰ İğdemir, s.99.

⁸⁸¹ ATASE, Sıra No:4598,Kutu No:101,Gömlek No:19.

⁸⁸² Apak, s.129.

⁸⁸³ BOA, DH. EUM. AYŞ. Dosya No:41. Gömlek No:76.

⁸⁸⁴ Apak, s.129.

Yunan kuvvetlerine katılmıştır. Sakarya Muharebesi sonrası şehit ettiği Köprülü Hamdi Bey'in adamları tarafından Biga civarlarında öldürülmüştür⁸⁸⁵.

4.1.2.Düzce-Hendek İsyanları

Milli Mücadele'yi tehlikeye atan bu isyanlarda İstanbul Hükümeti'nin Milli Mücadele aleyhi propaganda faaliyetleri önemli rol oynamıştır. Bu ayaklanmalara yardım edenlere Padişah tarafından 13 Mayıs 1920'de Düzce, Adapazarı, Bolu ve Gerede ayaklanmalarına katılan 16 kişiye çeşitli nişanlar verilmiştir⁸⁸⁶. İzmit, Adapazarı, Hendek, Düzce ve Bolu üzerinden Ankara'ya doğru Eskişehir'den geçip Ankara'ya giden demiryolu güzergâhı şeklindedir. 20 Kolordu Komutanı Ali Fuat Cebesoy işgal kuvvetlerini iterek Geyve Boğazına İzmit'e kadar atmıştır. Saraya kız alıp vermeleri, oradan gelen hediyeler ve sarayın itibarı Çerkesleri özel kılmıştı. İttihat ve Terakki sayesinde yapılan Meşrutiyet padişahın nüfuzunu kırmıştır. Çerkesler bu durumdan hoşlanmamış ve İttihat ve Terakki'nin düşmanı olmuşlardır⁸⁸⁷.

Milli Mücadele tarihimizde pek de üzerinde durulmayan bir nokta Çerkesler'in büyük bir kısmının milli akıma karşı direnç göstermesidir. İzmit'ten Eskişehir' Yalova'dan Aydın'a kadar bölgede 17 ayrı Çerkes Kabilesi 24 Ekim 1921 tarihinde İtilaf Devletlerine Çerkes Devleti kurulması için başvuru yapmışlardır⁸⁸⁸. Marmara bölgesinde nüfusun çoğunluğunu Pomak Abaza gibi Çerkesler oluşturmuştur⁸⁸⁹.

İsyan; Adapazarı'nın Akyazı bucağında Çerkezler'den Talustan isminde bir şahıs ile İstanbul'dan para ve talimat ile süvari olacıklara 30, piyade olacıklara 15 lira vaat etmiştir. Çerkes Bekir ve Sapanca'nın Avşar köyünden Beslan isimli tahsildar ile 15 kişi padişah ile görüşmek istemişlerdir. Kaymakam Tahir Bey yanındaki yirmi beş atlı ile karşı durmuştur. Bunlara ilçede bulunan askerler de yardım etmişlerdir. İsyancılar dağıtılmış Beslan ile kardeşi Hasan Çavuş'da yakalanmıştır. İstanbul'dan para getiren

⁸⁸⁵Özalp, s.116.

⁸⁸⁶Fahri Yetim, *Milli Mücadele Döneminde İsyanların Göbeğinde Düzce ve Çevresi*, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl 7,Sayı13(Bahar 2011),s.56.

⁸⁸⁷Apak, s.134.

⁸⁸⁸Doğu Ergil, *Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1981,s.250.

⁸⁸⁹Ergil, s.272.

Manyaslı Bekir ise kaçmıştır. Bölgede yeterli sayıda asker bulunmamaktaydı. Komutasında Binbaşı Nedim vardır. Binbaşı Nedim'in yumuşak davranışlar içerisinde bulunmasından isyancılar faaliyetlerini artırmıştır. 23 Nisan 1920'de ayaklanma patlak vermiştir⁸⁹⁰.

İsyanın tamamen siyasi sebeplerden olmadığı aşikârdır. Nitekim Bolu ve Düzce'deki isyancılar Bolu'yu istila etmişler ve hükümet yetkililerini esir almışlardır. Buradaki orman memurları ve orman korucularına en fazla eziyeti etmişlerdir. Çünkü tek geçim kaynakları olan ormandan yeterince faydalanamamalarından dolayı devletin karşısındaki muhatapları olmuşlardır. Anzavur ayaklanmaları bastırılmışken Kocaeli civarında İngilizler'in faaliyetleri sonucunda isyan bölgesi doğuya doğru giderek yayılmıştır.

Bu dönemde ise meclis açılma çalışmaları vardır. Anadolu'nun içlerine doğru isyan yayılmaya başlamışlardır. Mustafa Kemal Paşa, 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya mesaj göndermiştir. Ayaklanma Safranbolu ve Çerkeş'i geçmiştir. Ankara'ya doğru ilerlemektedir. Ankara'da 700 kadar kuvvet olduğunu alabileceği adam ile Ankara'ya gelmesi istemiştir. Nazilli'de bulunan Refet Paşa'dan da kuvvetle Ankara'ya gelmesini istemiştir. İsyân bölgesinin giderek genişlemesi ve Ankara'yı tehdit eder duruma gelmesi endişe vermiştir. Anzavur ayaklanması gibi bir kısım askerlerin de katılmasından korkulmuştur⁸⁹¹.

Kuva-yı Milliye birliklerinin Hükümetin istiklalini ayaklar altına aldıklarını, Padişahın askerine karşı kıyam ettiklerini top ve silah kullanacaklarını söylemişlerdir⁸⁹². Ankara Hükümeti bir olmadıklarını göstermek için bir bildiri yayınlamıştır⁸⁹³.

Çoğunluğu Çerkeslerden oluşan süvari ve piyadelerden oluşan Hükümet kuvvetleri Adapazarı'na ilerlemeye devam etmişlerdir. 24. Fırka Kumandanı Mahmut Bey kumandasında iki tane harp topu, üç sahra topu, üç mitralyözden ibaret kuvvet ile Kuva-yı Milliye kuvvetleri ile karşılaşmışlardır. Yirmiye yakın Kuva-yı Milliye subayı esir

⁸⁹⁰Esengin, s.82.

⁸⁹¹Esengin, s.83.

⁸⁹²BOA, DH. EUM. AYŞ. Dosya No:39,Gömlek No:40.

⁸⁹³Esengin, s.89.

alınmıştır. Esir alınan Kuva-yı Milliye'ciler memleketlerine gönderilmiştir. Hükümet kuvvetlerinden 183 kişi hayatını kaybetmiştir. Bolu, Gerede, Çerkeş, Zağferanbolu, Beypazarı ve Mudurnu isyancılar tarafından ele geçirilmiştir. Düzce'de 600 kişilik Kuva-yı Milliye kuvvetini esir almışlardır. Nallıhan ve Taraklı üzerine yürümüşlerdir⁸⁹⁴. Pavli'den Babalar ilçesine giden İngiliz süvari ve piyade birliği Kuva-yı Milliye ile araştırma yapıp çıkmıştır⁸⁹⁵.

İstanbul Hükümeti tarafından Kuva-yı Milliye'ye katılanların teslim olması için süre tanınmıştır⁸⁹⁶. Kuva-yı Milliye'ye katılanların kimler olduğunun Gerede ve Zağferanbolu kaymakamlıkları ve Bolu Mutasarrıflıklarına bildirilmesi istenilmiştir⁸⁹⁷.

Mustafa Kemal Paşa, 24. Tümen Komutanı Albay Mahmut Bey'i Düzce ayaklanmasını bastırmak üzere göndermiştir⁸⁹⁸. Hendek ve Adapazarı arasında Hükümet güçleri ile Kuva-yı Milliye kuvvetleri karşılaşmıştır. Kuva-yı Milliye kuvvetleri hükümet güçlerini bu çarpışmada yenmiştir. Eşraftan Çerkes Safi Bey'i belediye başkanı olarak atamışlardır. Geyve'de karşılaşan Kuva-yı Milliye ve hükümet güçlerinin çatışmasında 24. Fırka kumandanı Mahmut Bey Adapazarı eşrafından Kanbulzade Said Bey, meşhur eşkıyalardan Abaza Kazım ve onun akrabalarından Çerkes Halim öldürülmüştür⁸⁹⁹. Beypazarı, Nallıhan'daki isyanları bastırdıktan sonra Bolu'ya ilerlemiştir. Yarbay Arif Bey az sayıda kuvvetiyle Bolu'ya girdiği vakit isyancıların silahlarını toplatmıştır. Ancak burada hâkimiyetini kurmadan hükümet kuvvetlerinin destek gelmesiyle Arif Bey kuvvetinin az olmasından dolayı Kıbrıscık taraflarına kaçmıştır⁹⁰⁰. İsyancılar Yarbay Arif Bey'in peşine düşmüştür⁹⁰¹.

Kuva-yı Milliye Kumandanlarından Çolak İbrahim Bey Mudurnu'ya hâkim olmuştur⁹⁰². Karamürsel Kuva-yı İnzibatiye tarafından Kuva-yı Milliye'den geri alınmıştır. Diğer

⁸⁹⁴ BOA, DH. EUM. AYŞ. Dosya No:39, Gömlek No:41.

⁸⁹⁵ BOA, DH. EUM. AYŞ. Dosya No:40, Gömlek No:1.

⁸⁹⁶ BOA, DH. EUM. AYŞ. Dosya No:40, Gömlek No:33.

⁸⁹⁷ BOA, DH. EUM. AYŞ. Dosya No:40, Gömlek No:35.

⁸⁹⁸ Esengin, s.89.

⁸⁹⁹ BOA, DH. EUM, AYŞ, Dosya No:39, Gömlek No:37.

⁹⁰⁰ BOA, DH. EUM. AYŞ. Dosya No:40, Gömlek No:59.

⁹⁰¹ Esengin, s.89.

⁹⁰² BOA, DH. EUM. AYŞ. Dosya No:40, Gömlek No:79.

bölgelerden buraya kuvvet gönderilmesi istenilmiştir⁹⁰³. Çerkes Ethem kuvvetleri Karamürsel, Orhangazi ve Bursa'ya hâkim olmuştur. Kaza kaymakamı ve şube reisi⁹⁰⁴ Kuva-yı Milliye'ye katılmıştır⁹⁰⁵.

Ali Fuat Paşa ve Çerkes Ethem Bey Bursa ve İzmit civarındaki tüm Hilafet Kuvvetlerini temizlemişlerdir. Albay Arif Bey'i de Mustafa Kemal Paşa Bolu'dan Ankara'ya çağırmıştır. Albay Arif Bey gece çadırında yatarken kafasına sıkılan kurşunla öldürülmüştür⁹⁰⁶.

Ankara'dan, Erzurum Kuva-yı Milliyesi, Eskişehir'den 100 kişilik müfreze, Bilecik'ten Ertuğrul grubu ve Sarı Efe Kumandasında 160 kişilik müfreze, Uşak bölgesinden Yeşilbayrak 180 kişilik müfreze Refet Bey ve yanındakilerle birleşmişlerdir⁹⁰⁷. Miralay Refet Paşa Demirci Mehmet Efe ve yanındaki 300 Efeyi Kurmay Binbaşı Nazmi Bey'in kumandasında ve Mudurnu'yu savunan Binbaşı Çolak İbrahim Bey'i takviye ederek taarruza geçmişlerdir. Hendek'le Düzce arasındaki asileri yenen Çerkes Ethem Düzce'ye girerek hapisteki subayları kurtarmıştır. Avukat Vehab Çerkes ve Abazaların başında bulunan Koç ve İskender Beylerle beraber asilerin liderlerini Düzce meydanında ağaçlara astırmıştır. Aynı dönemde İnebolu'da Yüzbaşı Cevat (Milis Generali Cevat Rıfat Atılhan), daha doğuda Rizeli İpsiz Recep çetesi savaşmıştır. Samsun bölgesinde de Topal Osman Kâhya çetesi Pontus Rumlarına karşı mücadele vermişlerdir⁹⁰⁸.

4.1.3.Bozkır İsyanı

Konya Milli Mücadele döneminde Antep, Adana ve Urfa'nın işgal edilmiş olmasından ve fiziki şartlardan dolayı önemi artmıştır. Öyle ki Pozantı'ya kadar gidebilen işgal kuvvetleri buradan sonra ilerleyememişlerdir. İtilaf Devletlerinin Adana'yı işgal etmeleri üzerine Yıldırım Ordularına bağlı 3. Kolordu Sivas'a; 20. Kolordu (Kumandanı

⁹⁰³BOA, DH. EUM. AYŞ. Dosya No:40,Gömlük No:78.

⁹⁰⁴BOA, DH. EUM. AYŞ. Dosya No:41,Gömlük No:11.

⁹⁰⁵BOA, DH. EUM. AYŞ. Dosya No:41,Gömlük No:25.

⁹⁰⁶Adıvar, s.121.

⁹⁰⁷Esengin, s.152.

⁹⁰⁸Şerif Güralp, *Kurtuluş Savaşının İç Yüzü*, Güncel Yayıncılık, İstanbul,2007,s.63.

Ali Fuat Paşa) Ankara'ya; 12. Kolordu da (Kumandanı Altay Fahrettin Bey) Konya'ya nakledilmiştir. Nihat Paşada İkinci Ordu Karargâhı ile beraber Konya'ya gelmişlerdir. Ancak İtilaf Devletleri'nin baskısı üzerine Nihat Paşa'yı görevden alıp yerine Mersinli Cemal Paşa'yı Yıldırım Orduları Komutanlığına atamıştır.

1919 Nisanında İtalyan Titelli komutasında bir tabur Konya'yı işgal etmiştir. 1300 askeri vardır, ancak Konyalılar işgalin farkında bile olmamışlardır. İtalyanlar'dan sonra Fransız askerleri de Konya'yı işgal etmişlerdir. Tren istasyonuna karargâh kurmuşlardır. Sürekli yeni Fransız birliği gelmeye devam etmiştir. Cemal Paşa'nın valiliği döneminde daha rahat hareket etmişlerdir. Kuva-yı Milliye'nin hâkim olması ile durum değişmeye başlamıştır. Erikli tren istasyonuna gelen Fransız⁹⁰⁹ Komiseri Sekaldi ve maiyetindekilerin Kuva-yı Milliye Kumandanı Safvet Bey tarafından izin verilmemiş geri döndürülmüştür⁹¹⁰. Bundan başka İtilaf Devletleri tarafından Kuva-yı Milliye hakkında Hariciye Nezaretine birçok şikâyetle bulunmuşlardır. Karaman istasyonuna gelen Fransız askerlerinin hemen şehri terk etmesi istenilmiştir. Neden bunlara serbesti tanındığı ile ilgili olarak Nezarete şikâyetle bulunmuşlardır⁹¹¹. Bu yıllarda sanayi yok denecek kadar azdır ve ilkel tarım yapılmaktadır.1919 yılında Konya'da 50'ye yakın medrese bulunmaktadır. Medreselerde görevli müderrisler eşrafın önemli kısmını oluşturmaktadır. Düşman işgali yaşamamasından dolayı Milli Mücadele'ye ilgisiz hatta karşı olmuştur. Konyalı Hoca Zeynelabidin liderliğinde Hürriyet ve İtilaf Şubesi ve Teali İslam Cemiyeti Konya Şubesi'nin Milli Mücadele aleyhtarı propagandaları etkili olmuştur⁹¹².

Hürriyet ve İtilaf Partisi ikinci başkanı Cemal Bey, İçişleri bakanlığından istifasından sonra Konya valisi olarak atanmıştır⁹¹³. Cemal Bey İngiliz Muhipleri Cemiyeti üyesidir. Dolayısı ile İttihatçı karşıtıdır. Konya valiliğinden Dâhiliye Nazırlığına atanmıştır. Ancak Damat Ferit Paşa ile anlaşamaması sonrasında tekrar Konya Valiliğine atanmıştır. Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışında Cemal Bey tekrar Konya Valisi olmuştur. Aynı zamanda Yıldırım Kıtaatı Müfettişi iken Mersinli

⁹⁰⁹BOA. BEO, DH. ŞFR. Dosya No:654,Gömlük No:62.

⁹¹⁰BOA, BEO, DH. ŞFR. Dosya No:107.Gömlük No:6.

⁹¹¹BEO. Dosya No:4609. Gömlük No:345617.

⁹¹²Erdeha, s.267.

⁹¹³Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü...* C.I, s.216.

Cemal Paşa 12. Kolordu Kumandanı, Albay Selahattin Bey idi⁹¹⁴. Vali Cemal Bey'e Ermeniler ile yakın münasebetinden dolayı Artin Cemal demişlerdir. İstanbul Hükümetinin tüm emirlerini yerine getirmiştir.

Kuva-yı Milliye örgütlenmelerini Mersinli Cemal Paşa desteklemiştir. Konya Valisi Cemal Bey ise gönderdiği emirlerle yasaklamaya çalışmıştır⁹¹⁵. Cemal Bey İstanbul Hükümeti ile temas halindedir. Konya'da olan biteni rapor etmektedir. Konya'da Kuva-yı Milliye'nin teşkilatlanmasından dolayı endişelerini İstanbul'a iletmektedir. Ancak onların dikkate almadığından buradaki Kuva-yı Milliyeci subay ve memurların başka yerlere gönderilmemesinden şikâyetçidir⁹¹⁶. Cemal Bey endişelerinde haksız değildir. İşgal kuvvetleri asker ve subaylarına Kuva-yı Milliye askerleri müsamaha göstermemektedir. Karaman'da bulunan Fransız subayı ve üç askerine hemen şehri terk etmelerini söyleyen Kuva-yı Milliye kumandanını resmi makamlara şikâyet etmiştir⁹¹⁷. 1919 Eylülünde İstanbul Hükümeti ile Kuva-yı Milliye arasında işler kızıymıştır. Konyalı Zeynelabidin Hoca Kuva-yı Milliyecilere kesinlikle katılmayacağını Hilafete bağlılıklarını bildirmiştir. İstanbul Hükümeti ile resmi haberleşme kararına uymayan Kastamonu Vali Vekili Osman Nuri Bey, Ankara Valisi Muhittin Bey, Trabzon Valisi Galip Bey tutuklanmışlardır. Cemal Bey Konya'da hapishanedeki suçluları serbest bırakmış ve silahlandırıp mahiyetine almıştır⁹¹⁸.

Eski İttihatçıların Konya'ya gelerek orada Kuva-yı Milliye çabaları Hürriyet ve İtilafçıları rahatsız etmiştir. Zeynel Abidin Efendi ve kardeşi Şeyh Ziya silahlı silahsız 1000 kadar topladığı köylü ile Bozkır'a gelmişlerdir. Jandarmanın silahlarına ve depolardaki silahlara el koymuşlardır. 12. Kolordu komutanı İzzet Bey ve bazı subayları esir almışlar, çevredeki bir kısım evleri de yağma edip esir almışlardır⁹¹⁹.

⁹¹⁴Erdeha, s.269.

⁹¹⁵Erdeha, s.271.

⁹¹⁶BOA, BEO, DH. ŞFR. Dosya No:646, Gömlek No:72.

⁹¹⁷BOA, BEO, DH. ŞFR. Dosya No:655, Gömlek No:50.

⁹¹⁸Erdeha, s.276.

⁹¹⁹Avanas, s.102.

Delibaş denilen kişi, Konya'nın Alibeyhüyüğü köyünden Mehmet Ağa Çumra'da hatırı sayılır kuvvete sahiptir. Zeynel Abidin Efendi ne isterse onu yapar durumundadır. Konya'da olup bitenleri Papaz Fru ve Said Mollaya anlık olarak bildirmiştir⁹²⁰.

İstanbul Hükümeti tarafından Konya'ya Kolordu Komutanı olarak gönderilen Kara Sait Paşa'nın Kuva-yı Milliye tarafından tutuklanmasına İtalyanlar mani olunca Konya'dan geri gönderilmiştir. Bozkır'da olaylar giderek büyümeye başlamıştır. Heyeti Temsiliye ise II. Ordu Müfettişliğine bağlı olarak Refet Paşa'yı gönderme kararı almıştır⁹²¹. Bu karardan sonra Vali Cemal Bey yakın adamlarıyla beraber 27 Eylül 1919 İstanbul'a kaçmıştır⁹²². Telgraf Müdürü ile beraber Cemal Bey'in ayrılmasından sonra, Akşehir, Beyşehir, Burdur ve Isparta şehirlerine kadar İstanbul Hükümeti ile ilişkileri kalmamıştır⁹²³ İstanbul'a kaçan Vali Cemal Bey yerine Konya ileri gelenleri tarafından, Müderris Vehbi Bey'i vali vekili seçmişlerdir. Konya'da durum oldukça kötüdür. Bozkır ilçesinde Zeynelabidin Hoca'nın ve Rahip Frew'in kıskırtması ile çıkmıştır. 27 Eylülde Kürtoğlu Musa, Bademli Hacı Halil ve Güzel Çavuş isimleri elebaşları jandarmaların silahlarını almış ve baruthaneyi ateşe vermişlerdir. Seydişehir'den gelen süvari bölüğü ile çatışmışlardır. Tüfek takımını tuzağa düşürüp silahlarını almışlardır⁹²⁴. Vali Cemal Paşa'nın silahlandırmış olduğu asilere karşı Nasihat Heyeti gönderilmesi kararı alınmıştır. 30 asker ölmüştür ve eğer teslim olmazlarsa zorla alınacakları bildirilmiştir⁹²⁵. Nasihat Heyeti ile anlaşılan asiler esir aldıkları subay ve askerleri serbest bırakmışlardır. Birinci Bozkır isyanı, 8 gün devam etmiştir⁹²⁶.

Ayaklanmanın tekrar etmemesi için tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Zeynelabidin Hoca fesatçı çalışmalarına devam etmiştir. Konya'da bulunan İngiliz Yüksek Komiserliğine yirmi yedi köyün eşrafı imzası ile gönderilen mektupta Kuva-yı Milliye'nin Müslüman ve Hıristiyanları öldürüp, hayvanlarını öldürdüğünü söylemişlerdir. Telgraf hatlarını kestiklerini yardım etmelerini istemişlerdir. 20 Ekim 1919 da ikinci Bozkır

⁹²⁰Cemal **Kutay**, *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1972, a.75.

⁹²¹Baykal, s.11.

⁹²²Esengin, s.56.

⁹²³*TİTEA*. K-10.Sıra No:85,Kutu No:308, Belge No:5.

⁹²⁴Esengin, s.57.

⁹²⁵*BOA*, BEO, DH. ŞFR. Dosya No:649, Gömlek No:51.

⁹²⁶Avanas, s.102.

ayaklanmasını çıkarmışlardır. Ayaklanmacılar Konya'yı basmak istemişlerdir. Kuva-yı Milliye birlikleri buna izin vermemiştir⁹²⁷. Gazetelerde Kuva-yı Milliye'nin halkı katlettiğinin haberleri çıkmıştır⁹²⁸. İlk ayaklanmada aldıkları silah ve cephaneyi teslim etmeleri gerekirken teslim etmemişlerdir. Birinci ayaklanmadaki gibi değil daha tedbirli hareket etmişlerdir⁹²⁹. İsyancılar giderek yayılmıştır, Ermenek ve Hadim kazaları da Bozkır isyancılarına destek vermiştir⁹³⁰. Delibaş adında bir isyancı etrafına adam toplayarak ilerlemiştir. Kuva-yı Milliye isyancılara ağır kayıplar verdirmiştir. Kasım 1919'da ikinci Bozkır ayaklanması da bastırılmıştır⁹³¹. İkinci Bozkır isyanı 20 gün sürmüştür. İsyan sırasında asiler telgraf hatlarını kesmişlerdir. Milli Mücadele'ye destek veren halkın mallarını ve dükkânlarını yağma etmişler, işkence yapmışlardır. Kuva-yı Milliyeden 5 asker şehit olmuş ve 3 kişide yaralanmıştır. Buna karşılık 30 isyancı ölmüş ve 30 isyancı yaralanmıştır⁹³². Ereğli'den destek olarak Kuva-yı Milliye birlikleri istenilmiştir⁹³³.

Bozkır ayaklanmasından 16 gün sonra Zeynel Abidin, Hoca Abdullah, Hoca Sabit, Hoca Abdulhalim Efendiler ve 70 silahlı 200 silahsız adamıyla Bozkır'a gelmişlerdir. Bozkır Kaymakamını çağırarak Kuva-yı Milliyenin buradan ayrılmasını istemişlerdir. Valilik makamı dağılmalarını istese de bunlar şehirdeki telgraf hatlarını kesmişlerdir⁹³⁴.

Konya Valisi Haydar Bey oldukça tecrübeli bir devlet adamı olmasından Delibaş İsyanından önce silahları ve jandarmaya gerekli tedbirleri aldırılmıştır⁹³⁵. Konya'ya giren Delibaş telgraf hatlarını kesmiş ve jandarma komutanını ve istasyonda bir subayı şehit etmiştir. Alâeddin Tepesinde süren çatışmalardan sonra Enver Paşa tarafından Trablus'tan getirilen Şeyh Ahmet Sinusi arabulucu olarak Kuva-yı Milliyecilerin yanına gelmiştir. İsyancılar Alâeddin Tepesini teslim almışlardır. 6 Ekim 1920 günü Delibaş

⁹²⁷Erdeha, s.278.

⁹²⁸BOA, BEO, DH. ŞFR. Dosya No:104. Gömlek No:145.

⁹²⁹Avanas, s.102.

⁹³⁰BOA, BEO, DH. ŞFR. Dosya No:104.Gömlek No:29.

⁹³¹Esengin, s.61.

⁹³²Avanas, s.103.

⁹³³BOA, BEO, DH. ŞFR. Dosya No:650. Gömlek No:69.

⁹³⁴Toker, s.50.

⁹³⁵Esengin, s.162.

kuvvetleri Kuva-yı Milliye birliklerine saldırmıştır⁹³⁶. Delibaşı Mehmet Fransız birliklerine sığınmış, ona çok iyi davranan Fransız askerleri Delibaş'a ve yanındakilere yüzer lira maaş bağlamışlardır. Her türlü ihtiyaçlarını karşılayıp sahte pasaport düzenleyip İstanbul'a göndermişlerdir. Büyük ümitlerle Zeynel Abidin Efendi'nin yanına gitmiştir. Ancak Zeynel Abidin Efendi Konya'yı kana buladığını yetmez mi diyerek azarlamıştır. İzmir'e Yunanlıların yanına gönderilen Delibaşı Yunan hizmetinde çalışmıştır. Bir takım kopuk takımını yanına toplayarak Konya'ya gelmiştir. Konya'yı basmayı planlamıştır. Yunan ile işbirliği yapması etrafındakilerde ve Konya halkında nefret oluşturmuştur⁹³⁷. 22 Ekime kadar süren kanlı çarpışmalar sonrasında Refet Bey ve Yarbay Osman isyanı tamamen bastırmıştır. Bir müddet sonra Delibaş'ı en yakın silah arkadaşları öldürmüş ve kafasını keserek Hükümete getirmişlerdir⁹³⁸. Refet Bey bölgeye gelir gelmez sıkıyönetim ilan etmiştir. Divanı Harb mahkemesi kurmuş, Askeri Rüştüye Mektebi müdürü Binbaşı Tenzil Bey'i başkanlığına getirmiştir. Sıkıyönetim bildirisi yayınlarak halkı bilgilendirmiştir. İkinci bir beyanname yayınlarak tüm silahların toplanmasını tebliğ etmiştir⁹³⁹. Başlangıç ve bastırılması 45 gün sürmüştür. 250 kişi idam edilmiştir⁹⁴⁰.

4.1.4.Yozgat İsyanları

Çok tehlikeli ve Yunan ordusundan daha önemli bir hal arzeden Anzavur isyanı, daha sonra Bolu, Adapazarı, Düzce, Hendek ayaklanmaları bastırılınca yine aynı düzenle bu sefer Ankara'yı direk hedef alan Yozgat isyanı başlamıştır. Çerkes Ethem Bey'e göre bu isyan diğer isyanlardan çok daha tehlikeli ve mahirane planlanmıştır. Adapazarı ayaklanmasından daha önceden hazırlanmıştır⁹⁴¹.

Çapanoğlu Yıldızeli –Sivas posta nakliyatında görevli iken iflas etmiş ve ismini değiştirerek civar köylerde dolaşmaya başlamıştır. Padişahın fetva ve bildirimlerini dağıtmıştır. Kurduğu isyancı birliklere Halife Ordusu adını vermiştir. Yıldızeli

⁹³⁶Esengin, s.167.

⁹³⁷Avanas, s.150.

⁹³⁸Esengin, s.174,

⁹³⁹Avanas, s.165.

⁹⁴⁰Esengin, s.174.

⁹⁴¹Kutay, *Çerkes Ethem Hadisesi...* s.65.

Kaymakamının idaresizliği yüzünden isyan yayılınca Sivas'tan Kolordu Süvari Bölüğünü göndermişlerdir. Ancak isyancılar yeniden seferberlik ilan edileceğini, koyun vergisinin kırk beş kuruş, yol vergisinin iki yüz kuruş olacağı, Kuva-yı Milliyeden padişahın haberi olmadığını söylemişlerdir⁹⁴².

Yozgat'ta yapılan at yarışlarına o dönem çevreden katılım fazla olmaktadır. Çapanoğulları yarışlara gelen kimseleri Kuva-yı Milliye aleyhine kışkırtmışlardır. Yozgat Mutasarrıfı Necip Bey'de bunlardan yana tavır almıştır. Hatta Ankara'ya telgraf çekip, açılan Meclisi tanımadıklarını dahi söylemişlerdir⁹⁴³.

Antep ve Maraş Kuva-yı Milliye Kumandanı olan Kılıç Ali Bey'e göre de Yozgat isyanı ihmal edilmiştir. Bölgede teşkilatlanma yapılmamıştır. Bölge halkı vergi ve askerlik muafiyeti ile kandırılmıştır. Yozgat'ta Çapanzade Halit ve kardeşi Ziya asilere katılırken buna müsaade edilmiştir. Çerkes Deli Mustafa, Postacı Nazım, Deli Ömer gibi başıbozuklar önemli kuvvet toplamışlardır. 9 Haziran 1920'de Büyük Millet Meclisi tarafından sıkıyönetim ilan edilmiştir. Kılıç Ali Bey sıkıyönetim amiri olarak atanmıştır⁹⁴⁴.

Kılıç Ali Bey 86 kişilik müfrezesiyle isyanı bastırması mümkün değilse bile onların moralini bozabilmiştir. Büyük Millet Meclisinden 3 günlük af ilan edilerek isyanın dağıtılabileceğini istemiştir. Yozgat Akdağmadeni arası telgraf hatlarını kesmişlerdir. Deli Ömer çetesini yakaladıktan sonra birçok köy teslim olmuşlardır. Kuvvetler Boğazlıyan'da iken Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin kılık değiştirmiş Ermeniler olduğunu söyleyerek ayaklanmacıları kandırmışlardır. Neredeyse tüm kuvvetler yok olmak üzeredir. Bu sırada Çerkes Ethem Bey Yozgat ayaklanmasını bastırmıştır. Yolda gördüğü herkesi kuvvetlerine dâhil etmiştir. Mustafa Kemal Ankara'ya çağırmıştır. Bu isyanlar sonrasında Düzenli orduyu kurma fikri Mustafa Kemal Paşa'nın zihninde daha netleşmiştir⁹⁴⁵.

⁹⁴²Esengin, s.132.

⁹⁴³Yalçın **Toker**, *Milli Mücadelede İç İsyancılar*, Toker Yayınları, İstanbul, 2009,s.100.

⁹⁴⁴Kılıç Ali, s.119.

⁹⁴⁵Kılıç Ali, s.120.

20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa Eskişehir’de cephede meşguldür. Çerkes Ethem Bey’i Mustafa Kemal Paşa çağınca Ali Fuat Paşa’nın yanına gitmiştir. Çerkes Ethem Bey’in Ali Fuat Paşa’ya oldukça fazla sevgi ve saygısı vardır⁹⁴⁶.Yozgat isyanını bastırması için Mustafa Kemal Paşa tarafından görevlendirildiğini söylemiştir. Ethem Bey cephede kalmak istediği için Yozgat’a gitmeye çok istekli değildir. Çerkes Ethem Bey ile beraber 70 subay, 2100 çeteci, 1300 hayvan, 1 dağ bataryası (4 top) 1 sahra topu, 8 makineli tüfek mevcuttur⁹⁴⁷.

Kuva-yı Seyyare’nin gelişi asiler üzerinde kötü etki yapmıştır. Bundan faydalanan Çerkes Ethem Bey 12 saatlik bir kesin uyarı göndermiştir. Bu saatten sonra hiçbirini affetmeyeceğini bildirmiştir. Birkaç asinin kesik başını göndermiştir. Daha verdiği uyarı saatinin dolmasına beş altı saat varken asiler kitleler halinde kaçmaya başlamışlardır. Bu şaşkınlık içerisinde top atışına tutulan şehirdeki asiler teslim olmaya başlamışlardır⁹⁴⁸.

Boğazlıyan Kaymakamı Bekir Bey isyanla ilgili raporda isyanın sebebinin birkaç Çerkes köyü dışında bütün Çerkesler’in asilerin tarafını tutmasıdır. Elebaşları Çerkes ve Alevilere özerklik verileceği vaadinde bulunmuşlardır. Elebaşlarının şiddet uygulayıp, ölümle tehdit ve dediklerini yapmayanları öldürmesi isyancıların etkisini artırmıştır. Gittikleri her yerde hapishanelerde bulunan mahkûmları serbest bırakmışlar, mahkeme evraklarını yok etmişlerdir. İşsiz güçsüz serseri takımının koruyucusu olmuşlardır⁹⁴⁹.

25-27 Haziran 1920’de isyanı bastırmıştır. Alaca’ya giden Çerkes Ethem Bey oradaki isyanı da bastırmıştır. Burada üç yüz isyancı öldürülmüştür. Burada ki Alevi dedesi Galip Dede 400 kişilik kuvvet ve yiyecek içeceklerini temin ile Kuva-yı Milliye’ye vermiştir⁹⁵⁰.

⁹⁴⁶Esengin, s.138.

⁹⁴⁷Kars, s.87.

⁹⁴⁸Kutay, *Çerkes Ethem Hadisesi...* s.83.

⁹⁴⁹Kars, s.87.

⁹⁵⁰Toker, s.102.

4.1.5.Kürt İsyanları

Fransız Heyetinin başkanı olan Fransa Dışe İşleri Bakanı M. Berthelot ve İngiltere yetkilisi Lord Curzon, bağımsız Kürdistan hakkında görüşmüştür. Mağdur halkın hakkını aradıklarını söylerken yöre halkı hakkında söyledikleri, amaçlarının onları kullanmak olduğu görülmüştür. “Tarih Kürtlerin güvenilmez olduğunu göstermiştir. Kürtlerde Müslüman’dır. Fakat kötü Müslüman’dır. Kolaylıkla dinsiz sayılabilirler”⁹⁵¹ gibi oldukça riyakâr ifadeler kullanmışlardır.

İngiltere Bağdat Komiserliği, İngiliz himayesinde, Doğu Anadolu’nu güney kısımlarını içerisine alan özerk bir Kürdistan kurulmasını önermiştir. Bu plana göre Erzurum ve Trabzon, Amerika himayesinde Ermenistan’a bırakılmaktadır. Doğu Anadolu’nun Avrupa Devletleri gözetiminde Osmanlı Devleti’ne bırakılabileceği söylenmiştir⁹⁵².

Diyarbakır’da 13.Kolordu Komutanı olan Cevdet Bey, Harbiye Nezaretine Silvan eşrafından olan Sadık Bey ve Ali Ağa’nın Kürt Teali Cemiyeti’nin ayrılıkçı faaliyetlerini açıkça yürüttüklerinin ortaya çıkmasından, bu derneği kapattıkları için teşekkür etmiş olduklarını bildirmiştir⁹⁵³.

Elaziz bölgesinde Kürt Yükseltme Derneği (Kürt Teali Cemiyeti)nin şubesi bulunuyordu. İstanbul Hükümetine başkaldıran Kürtler eşkıyalık yaparak geçimlerini sağlamışlardır. Köylere saldırıp hayvanlarını kaçırıyor, postaların yolunu kesmişlerdir. Valilik jandarmanın eksikliğinden dolayı bir şey yapamadığından şikâyet ediyordu. Yabancı devletlerin yardımı ile bağımsız Kürt Devleti kurmak istiyorlardı. Sivas Kongresini dağıtamayınca, Elaziz Valisi Ali Galip Bey Malatya’ya kaçmıştır. Malatya Mutasarrıfı Kürt Bedirhanlılar Aşiretinden Halil Rahmi Bey idi. Halil Rahmi’de bağımsız Kürt Devleti hayalindedir. O dönem Doğu Anadolu Bölgesinde dolaşan İngiliz Casus Nowill’de vardır. Nowill Lawrence’ın Arabistan’da yaptığını burada Kürt Devletine yapmaya çalışmıştır⁹⁵⁴.İngilizler resmi açıklamasında Binbaşı Nowill’in orada bulunma sebebini o bölgelerde bilimsel incelemeler olarak açıklamışlardır. Ancak Bağdat İngiliz temsilciliğine gönderdiği yazıda şunları ifade etmiştir “*Şayet Mustafa Kemal’in yarattığı durum tehlike arz ederse, Bedirhanlılar la diğer bazı Kürtleri*

⁹⁵¹Baytok, s.34.

⁹⁵²Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü...* C.I,s.320.

⁹⁵³Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü...* C.I,s.321.

⁹⁵⁴Erdeha, s.130.

*kullanabiliriz. Türk Hükümetini, onları Kürt ilçelerine vali veya mutasarrıf atamaya ikna edebiliriz”*⁹⁵⁵ demiştir. Binbaşı Nowill’in en büyük korkusu, Kürtler ile Türklerin “İslamcılık” çatısı altında birlik olmalarıdır. Arapların Kürtlerden daha Müslüman olduklarını düşünerek, Kürtler üzerine milliyet olgusu üzerinden gitmiştir⁹⁵⁶.

Malatya eşrafi Kürt Devleti fikrine karşı olmuştur. Fransız Binbaşı Brunot da İngilizlere bağlı Kürt Devletinin Fransızların işine gelmeyeceğine karar vererek Mustafa Kemal Paşa’yı desteklemiştir⁹⁵⁷. Ali Galip Bey, Sivas Kongresine karşı olsa da bağımsız Kürdistan istememektedir. Halep’e kaçmış oradan vapurla İzmir’de Kambur İzzet Bey’in yanında misafir olmuş, oradan İstanbul’a gitmiştir. Ödenmeyen maaşlarını istemiştir. Yüzellilikler listesinin 39. Sırasındadır. Besarabya ve Dobruca’da at ticareti yapmış ve yurtdışında vefat etmiştir⁹⁵⁸.

Bahtiyar Aşireti Reisi Cemil Çeto’ya, Hıdranlı Aşireti Reisi Hüseyin Paşa İtilaf Devletlerinin Kuva-yı Milliye’yi yeneceğini bağımsız Kürdistan kuracağını söylemiştir. Cemil Çeto üç yüz adamıyla ayaklanma başlatmıştır. Milli Kuvvetler 7 Haziran 1920’de isyanı bastırmıştır. 1926 yılında Şeyh Sait isyanında Cemil Çeto ve dört oğlu idam edilmiştir. Mardinli Ali Batı adındaki aşiret reisi bağımsız Kürdistan kuracağını söyleyerek isyan başlatmıştır. 18 Ağustos 1919 Yarbay Pehlivanzade Nuri Bey tarafından öldürülmüş ve isyan bastırılmıştır⁹⁵⁹.

Milli Aşireti, Urfa’da Fransızlara karşı, Kuva-yı Milliye’nin yanında savaşmışken bundan üç ay sonra 18 Haziran 1920’de Viranşehir’de isyan başlatmışlardır. Milli Aşiretiyle uzlaşmak için Nasihat Heyetleri gönderilmiş, askeri birlik müdahalesi ile Suriye taraflarına giderek iki ay boyunca orada hazırlık yapmışlardır. 25 Ağustos 1920 de üç bin atlı develi süvari birliği ile Viranşehir’i işgal etmişlerdir. Asker, subay ve devlete bağlı olan Karakeçili Aşiretinden kişileri öldürmüşlerdir. 13. Kolordudan 5. Tümen isyanı bastırmak için görevlendirilmiştir. Şiddetli çatışmalar ve Hükümete bağlı diğer aşiretlerin desteği ile isyan 8 Eylül 1920’de bastırılmıştır⁹⁶⁰.

⁹⁵⁵Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı...* s.121.

⁹⁵⁶Sakallı, s.257.

⁹⁵⁷Erdeha, s.131.

⁹⁵⁸Erdeha, s.136.

⁹⁵⁹Toker, s.118.

⁹⁶⁰Esengin, s.123.

Koçkiri Aşireti başkanı Haydar II. Abdülhamid tarafından kendisine Paşalık verilen Mustafa Paşa'nın oğlu idi. Haydar Bey Mondros Mütarekesi ile kurulan Kürt Teavün Cemiyeti (Kürt Yükselme Derneğinin) İmranlı Şubesi Başkanlığını ve bucak müdürü olarak da görev yapmıştır⁹⁶¹. Ermeniler adına Bogos Paşa ile Kürtler adına Kürt Şerif Paşa anlaşma yapmışlardır. Bölgede Kürdistan ve Ermenistan kurulmasını kararlaştırmışlardır. Paris Konferansı'nda da bu kararlarını sunmuşlardır. İngiltere ve Fransa ise Kürdistan içerisinde hiçbir Türk'ün bırakılmayacağını kararını almışlardır. Ancak bunu uygulayamazlar. Ankara'da Meclisin açılmasından sonra Dersim'i temsilen Diyar Ağa ve Meço Ağa gidince Diyar Ağa'nın damadı olan Seyit Rıza Diyar Ağa'nın Dersim'i temsil etmediğini, bağımsız Kürt Devletinin, ancak konfederasyon olarak Ankara ile anlaşacağını telgraf ile bildirmiştir⁹⁶². Sivas'ta kurulan 6. Süvari Alayı da bu bölgeye gönderilmiştir. Bin kişilik kuvveti ile İmranlı'yı işgal etmiş ve 6. Süvari Alayı Kumandanı Binbaşı Halis'i şehit etmişlerdir. Baskında alayın silah ve cephane hayvanlarını ele geçirip askerleri şehit etmişlerdir. 10 Ekim 1921 hükümet Elazığ ili, Erzincan Sancağı ve Sivas Divriği ve Zara ilçelerinde sıkıyönetim ilan etmiştir⁹⁶³. Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa, isyanı bastırmak için, 14. Süvari Tümeni, 13.27.28. Süvari Tugayları, Giresun Alayı (Topal Osman) ve Eğin müfrezesini toplamıştır⁹⁶⁴. 6 Mart 1921 günü başlayan isyan yetmiş gün sürmüştür. Ancak tekrar toparlanan asiler 27 Nisanda tekrar topladıkları adamlarla saldırmışlardır. 24 Mayıs 1921 gününe kadar çarpışmalarda Kuva-yı Milliye oldukça kayıp vermiştir. İsyân bastırılmış, Haziran da Haydar ve kardeşi Alişan ve otuz iki ileri gelen adam, beş yüz isyancı teslim olmuştur⁹⁶⁵.

⁹⁶¹Esengin, s.177.

⁹⁶²Teoman **Alpaslan**, *Topal Osman Ağa*, Kemer Yayınları, İstanbul, 2014,s.307.

⁹⁶³Esengin, s.181.

⁹⁶⁴Esengin, s.183.

⁹⁶⁵Esengin, s.187.

4.1.6. Azınlık İsyanları

Pontus çetelerin faaliyetleri daha 1910 yılından sonra etkisini artırmaya başlamıştır. Amerikan gazetesi Atlantis'te yayınlanan haber Rum çetelerin amaçlarını ortaya daha net koymaktadır. “Şimdi durmak vakti değildir. Genç iseniz Yunan ordularına asker olunuz, değilseniz bağış veriniz de Türklerin başlarını ezelim” demiştir. İlk silahlı Rum çetesi Amasya metropoliti Germanos tarafından Samsun ilçesi Kadıköy'de kurulmuştur. Yunan gemisi getirdiği elli tüfeği bu çeteye dağıtmıştır⁹⁶⁶.

Balkan savaşları sonrası getirilen Türkler'in bölgeye iskânı Rum ahalinin daha fazla taşkınlık yapmasına yol açmıştır. Buna tepki gösteren Rumlar Samsun'a saldırmışlardır. Canik Mutasarrıfının uyarısıyla jandarma yönlendirilmiştir. Papazın mutasarrıfın elinde tuttuğu kitaba değnek vurması sonucu çatışma çıkmıştır. Yaşlı bir Rum'un hastanede ölmesi sonrası otuz bin kişinin katıldığı çok büyük bir cenaze töreni yapılmıştır. On bir Rum köyünden bin beş yüz kişilik silahlı Rum çetesi çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşında iki Türkü sırtlarından birbirine bağlayıp yakılması ilk Rum çetesinin cinayeti olmuştur⁹⁶⁷.

1918 yılında Rum Patrik Kaymakamı seçilen Bursa Metropoliti Dorotheos, padişah ve veliaht Abdülmecit'i ziyaret etmiştir. Ziyaretinde Türk makamları Rumlara olan sevgilerinden bahsetmişlerdir. Meclis Başkanı Halil Bey Rumların Hükümete yardımcı olmasını istemesine Dorethos Rumların son yıllarda sıkıntı çektiğini duadan başka bir şey yapamayacaklarını söylemiştir⁹⁶⁸. Hükümet Rum ve Ermeni din adamlarından azınlık isyanlarını önlemek için yardım istemişlerdir. Zonguldak'ta ayaklanma çıkaracakları haberleri üzerine Patrikhane tarafından Polenceron Zonguldak'a gönderilmiştir⁹⁶⁹.

Dorotheos Mamelis İngiliz Yüksek Komiserliğine yaptığı şikâyette asayişsizlikten Türklerin Hıristiyanlara saldıracaklarını söyleyerek tedbir alınmasını istemiştir.

⁹⁶⁶Hadiye **Yılmaz**, *Arşiv Belgeleri Işığında Pontus Meselesi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010, s.68.

⁹⁶⁷Yılmaz, s.69.

⁹⁶⁸Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü...* s.2.

⁹⁶⁹BOA, BEO, DH. ŞFR. Dosya No:104.Gömlek No:73.

Yunanca ve Fransızca olarak bastırıldığı kara kitapta “Türklerin zalim idarelerine karşı!” çeşitli belgeler yayınlamışlardır. Kırk kişilik bir heyet oluşturmuş ve Avrupa ülkelerinde kendilerine destek bulmaya çalışmışlardır. Mavri Mira Cemiyeti başkanı olan Ermeni Patriği Zaven Efendi ile beraber çalışmışlardır⁹⁷⁰.

Mütareke ile azgınlıklarını başkent dahi her yerde artırmışlardır. Askerlikten çıkan bir binbaşı üç dört arkadaşıyla beraber Tophane’de un değirmeni işletmeye başlamışlardır. Yanlarında bulunan Rum değirmenleri ile rekabet edecek hale dahi gelmişlerdir. Bunu çekemeyen Rum ve Ermeniler İngilizlere ihbar etmişlerdir. Bomba arama bahanesi ile un çuvallarını parçalayıp, çamurlara bulayıp el koymuşlardır. Hapse atılan bu askerler ellerinde ne var ne yoksa bunu da hapisten çıkmak için İngilizlere rüşvet vermişlerdir. Bundan sonra hayat ve şereflerini kurtarmak için Anadolu’ya geçerek Kuva-yı Milliyeye katılmışlardır. Birinci Dünya Savaşı öncesi Yunanistan’a tehcir edilen Rumlar, bir Kızılhaç gemisiyle Ayvalık’a getirilmişlerdir. Nüfusun büyük çoğunluğunu Rumlar oluşturmaktadırlar. Rumlar büyük sevinç gösterilerinde bulunmuşlardır. Fabrikalar düdük çalmış, tüm kasaba Yunan bayrakları ile donatılmıştır. Zito Venizelos, Zito Yunanistan naralarıyla karşılanmıştır. Türk evlerinde arama yapıp mallarına el koymuşlardır. Kaymakam Osman Nuri Bey olayların önlenmesi için Metropolitliğe başvuruda bulunmuş, ancak bir şey çıkmamıştır⁹⁷¹.

Rumlar’ın Batı Anadolu’da yaptıkları zulüm ve baskı son derece artmıştır. Kuva-yı Milliye Reisleri Yunan İşgal Komutanı General Bener’i uyarılmışlardır. Rumlar’ın Müslüman halka bu eziyetlere devam ederler ise intikam için Rumlar’a karşı bir hareket olabileceği hakkında uyarıda bulunmuşlardır⁹⁷². Yunanlılar İzmir’i işgallerinin ardından bölgede bulunan yerli Rumlardan oluşan polis teşkilatı kurmaları gerginliği daha artırmıştır⁹⁷³. Akbaş baskınından Gelibolu civarına bol miktarda cephane geldiği bahane edilerek Müslümanların elindeki ekmek bıçaklarına kadar toplanılmıştır⁹⁷⁴.

⁹⁷⁰Tansel, C.I,s.89.

⁹⁷¹Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*... s.134.

⁹⁷²BOA. BEO, DH. ŞFR. Dosya No:650.Gömlek No:64.

⁹⁷³İzmir’de Yerli Rumlardan Polis Teşkilatı Kuruluyor. (1919,12 Haziran)İstiklal Harbi, no:26.

⁹⁷⁴BOA. DH. EUM. AYŞ. Dosya No:35. Gömlek No:5.

Kafkas sınırında bulunan Ermeniler'in Müslüman ahaliye eziyetlerine karşı masum halkı korumak için Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin Ermeniler'e saldırdığı gibi asılsız iddiaların Paris Barış Konferansı'nda Türkler aleyhine kullanılabileceğinden endişe edilmiştir⁹⁷⁵. Bogos Nubar Paris Barış Konferansına Türkiye Ermenilerinin lideri olduğunu iddia ederek katılmıştır. Van, Bitlis, Diyarbakır, Harput, Sivas, Erzurum, Trabzon içinde bulunduğu doğudaki yedi ili istemiştir. Ayrıca, Maraş, Kozan, Cebel Bereket, İskenderun limanları ve Adana şehirlerini istemiştir. Bogos Nubar Kilikya bölgesinin Ermeniler'e vaat edildiğini iddia etmiştir⁹⁷⁶. Patrikhane delegelerinden Trabzon metropoliti Hrisantos Paris'te Pontus Milli Birlik Reisi Sokrat Ekonomos birçok muhtıra vermişlerdir. Pontus sınırları içerisinde Ermeni sayısının elli bini Trabzon vilayetinde, kalanları Amasya ve Karahisar olmak üzere 78.000 göstermiştir. Hrisantos Kafkasya ve Rus sınırlarındaki Rumların göçü ile İslam nüfus ile eşit olacağını iddia etmiştir. Bölgede ki Müslümanların çoğu Rum olup asıllarını unutmamışlardır. En zor şartlarda bile Rum yerel hükümeti asayişini son derece iyi şekilde sağlamıştır⁹⁷⁷.

Rumlar büyük devletlerden aldıkları cesaretle Hükümeti ya da jandarmasını tanımaz olmuştur. Samsun'da jandarmalar ile çatışmaya giren Rum grup oradan kaçarak Gebze'ye gelmişlerdir. Burada jandarmaların uyarılarını dinlemeyerek onlarla çatışmaya girmişlerdir. Ancak getirildikleri İstanbul'da çatıştıkları kişileri Kuva-yı Milliyeciler sandıklarını, jandarma olduklarını bilmediklerini söylemişler ve Patrikhane yetkililerine teslim edilmişlerdir⁹⁷⁸.

Pontus Cemiyeti tarafından bastırılan bir haritaya göre, Pontus Cumhuriyeti'nin merkezi Samsun olmak üzere Batum'dan İnebolu'nun batısına kadar olan Karadeniz kıyıları ile Kastamonu, Çankırı, Yozgat, Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Gümüşhane ve Erzincan vilayetlerini kapsamaktadır. Anadolu'daki Alevilerin serbest bırakılırsa Hıristiyan olacakları söylenmiştir⁹⁷⁹.

⁹⁷⁵BOA, BEO, DH. ŞFR. Dosya No:105.Gömlek No:90.

⁹⁷⁶Salahi **Sonyel**, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika C.I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987,s.22.

⁹⁷⁷Bayar, C.5,s.31.

⁹⁷⁸BOA, DH. EUM. AYŞ. Dosya No:57.Gömlek No:77.

⁹⁷⁹Tansel, C.I,s.91.

Wilson Prensiplerine dayanan Kürtlerde bağımsız Kürt Devleti hayaline düşmüştür. İstanbul'da kurulmuş olan Kürt Komitesi'nde bulunan Senatör Şeyh Abdülkadir başkanlığındaki kurulda Ermenilere vaat edilen toprakların nüfus çoğunluğundan dolayı kendilerine ait olduğunu söylemiştir⁹⁸⁰. Karadeniz Bölgesinde ki yerli Rumlar Türklere karşı silahlı olarak direniş göstermişlerdir. Kimi zaman el altından kimi zaman açıkça Yunan işgal ve saldırılarını desteklemişlerdir. Örneğin: Zonguldak'ın zengin Rumlarından Boyacıoğlu işgalden evvel Zonguldak Hastanesinin yapımına yardım etmiştir. İşgallerle beraber Yunanlılara top mermileri temin etmiştir⁹⁸¹.

İpsiz Recep Çetesi Rum ve Ermeni Çetelere karşı başarılı çalışmalar yapmışlardır⁹⁸². Bölgenin Fransızlar tarafından işgal edilmesiyle beraber Ermenilerde bağımsızlık heyecanı başlamıştır. Ereğli Kaymakamının yakasına yapışacak kadar hadlerini aşmışlardır. Nitekim Deverek'te bulunan Hakkı Bey'e göre "Karıları bile horozlanır olmuşlardı"⁹⁸³. Deverekli Muharrem Çetesi de bölgede Ermenilerin eziyetlerine karşı durmuştur⁹⁸⁴.

1 Aralık 1918'den itibaren, Ermeni ve Rum kökenli memurlar, mutasarrıflık, kaymakamlık, genel müdürlük ve mülkiye müfettişliklerine atanmışlardır. İtilaf Devletlerinin baskıları ve göreve gelen memurlar sayesinde tehcir edilen Ermeni ve Rum'lar geri getirilerek eski bölgelerine iskân edilmişlerdir. Ayrıca Heyeti Vükela tehcirin soruşturulması için 11 Aralıkta Anadolu on bölgeye ayrılmış ve her birine heyet gönderme kararı alınmıştır. Bu kararla birçok subay, asker devlet memuru sorumlu tutulmuştur. Üst düzey 67 yönetici 28 Mayıs 1919'da sürgüne gönderilmiştir. 55 kişisi Malta, 12 kişide Mondros'a gönderilmiştir⁹⁸⁵. Yunan işgali bir taraftan, Adalardan getirilen 100.000 Rum Batı Anadolu'ya yerleştirilmiştir⁹⁸⁶.

Pontuscu Rumlar ve Ermeniler Türklere karşı birleşmişlerdir. Bolşevik karşıtı Çar taraftarı Ruslar da Türkiye Rusya arasında tampon Ermenistan istemişlerdir.

⁹⁸⁰Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı...* s.26.

⁹⁸¹Sarıkoynucu *Zonguldak ve Havalisi...* s.216.

⁹⁸²Sarıkoynucu, *Zonguldak ve Havalisi...* s.142.

⁹⁸³Sarıkoynucu, *Zonguldak ve Havalisi...* s.214.

⁹⁸⁴Sarıkoynucu, *Zonguldak ve Havalisi...* s.145.

⁹⁸⁵Ergil, s.92.

⁹⁸⁶Ergil, s.93.

Ermeniler'in Trabzon'da hak iddia etmelerine Pontuscular ses çıkarmamıştır. Bölgede ekonomik olarak çıkarları olan Amerika'da Ermeni ve Pontuscuların destekçisi olmuşlardır. Amerika, Fransa, İngiltere, Yunanistan hükümetleri yardımları ile Pontus faaliyetlerini artırmıştır⁹⁸⁷. İstanbul Rum Patriği, 1919 Mayıs'ında, Türkiye Rumlarını her türlü uyruk haklarından affettiğini, Osmanlı Hükümeti ile ilişkilerini kestiğini, Rumların Türk uyruğundan çıktığını ilan etmiştir⁹⁸⁸.

Rumlar, Birinci Dünya Savaşı içinde ve Mondros Mütarekesi döneminde olmak üzere iki kere ayaklanmışlardır. Misyoner faaliyetleri sonrasında hızla artan, casusluk ve çetecilik, eşkıyalık ile bölgede asayiş bırakmamışlardır. Diğer bölgelerdeki ayaklanmalarla Hükümetin ilgilenmesinden dolayı yeteri kadar ehemmiyet verilememiştir. İsyan bölgesinin çok geniş olmasından dolayı kontrol altına alınmamıştır. Batum bölgesinden 15. Tümenin 45. Alayı Samsun bölgesine getirilmiş, yeterli görülmeince Kafkas Tümeni de bölgeye sevk edilmiştir⁹⁸⁹.

Le Figaro gazetesinde Türk Ermeni Patriği ve piskoposlarının telgrafları yayınlanmıştır. Telgrafta "asi General Mustafa Kemal ve yine asi Rauf, Ermenilere saldırmak için Erzurum'da kongre tertip ediyorlar. Ermeniler'i katletmek için milis alayları topluyorlar, Ermeniler'i katledecekler, tehlike ciddidir, yardım ediniz!"⁹⁹⁰, şeklinde kara propaganda yalan haberleri yayınlanmıştır.

Amerikalılar'ın 1900'lerin başından itibaren Ermeniler'in hamiliğine soyunmuş olmaları açtıkları okullarla onların bağımsızlık duygularını körüklemeye devam etmişlerdir. Özellikle Doğu Anadolu bölgesinde Ermeni mezalimini araştırmak maksadı ile birçok Amerikalı heyet bölgede bulunmuştur. Kafkasya sınırında bazı Kuva-yı Milliyeciler'in Ermeniler'e saldırmak niyetinde olduklarını bildiren Amerikalı Fevkalade Komiseri, üstü kapalı olarak bunun Osmanlı Devleti aleyhine sonuçlanacağını iddia etmiştir. Amerikalılar'ın yaptıkları şikâyetler incelenmiş, böyle bir durum olmadığı⁹⁹¹ görülmesine rağmen uluslararası basında ve kamuoyunda durum

⁹⁸⁷Doğanay, s.63.

⁹⁸⁸Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü...* C.I.s.230.

⁹⁸⁹Esengin, s.198.

⁹⁹⁰Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü...* C.I.s.380.

⁹⁹¹BOA. DH. KMS. Dosya No:50-3, Gömlek No:13.

tam tersi bir şekilde anlatılmıştır. Ermeniler'in Müslüman ahaliye yaptığı zulüm karşısında neden askeri bir hareket için bu kadar beklenildiği hakkında Büyük Millet Meclisinde basında sorular sorulmuştur⁹⁹²

İstanbul Hükümeti özellikle ayaklanan Rumlar'ın taşkınlıklarına karşı hem bölge halkını yatıştırmak amacıyla Nasihat Heyetleri oluşturmuştur. Osmanlı subaylarına saldırıp öldürmüşler, Yunan üniforması giymekten çekinmemişlerdir. İstanbul'da dahi taşkınlıkları o kadar artmıştı ki Osmanlı Hükümeti bildiri yayınlayıp, gönderdiği heyetle kilisenin ibadet yeri olduğu hakkında uyarılmıştır. Ancak bildirilerin çözüm olamayacağı anlaşılmıştır. Temiz ve seçkin kişilerden heyet oluşturulması kararı alınmıştır. Şehzade Abdulhalim Efendi ve Şehzade Abdürrahim Efendilerin başkanlığında iki heyet oluşturulmuştur⁹⁹³. Anadolu Nasihat Heyeti Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığında oluşturulmuştur. Eski Bahriye Nazırı Ali Rıza Paşa, Divanı Harb Reisi Mahmut Hayret, Basra eski valisi Süleyman Şefik Paşa, Erkânı Harbiye Mirlivalarından Ali Fevzi, Bursa Müftüsü Ömer Fevzi, Pazarcık eski müftüsü Halil Fehim, Karahisar mebusu Yanko Güvenidis, Dâhiliye Nezareti Memurini Kalem Müdürü Ohannes Ferid diğer üyeleridir. Özel tren ve yük hayvanları tahsis edilmiş ve güvenliklerinin sağlanması için özel hazırlıklar yapılmıştır⁹⁹⁴. Kamuoyunda ve devlet erkânı arasındaki büyük beklentiler boşa çıkmış, istenilen sonuç sağlanamamıştır. Osmanlı şehzadesini gören halkın ona destek verip birlik olacağı yanılgısına düşülmüştür. Türkler dışında ki halk ilgi ve saygı göstermemiştir. Nasihat Heyetinin daha ziyareti bitmeden İzmir işgal edilmiştir. Gezilerin gereksiz olduğunun anlaşılması ile Heyet ziyaretini keserek İstanbul'a dönmüştür⁹⁹⁵.

1920 yılı başlarında Pontus'çulara karşı daha ciddi tedbirler alınmıştır. 4 Aralık 1920 tarihinde Merkez Ordusu kurulmuş ve başına da İbrahim Nurettin Paşa atanmıştır. Merkez Karargâh Amasya'da bulunmaktadır. 5. Kafkas Tümeni,13. Süvari Tümeni,27,28. Süvari Tugayları ve Giresun'daki Topal Osman Ağa'nın 42. Piyade Alayı da Merkez Ordusuna bağlanmıştır. Merkez Ordusunun bir kısmı da Koçkiri isyanıyla meşguldür. Nitekim Rum Çeteler 1919 yılında sayıları ancak beş bin kadar

⁹⁹²Şark Harekâtı.(1919,21 Ekim)Hâkimiyet-i Milliye, no:64.

⁹⁹³Mevlüt Çelebi, *Heyet-i Nasiha*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1992,s.6.

⁹⁹⁴Çelebi, *Heyet-i Nasiha*... s.12.

⁹⁹⁵Çelebi, *Heyet-i Nasiha*... s.64.

iken Yunan, Kafkasya ve Rusya'dan gelenlerle sayıları yirmi beş bine kadar çıkmıştır. Bununla da yetinmeyip Yunan savaş gemileri Karadeniz'de dolaşıp İnebolu'yu bombalamışlardır. Kıyılarda bulunan önce Rum erkekleri, sonra tedbir olarak tüm Rum nüfus iç bölgelere taşınmışlardır. İzmir ve İstanbul'da bulunan halkı kışkırtan papazlar sınır dışı edilmişlerdir. Samsun Metropolit Eftimos ile Başrahip Platonmatnos İstiklal Mahkemesine verilmişlerdir. Merzifon Amerikan Lisesi ve Samsun ve Trabzon Rum Metropolitlikleri basılmış ve ihtilalci belgeler ele geçirilmiştir⁹⁹⁶. Ereğli Rum ileri gelenlerinden on bir kişi ve Düzce'de bir papaz idam edilmiştir⁹⁹⁷.

Giresunlu Osman Ağa Teşkilat-ı Mahsusa'nın gönüllü birliklerine katılmış, Ruslar'a karşı savaşmıştır. Mülki makamlardan uygun olmayan davranışlardan dolayı Sivas Divanı Harbine çağırılmıştır⁹⁹⁸. 2. Kafkas kolordusu komutanı ve 37. Fırka komutanı Miralay Hamdi Bey'de 3. Ordu komutanlığına başvuruda bulunarak Osman Ağa'nın yargılanmaması için başvursa da kabul edilmemiştir. Sivas Divanı Harbinde yargılanan Osman Ağa bir müddet gözaltında tutulduktan sonra serbest bırakılmıştır⁹⁹⁹. Osman Ağa bölgede ilk Kuva-yı Milliye'yi Sarıkamış ve Kafkas cephesi şehitlerinin çocuk ve torunlarından 168 kişi ile kurmuştur¹⁰⁰⁰. Osman Ağa 5000 kişilik kuvvetiyle 15. Kolordu komutanı Kazım Karabekir Paşa'dan görev istemiştir. Ordu'da iki yüz, Giresun'da 100, Tirebolu'da 150, Görele'de 100, Akçaabat'tan 300 gönüllü müfreze oluşturulmuştur¹⁰⁰¹.

Milli Mücadele boyunca Trabzon'da İstikbal, İrşad, Samsun'da Ahali, Hayat, Aksiseda, Giresun'da Işık, Ordu'da Güneş, Kastamonu'da Açksöz gazeteleri çıkarılmıştır. Pontus propagandalarına karşı gerçekleri halka anlatmak için yayınlar yapmışlardır. Bu yayınların etkili olduğu görülmüştür. Karadeniz bölgesine uçaklar ile bildiriler atılarak gazetelerde yapılan yayınlar yalanlanmıştır¹⁰⁰².

⁹⁹⁶Esengin, s.200.

⁹⁹⁷ Sarıkoyuncu, *Zonguldak ve Havalisi...* s.215.

⁹⁹⁸Mustafa **Balçioğlu**, *Teşkilat-ı Mahsusa'dan Cumhuriyet'e*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001,s.178.

⁹⁹⁹Alpaslan, s.93.

¹⁰⁰⁰Alpaslan, s.105.

¹⁰⁰¹Yılmaz, s.160.

¹⁰⁰²Doğanay, s.259.

Rum çeteleri tenkil harekâtında önce dağlarda bulunan silahlı silahsız Rumların on beş gün aileleri ve silahlarıyla beraber jandarma karakollarına kayıtsız şartsız teslim olmaları bildirilmiştir¹⁰⁰³. 15 Şubatta Nebyan Dağına yapılan harekâta beş yüz on yedi çeteci öldürülmüş, dört yüz yirmi dört canlı, yedi yüz on dokuz kişi teslim olmuştur. Cubi deresinde dokuz yüz doksan dört kişi öldürülmüş, on yedi kişi canlı ele geçirilmiştir. Toplamda iki bin yüz elli dört çeteci ölü, altı yüz otuz canlı, bin dört yüz doksan ikisi teslim olmuştur¹⁰⁰⁴. Mustafa Kemal Paşa 16/17 Ocak 1923 tarihinde gazetelere verdiği beyanatta Pontus ve havalisinde sonuçlandığını, Rum teşkilatın çürütüldüğünü açıklamıştır. Pontus meselesi Şubat 1923'te tamamen kaldırılmış, sonucunda on bir bin yüz doksan sekiz Rum çeteci öldürülmüş, on bin sekiz yüz seksen altı çeteci canlı olarak ele geçirilmiştir¹⁰⁰⁵.

57. Alay Kumandanı Şefik Bey, gönüllü Rumlar'ın Yunanlılar safında Türkler'e karşı savaşmaları karşısında geri çekildiklerini zor durumda kaldıklarını söylemiştir. Stratejik noktalardan 27 Mayıs 1915 tarihli Tehcir Kanunu'na dayanarak Ermeni ve Rumlar iç bölgelere çekilmiştir¹⁰⁰⁶. Denizli bölgesinde tehcir üç gün uğraşılmasına rağmen yapılamamıştır. Bunun üzerine Rum cemaatine sabah gidileceği bildirilmiş, ama kimse gitmemiştir. Bunun üzerine Demiralay Rum ileri gelenlerinden on beş kişiyi ve iki papazı idam etmiştir. Bunları gören diğer Rumlar emre uymak zorunda kalmışlar trenle gönderilmişlerdir¹⁰⁰⁷. Afyon'un Dinar ilçesinde yaşayan Rumlar tutuklanmışlardır. Bu Rumlar'ın İzmir'e girmeleri yasaklanmıştır¹⁰⁰⁸. Isparta Mutasarrıfı Faik Bey göreve başladığının ertesi günü, verilen emir gereği yaşlı, çocuk ve hastalar hariç on altı, altmış beş yaş arası tüm Rumları Konya'ya gönderilmiştir. Mallarını Ispartalı Müslümanlar yüksek fiyatlarla almıştır¹⁰⁰⁹.

Ermeni ve Rum vatandaşlarının hepsi Kuva-yı Milliye'ye karşı davranışlar sergilememişlerdir. Giresun ve Gümüşhane metropolit vekilleri bölge Rumları adına Fransa ve İtalya başvekillerine telgraflar göndermişlerdir. Bölgede Türkler'in Rumlar'a

¹⁰⁰³Yılmaz, s.168.

¹⁰⁰⁴Yılmaz, s.173.

¹⁰⁰⁵Yılmaz, s.177.

¹⁰⁰⁶Sarıkoçuncu, *Zonguldak ve Havalisi...* s.218.

¹⁰⁰⁷Köstüklü, *Milli Mücadele'de Denizli...* s.223.

¹⁰⁰⁸BOA, BEO, DH. ŞFR. Dosya No:104.Gömlek No:177.

¹⁰⁰⁹Köstüklü, *Milli Mücadele'de Denizli...* s.229.

eziyet yaptıkları haberlerini ret etmişlerdir¹⁰¹⁰.Nitekim bu Ermeni vatandaşları da yine Ermeniler cezalandırmıştır. İznik kentinde anahtarcılık yapan Onnik isimdeki Ermeni vatandaşı Kuva-yı Milliye'ye karşı harekette bulunacak olan bir Ermeni vatandaşını ihbar edecek iken çıkan arbedede öldürmüştür. Ancak kazara olduğu ve Kuva-yı Milliye'ye yardımından dolayı cezası affedilmiştir¹⁰¹¹.

Ege Bölgesinde gönüllü Rum ve Ermeni kuvvetleri Yunanlılar'a katılmaları dışında saldırıları da olmuştur.22 Nisan 1922'de bin kişinin üzerindeki kuvvetleri Kuva-yı Milliyeye saldırmış ve yaralı ve ölü bırakarak çekilmek zorunda kalmışlardır¹⁰¹². Aydın Kuva-yı Milliye Kumandanı Hacı Şükrü ve Demirci Mehmet Efe ihanetleri soruşturma sonrasında tespit edilen Aniskas, Hacı Kosti, Lazaros Lazoridis adlı Ermeni çetecilerin suçları sabit görülmüş ve casusluk yaptıkları gerekçesiyle idam edilmişlerdir. Denizli'nin Sarayköy ilçesinde eczacılık yapan Bordan isimli Rum'un eczanesinde patlayıcı maddeler ve krokiler bulunmuştur¹⁰¹³.

1914 yılında da Yunan Hükümeti gönüllü mübadele teklif etmiştir. Çünkü Trakya ve Yunanistan'dan gelen iki yüz bine yakın Türk Rumlara ait yerlere yerleştirilmiştir. Batı Anadolu'dan seksen bin ve Doğu Trakya'dan iki yüz elli bin Rum'un büyük kısmı Yunanistan'a yerleşmiştir. Osmanlı elçisi Galip Kemali Bey ile Yunan Başbakanı Venizelos arasında Aydın bölgesi Rumları ile Makedonya Epir Müslümanlarının mübadelesinde anlaşmışlardır. Liman Von Sanders sahil bölgesinin güvenliği için Rumların mübadelesini istemiştir¹⁰¹⁴. Lord Curzon daha mütarekenin imzalandığı sıralarda Aralık 1918'de Doğu Trakya'daki Türkler ile Batı Anadolu'daki Rumların mübadele edilmesi gerektiğini söylemiştir¹⁰¹⁵. Ne kadar karalama çalışmaları yapılsa da Yunanlılar atı Anadolu'da büyük katliamlar yapmışlardır. Nitekim Yunan işgal komutanı katliam ve yağma yaptıklarını itiraf etmiştir. Yunan başbakanı Venizelos'un emri ile başbakan yardımcısı Repulis tahkikat yapmak için İzmir'e gelmiştir¹⁰¹⁶.

¹⁰¹⁰Trabzon Rumlarının Sadakati.(1921, 2 Mart),Gaye-i Milliye, sayı,1.

¹⁰¹¹BCA-30-18-1-1/1-12-10.

¹⁰¹²Köstüklü, *Milli Mücadele'de Denizli...* s.212.

¹⁰¹³Köstüklü, *Milli Mücadele'de Denizli...* s.214.

¹⁰¹⁴Alpaslan, s.86.

¹⁰¹⁵Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi...* s.12.

¹⁰¹⁶Korkunç İtiraf.(1919,18 Mayıs), İstiklal Harbi, no:4.

30 Ocak 1923 yılında Türk –Yunan hükümeti arasında Lozan’da nüfus mübadele antlaşmasını imzalamışlardır. Nitekim Trabzon Rumları daha önceden ayrılmışlardır. Yapılan uzun görüşmeler sonucunda Türk erkekler ile evlenen Rum kadınlar ve Papa Eftim ve ailesi dışında tüm Rumlar mübadeleye tabi tutulmuştur. 1923-1926 arasında yüz seksen dokuz bin dokuz yüz on altı Rum Yunanistan’a gönderilmiştir¹⁰¹⁷.

4.2.Kuva-yı Milliye’nin Tasfiyesinde Yaşanan Olaylar

Milli Mücadele Döneminde Kuva-yı Milliye’nin faaliyetlerini iki kısımda ele alabiliriz. Birinci devirde daha yeni işgallere karşı bölgesel olarak faydalanılan gruplardır. İkinci devirde TBMM ile beraber düzenli orduya geçilen devirdir. Çerkes Ethem, Demirci Mehmet Efe, Topal Osman Kuva-yı Milliye’de önemli hizmetleri olan Milliyecilerdir. Yurdun diğer yanlarındaki Kuvacı Komutanlar gibi Çerkes Ethem ve Demirci Mehmet Efe’de otoriteye boyun eğmiş olsaydı İstiklal Savaşı kahramanları olarak anlatılacak hizmetlerde bulunmuştur¹⁰¹⁸.

Ali Fuat Paşa’nın 9 Eylül 1919’dan 23 Ekim 1919’a kadar geçen bir buçuk aylık zaman zarfında düzenli orduya geçiş çabaları olumsuzlukla sonuçlanmıştır. Albay Refet Bey’in Kasım 1919’dan Mart 1920’ye kadar tam hâkimiyet kuramamıştır¹⁰¹⁹.

Kuva-yı Milliye’nin saygınlığı o kadar artmıştır ki, vekiller komutanlar arasında düzenli ordunun gereksiz olduğu söylenmiştir. Gediz taarruzundan önce komutanlar Ali Fuat Paşa başkanlığında toplanmışlardır. İstasyondan indikleri zaman Albay İzzettin Çalışlar’dan başka hepsinin yakası açıktır. Hatta Ali Fuat Paşa Ankara’ya gelişinde Kuva-yı Milliye Reisi gibi omuzlarında filinta, göğsünde çapraz fişeklikleri ile gelmesi herkesi şaşırtmıştır¹⁰²⁰.

Çerkes Ethem Bey’in kardeşi Tevfik Bey binbaşılığa kadar yükselmiştir. Kuva-yı Milliye Kumandan vekili olarak Eskişehir’deki subayların boş boş kahvehanelerde vakit geçirip, vatan sevgisinden mahrum olduklarını İzzettin Çalışlar’a yazmıştır. Daha

¹⁰¹⁷Yılmaz, s.183.

¹⁰¹⁸Çerkes **Ethem**, *Çerkes Ethem’in Hatıraları*, Dünya Yayınları 6, Güniz Basımevi,1962,s.5.

¹⁰¹⁹Aydinel, s.317.

¹⁰²⁰Coşkun, s.89.

evvelde Alaşehir cephesinde bir subayı dövmüş ve bir subayı da idam etmiştir. Seyyar Divanı Harpleri bulunuyordu ve idam ve cezalarını anında uygulamışlardır¹⁰²¹.

Zeybeklerin başlarına buyruk hareketleri oldukça sık rastlanan bir durum olmuştur. Subaylar ve komutanlar bu durumdan yakınmışlardır Köşk cephesini gezmek için İngiliz general Kuva-yı Milliye Kumandanı Hacı Şükrü Bey'den izin almıştır. Ancak atını sürüp cepheye gireceği zaman Yaşar isimdeki zeybek İngiliz generali vurmak istemiştir. Onu İngiliz generali vurmanın ne sonuçlar doğurup doğurmayacağını bilip bilmediğini soranlara, biz zeybeğiz kendi devletimizi tanımayız, İngiliz'i hiç tanımayız cevabını vermiştir¹⁰²².

Kuva-yı Milliye birliklerinin emir komuta zincirine tam olarak riayet göstermemeleri düzenli birliklerinde disiplinlerini bozmuştur. Örnek verirsek Denizli Askerlik Şubesi Başkanı Tevfik Bey, Kolordu Komutanına Efelerin subaylara yaptıkları hakaretlerden yakınmıştır. Bu durumda hizmet etmenin mümkün olmadığını söylemiştir¹⁰²³.

Manisa havalisinde Kuva-yı Milliye'ye mensub kişilerin Rum kadınlarını kaçırmak tecavüzde buldukları ile ilgili şikâyette bulunmuşlardır¹⁰²⁴.

1920 yılıyla beraber Büyük Millet Meclisi kurulmuştur. Meclis Hükümeti'nin de güçlenmesi sonrasında merkezi otoriteye uyulması istenmiştir. Askere alma usulünde Çete reisi efelerin isteklerine göre değil doğum yılına, yaşına göre yapılması istenmiştir. Bunlarda devlet nizamına uygun olarak askerlik şubesi başkanlıkları tarafından yapılması istenilmiştir. Tüm ihtiyaçları buldukları yöre halkı tarafından karşılanan Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin çoğu bölgede bunu istismar ettiği olmuştur. Askerin birliğine alınma usulü, eğitimi, beslenmesi, barınması cepheye gitmesi hepsinin belirli birlikler yapılmak istenmiştir. Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin topladığı vergilerin ortak bir rakamda toplanmasını özellikle halk istemiştir. Asker kaynağını kesen Büyük Millet Meclisi Hükümetine karşı hoşnutsuzluk maddi desteğinin kesilmesi sonrası isyan

¹⁰²¹Çalışlar, s.326.

¹⁰²²Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü...* C.II, s.75.

¹⁰²³Köstüklü, *Milli Mücadele'de Denizli...* s.267.

¹⁰²⁴BOA, BEO, DH. ŞFR. Dosya No:103.Gömlek No:117.

boyutuna geçmiştir. Ankara Hükümeti karşısında gücü gittikçe artan Kuva-yı Milliye'yi itaati altına almak istemiştir¹⁰²⁵.

Kuva-yı Milliye'nin kaldırılma sürecini etkileyen faktörler:

a)Demirci Mehmet Efe ve Çerkes Ethem Batı Cephesi Komutanı Albay ismet Paşa ve Güney cephesi Komutanı Refet Bey'in emirlerini dinlememişlerdir. Bu durumdan Mustafa Kemal Paşa şikâyet etmiştir. Çerkes Ethem'in kendinden başka hiçbir komutanı beğenmediğini söylemiştir.

b)Ankara Hükümeti artık Kuva-yı Milliye Kumandanlarının asker ve para toplamasını yasakladığı halde Hükümeti dinlememiş, yine devam etmişlerdir.

c)Sözlerini dinlemeyen ahaliyi İstiklal Mahkemelerine sevk ettirmeden kendileri cezalandırmışlardır. Büyük Millet Meclisi Hükümetini tanımadıklarını göstermişlerdir. Uyguladıkları sert cezalar karşısında halk onlardan çekinmiştir.

d)Emirleri altında bulunan askerlerin, yanlarından ayrılmalarına izin vermemişlerdir. Düzenli orduya katılmalarına izin vermemişlerdir.

e) Yoğun düşman taarruzu karşısında düzenli birlikler gibi direnç gösteremedi, geri çekilmişlerdir.

f)Düzenli birliklere katılmak istemeyenler için Kuva-yı Milliye'nin kaçış alanı olması Büyük Millet Meclisi Hükümetinin otoritesini sarsmıştır.

g) Kuva-yı Milliye Kumandanları çetelerinde suç işleyenleri cezalandırılması için teslim etmek istememişlerdir¹⁰²⁶.

Kuva-yı Milliye'ye kaldırılmasında halka karşı oldukça sert davranmaları da etkili olmuştur. Gerek isyanların bastırılması sırasında gerek Kuva-yı Milliye'nin ihtiyaçlarının temin edilmesinde halka karşı acımasız davranmışlardır. Bu durumda Kuva-yı Milliye karşıtlığını oluşturmuşlardır. Örnek vermek gerekir ise “*Kasap*” lakabı ile anılan Yarbay Osman “*Karaman isyanında 39. ve 40. Sehpalara asacak adam yoktu. İhtiyar bir köylü, yanında oğlu, önünde odun yüklü merkebi geliyordu. Emrettim ikisini de astılar*” demiştir. Yarbay Osman yine Bolu isyanı suçlularının İstiklal Mahkemesinde yargılanmadan asmak istemiştir. Eğer ısrar ederse kendisinin de İstiklal Mahkemesinde yargılanacağı söylenmiş böylece yargılamaya razı olmuştur. Çerkes

¹⁰²⁵Ergil, s.281.

¹⁰²⁶Ergil, s.285.

Ethem Yozgat isyanında Ankara vali vekili Yahya Galip'i Yozgat isyanından sorumlu tutmuştur. Onu Yozgat'a çağırmıştır. Araya girildikten sonra vazgeçmiştir.

Yine Kuva-yı Milliye reislerinden Demirci Mehmet Efe Aydın Cephesi Umum Kumandanlığına getirildikten sonra, asker kaçaklarına, isyancılara karşı çok sert davranmıştır. 22 Haziran 1920'de Yunanlıların genel saldırıları sonrasında birçok İslam ahalisinin göç etmesine neden olmuştur. Rumlar Yunanlılar'ın gelmesinden azgınlıklarını artırmışlardır. Demirci Efe Denizlililer'e gitmemelerini söylemiştir. Adamlarından Sökeli Ali Efe ve Jandarma Yüzbaşısı Rıfat Bey'i kırk adamıyla beraber Denizli'ye göndermiştir. Rumlardankorkan halk onlara yardım ettiği gibi Kuva-yı Milliye aleyhine çalışmışlardır. Köyler boşalınca efelerin soygun yaptığı haberleri çıkmıştır. Olaylar karşısında Demirci Mehmet Efe Denizli'ye geri dönmüştür. Yörük Ali Efe ve yanındaki 3 adamın silahlarını almıştır. Yolda Yörük Ali Efe ve adamları öldürülmüştür. Suçlu gördüğü askerlik şubesi başkanı Albay Tevfik Bey'i öldürmüştür. Şehrin ileri gelenlerinden intikam almak için 60 kişiyi öldürtmüştür. Çatışmalarda 114 kişi öldürülmüştür. Ancak Demirci Mehmet Efe'nin öfkesi bir türlü geçmemiştir. Şehri yakmaya yemin etmiştir. Tenekelerle gazyağı dökerek yakacakken, Sarayköy Şeyhi Tahir Efendi'nin ısrarıyla vazgeçmiştir. Ama yemini yerine gelsin diye büyük mezarlık ateşe verilmiştir¹⁰²⁷.

Çerkes Ethem Bey, Anzavur isyanını bastırdıktan sonra Bolu'dan Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf göndermiştir. Kendisinin hazırladığı idam listesini onaylamasını istemiştir. Ancak bu şahısların Ankara tarafından affedildiği, bir Hükümetin verdiği sözün arkasında durması gerektiğinden onay vermeyeceğini cevap vermiştir. Nitekim cevap daha Bolu'ya ulaşmadan Çerkes Ethem idam ettirmiştir¹⁰²⁸.

Çerkes Ethem Bey, devlet mallarına istediği gibi el koymuştur. Tekel depolarının mühürleri Çerkes Ethem Bey adamları tarafından sökülüp kilitlerini kırarak zorla istediklerini almışlardır. Örneğin tütün deposundan 10 bin kilo tütünü tüm yazışmalara rağmen vermemiştir. Batı cephesi kumandanı Ethem Bey'in harcamalarının hesabının tutulmasını isteyen Ethem Bey'in kardeşi Tevfik Bey birliklerin başına subay ve hesap memuru koymak gerekeceği bu serserilerin başına subay koymanın mümkünü yoktur,

¹⁰²⁷Ergil, s.270.

¹⁰²⁸Adıvar, s.123.

demiştir. Müfrezelerin Pehlivan Ağa, Sarı Mehmet, gibi adamlarla yönetildiğini söylemiştir. Yazdığını okuyamayan okuduğunu yazamayan adamlar olduğu bu yüzden de Kuvayı Seyyarenin gelişi güzel yönetimle yönetilmesi gerekeceğini söylemiştir¹⁰²⁹.

Tüm şiddet dolu uygulamalar halkın Kuva-yı Milliyeye karşı olmasına yol açmıştır. Yoksul ve cahillerin Milli Mücadele aleyhine katılmalarını kolaylaştırmıştır. İstiklal Mahkemeleri yargılama ve cezalandırmaların keyfi değil belirli kurallara göre yapılması için kurulmuştur. Milli Mücadeleciler halka Bolşevik olarak anlatılmıştır. Bolşeviklik demek halkın gözünde din, namus ve millet düşmanlığı demektir. Bolşevikliğe mensup olmak aşağılayıcı bir durum olarak görülmüştür. Halk Bolşevik diyemeyip “Bulaşık” ya da “Mor Şefik” demişlerdir¹⁰³⁰.

Çerkes Ethem Bey Kuva-yı Seyyarenin düzenli birliklere katılmasını istedikleri zaman şöyle demiştir. *“İzmir’in işgali 15 Mayıs 1919 da vuku bulmuştur. Bu tarihte hiçbir mukavemet teşkilatı olmak şöyle dursun, mevzubahis bile değildi. Büyük Millet Meclisi ise 23 Nisan 1920’de Ankara’da toplanmıştır. İzmir’in işgali ile bu tarih arasında on bir ay sekiz günlük zaman vardır. Bu kadar zaman içinde Yunan ordusunu vatanın içlerine kim sokmamıştır?”*¹⁰³¹ Diyerek sormuştur.

Çerkes Ethem Bey’in adamları Yunan ile işbirliği yapmaya karşı çıkmışlardır. Nitekim Enver Paşa’nın adamlarından olan ve Çerkes Ethem’in Kuvayı Seyyaresinde savaşmış Çerkes Çakır Efe Yunan ile yapılan protokolden sonra Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem Bey’in yanına gitmiştir. Ona *“rica ederim Kaymakam Bey, git şu herife söyle, ne oldu oldu. Bizi düşmana götürmesin, onunla pazarlığımız gâvura tüfek atmaktır. Yoksa gâvura gidip teslim olmak ve ordu ile harp etmek değildir, meramımızı anlatınız”*¹⁰³², demiştir.

Kuva-yı Milliye teşkilatının Müdafaa-i Milliye teşkilatına bağlanması kararı alınmıştır. Yeniden düzenlenerek Müdafaa-i Milliye teşkilatının kapanan şubelerinin tekrar

¹⁰²⁹ Avcıoğlu, C.II. s.581.

¹⁰³⁰ Ergil, a s.271.

¹⁰³¹ Cemal Kutay, *Çerkes Ethem Hadisesi-Kendi Hatıralarıyla-Türkiye Ticaret Matbaası, İstanbul, 1955,s.16.*

¹⁰³² İbrahim Ethem Akıncı, *Demirci Akıncıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989,s.28.

açılmasına karar verilmiştir. Kuva-yı Milliye'nin tüm giderlerinin de buradan karşılanması kararlaştırılmıştır¹⁰³³. 1920 yılının başlarından itibaren Kuva-yı Milliye'nin kaldırılmasında sorun çıkarmayacak müfrezeler ile başlanılmıştır. 57. Tümen Komutanı Nazmi Bey Demiralay'ın tasfiyesini 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey'den sorarken adının unutturulması değiştirilmesini istemiştir. 57. Tümen içerisinde Mürettep Alay adıyla lağv edilmiştir. Demiralay Komutanı Hafız İbrahim Bey ise fahri komutan olarak tanınmıştır. Demir Alay'ın lağvından önce yedi subay ve üç yüz bir erden oluşan kadrosu alaydaki diğer bölüklere dağıtılmıştır¹⁰³⁴.

Diğer küçük Kuva-yı Milliye gruplarının dağıtılmasında acele edilmemiştir. Bunlar buldukları bölgenin adıyla gelen müfrezelerdir. Bunlar buldukları yörelerin askerlik şubelerine bağlanmıştır. Bunların hangi sancağın, hangi kazanın olduğu atlı ya da piyade bölükler olduğu tasnif edilmiştir. Sakarya Zaferinde bile Kuva-yı Milliye grupları cephede savaşmışlardır¹⁰³⁵. Kuva-yı Milliye kuvvetleri kaldırılması ile beraber birinci ve ikinci seyyare birlikleri olarak devam ettirilmiştir¹⁰³⁶.

4.2.1. Demirci Mehmet Efe'nin Tasfiyesi

Demirci Mehmet Efe, Kuva-yı Milliye'ye katılmadan evvel, eşkıyalık faaliyetleri içerisinde bulunmuştur. Bozdoğan Kasabasını basan jandarmaları öldürmüştür. Daha birkaç kereler bu eylemlerde bulunmuştur. Kuva-yı Milliye Efelerinden Yörük Ali Efe köyleri Demirci Mehmet Efe'ye karşı korumaya başlamıştır. Demirci Mehmet Efe'den Kuva-yı Milliye'ye katılmasını istemiştir. Ancak Demirci Mehmet Efe Karacasu Ziraat Bankasını soymuştur¹⁰³⁷. Ancak Yunan'ın içerilere girmesi diğer Efelerin düşmana karşı savaşması sonrası, Kuva-yı Milliye birliklerine katılmıştır. İki yüz kişilik kuvvetiyle gönüllülerin toplanma noktası haline gelen Umurlu'ya gelmiştir. Aydın'da Demirci'nin katılımıyla Kuva-yı Milliyecilerin sayısı bine çıkmıştır¹⁰³⁸.

¹⁰³³ BCA.30-18-1-1/1-1-8.

¹⁰³⁴ Köstüklü, *Milli Mücadele'de Denizli...* s.276.

¹⁰³⁵ Köstüklü, *Milli Mücadele'de Denizli...* s.288.

¹⁰³⁶ BCA.30-18-1-1/1-12-1.

¹⁰³⁷ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü...* C.I.,s.329.

¹⁰³⁸ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü...* C.I.,s.376.

Demirci Mehmet Efe etrafında bulunan Milliyecilere gösterdiği müsamahalardan dolayı müfrezesindeki asker sayısı oldukça fazladır. Özellikle içki Efeler arasında ayıplanmış ve yasaklanmış, orman kanunu içerisinde suç sayılmıştır. Kadın konusu da aynı şekilde büyük suç sayılmıştır. Demirci Mehmet Efe etrafında bu sebepten dolayı dalkavuk ve işe yaramazlar toplanmıştır. Eğer Efe bu işlere izin verirse felakete uğrayacağına inanılmıştır. Irza sarkıntılık edenler kurşuna dizildikten sonra şehir meydanına ırz düşmanının sonu budur yazısı asılmıştır¹⁰³⁹.

Demirci Mehmet Efe ile ilgili pek çok şikâyet mevcuttur. Nazilli Yenipazar'da Yaylalı Molla Süleyman Efe ile altmış kişilik eşkıya göndermiştir. Yenipazarlılardan can kurtarma parası (fidye-i necat)olarak yirmi bin lira istemiştir. Ancak Yenipazarlılar adına Terzioğlu Mehmet Ağa ile on bin lira gönderilmiştir. Demirci Mehmet Efe adamdan bu parasını alıp yinede öldürmüştür¹⁰⁴⁰.

Demirci Mehmet Efe'nin müfrezesinde görevli bir doktor şunları anlatmıştır. Bir gün Nazilli'nin işgali haberi gelmiştir, oraya gittiğimizde işgal olmadığını gördük. Nazilli boşaltılmış olduğu için, zeybekler çarşıları develere yükleyip yağmalamışlardır¹⁰⁴¹.

Demirci Mehmet Efe ve Aydın ve Havalisi Kuva-yı Milliye Kumandanı Hacı Şükrü imzalarıyla etrafa yazılar göndererek zorunlu olarak asker toplamıştır. Gönderilen mektuplar ve sair yazılar İstanbul Hükümeti yetkililerince toplanmış olsa da bu çağrıya katılmak isteyenlerin hemen tutuklanması ve gerekenlerin yapılması istenilmiştir¹⁰⁴².

Gediz muharebesi sonrası Mustafa Kemal Paşa kati olarak Kuva-yı Milliye birliklerinin tasfiyesinin haklılığını görmüştür. Dâhiliye Vekili ve Güney Cephesi Komutanı olan Albay Refet Demircinin birliklerini Burdu'da lağv edilmiştir. Buna karşılık Demirci Efe 22 Kasım 1920 de BMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf çekmiştir. Dağıtılan alayın tekrar kurulması için gerekli emirleri vermesini istemiştir. Vatanın emrinde olduğunu söylemiştir. Ancak kati olarak Kuvayı Milliye kaldırılmıştır. Demirci Mehmet Efe'ye de bundan sonra "*Atlı Takip Kuvvetleri Komutanı*" olarak hizmet edebileceği ve

¹⁰³⁹Alpkaya, s.147.

¹⁰⁴⁰Alpkaya, s.259.

¹⁰⁴¹Müderrisoğlu, s.210.

¹⁰⁴²BOA, BEO, DH. KMS. Dosya: 53-2,Belge No:68.

artık Mehmet Bey olarak hitap edileceği şeklinde uyarılmıştır. Önce kabul eden Efe yakınları ve karısının telkinleriyle bundan vazgeçmiştir¹⁰⁴³. Refet Paşa Demirci Mehmet Efe ile görüşmek için Konya'ya çağırmıştır. Demirci Mehmet Efe Çerkes Ethem'e bu durumu sormuştur. Çerkes Ethem Bey ise kendisinin daha iyi tanıdığını söylemiştir. İçinde buldukları durumdan kendisinin de şikâyetçi olduğunu söylemiştir. Ancak Yunanlılara fırsat verecek vatanın bağına hançer saplayacak duruma meydan vermemesini söylemiştir¹⁰⁴⁴. Demirci Efe Hükümete bağlı olduğunu söylemiştir. Refet Paşa Demirci'nin samimiyetine inanmamıştır. Mustafa Kemal Paşa ile istişare etmiş ve Demirci'nin yok edilmesinin kararını almışlardır. Refet Bey 11 Aralık 1920 günü harekâta başlamıştır. Demirci Mehmet Efe'nin yarısı süvari sekiz yüz kişilik kuvveti ile Keçiborlu'nun 20 km uzağında karşılaşmışlardır. Demirci ve seksen adamı kaçmıştır. 30 Aralık da Demirci Efe teslim olmuştur. Demirci Efe ve adamlarının direnişleri düzenli birliklerle çatışmaya dönüşmemiştir¹⁰⁴⁵. Demirci Mehmet Efe Nazilli'de Forbes Kumpanyası'nda güzel bir köşke yerleştirilmiş ve Mısır Hidivleri gibi bir yaşantı sürmüştür¹⁰⁴⁶.

4.2.2. Çerkes Ethem'in Tasfiyesi

Ethem Bandırma'lı çiftçi Ali Bey'in beş oğlundan en küçüğüdür. Kuşçubaşı Eşref Bey yanına almıştır. Süleyman Askeri Bey ile tanıştırmış, Teşkilat-ı Mahsusa ile Orta Asya'ya gitmesini söylemiştir. Ethem kardeşi Reşit'le beraber Trablusgarp'a gitmiştir. Derne'de Enver ve Mustafa Kemal ile tanıştırmıştır. Mütareke'nin imzalanması ile İzmir'e döner. Bandırma'da İzmir Valisi Rahmi Bey'in kaçırılması olaylarına adı karışması ile dağa kaçmıştır¹⁰⁴⁷. Ethem Bey 1913 yıllarında çeteci olarak çarpışmış ve 1914'te Teşkilatı Mahsusa'ya katılmış süvari onbaşısıdır. Çerkes olan Rauf Orbay idaresinde İran'da görev yapmıştır¹⁰⁴⁸. Rauf Orbay Anadolu'da Kuva-yı Milliyeyi kurarken ilk onunla irtibat kurması boşuna değildir.

¹⁰⁴³ Aydınel, s.370.

¹⁰⁴⁴ Çerkes Ethem Hatıraları, s.137.

¹⁰⁴⁵ Ergil, s.293.

¹⁰⁴⁶ Avcıoğlu, C.II, s.583.

¹⁰⁴⁷ Kutay, s.10.

¹⁰⁴⁸ Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık...* s.157.

Birinci Dünya Savaşı sırasında asker kaçaklarını etrafında toplamıştır. Bu kuvvetle İzmir Valisi Rahmi Bey'in oğlunu dağa kaçırmıştır. Oldukça yüklü fidye almıştır. Yine savaştan faydalanarak kurulan Rum çetelere karşı çatışmıştır¹⁰⁴⁹.Rauf Bey Çerkes Ethem ile irtibat kurarak Yunanlılara karşı çete faaliyetlerine katılmasını istemiştir. Kuşçubaşı Eşref Bey'in çiftliğine göndermiştir. İttihatçı ve Teşkilat-ı Mahsusa'nın başı olmasından bir iki askeri bölüğü tamamen donatacak mühimmat vardır. Rauf Bey, kasada ki altın paralar ile beraber şu notu "*Ben Eşref Bey'e habergönderirim. Memlekete harcanan her şey O'nu memnun eder*" bırakmıştır. Ağır makineli tüfekleri dahi bulunan Ethem Bey'in birliği Yunanlara karşı savaşabilecektir¹⁰⁵⁰.

Çerkes Ethem Bey diğer Kuva-yı Milliyeci komutanlarından farklı durumdadır. Otoritesi ve etki alanı daha fazladır. Bu durumun kendisinde farkında olmasından itaat altına girmek istememiştir. Bolu İsyanından sonra Ankara'ya gelen Çerkes Ethem Bey silahlı kuvvetleriyle şehre girişinde coşkuyla karşılanmıştır. Halk sokakları doldurmuş, kadınlı erkekli Çerkes Ethem Bey'in kuvvetlerini karşılamıştır. Mustafa Kemal Paşa Ankara'daki tek otomobili Çerkes Ethem Bey'e tahsis etmiştir¹⁰⁵¹.

İsmet Bey Çerkes Ethem'in ağabeyi Reşit Bey'i çağırmıştır. "*Reşit Bey. Kuva-yı Seyyare memlekete büyük hizmetler yapmıştır. Fakat Sizde Tevfik Bey de, Ethem Beyde ordunun zaptı raptının ve tek kumandaya bağlanmasının zaruret olduğunu tahmin edersiniz. Çünkü karşıımızda teşkilatlı mükemmel ordu vardır*" demiştir¹⁰⁵².

1920 yılına gelene kadar Batı Cephesinin en büyük Kuva-yı Milliye birliği halini alır. Aznavur isyanı, Yozgat isyanı, Düzce ve Bolu ve Adapazarı isyanları Çerkes Ethem Bey ile bastırılmıştır. Nizami ordu ayaklanmalarda başarı gösterememiştir. Ayaklanana karşı sert ve acımasız şekilde davranamamaları Kuva-yı Milliye birlikleri karşısında zayıf göstermiştir. Bu durum, halkın karşısında ordunun itibarını düşürürken Kuva-yı Miliyenin itibarı artırmıştır¹⁰⁵³.

¹⁰⁴⁹Kuran, s.777.

¹⁰⁵⁰Kutay, *Çerkes Ethem Hadisesi...* s.14.

¹⁰⁵¹Adıvar, s.127.

¹⁰⁵²Kutay, *Çerkes Ethem Hadisesi...* s.57.

¹⁰⁵³Selek, C.1, s.388

Balikesir, Bursa, Adapazarı, Düzce, Hendek, Yozgat ve Konya isyanlarını bastırmada son sözü söyleyen Çerkes Ethem Bey ve kardeşleri kendilerini Milli İhtilalin Efendisi saymakta haksız da değillerdir¹⁰⁵⁴.

Gediz Savaşında düzenli ordu subaylarının Kuvayı Seyyare'ye kasıtlı olarak yardımda bulunmadıklarını söylemiştir. Buna karşılık kıta kumandanları ise düşmanla karşı karşıya kaldıklarında Kuva-yı Seyyare birliklerinin, bırakıp kaçtıklarını söylemişlerdir. Ali Fuat Paşa iki tarafında canla başla çalıştığını söyleyerek ara bulma çalışmaları fayda sağlamamıştır. Kuva-yı Seyyare'ye karşı takındığı yumuşak tutumdan dolayı, Ankara'ya varışından sonra, Ali Fuat Paşa Moskova'ya elçi olarak atanmıştır. Daha sert ve otoriter bir kişilik, Erkânı Harbiye Reisi olan İsmet Paşa Batı Cephesi Kumandanı olarak atanmıştır. Eskişehir'de Mustafa Kemal Paşa ve komutanlar toplantı kararı almıştır. Ethem Bey ve kardeşi Reşit de bu toplantıya çağırılmıştır. Çerkes Ethem Bey başka bir vesayetin altına girmek istememesinden dolayı kimseye haber vermeden şehirden ayrılmıştır¹⁰⁵⁵.

Çerkes Ethem Bey ve kardeşleri artık her şeyi göze almışlardır. Kütahya'ya mutasarrıf ve kumandan olarak gönderilmiş olan Albay İbrahim Bey'e Çerkes Ethem Bey'in kardeşi Kuva-yı Seyyare Kumandanı Tefvik Bey hakaret dolu bir telgraf göndermiştir. Jandarmaları ile derhal defolup gitmezse kurşuna dizeceğini söylemiştir¹⁰⁵⁶.

Mustafa Kemal Paşa Kuva-yı Seyyarenin derhal cephe kumandanlarının emrine verilip Meclisin kararlarına uyması gerektiğini İsmet Paşa'ya bildirmiştir. Aksi takdirde Meclisten çıkaracağı karar ile atına atlayıp gelip bütün kuvvetleri dağıtacağını bildirmiştir¹⁰⁵⁷.

Çerkes Ethem Bey Eskişehir dönüşünde, Demirci Efe ile aralarında kalan düşman birliğini oldukça fazla zayıyat ile bozguna uğratmıştır. Hafif ve ağır makineli tüfekler, silah, eşya ve mühimmat ele geçirmiştir. Bu Kuva-yı Seyyarenin itibarını daha da

¹⁰⁵⁴ Avcıoğlu, C. II, s.585.

¹⁰⁵⁵ Özalp, C.1. s.166.

¹⁰⁵⁶ Apak, s.215.

¹⁰⁵⁷ Çalışlar, s.353.

artırmıştır¹⁰⁵⁸. Çerkes Ethem Bey Büyük Millet Meclisine akıl verecek derecelere gelmiştir. Öyleki İstanbul'dan Amasya görüşmeleri için gelen İstanbul Hükümeti temsilcisi, Yusuf İzzet Paşa'nın serbest bırakılarak sulhun sağlanması gerektiğini, asker ve halkın tercümanı olarak beyan etmiştir. Umum Kuva-yı Milliye Kumandanı unvanıyla 23 Aralık 1919 da telgraf çekmiştir¹⁰⁵⁹.

Birinci İnönü Savaşı, sonrasında Kuva-yı Seyyare Kütahya ve civarına Yunan uçaklarıyla şu beyannameyi attırmıştır. “Ey askerler kötülüğe alet olmayınız. Ey millet Vatanı kendi hırslarına kurban etmek isteyenlere karşı savununuz. Ey subay arkadaşlar emir kulu olmaktan sakınınız, aksi takdirde geliyorum, son pişmanlık fayda vermez” demiştir¹⁰⁶⁰.

Çerkes Ethem Bey ve kardeşleri ile Demirci Mehmet Efe'nin durumu oldukça farklıdır. Eşkiyadan gelmemiş, eşraftan ve subay kökenlidir. Büyük kardeşi Reşit Bey ise milletvekilidir. Onların hizmetleri de oldukça takdir görmüştür. Ancak yeni yapılanma içinde Çerkes Ethem Bey ve kardeşlerinin etkisini azaltacak olmasından karşı çıkmışlardır¹⁰⁶¹.

Çerkes Ethem Bey'i Yusuf İzzet Paşa ağabeyi Saruhan Mebusu Reşit Bey ile birlikte evine çağırmıştır. Başarılarından dolayı tebrik etmiştir. Yusuf İzzet Paşa Kuva-yı Seyyare ile Kuva-yı Nizamiyenin aynı olamayacağını söyleyerek ordunun tedibinin gerekli olduğunu söylemiştir. Çerkes Ethem Bey ise “*Allahım ve vicdanımla yemin ederek söyleyebilirim ki, ne o gün ne sonra ne mevki, ne mansıp, ne şöhret, ne servet için mücadeleye atılmadım. Tek gayem vatanıma hizmetti. Onu da canımı ortaya koyarak yapıyordum*”¹⁰⁶² demiştir.

Çerkes Ethem Bey Yunanlılar'la mütareke yapmış ve Kula demiryolu hattının da tamir edileceğini kabul ederek protokol imzalamıştır. Çerkes Ethem Bey'in yaveri Yüzbaşı Sami Bey Yunan Kumandanı ve Erkânı Harbiye Reisi tarafından oldukça iyi şekilde karşılandıklarını bu anlaşmayı yaptığını ağlayarak anlatmıştır. Kuva-yı Seyyarenin asıl

¹⁰⁵⁸Selek, s.390.

¹⁰⁵⁹Kuran, s.832.

¹⁰⁶⁰Kuran, s.832.

¹⁰⁶¹Ergil, s.295.

¹⁰⁶²Kutay, *Çerkes Ethem Hadisesi*, s.98.

cephesi Gördes civarındır. Düzenli ordu ile karşılaşmak için vaziyet almasına rağmen daha sonra bundan vazgeçmiştir¹⁰⁶³. Ayrıca Ziraat Bankasındaki hesabını ve kasasını da yanına almamış, Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem Bey'e bırakmıştır¹⁰⁶⁴.

Çerkes Ethem Bey ve Tevfik Bey Yunanlılar ile yaptıkları protokole rağmen ağır silahlarını bırakmışlardır. Ethem askerlerine isterlerse dağa çıkmalarını ya da Yunan'a ya da Türk ordusuna teslim olmalarını önermiştir. Çerkes Ethem Bey'in adamlarından Parti Pehlivan teslim olmayı gururuna yedirememiştir. Adamlarını Halil Efe ile birlikte 1. Süvari Birliğine göndermiştir. Kendisi ise Yunan işgalindeki bölgeye geçmiş ve beşinci kol faaliyeti yürütmüştür. Yunan birliklerine saldırılar yapmış ve bir baskında sırtından vurularak şehit olmuştur¹⁰⁶⁵.

Kuva-yı Seyyare eski kumandanlarından Çerkes Ethem Bey, kardeşleri Tevfik Bey ve Reşit Beyler Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne karşı isyan etmişlerdir. Ayrılıkçı hareketleri ile ordu ve millet arasında fitne ve fesat çıkarmışlardır. Yunan kuvvetleri ile anlaşarak Türk ordusuna karşı taarruza kalkmıştır. Bu sebeplerden dolayı Millet Meclisi kararı ile hain olarak ilan edilmiştir¹⁰⁶⁶.

Kuva-yı Milliye Kumandanlarından Kuşçubaşı Eşref Bey, asi Çerkes Ethem Bey ve kardeşleri ile beraber bulunmasından dolayı tutuklanmıştır. Ancak Kütahya'da tutuklu bulunan Eşref Bey'in suçlu olduğu ile ilgili olarak yeterli delil bulunamamasından dolayı, kefalet ile serbest bırakılmıştır¹⁰⁶⁷. Çerkes Ethem Bey'in çetesinde bulunan Avusturya'lı Ştap adındaki üsteğmen Ethem Bey'in tedibinden sonra ülkesine gitmek istemiştir. Meclis kararı ile ülkesine dönmesine izin verilmiştir¹⁰⁶⁸.

¹⁰⁶³ Akıncı, s.24.

¹⁰⁶⁴ Akıncı, s.28.

¹⁰⁶⁵ Ergil, s.301.

¹⁰⁶⁶ BCA-18-1-1/2-27-3.

¹⁰⁶⁷ BCA.30-18-1-1/3-29-16.

¹⁰⁶⁸ BCA.30-18-1-1/2-39-14.

Çerkes Ethem Bey'in yanında bulunmuş ve ona destek veren kişilerden birisi olan Kütahya Mevlevi Şeyhi Sakıp Çelebi Ethem Bey'in gidişi ile tutuklanmıştır. Kastamonu'ya sürgüne gönderilmiş daha sonra affedilmiş serbest bırakılmıştır¹⁰⁶⁹.

¹⁰⁶⁹BCA.30-18-1-1/4-36-11.BCA

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde Türkler kurucu unsur olmakla beraber, çok dilli, çok dinli, çok millet yapısına sahiptir. Yıllardır süregelen yenilgilere çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Yenilgilerin askeri iyileştirilmelerle düzelebileceği düşünülmüştür. Kara, deniz ve hava kuvvetlerini ıslah için Avrupa'dan uzmanlar getirtilmiş, modern asker ve mühendis okulları açılmıştır. Askere alım usulü değiştirilmiştir. Enver Paşa döneminde ordu gençleştirilmiştir. Bunlar yeterli olmadığı görülmüş, dünyada gelişmiş savaş teknolojisine sahip araçlar alınmıştır. Uçakların askeri alanda kullanılması ile birlikte Osmanlı Devleti de gelişen çağa ayak uydurmak istemiştir. Avrupa'ya pilot yetişmesi için ilk öğrenciler gönderilmiş, Yeşilköy Tayyare Mektebi açılmıştır. Donanmanın iyileştirilmesi için dretnot, zırhlı ve deniz altı siparişleri verilmiş, bu gemilerin alınabilmesi için Donanma Cemiyeti kurulmuştur. Ancak tüm yapılan ıslahat hareketleri ne devletin dağılma sürecine çözüm olmuş nede savaşlarda başarı sağlamıştır.

Osmanlı Devleti bir yandan içerisindeki sorunlarla uğraşırken diğer taraftan da çıkacak dünya savaşını beklemiştir. Osmanlı Devleti yöneticileri, Birinci Dünya Savaşı öncesinde tarafsız kalması durumunda yıllardır savaş halinde olduğu Rusya karşısında parçalanmasının büyük ihtimal olduğunu düşünmüştür. Bunun için ittifak arayışları içerisine girmiştir. Büyük devletlerin ittifak için kapısını çalan Osmanlı Devleti kendisine muhatap bulamamıştır. Bulgaristan ve Romanya gibi zayıf ülkelere dahi yapılan ittifak teklifi kabul görmemiştir. İtilaf cephesinde kendisine destek bulamayan Osmanlı Hükümeti'nin Almanya'ya teklifine sıcak bakılmamıştır. Ancak hesapları tutmayan Almanya Osmanlı Devleti'ni seferberliğini tamamlayamadan, oldu bitti ile savaşa dâhil etmiştir.

Almanya ile ittifak yapılması sonrasında devlet üzerindeki Alman etkisi her alanda giderek artmıştır. Harbiye Nezaretine ve üst komuta kademelerine Alman subaylar getirilmiştir. Üst komuta kademesinde Alman subaylarından emir almaktan Türk subayları rahatsız olmuştur. Bunlarla ilgili Harbiye Nezaretine Türk subaylar tarafından birçok şikâyet yazısı gönderilmiştir. Komutanların anılarında da bu tür şikâyetlere sıkça

rastlanmıştır. IX. Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa anılarında Liman Von Sanders'in kendisini rakip gördüğü için Galiçya cephesine gönderdiğini, söylemiştir. Daha pek çok komutan Alman subayların Türk subaylarla bilgi paylaşmadıkları emir komuta kademesine uymadıklarını söylemişlerdir. Goben ve Breslau gemilerinin donanmaya katılması ardından Alman Komutan Souscho'un Osmanlı Donanmanın başına getirilmiştir. Nitekim Karadeniz'de Rus donanmasının bombalanmasından Türk tarafının haberi yoktur. Daha seferberlik halinin tamamlanmadan savaşa girilmiştir. Beş cephede birden oldukça fazla asker ve lojistiği ile desteklenmesi gereken bir savaştır. Birçok cepheye gidecek tren yolu bulunmaması ulaşımın hayvan gücü ile yapılmasını zorunlu kılmıştır. Çölde yeterince deve bulunmaması Arapların İngilizler ile yaptıkları gizli antlaşmalarla Türklere ihanet etmeleri zor olan durumu iyice kötüleştirmiştir. Var olan su kaynaklarını zehirlenmeleri bulaşıcı hastalıkların yayılmasına yol açmıştır. Çöl sıcaklarında gece boyunca yürüyüş yapılmış gündüz dinlenilmiştir. Kanal ve Filistin cephelerinde sıcaklardan ölen askerler Sarıkamış'ta soğuktan donmuştur. Irak ve Çanakkale cephelerinde ki başarılar savaşın gidişatına etki etmemiştir. Almanya'nın diğer cephelerde yenilmesi ile Osmanlı Devleti de yenik sayılmıştır.

Yenilginin başlıca sorumlusu olarak İttihat Terakki Cemiyeti görülmüştür. Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin iktidara gelmesi ile İttihatçı avı başlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Üç Paşa'sı ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Gidişlerini geçici bir dönem saymış güçlenince geri geleceklerini düşünmüşlerdir. Ancak hiç biri de geri dönememişler, gittikleri ülkelerde şehit edilmişlerdir.

İttihat Terakki Cemiyeti Osmanlı Devleti'nin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kaderine yön vermiştir. Balkan savaşları, Trablusgarp savaşlarında büyük devletlere karşı açıkça savaş açmanın işgale yol açabileceğini düşünerek gizli teşkilatlanma ile koruma yolunu seçmişlerdir. Gönderdikleri gönüllü subaylar ile yerli halkı örgütleyip kurtarma yolunu seçmişlerdir. Balkanlarda Komitacılık faaliyetlerine başarılı bir şekilde karşı koyan vatanseverlerden oluşan Teşkilat-ı Mahsusa cemiyetini kurmuşlardır. Teşkilat-ı Mahsusa yönetmelikleri ve görev yapanlardan edinilen bilgilere göre bu teşkilattan ayrılan veya atılan olmamıştır. Kendilerini, gönüllülük esası ile canlarını feda eden vatanseverler olarak nitelemişlerdir.

Teşkilat-ı Mahsusa'da görev yapan bu subaylar ülkeden koparılabacak bu topraklara gizli şekilde gönderilerek teşkilatlanmışlardır. Yaptıkları teşkilatlanmada kuvvetlerine Kuva-yı Milliye adını kullanmışlardır. Kuva-yı Milliye beylik bir ifade olarak kullanılmamıştır. Balkan Savaşlarında ve Irak ve İran cephelerinde, Kuva-yı Milliye Müfettişi, Kuva-yı Milliye Kumandanı gibi unvanlar kullanmışlardır. Dikkati çeken bir husus Milli Mücadelede görev alan subayların İttihatçı ya da Teşkilat-ı Mahsusa da görev alan subaylar olmasıdır. Garbi Trakya Cumhuriyeti kuruluşunda görev alan Çerkes Ethem Bey, Ethem Bey'in kardeşi Reşid Bey Eşref Kuşçubaşı Milli Mücadelede görev alan bazı önemli şahıslardır.

Trablusgarp Savaşı, Kuva-yı Milliye'nin kurulmasında ve deneyim kazanmasında önemli bir tecrübe alanı olmuştur. Gayri nizami harp tecrübesi düzenli ordunun kurulmasına kadar önemli başarılar elde edilmesine yardım etmiş ve işgalleri durdurmuştur.

Milli Mücadele daha Mondros Mütarekesi imzalanmadan başlamıştır. Mütarekeye dayanarak ordu terhis edilmeden önce, depolarda bulunan cephaneler Anadolu'da hazırlanan depolara taşınmıştır. Bu cephaneler Kuva-yı Milliye'nin düşmana karşı direnişinde en önemli yardımcıları olmuştur. Mütareke ile terhis edilen subaylar buldukları bölgelerde kurdukları cemiyetler ile direnişe katılmışlardır. İstanbul'da bulunan muvazzaf subaylar silahların kaçırılmasında önemli rol oynamışlardır. Bu subaylar dağınık halde bulunan Kuva-yı Milliye birliklerinin düşmana karşı başarılar kazanmasında önemli rol oynamışlardır. İstanbul'daki depolardan önemli miktarlarda cephaneyi Anadolu'ya kaçırmışlardır.

Mondros Mütarekesi'nin ardından İzmir işgal edilmiştir. Burasının "Yunan İmparatorluğunun merkezi" görülmesinden etkisi İstanbul'un fiili işgalinden daha derin olmuştur. İşgalin ardından İstanbul'da birçok şehirde yüz binlerce vatandaşın katıldığı protesto gösterileri ve mitingler düzenlenmiş, İtilaf Temsilcilerine protesto telgrafları çekilmiştir. İzmir işgal edilmeden Batı Anadolu'da kongreler toplanılmaya başlanılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı ile Milli Mücadele'ye resmi bir boyut kazanmıştır.

Kuva-yı Milliye askeri zorunluluklardan ortaya çıkmıştır. Batı Anadolu'da burada görev yapan komutanlar ve subayların gayri nizami harp tecrübelerinin bulunmasından dolayı, çok kısa süre içerisinde teşkilatlanma içerisine girmişlerdir. Harbiye Nezaretine Kuva-yı Milliye'nin kurulması gerektiğini resmen 57.Fırka Komutanı Albay Şefik Bey yapmıştır. Harbiye Nezaretiişgal edilmek korkusu ile böyle bir olaya mahal vermemek için Kuva-yı Milliye'yi desteklediklerini çoğu zaman açıkça göstermemişlerdir. Harbiye Nezareti ile Kuva-yı Milliyeciler arasında danışıklı dövüş yapılmıştır. Ancak rastladığımız belgelerde askerin ihtiyaçlarının Nezaretçe karşılanmasının istenildiği Nezaretin de olumlu cevaplar verdiğini görüyoruz.

Kuva-yı Milliye'nin idari yapısına bakmak gerekirse güneydeki Kuva-yı Milliyeciler ile batıdakiler oldukça farklı oluşumlardır. Ortak noktaları vatanın kurtarılmasıdır. Batı cephesinde Yunanlılara karşı savaşılan çeteciler zamanında devlete karşı gelmiş otoriteyi tanımayan Efelerden oluşmaktadır. Bundan dolayı da düzenli orduya geçiş sırasında itaat etmek istememişlerdir. Güney Cephesindeki Kuva-yı Milliye birlikleri işgal ile yurtlarından olma endişesi ile direnişe katılan vatandaşlardır. Öncelikle Müdafaa Hukuk Cemiyeti altında birleşen bu teşekkül içerisinde din adamından, eşrafa, vekilden doktora, çiftçiye halkın her kesiminden insan tipi mevcut olmuştur. Kuva-yı Milliye, Çete, Müfreze, Milli Müfreze, Mücahidin, Milis, Tabur, Alay gibi askeri terimlerde kullananlar olmuştur. Her birliğin kendine has isimleri vardır. İsimlerini başlarında bulunan kumandan, Efe ya da buldukları yörenin isimlerinden almışlardır. Ödemiş Kuva-yı Milliyesi, Ziver Bey Müfrezesi, Gök Bayrak Müfrezesi bazılarındandır.

Kuva-yı Milliye yeni bir kuruluş olmadığından her bölgede ve yörede farklı isimle teşkil olmuştur. Rumeli'nde, Güney doğu Anadolu'da, Ege'de her tarafta teşkilatlanmışlardır. Kuva-yı Milliye komutanları da her bölgede farklı isimle anılmıştır. Aydın ve civarında Kuva-yı Milliye komutanlarına Efe denilmiştir.Kocaeli ve Uşak taraflarında Kuva-yı Milliye komutanlarına Kaptan denilmiştir. Güney taraflarında ise Kuva-yı Milliye komutanlarına Paşa denilmiştir

Sivil Kuva-yı Milliye grupları askeri gruplar gibi Tümen, Alay, Tabur, Bölük gibi askeri terimler kullanmamışlardır. Her grup kendi içerisinde iki Oymak'a ayrılmıştır. Bu

gruplardan ilk oymağa Müfreze, ikincisi de posta olarak adlandırılmıştır. Batı Anadolu'da ise Kuva-yı Milliye Komutanlarına Efe, Efe'ye bağlı komutanlara ise Zeybek diğer sivil savaşçılara Kızan denilmiştir. Kuva-yı Milliye müfrezeleri genellikle 30.40.50 kişilik gruplardan oluşmuştur. Kumandanlarına Müfreze Kumandanı denilmiştir. Posta'lar 15 kişiden olurken başlarındaki komutanlarına Posta Başı denilmiştir. Her müfrezenin yazışmalarını yapan yazıcılar ve iâşecileri vardır. Her Müfrezede subay kökenli askeri konularda danışmanlık yapan Mülhak denilen subaylar bulunmuştur.

Kuva-yı Milliye'nin maddi ihtiyaçlarının çok büyük bir bölümü halk tarafından karşılanmıştır. Kuva-yı Milliye'nin kaynaklarının temeline bakarken batı toplumlarından farklı olarak üç grupta toplayabiliriz. Sivil ve askeri yöneticiler, bunlar okumuş aydın kesimden oluşmaktadır. Yerel sanayici, tüccar, aşiret reisi, ağalardan oluşan eşraf oldukça önemli güce sahiptirler. Halkın çoğunluğu tarımla uğraşmaktadır. Zanaatkâr ve memurlarda şehirlerde yaşayan kesimdir. Halkın eğitim seviyesi oldukça düşüktür

Güney ve Ege bölgesindeki Kuva-yı Milliye gruplarında efelerde ve askerlerde silahların bulunmasından, kendi silahlarıyla katılmalarından dolayı ilk başlarda fazla sıkıntı çekilmemiştir. Bazen ihtiyaçların karşılanmasında uygulanan sert yöntemler, İstanbul Hükümeti ve İşgal kuvvetlerinin her ayaklanmasında, Kuva-yı Milliye'nin halka karşı bu tutumunu kullanmışlardır. Harcamalarda belli bir düzen ve bütçe olmaması her dara düşüldüğünde halka başvurulması halkın bezginliğini artırmıştır. Köylülerin bu konularda şikâyetleri vardır. Örneğin köye efeler gelir ikram ederiz. Elimizden geldiğimiz kadar hizmet ederiz. Koyun keseriz beğenmezler, hindi isterler. Kaz keseriz, tavuk isterler. Her dediklerini yaparız, genede kıymet bilmezler, demiştir. Ama komutanlar geldikleri zaman halka yük olmak istememişler eğer paraları varsa ödemişler yoksa ücretini daha sonra ödenmek üzere belge vermişlerdir

Kuva-yı Milliye birlikleri düzenli ordu kurulana kadar işgal kuvvetlerinin yanı sıra birçok isyanın bastırılmasında da başarılı olmuştur. Bu durum halkın gözünde değerini daha da artırmıştır. İsyancıları bastırırken suçlulara karşı kullanılan başlarına buyruk cezalar kaldırılma sürecinde etken olmuştur. Toplanan maddi yardımların belli bir

nizama bağılı olmaması halkın Milli Mücadele'ye karşı olumsuz bakmasına sebep olmuştur.

Kuva-yı Milliye Kuvvetleri tasfiyesine kadar geçen süre içerisinde Güney Cephesindeki başarıları sonrasında tüm kuvvetler Batı Anadolu'ya kaydırılmıştır. En güçlü Kuva-yı Milliye Kumandanlarından olan Çerkes Ethem Bey Kuva-yı Seyyare birliklerinin kaldırılmasına Büyük Millet Meclisi kurulana kadar düşmana karşı savaştığını, isyanları bastırdığını söylemiştir. Bunları yaparken sadece vatan sevgisi ile hareket ettiğini söylemiştir. Kendisinin yaptığı hizmetlerinden dolayı başka bir otoritenin altına girmek istememiştir. Yunan tarafı ile anlaşma yapmış ancak ağır silahlarını, Yunanlılar'a teslim etmemiş ve Ziraat Bankası'nda bulunan parasını Türk Devletine bırakmıştır. Adamlarını serbest bırakmış, Türk ordusu ile savaşmayı guruna yedirmeyerek, adamlarını serbest bırakmış yakın birkaç adamıyla kaçmıştır. Cumhuriyet kurulduktan sonra çıkarılan af ile ülkesine dönmeyerek kendisini cezalandırdığını söylemiştir.

Avrupa'da yayın yapan gazeteler Türkiye'deki durum ile oldukça ilgilidir. Paris Barış Konferansında Ermeni ve Rumların beklentisi farklıdır. Ancak Avrupalılar daha gerçekçidir. Kuva-yı Milliye'nin çok güçlü olduğu ve artık Türkiye'nin paylaşılmasının mümkün olamayacağını söylemektedirler.

Kuva-yı Milliye'nin Son olarak şunları söyleyebiliriz: Kuva-yı Milliye Türk askerinin Milli Mücadele öncesinde birçok cephede kullandığı gayri nizami harp uyguladığı birime verdiği isimdir. İran'da Balkan Savaşlarında Kuva-yı Milliye Kumandanı, Kuva-yı Milliye Müfettişi gibi unvanları kullanmışlardır. Milli Mücadele döneminin çok önemli bir devresini oluşturan Kuva-yı Milliye Kuvvetleri yurdun kolayca işgal edilemeyeceğini göstermesi bakımından oldukça öneme haizdir. Kısıtlı imkânlar ile eş zamanlı birkaç cephede birden savaşılmıştır. Cephede yapılan savaşlar yanı sıra iç güvenlik ve asayişin sağlanmasında da görev yapmıştır. Düzenli orduya geçiş ile yan birlikler olarak görev yapmaya devam etmişlerdir. Fransa, Rusya ve İtalya ile resmi antlaşmaların yapılmasında Kuva-yı Milliye Kuvvetlerinin elde ettiği başarılar sonucu yapılmıştır.

KAYNAKLAR

ARŞİV BELGELERİ

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü(TİTEA)Arşivi

*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*A-9.Sıra No:604,Kutu No:279,Belge No:35.

*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*K.10.Sıra No:1201,Kutu No:308,Belge No:83.

*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*K.10.Sıra No:183,Kutu No:331, Belge No:16

*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*1.Sıra No:693.Kutu No:14,Belge No:7.

*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*K.10.Sıra No:2230.Kutu No:316. Belge No:7.

*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*K.10,Sıra No:31,Kutu No:304,Belge No:2

*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*K.10.Sıra No:1463.Kutu No:309,Belge No:20.

*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*K.10.Sıra No:1536.Kutu No:328.Belge No:6

*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*K.10.Sıra No:1540Kutu No:311.Belge No:66.

*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*K.10.Sıra No:840,Kutu No:302,Belge No:56.

*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*K.10.Sıra No:1998,Kutu No:317,Belge No:56.

*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*K.10.Sıra No:1921,Kutu No:320,Belge No:8.

*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*K.10.Sıra No:1740,Kutu No:320,Belge No:50.

*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*K.10.Sıra No:2152,Kutu No:316,Belge No:43.

*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*K.10.Sıra No:2026,Kutu No:319,Belge No:319.

*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*K.10.Sıra No:1686,Kutu No:320, Belge No:52.

*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*K.10.Sıra No:1256,Kutu No:308,Belge No:13.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA)

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-1/4-36-11.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-1/2-27-3.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-1/2-39-14.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-1/3-29-16.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-1/1-1-8.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-1/1-3-13.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-1/1-3-14.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-1/1-12-10.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,30-18-1-1/1-12-1.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272-0-0-10/1-2-12.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi 30-18-1-1/1-6-17.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.30-18-1-1/2-34-9.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Bab-ı Ali Evrak Odası(BEO)

Bab-ı Ali Evrak Odası. Dosya No:4326, Gömlek No:324391.

Bab-ı Ali Evrak Odası. Dosya No:4414, Gömlek No:331024.

Bab-ı Ali Evrak Odası. Dosya No:4607, Gömlek No:345478.

Bab-ı Ali Evrak Odası. Dosya No:4609,Gömlek No:345617.

Bab-ı Ali Evrak Odası. Dosya No:4609, Gömlek No:345635.

Bab-ı Ali Evrak Odası. Dosya No:4612, Gömlek No:345833.

Bab-ı Ali Evrak Odası. Dosya No:4615, Gömlek No:346119.

Bab-ı Ali Evrak Odası. Dosya No:4616, Gömlek No:346157.

Bab-ı Ali Evrak Odası. Dosya No:4633,Gömlek No:347472.
Bab-ı Ali Evrak Odası. Dosya No:4635,Gömlek No:347564.
Bab-ı Ali Evrak Odası. Dosya No:4635, Gömlek No:347582.
Bab-ı Ali Evrak Odası. Dosya No:4635, Gömlek No:347588.
Bab-ı Ali Evrak Odası. Dosya No:4656, Gömlek No:349127.

Dâhiliye Şifre Kalemi

*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:101, Gömlek No:19044.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:101, Gömlek No:75.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:102, Gömlek No:30.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:102, Gömlek No:90.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:102, Gömlek No:290.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:103, Gömlek No:11.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:103, Gömlek No:46.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:103, Gömlek No:117.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:103, Gömlek No:124.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:104, Gömlek No:29.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:104, Gömlek No:73.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:104, Gömlek No:113.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:104, Gömlek No:114
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:104, Gömlek No:145.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:104, Gömlek No:177.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:104, Gömlek No:213.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:104,Gömlek No:263.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:105,Gömlek No:90.
Dâhiliye Şifre Kalemi. Dosya No:105,Gömlek No:110.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:107,Gömlek No:6.
Dâhiliye Şifre Kalemi. Dosya No:108,Gömlek No:19.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:42, Gömlek No:184.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:460, Gömlek No:85.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:467, Gömlek No:117.
Dâhiliye Şifre Kalemi. Dosya No:633, Gömlek No:35.

Dâhiliye Şifre Kalemi. Dosya No:639, Gömlek No:40.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:639,Gömlek No:53.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:640, Gömlek No:45.
Dâhiliye Şifre Kalemi. Dosya No:640, Gömlek No:67.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:640, Gömlek No:95.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:640, Gömlek No:137.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:641, Gömlek No:26.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:641, Gömlek No:88.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:641, Gömlek No:93.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:641, Gömlek No:107.
Dâhiliye Şifre Kalemi. Dosya No:641, Gömlek No:120.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:642, Gömlek No:25.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:643, Gömlek No:4.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:643, Gömlek No:69.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:643, Gömlek No:99
Dâhiliye Şifre Kalemi. Dosya No:644, Gömlek No:99
Dâhiliye Şifre Kalemi. Dosya No:645, Gömlek No:86.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:645, Gömlek No:113.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:646, Gömlek No:46.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:646, Gömlek No:63.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:641, Gömlek No:68.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:646, Gömlek No:71.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:646, Gömlek No:72.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:646, Gömlek No:84.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:647, Gömlek No:55.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:647, Gömlek No:56.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:647, Gömlek No:57.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:647, Gömlek No:58.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:648, Gömlek No:54.
Dâhiliye Şifre Kalemi. Dosya No:649, Gömlek No:51.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:650, Gömlek No:64.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:650, Gömlek No:69.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:650, Gömlek No:111.

*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:651, Gömlek No:4.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:651, Gömlek No:65.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:651, Gömlek No:107.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:653, Gömlek No:36.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:653, Gömlek No:95.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:653, Gömlek No:138.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:654, Gömlek No:62.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:655, Gömlek No:50.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:656, Gömlek No:37.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:656, Gömlek No:93.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:656, Gömlek No:107.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:657, Gömlek No:15.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:657, Gömlek No:122.
Dâhiliye Şifre Kalemi. Dosya No:657, Gömlek No:131.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:658, Gömlek No:64.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:658, Gömlek No:65.
Dâhiliye Şifre Kalemi. Dosya No:658, Gömlek No:67.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:658, Gömlek No:108
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:658, Gömlek No:142.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:659, Gömlek No:137.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:660, Gömlek No:13.
*Dâhiliye Şifre Kalemi.*Dosya No:660, Gömlek No:28.
Dâhiliye Şifre Kalemi. Dosya No:660, Gömlek No:92.
Dâhiliye Şifre Kalemi. Dosya No:660, Gömlek No:93.

Dâhiliye Emniyet-i Umum Müdüriyeti Asayiş Kalemi(DH.EUM.AYŞ.)

Dâhiliye Emniyet-i Umum Müdüriyeti Asayiş Kalemi. Dosya No:39, Gömlek No:37.
Dâhiliye Emniyet-i Umum Müdüriyeti Asayiş Kalemi. Dosya No:39, Gömlek No:40.
Dâhiliye Emniyet-i Umum Müdüriyeti Asayiş Kalemi. Dosya No:39, Gömlek No:41.
Dâhiliye Emniyet-i Umum Müdüriyeti Asayiş Kalemi. Dosya No:40, Gömlek No:1.
Dâhiliye Emniyet-i Umum Müdüriyeti Asayiş Kalemi. Dosya No:40, Gömlek No:33.
Dâhiliye Emniyet-i Umum Müdüriyeti Asayiş Kalemi. Dosya No:40, Gömlek No:35.
Dâhiliye Emniyet-i Umum Müdüriyeti Asayiş Kalemi. Dosya No:40, Gömlek No:59.

Dâhiliye Emniyet-i Umum Müdüriyeti Asayiş Kalemi. Dosya No:40, Gömlek No:78.
Dâhiliye Emniyet-i Umum Müdüriyeti Asayiş Kalemi. Dosya No:40, Gömlek No:79.
Dâhiliye Emniyet-i Umum Müdüriyeti Asayiş Kalemi. Dosya No:41, Gömlek No:11.
Dâhiliye Emniyet-i Umum Müdüriyeti Asayiş Kalemi. Dosya No:41, Gömlek No:25.
Dâhiliye Emniyet-i Umum Müdüriyeti Asayiş Kalemi. Dosya No:41, Gömlek No:76.
Dâhiliye Emniyet-i Umum Müdüriyeti Asayiş Kalemi. Dosya No:42, Gömlek No:51.
Dâhiliye Emniyet-i Umum Müdüriyeti Asayiş Kalemi. Dosya No:42, Gömlek No:71.
Dâhiliye Emniyet-i Umum Müdüriyeti Asayiş Kalemi. Dosya No:43, Gömlek No:7.
Dâhiliye Emniyet-i Umum Müdüriyeti Asayiş Kalemi. Dosya No:57, Gömlek No:77.
Dâhiliye Emniyet-i Umum Müdüriyeti Asayiş Kalemi. Dosya No:, Gömlek No:

Dâhiliye Sicil-i Nüfus Tahrirat Kalemi(DH. SN.THR.)

Dâhiliye Sicil-i Nüfus Tahrirat Kalemi. Dosya No:38. Gömlek No:28.

Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti(DH. KMS.)

Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti. Dosya No:50-3, Gömlek No:13.
Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti. Dosya No:52-2, Gömlek No:77.
Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti. Dosya No:52-2, Gömlek No:77.
Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti. Dosya No:52-2, Gömlek No:81.
Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti. Dosya No:52-2, Gömlek No:86.
Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti. Dosya No:52-3, Gömlek No:29.
Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti. Dosya No:52-4, Gömlek No:17.
Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti. Dosya No:52-5, Gömlek No:2.
Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti. Dosya No:52-5, Gömlek No:68.
Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti. Dosya No:53-2, Gömlek No:11.
Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti. Dosya No:53-2, Gömlek No:20.
Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti. Dosya No:53-2, Gömlek No:46.
Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti. Dosya No:53-2 Gömlek No:63.
Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti. Dosya No:53-2, Gömlek No:68.
Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti. Dosya No:53-2, Gömlek No:75.
Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti. Dosya No:53-2, Gömlek No:76.
Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti. Dosya No:53-2, Gömlek No:78.
Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti. Dosya No:53-2, Gömlek No:83.

*Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti.*Dosya No:53-2,Gömlek No:93.
*Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti.*Dosya No: 53-3,Gömlek No:29.
*Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti.*Dosya No:53-3,Gömlek No:33.
*Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti.*Dosya No:53-4, Gömlek No:45.
*Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti.*Dosya No:53-4, Gömlek No:48.
*Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti.*Dosya No:54-1, Gömlek No:9.
*Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti.*Dosya No:54-2, Gömlek No:44.
*Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti.*Dosya No:54-2, Gömlek No:54.
*Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti.*Dosya No:54-3, Gömlek No:9.
*Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti.*Dosya No:54-3 Gömlek No:40.
*Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti.*Dosya No:54-3,Gömlek No:41.
*Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti.*Dosya No:59-1, Gömlek No:37.
*Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti.*Dosya No:59-1, Gömlek No:37.
*Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti.*Dosya No:59-1,Gömlek No:49.
*Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti.*Dosya No:59-1, Gömlek No:56.
*Dâhiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti.*Dosya No:59-1,Gömlek No:1.

Dâhiliye İdare-i Umumiye Ekleri(DH. İ.UM. EK.)

Dâhiliye İdare-i Umumiye Ekleri. Dosya No:55.Gömlek No:100.
Dâhiliye İdare-i Umumiye Ekleri. Dosya No:59. Gömlek No:9.

Dâhiliye Sicil-i Nüfus Tahrirat Kalemi(DH. SN.THR.)

Dâhiliye Sicil-i Nüfus Tahrirat Kalemi. Dosya No:38,Gömlek No:28.

Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Seyrüsefer Kalemi(DH. EUM. SSM.)

Dâhiliye Seyrüsefer Kalemi. Dosya No:42,Gömlek No:45.

Dâhiliye Emniyet-i Umumiye 7. Şube(DH. EUM.7.Şb.)

Dâhiliye Emniyet-i Umumiye 7. Şube. Dosya No:2.Gömlek No:49.

Hariciye Nezareti Siyasi Kısmı Belgeleri(HR. SYS.)

Hariciye Nezareti Siyasi Kısmı.Dosya No: 2339, Gömlek No:56.
Hariciye Nezareti Siyasi Kısmı. Dosya No:2339, Gömlek No:62.

Hariciye Nezareti Siyasi Kısmı.Dosya No:2339, Gömlek No:77.

Hariciye Nezareti Siyasi Kısmı.Dosya No:2339, Gömlek No:52.

Hariciye Nezareti Siyasi Kısmı.Dosya No:2339, Gömlek No:54.

Meclis –i Vükela Mazbataları. Dosya No:221.Gömlek No:164.

Meclis –i Vükela Mazbataları. Dosya No:216. Gömlek No:99.

Meclis –i Vükela Mazbataları. Dosya No:217. Gömlek No:107.

Meclis –i Vükela Mazbataları. Dosya No:219.Gömlek No:44.

Meclis –i Vükela Mazbataları. Dosya No:219. Gömlek No:110.

Meclis –i Vükela Mazbataları. Dosya No: 219.Gömlek No:114.

Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi,

Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, İstiklal Harbi Katoloğu, Sıra No:9182,Kutu No:194,Gömlek No:72.

Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, Sıra No:3174,Kutu No:22,Gömlek No:11.

Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, Sıra No:3671,Kutu No:25,Gömlek No:35.

Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, Sıra No:4598,Kutu No:101,Gömlek No:19.

Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, İstiklal Harbi Katoloğu, Sıra No:10397, Kutu No:199, Gömlek No:241.

Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, İstiklal Harbi Katoloğu, Sıra No: 3695, Kutu No:27, Gömlek No:55.

Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, İstiklal Harbi Katoloğu, Sıra No:10397, Kutu No:197, Gömlek No:50-1.

Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, İstiklal Harbi Katoloğu, Sıra No:3137, Kutu No:18, Gömlek No:81.

Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, İstiklal Harbi Katoloğu, Sıra No:2616,Kutu No:157,Gömlek No:65.

Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, Sıra No:10565,Kutu No:200,Gömlek No:42.

Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, Sıra No:11382,Kutu No:198,Gömlek No:45.

GAZETELER

Ali Kemal Milliyetçilere Aşağı Tabaka Diyor. (1919,26 Haziran)no:38.

Ali Kemal Dâhiliye Haberleri.(1914, 22 Temmuz) Peyam-ı Sabah.

Ahmed Şirani Kuva-yı Milliye Hakkında Fikrimiz.(1919,18 Ekim),İtisam.

Balıkesir Kongresi Seferberlik İlan Etti.(1919,31 Temmuz),İstiklal Harbi, no:--.

Bergama Dün İşgal Edildi. (1919,13 Haziran). İstiklal Harbi, no:27.

Bergama Dün Geri Alındı.(1919, 16 Haziran).İstiklal Harbi, no:29

İtalya-Ankara Müzakeresi Etrafında.(1921,24 Kasım),Tercüman-ı Hakikat, no:146.

İzmir’de Yerli Rumlardan Polis Teşkilatı Kuruluyor. (1919,12 Haziran)İstiklal Harbi, no:26

İstanbul Hükümeti Azletse Bile.(1919, 23Haziran) İstiklal Harbi no:35.

İran Jandarma Teşkilatı ve Ahval-i İnzibatiyesi.(1913, 31 Mayıs),Sebilü’r-Reşad(Sırat-ı Müstakim),s.248.

Korkunç İtiraf.(1919,18 Mayıs), İstiklal Harbi, no:4.

Kuva-yı Milliye Henüz Azimette Bulunmaktadır.(1921,6 Ağustos)Tercüman-ı Hakikat, no:14493

Mösyö Bremond Fransa’ya Dönüyor.(1921,24 Kasım),Tercüman-ı Hakikat, no:146.

Osmanlı Donanması. (1914, 22 Temmuz),Peyam-ı Sabah, s.30

Şark Harekâtı.(1919,21 Ekim)Hâkimiyet-i Milliye, no:64.

Trabzon Rumlarının Sadakati.(1921, 2 Mart),Gaye-i Milliye, sayı,1.

Yunan Taarruzuna Karşı.(1921,2 Ağustos), Tercüman-ı Hakikat, no:144889.

Veliahd Hazretlerinin Layihası.(1919,21 Eylül),İrade-i Milliye, no:3.

Kitaplar

Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, (Hazırlayan: Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013.

- Ahmad, Feroz, *İttihatçılıktan Kemalizm'e*, Analiz Basım Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- Akşin, Sina, *Jön Türkler ve İttihat Terakki*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001.
- , *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, C.I-II-III. Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.
- Aydinel, Sıtkı, *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı*, Kültür Bakanlığı/1154, Ankara, 1990.
- Alpaslan, Teoman, *Topal Osman Ağa*, Kamer Yayınları, İstanbul, 2014.
- Adivar, Halide Edip, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, Atlas Kitabevi, İstanbul, 1964.
- Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010.
- , *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2012.
- Albayrak, Mustafa, *Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu i*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998.
- Altıntaş, Ahmet, *Milli Mücadele Tarihi*, Afyon'da Kuva-yı Milliye, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011.
- Alpkaya, Şükrü Oğuz, *Yörük Ali Efe*, Demkar Yayınevi, İstanbul, 2009.
- Aksoley, İhsan, Hazırlayan: Mehmet Kastaş, *Teşkilat-ı Mahsusa*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.
- Akbıyık, Yaşar, *Milli Mücadele'de Güney Cephesi Maraş*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1999.
- Akıncı, İbrahim Ethem, *Demirci Akıncıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.
- Arslan, Ali-Selçuk, Mustafa, *Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devleti*, Kitabevi, İstanbul, 2015
- Akandere, Osman-Polat, Hasan Ali, *Damat Ferit Hükümetlerinin Milli Mücadele Karşıtı Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2011.
- Apak, Rahmi, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1990.
- Atabey, Figen, *Karadeniz'de Türk Donanması*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.
- Avcioğlu, Doğan, *Milli Kurtuluş Tarihi*, C.I, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1998.
- Avanas, Ahmet, *Milli Mücadelede Konya*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Enver Paşa*, C.II. Remzi Kitabevi, İstanbul, 2013.
- , *Tek Adam*, C.I, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

- Baytok, Taner, *İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı*, Başnur Matbaası, Ankara, 1970.
- Bahar, İlhan, *Teşkilat-ı Mahsusa Mit ve İstihbarat Örgütleri*, Kamer Yayınları, İstanbul, --
- Balcıoğlu, Mustafa, *Teşkilat-ı Mahsusa'dan Cumhuriyet'e*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001.
- Bayar, Celal, *Bende Yazdım Milli Mücadeleye Gidiş*, C.I-VII, Sabah Yayınları, İstanbul, 1997.
- Baykal, Bekir Sıtkı, *Heyeti Temsiliye Kararları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.
- Bıyıklıoğlu, Tevfik, *Trakya'da Milli Mücadele*, C.I-II. Türk Tarih Kurumu, 1992.
- Belen, Fahri, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973.
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleri, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1996.
- Bilgin, Mehmet, *Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017.
- Çanlı, Mehmet- Ünal Türkeş, *Datça Kuva-yı Milliyesi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.
- Çalışlar, İzzet, *On Yıllık Savaşın Günlüğü*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1963.
- Çay, Abdulhaluk-Kalafat, Yaşar, *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Kuva-yı Milliye Hareketleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1990.
- Çam, Mehmet Mert, *İttihat ve Terakki Düşerken Eski Bir İttihatçının Gizli Defteri Kod Adı Amil*, İlgı Kültür Sanat Yayın, İstanbul, 2007.
- Çavdar, Tevfik, *Talat Paşa Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1984.
- Cebesoy, Ali Fuat, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, Yenigün Yayınları, Ekim 1997.
- Coşkun, Alev, *Kuva-yı Milliye'nin Kuruluşu*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996.
- Çetinkaya, Ali, *Ali Çetinkaya'nın Hatıraları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1993.
- Çelebi, Mevlüt, *Milli Mücadele'de Türk-İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002.
- , *Heyet-i Nasiha*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1992.
- Çelik, Kemal, *Milli Mücadelede Adana ve Havalisi(1918-1922)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

- , *Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri ve Milli Mücadele'de Mut*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2001.
- Demir, Halim, *Yeraltından İktidara İttihat ve Terakki Darbeler ve Suikastlar*, Ozan Yayıncılık İstanbul, 2005.
- Doğanay, Rahmi, *Milli Mücadele'de Karadeniz*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2001.
- Esengin, Kenan, *Milli Mücadelede Ayaklanmalar*, Kumsaati Yayın Dağıtım, İstanbul, 2006.
- Ethem, Çerkes, *Çerkes Ethem'in Hatıraları*, Dünya Yayınları 6, Güniz Basımevi, 1962.
- Erendor, Metin, *Türk Ordusu Tarihi*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2015.
- Eroğlu, Hamza, *Türk Devrim Tarihi*, Türk Devrim Kurumu Yayınları, Ankara, 1974.
- Erdeha, Kamil, *Milli Mücadele'de Valiler ve Vilayetler*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.
- Ener, Kasım, *Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
- Ergil, Doğu, *Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1981.
- Goloğlu, Mahmut, *Milli Mücadele Tarihi*, Erzurum Kongresi, Nüve Matbaası, Ankara, 1968.
- , *Milli Mücadele Tarihi Sivas Kongresi*, Başnur Matbaası, Ankara, 1969.
- Gündağ, Nevzat, *1913 Garbi Trakya Müstakilesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.
- Güner, Zekai, *Milli Mücadele Başlarken Türk Kamuoyu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, /2322, Ankara, 1999.
- Güralp, Şerif, *Kurtuluş Savaşının İç Yüzü*, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Halaçoğlu, Yusuf, *Osmanlı Devlet Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.
- Himmetoğlu, Hüsnü, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, Ülkü Matbaası, C.I, İstanbul
1975, C.I, İstanbul
- İnce, Halil İbrahim, *Milli Mücadelede Kilis*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015.
- İğdemir, Uluğ, *Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

- Jaeschke, Gotthard, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili Belgeleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,2011.
- ,*Mondros'tan Mudanya'ya Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1970,
- Kabacalı, Alpay, *Bir İhtilalcinin Serüvenleri Doğmayan Hürriyet ve Yarıda Kalan İhtilal*, Engin Yayıncılık, İstanbul,1995.
- ,*Cemal Paşa Hatıralar*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2001.
- Kandemir, Ferudun, *İstiklal Savaşında Bozguncular ve Casuslar*, Yakın Tarihimiz Yayınları, İstanbul, 1964.
- Karabekir, Kazım, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, Emre Yayınları, İstanbul, 1993.
- ,*Birinci Cihan Harbine Niçin Girdik*, Emre Yayınları, İstanbul, 1994.
- Kars, Zübeyir, *Milli Mücadele'de Kayseri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları,1999.
- Karaköse, Nejd, *Nuri Paşa*, Ötüken Neşriyat, İstanbul,2012.
- Kayabalı-İsmail, Arslanoğlu-Cemender, *Çanakkale Zaferi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1975.
- Keleşyılmaz, Vahdet, *Teşkilat-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.
- Kocaoğlu, Bünyamin, *Mütareke'de İttihatçılık*, Temel Yayınları, İstanbul,2016.
- Kurtcephe, İsrail,*Türk İtalyan İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995.
- Kurat, Akdes Nimet, *Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerinin Raporları*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara,1996.
- Kuran, Ahmet Bedevi, *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Milli Mücadele*, Çeltüt Matbaası, İstanbul, 1959.
- Kutay, Cemal, *1913'te Trakya'da İlk Türk Cumhuriyeti*, Tarih Yayınları, İstanbul, 1962.
- ,*Çerkes Ethem Hadisesi-Kendi Hatıralarıyla*, Türkiye Ticaret Matbaası, İstanbul, 1955.
- ,*Hayber'de Türk Cengi*, Ercan Matbaası, İstanbul, 1962.
- ,*Milli Mücadele'de Öncekiler ve Sonrakiler*, Ercan Matbaası, İstanbul, 1963.
- ,*Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, Diyanet İşleri Yayınları, Ankara, 1972.
- Köstüklü, Nuri, *Vatan Savunmasında Mevlevihaneler*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2005.
- ,*Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Kültür Bakanlığı Yayınları/1217,Ankara, 1990.

- Köse, İsmail, *İngiliz Arşiv Belgelerinde Hicaz İsyanı*, Selis Kitaplar, İstanbul, 2014.
- Kılıç Ali'nin Hatıraları, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2005.
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1984.
- Mutlu, Cengiz, *Birinci Dünya Savaşında Amele Taburları*, IQ Yayıncılık, İstanbul,2007.
- Müdürrisoğlu, Alptekin, *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013.
- Milli Mücadele'de Balıkesir*, Kent Yayınevi, İstanbul, 1986.
- Osmanlı Belgelerinde 1. Dünya Harbi*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Numarası: 130 İstanbul, 2013.
- Osmanlı Ordu Teşkilatı*, Milli Savunma Bakanlığı Yayınları,1999
- Orbay, Rauf, *Cehennem Değirmeni*, Emre Yayınları, C.I.İstanbul,1993.
- Özalp, Kazım, *Milli Mücadele*, C.1, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1998.
- Özçelik, Selahattin, *Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2000.
- Özçelik, Ayfer, *Ali Fuat Cebesoy*, Akçağ Yayınevi, Ankara, 1993.
- Özçelik, İsmail, *Milli Mücadele'de Güney Cephesi Urfa*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- Sarısamam, Sadık, *90.yılında Milli Mücadele*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011,s.28.-
- Özalp, Kazım,*Milli Mücadele*, C.1, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1998.
- Özsoy, Osman, *Sultanattan Cumhuriyete Kurtuluş Savaşı*, Timaş Yayınları, İstanbul,2007.
- , *Kurtuluş Savaşının Perde Arkası*, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- Özdemir-Bülent, Mutfak-Abdülmeçit, *Çanakkale Muhaberatı Cihan Harbinde Osmanlı Harekât-ı Tarihçesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2012.
- Pamuk, Bilgehan, *Bir Şehrin Direnişi: Antep Savunması*, IQ Kültür Yayıncılık, İstanbul,2009.
- Polat, H.Nazım, *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- Parlatır,İsmail, *Osmanlıca Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara 2009.
- Pomiankowiski, Joseph, *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküşü*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1990.

- Sanders, Liman Von, *Türkiye’de Beş Sene*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2013.
- Sarıhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993.
- Sarıkoyuncu, Ali, *Milli Mücadele’de Zonguldak ve Havalisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- , *Milli Mücadele’de Din Adamları*, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2012.
- Sakallı, Bayram, *Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi*, İz yayıncılık, İstanbul, 1997.
- Selek, Sabahattin, *Anadolu İhtilali*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, C.1, 2010.
- Stoddard, H. Philip, Çeviren: Tansel Demirel, *Teşkilat-ı Mahsusa*, Arba Yayınları, İstanbul, 1994
- Sonyel, Salahi, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisinin Türkiye’deki Eylemleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.
- , *Türk Kurtuluş Savaşı ve Türk Dış Politika*, C.I-II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.
- Şenalp, Cemil, *Ulusal Kurtuluş Savaşında Fransız Bölgelerinde Sivil İşler/ Askeri Hükümet Faaliyetleri*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2006.
- Şimşir, Bilal, *İngiliz Belgeleriyle Sakarya’dan İzmir’e*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972.
- Şıvgın, Hale, *1911-12 Trablusgarp Savaşı*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.
- Tansel, Selahattin, *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, C.I. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991.
- Tansu, Samih Nafiz: Anlatan Galip Vardar, *İttihat Terakki İçinde Dönenler*, Yeni Zamanlar Yayınları, İstanbul, 2003.
- Taşkıran, Cemalettin, *Milli Mücadele’de Kazım Karabekir Paşa*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2008.
- Tevetoğlu, Fethi, *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1998.
- Temo, İbrahim, *İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Bir Numaralı Üyesin İbrahim Temo’nun İttihat ve Terakki Anıları*, Alba Yayınları, İstanbul, 1987.
- Tetik, Ahmet, *Teşkilatı Mahsusa Tarihi*, C.I, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014.

- Türkmen, Zekeriya, *Mütareke Döneminde Ordu'nun Durumu ve Yeniden Yapılanması 1918-1920*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 200,1 Ankara.
- , *Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması*, İrfan Yayınevi, İstanbul,1993.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, Cilt 3, 6. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.
- 1911-12 Osmanlı İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, Hazırlayan: Genelkurmay Atase Dizisi 20 Ankara 1985, s. 32-34.
- Türkeş, Ünal, *Kurtuluş Savaşında Muğla*, Yelken Matbaası, İstanbul,1973.
- Toker, Yalçın, *Milli Mücadelede İç İsyenlar*, İstanbul,2009.
- Samih Nafiz Tansu, İki Devrin Perde Arkası Teşkilat-ı Mahsusa,
- .Ursavaş, Ali Saip, *Kilikya Dramı ve Urfa'nın Kurtuluş Savaşları*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2000.
- Uyar-Mesut, Erıckson –J.Edward, *Osmanlı Askeri Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul,2014.
- Ülman, Haluk, *Birinci Dünya Savaşına Giden Yol ve Savaş*, İmge Yayınevi, Ankara, 2002.
- Üzen, İsmet, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti*, Editör: Ali Arslan, Mustafa Selçuk, Kitabevi, İstanbul 2015.
- Yalman, Ahmet Emin, *Kurtuluş Savaşında Anadolu Ekonomisi*, Betik Yayıncılık, Ankara, 1998.
- Yavuz, Bige, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,1994.
- Yıldız, Gültekin, *Dünya Tarihi, Osmanlı Askeri Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.
- Yılmaz, Hadiye, *Arşiv Belgeleri Işığında Pontus Meselesi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara,2010.
- Yurtsever, Serdar, *Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2013.
- Yel, Selma, *Yakup Şevki Paşa ve Askeri Faaliyetleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002.
- Zürcher, Erik Jan, *Savaş, Devrim ve Ulusallaşma*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul,2005.
- , *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.
- , *Milli Mücadele'de İttihatçılık*, Bağlam Yayınları, İstanbul,1987.

Makaleler

- Akça, Bayram. “Çanakkale Savaşlarında Mustafa Kemal'in Rolü”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 21, Sayı 2 Aralık 2006,s. 1-15.
- Akbal, İsmail. “Komitacı Eylemlerin Son Temsilcisi İsmail Hakkı Tekçe ve Faaliyetleri”,*Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 7,Sayı 13, Bahar 2011,s.
- Aşkın, Sait. “ Çanakkale Savaşlarının Arka Planı”, *Türk İdare Dergisi*, Sayı 47, Mart 2011s.
- Arıkan, Mustafa. “Harbi Umumide Osmanlı Devleti'nin İran Cephesi'nde Yaşadığı Bazı İstihbarat Zaafları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXXII, Yıl:2013,s.1-16.
- Aysal, Necdet. “Çöküşten Mütareke' ye Osmanlı'da Haber Alma”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 40, Kasım 2007, s. 523-543.
- Aydın, Mesut. “Hamza Grubu”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:3,Yıl:1989,s.371-394.
- Akbal, İsmail.“Komitacı Eylemlerin Son Temsilcisi İsmail Hakkı Tekçe ve Faaliyetleri”,*Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 7,Sayı 13, Bahar 2011,s.
- Başçı, Nezahat. “Arif Kazvini'nin Süleyman Nazif Kasidesi”, *Doğu Araştırmaları*, Sayı:16,Yıl:2016,/2,s.58-73.
- Bilgin, Taner. “Birinci Dünya Harbi'nde Arap Coğrafyasında Türk Askeri1914-18”,*The Journal of Academic Social Science*,Yıl 4, Sayı 26, Mart 2016, s. 102-128.
- Beden, Aydın.“Kut-ul Amare Zaferi Türk Şehitliği ve Şehitlik Arazisinin Hediye Edilmesine İlişkin Değerlendirmeler”, *Mediterranean Journal of Humanities*, 5-2 2015,s. 151-164.
- Bozkurt, Celil.“Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin Suriye Cephesinde Nili Casusluk Örgütünün Faaliyetleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.30, Sayı88, Mart 2014, s.
- Çalık, Ramazan. “Colmar Freiherr Von Der Goltz Paşa ve Bazı Görüşleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 12, Sayı 36,Kasım 1996,s.

- Çelik, A. ve Mustafa Selçuk.“Tarafların Basımında Kut'ül Amare Zaferi”,*Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*,Sayı 15, 2016, s. 301-327.
- Çevik, M. ve Yavuz Selim Çeloğlu,“Çanakkale Cephesinde Türk Ordusunun İaşe ve İkmal Faaliyetleri”,*Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Yıl 13,Sayı 18, Bahar 2015, s.299- 347.
- Çolak, Mustafa. “Sarıkamış Kuşatma Harekâtı Almanya Beyaz Hüzn Sarıkamış”, Kars Valiliği Şehitlere Özel, Yıl 2, Sayı 2, Aralık, *İtalik Dijital Baskı Yayın*, Kars,2009,s.18-26.
- Çelik, Kemal. “Çukurova'nın İşgal Döneminde Fransız Propaganda ve Casusluk Faaliyetleri ile Milli Kuvvetlerin Buna Karşı Yayınladığı 1920 Tarihli Yeni Bir Belge”, *Gazi Akademik Bakış*, C.2,Sayı3,Kış2008, s.103-124.
- Durgun, Bülent. “Alman İslah Heyetleri Bischoff un Balkan Harbi'nde Osmanlı Ordusunun Ulaştırması Hakkında Değerlendirmeleri”,*Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12 2 Kış, 2012, s.s.101-120.
- Ekinci, Necdet, Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Anadolu'daki Türk ve Düşman Gizli Faaliyetleri, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:14,Yıl:1994,s.167-84.
- Gençoğlu, Mustafa.“Batı Bilgi ve Teknolojisinin Osmanlı Bahriyesi'ne Aktarımı”, *TAD*, C. 34, Sayı.58, s. 603- 628.
- Göç, Eray. “Türk İstihbaratının Tarihsel Gelişimi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl 2013, Cilt 3, Sayı 2, s. 85-110.
- Güner, Zekai. “Antep Savunması ve Ali Şefik Özdemir Bey'in Faaliyetleri”, *Uluslararası İşletme Dergisi*,3,6.2012,s.49-66.
- Hülagü, Orhan.“Anzavur İsyanı”, *Atam Dergisi*, Sayı.40,C.
- İnal, Tibet, P.Stoarddad. “Teşkilat-ı Mahsusa”, *Tarih Okulu Dergisi*, Haziran, 2015, Yıl:8, Sayı:22, s.621-639.
- Kanal, Hümmet.“Sarıkamış Harekâtı Esnasında Cephe Yaşananlar ve Anadolu'ya Etkileri”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Sayı.54, 2014,s.87-114.
- Kapıcı, Hikmet Zeki.“Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'nün İstihbarat Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme”,*The Journal of Academic Social Science Studies*, No: 33,sp1,

2015,s.261-278.

Karacagil, Ö.Kürşad. “Osmanlı Devleti'nin İran'la İttifak Kurma Arayışları”, *OTAM*,36/Güz,2014,s. 95-116.

Karaca, Erdem.“Türk Basınında Alman Askeri Islahat Meselesi 1913-1914”*Gazi Akademik Bakış*, C.5, Sayı 9, Kış, 2011.

Keleşyılmaz, Vahdet, *Otam*, Sayı 1, 2000, s.277-304.

Kısıklı, Emine.“Milli Mücadele Başlangıcında Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Hareketi İttihat ve Terakki Faaliyetlerinden Uzak Tutma Teşebbüsleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 5, 1990, s. 113.

Örmeci, Ozan.“Jön Türkler ve İttihat Terakki”, *Tarih Okulu*, Eylül -Aralık 2010, Sayı 8, s.95-109.

Özkan, Asaf. “Arkadaşlarının Kaleminden Mim Grubu Reisi Topkapılı Mehmet Bey”, *Tarihin Peşinde Uluslar arası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl.2013,Sayı:10,s.29-62.

Özcan, Selim. “Amasya Genelgesinin Erzurum ve Sivas i Üzerine Etkisi”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.I,Sayı1,2013,s.69-82.

Parlak, Hasan.“Fahrettin Paşa'nın Hicaz Cephesinde Bayrak Mücadelesi Haziran 1916-Ocak 1919”,*Studies of The Ottoman Domain*, Cilt 6, Sayı 11, Ağustos 2016,

Sarısamam, Sadık. “Ömer Naci Bey Müfrezesi”, *Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*,2014,C.4,Sayı:16.

Sakin, Serdar.“Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesinde Osmanlı Devleti ile İngiltere Arasındaki Çarpışmalar”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 4, Sayı 7 ,Kış 2010, s. 136.

Semiz, Yaşar.“18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Savaşı Sebepleri Gelişimi ve Sonuçları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 114, 2003,s. 221-247.

Şahin, Mustafa.“Çanakkale Cephesi'nde Türk Ordusunun Menzil teşkilatı ve Askeri Ulaştırma Hizmetleri”,*Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Yıl 13, Sayı 18, Bahar 2015,s. 271- 297,100. Yıl.

Tünay, Bekir.“Mustafa Kemal ve İttihat Terakki”, C. 1, Sayı 1, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*,1984, s.. 236 -276.

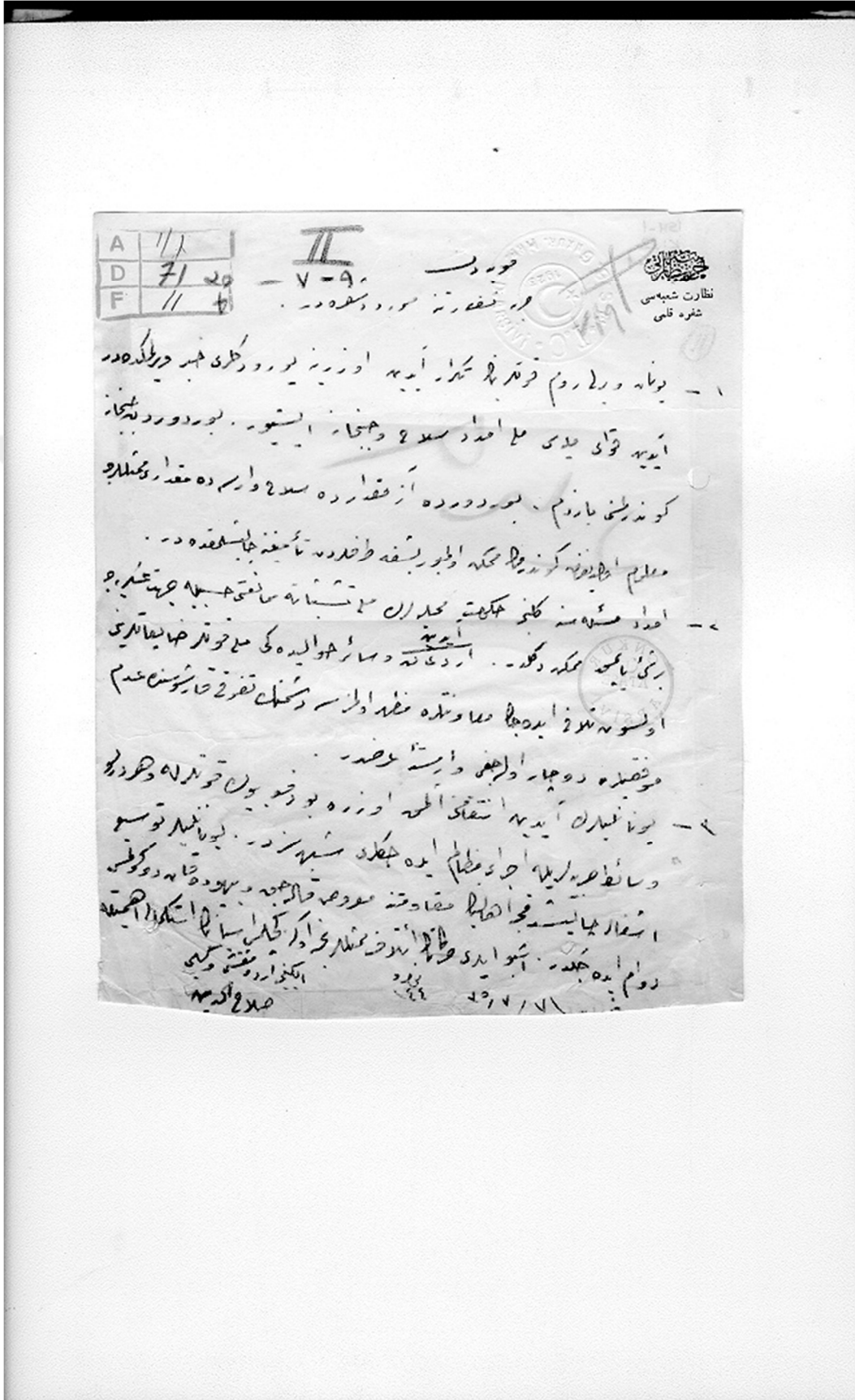
Turan, Mustafa. “İstiklal Harbinde Milne Hattı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.VII. Sayı:21, Temmuz,1991,s.567-579.

- İnal, Tibet, “P.Stoaddart Teşkilatı Mahsusa”*Tarih Okulu Dergisi*, Haziran 2015, Yıl 8, Sayı 22,s.621-639.
- Ural, Selçuk.“15 Yıllarında Kafkas Cephesinde Yaşanan Askeri Olayların Türk Basınındaki Yankıları”, *Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi*, C.4, Sayı 4, 2005.
- Uzman, Nasrullah.“Balkan Savaşlarında Gönüllü Birlikler”, *Türk Yurdu*, Kasım 2012, Cilt 32, Sayı 303, s.170-175.
- Üzen, İsmet.“Türklerin Kut-ul Amare Kuşatması Sırasında İngiliz Ordusunda Bulunan Hintli Askerlerin Tutumu Aralık (1915 Nisan 1916)”,*Gazi Akademik Bakış*, Cilt 2, Sayı 3, Kış 2008,s.
- Yalçın, Semih. “Mütareke Döneminde Mustafa Kemal Paşa’nın İstanbul’daki Faaliyetleri”,*Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 17, Sayı 28, 1995, s.173-206.
- Yalçın, Osman.“Havacılık, Hava Gücünün Doğuşu ve Birinci Dünya Savaşı’na Etkisi”*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 59, C. 2016, s. 181-236.
- Yetişkin, Mehmet.“Çanakkale Savaşları Nedenleri Sorumlusu ve Önemine Dair Yaklaşımlar”,*Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Yıl 13, Bahar 2015, Sayı 18, s.1 -35,100.Yıl.
- Yüksel, Çağdaş. “Birinci Dünya Savaşında İran’da Osmanlı Rus Mücadelesinde Tahran Sefaretinin Rolü”, *ASEAD*, C.4,Sayı 11, Yıl:2017,s.285-293.
- Yetim, Fahri. “Milli Mücadele Döneminde İsyanların Göbeğinde Düzce ve Çevresi”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 7,Sayı 13(Bahar 2011),s.
- Orhan Hülagü, “Anzavur İsyanı”,*Atam Dergisi*, Sayı.40,C.

Ansiklopediler

- Keleşyılmaz,Vahdet, Teşkilat-ı Mahsusa, Türkler Ansiklopedisi,Cilt 5.
- Karal,Enver Ziya Osmanlı Tarihi Cilt 9.

EK-1

EK-3-A

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

صردہ نومرہ

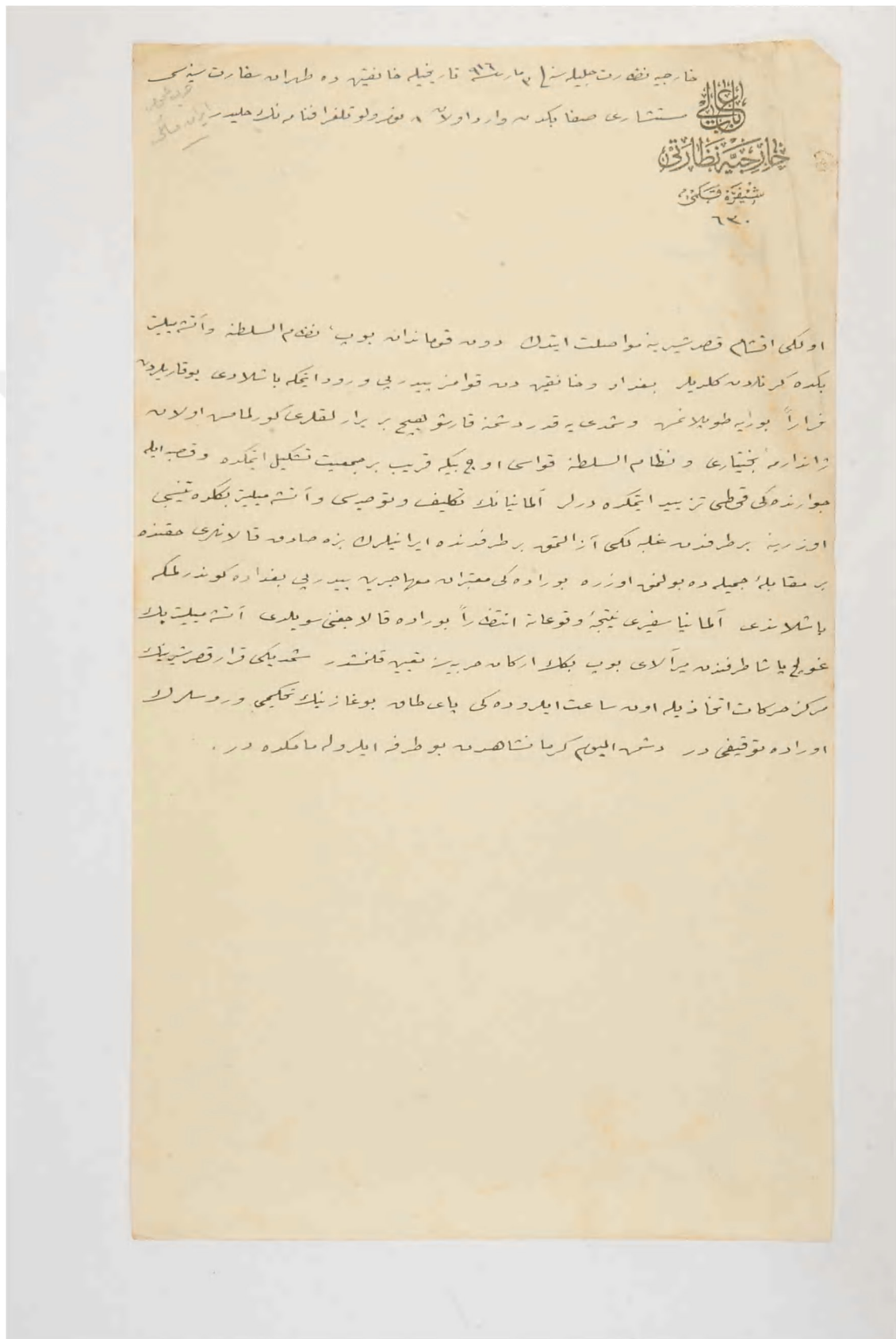
فلاصہ قومی عدلیہ رتبہ دستاویزوں کے لئے ایک کور لاسٹ بیلڈہ وقت ورتہ ۱۹۱۰ء				
عموم نومرہ	اولیات نومرہ	آخریات نومرہ	قید نومرہ	تاریخی
۴۹۷۵۶۶			۵۰	۱۹۱۰ء
۵۶۹ قید لکھنؤ میں قید یافتہ جلال علی				
مسودہ ربط اولتان اور اقلک				
تاریخی		جنسی		نومرہ

دوسیدہ کی عملی	
قسمی	۹۷
قانون نومرہ	۹۷
دوسیدہ نومرہ	

مطبعہ عامہ

BEO.004635.347564.001

EK-4

EK-5-A

4

قائمی ایوزمیلو کاتبه

باش کتابتی

۵۵

جلوسی همایونیه حضرت خلوتیهمی مصادف بوم سعود کرماتاه شهید خاننده اجرائت
 رسم قبوله آلمانیا دولتک ایرانه تفری دو قنور واسه ایلد قوای میه ایرانه قوماندان بون
 بک واریکانه عبیدی و بعضه ایرانه علمای و رجالی حاضر بولورده بیانه بریکانه و من کور
 شهید خانده هیتک عرصه تقطیرانه ایلد کلرینک طرهانه خارده سینه سنده اشعار اولدیقه دار
 خارجه نطقه به جلیه نیک تذکره ای تقدیم قلمی شعره ۵۰ نومرولو و ۱۰۰ جملگی تا بحال
 تذکره خصوصیه صداترصدی لدی العرفه منظور عالی بوردلرجه ایجاب ایلدره و طوطی سینه
 حضرت یاردا هیتک تالیفه اراج سینه جناب ملوکانه شرفضار اولسه و نطقه دست الراه
 تذکره لفظ صوبه من داور اعظمی دینه اعاده قلمسه اولغه اولیج امر و فرمانه حضرت و اولدی
 ایضا ۱۳۷۶ ایضا ۱۳۷۵
 کاتبه قلمی برای

DUIT 12/65

1

I.DUIT.00012

۵

خبرنامه هفت صد و پنجاه

باب عالی
راژره خارجه
فام مخصوص

۱۹-۹۰-۸۷

مقدمه چکد کفیرید-
جلدی همینه ناسبتد آریاناه شهنشاهانه اجرایلیه رسم قبولده آلمانیک ایرانه خبری درقصور واسک و تویلیه ایرانه خودانه
برید بد ایلم اماره جری و بیسته ایرانه جلی علیا و معینانی عمده بریطتایکتری و آریاناه شهنشاهی کفیرید برید بریطت
و نفعیاتک عینه غیر ابلای طرایتساری صفا کده و در اول طرفنامه ده شمار ایلیکله اولباده درقصور هفتصد و پنجاه و یک کورده

خاطره طریان

تت

۸
۷
۸

۲
۳

2

DUIT 12/65

EK-6-A

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

محمد زین العابدین
 بنو هاشم آل محمد
 محمد باقر
 ۱۲۰۵

ارزونه

عزیز و محبوبی تو را از خود بهره فریزی تو را از فاقه سبب عسکران بدد نسیه دانست.

استوارده نسیه بدد اطربه حجیه اطرد ماز در سا صحتی با ایضا

محمد باقر

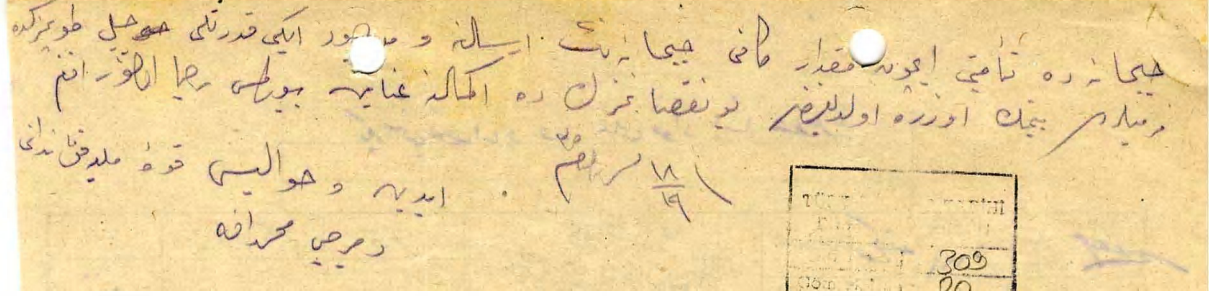
صه اعظم
 محمد باقر

محمد باقر
 صه

i.HB 163/69

2

EK-7

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi, K.10.Sıra No:1463.Kutu No:309,Belge No:20.

EK-8

بدین

ارکانه صبه شفا
عدو

۵۰

فہ فو ما ندانک

۱۲/۴/۹۷

۱- یوزانتی جو ازند بولونا نہ فرانسز سفیر زوری (بیلم مدک) حاجی فدی یوزانتی
 حیفہ خانہ دہ بولونا نہ اسلام عملد لری ہوید بر صہ آفہ کویری جو ازندہ و فطک
 (پ ل غ ی) کیونزہ بنشدہ یوزانتی اسنا چونہ اسنادا بدہ (اذ نہ ج ی)
 کیونزہ ، فد - فطک ای و سار افسانی سوک رک شخند و فدی و فدیوہ
 سوہ اندیک حیفہ خانہ نہ آنا نہ ایور و نہ اکلہ شیکہ -
 دستک استو هرکافی اشکال و فدیوہ منافذاتی قطع انجک اوزرہ یوزانتی -
 بیلم مدک ارہ سندہ بولونا نہ کویری بدہ نہ شاپا بہ الھینہ اولند و نہ برینک مخربی
 نامہ آلمہ - نہ فوای ملہ و نہ یوایشی بجرہ بیلم جک شاپا بہ اعما و اشخا صدک ہ
 یرن اولوفشہ و نہ ورنہ سوہ بولونڈیفندہ ساعدہ لری ضرورہ -

بدین

فولہ فو ما ندانک
منا -

آملہ شاپا - ارہ مارچ ۱۹۷۷

الھینہ

تجارت
۵/۶

ARŞİV BELGELERİ İŞİĞİNDA KUVA-YI MİLLİYE

ORIJINALLIK RAPORU

%9	%8	%5	%
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	www.gaziakademikbakis.com İnternet Kaynağı	%1
2	www.scribd.com İnternet Kaynağı	%1
3	www.harpak.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
4	archive.org İnternet Kaynağı	<%1
5	fr.scribd.com İnternet Kaynağı	<%1
6	www.tarihtarih.com İnternet Kaynağı	<%1
7	acikarsiv.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
8	acikerisim.selcuk.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<%1
9	dergipark.ulakbim.gov.tr İnternet Kaynağı	<%1

ÖZGEÇMİŞ

Kayseri’de doğdum. İlk, orta ve lise eğitimini Kayseri’de tamamladım. 2014 yılında Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünden mezun oldum. 2016 yılında Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim dalında yüksek lisans eğitimine başladım. Evli ve iki çocuk annesiyim.

